THE LIBRARIES

COLUMBIA UNIVERSITY

GENERAL LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

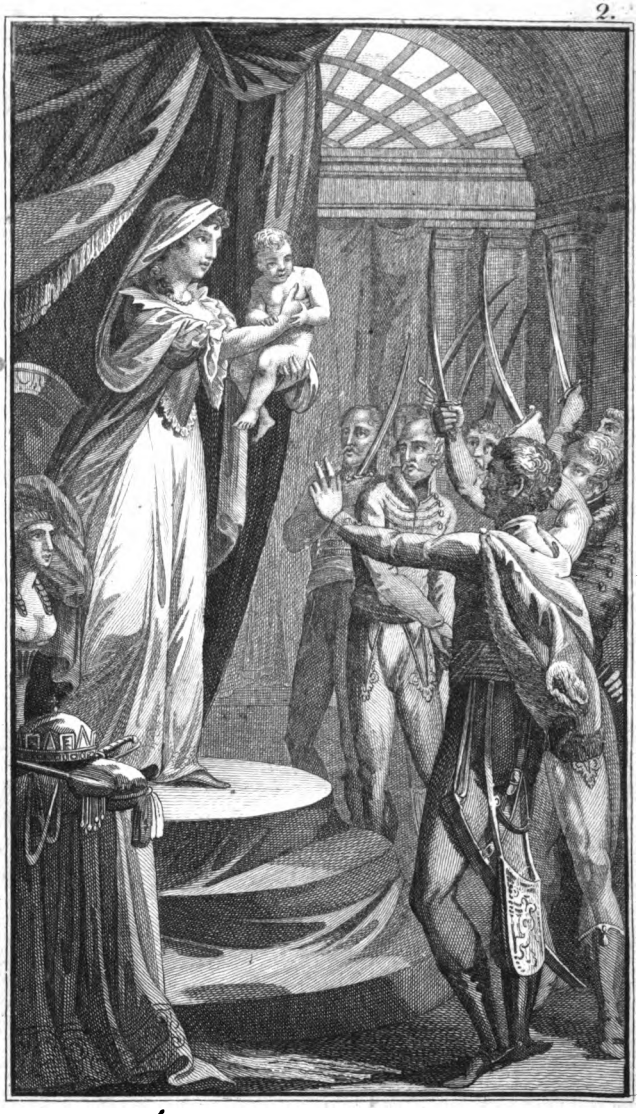

Életünket és Vérünket.

Digitized by Google

MAGYAROK'
EREDETE,
A'
RÉGI, ÉS MOSTANI MAGYAROKNAK
NEVEZETESEBB TSELEKEDETEIVEL
EGYÜTT.

N.-1/(1)

MÁSODIK KÖNYV.

A' Magyaroknak Orſzáglásáról, és azoknak emlékezetesebb tselekedeteiről, Wenczeſzlaus Királytól az 1807-dik eſztendő béli Orſzág Gyülésének végéig.

Írta

SZEKÉR J. ALOYSIUS
a' Böltselkedésnek, és Szentséges Theolo[illegible]ial [illegible]é ai
Tanítója, most pedig Tábori P[illegible]p

Második megbövített K[illegible]

PESTEN,
Hartleben Konrád Adolf Könyvárosnál a' Vátzi [illegible]za
1808.

Digitized by Google

V. 2

Digitized by Google

MAGYAROK EREDETE,

A' RÉGI ÉS MOSTANI

MAGYAROKNAK

NEVEZETESEBB TSELEKEDETEIVEL

EGYÜTT.

MAY 28 1971 RS
13787M

MÁSODIK KÖNYV.

A' MAGYAROK' ORSZÁGLÁSÁRÓL, ÉS AZOKNAK EMLÉKEZETESEBB TSELEKEDETEIRÖL, WENCZESLAUS KIRÁLYTÓL FOGVA I. FERENTZIG.

ÍRTA

SZEKÉR J. ALOYSIUS

A' Böltselkedésnek és Szentséges Theologiának néhai Tanítója, most pedig Tábori Pap.

Második megböváltett Kiadás.

PESTEN,

Hartleben Konrád Adolf Könyvárosnál a' Vátzi útczában.

1808.

Digitized by Google

DB
925
.S94
1805
v. 2

Ezt hunyorgó ſzemmel az irígy nézheti:

RÉVAI MIKLÓS' *Holmi* nevezetü Verseiben 114 lev.

Digitized by Google

RS
MAY 27 1971
137874

AZ
ELSÖ KIADÁSHOZ
TARTOZÓ
ELÖLJÁRÓ BESZÉD.

Azon Munkámnak, mellyet a' Magyar Nemzetnek eredetéröl, 's annak viszontagságairól írtam, ezen hátra lévö részét is író-tollam alól kiereztem, hogy azt kedves Nemzetemnél közre botsássam, mellynek olvasásától hogy hosszas Elöljáró Beszéddel függöbe ne tartsam Érdemes Olvasóimat, e' II-dik Könyvemnek felosztásáról rövid intést tészek: felszegtem tudniilik én ezt négy idö-szakaszra, mellynek elsö Szakaszsza elöl-adja Wen-

Digitized by Google

czeslaustól egész I. Ferdinándig történt viszontagságait Nemzetünknek, 's Királyjainknak, midön még tudniillik külömbféle Nemzetből való Fejedelmeink voltak. Második Szakasz elő-beszélli azon eseteket, mellyek I. Ferdinándtól fogva I. Leopoldig, már mind a' Fels. Austriai Házból választott Fejedelmek által kormányoztattunk, történtek. Mivel pedig I. Leopold alatt az említett Austriai Háznak örökössen által-adatott a' Magyar Királyság, harmadik Idő-szakaszt I. Leopoldtól fogva folytattam M. Theréziáig. Mária Theréziától fogva pedig, a' ki a' *Sanctio Pragmatica* szerént kezdi Uralkodását, kezdettem a' Negyedik Idő-Szakaszt. Munkámnak felosztásában tehát nem az időre, a' mint látszik, sem az alatt történt dolgoknak kiterjedésére, hanem az emlé-

Digitized by Google

kezetesebb esetekre néztem, és azokhoz szabtam ezen négy Szakaszban elöl-adott dolgok' felosztását.

A' Hónapoknak neveit, mellyek beszédem' folytában elö-kerülnek, régi bévett szokás szerént Deákosan tettem fel, mivel azon nevezeteit a' Hónapoknak minden Hazafiak elött leg-esméretesebbeknek lenni gondoltam.

Más történhetö hibátskákban, mellyektöl még a' leg-vigyázóbb kéznek Munkái sem vóltak soha mentek, az Érdemes Olvasónál reménylem mentséget találok, azok elött pedig, a' kik még a' hajszálat is el tudják hasogatni, és a' kik nem más végre vejéndik kezekbe Könyvemet, hanem hogy abban hibákat vadászsanak, magamat mentegetni nem akarom, tudván, hogy az ollyatén emberek a' kákán is tsomót tud-

Digitized by Google

nak találni, valamint a' pók a' leg-szebb virágban mérget; abba bizonyos vagyok, hogy sok érdemes Olvasók tsekély Munkámban kedveket találják, mellyet írtam Szombathelyen Májusnak 25-dik napján 1791-dik esztendőben.

Digitized by Google

A'

MÁSODIK KIADÁSHOZ

TARTOZÓ

ELÖLJÁRO BESZÉD.

TIZEN-ÖT eſztendők folytak már el, hogy ezen Munkámat elsőben világosságra hoztam. Ennek másodſzori kiadására nem tsak az adott okot, hogy az Elsö Kiadásnak minden nyomtatmányi ré-

Digitized by Google

gen eladattak, és naponként annak megszerezhetéséről sokan tudakozódnak, hanem az is, hogy 15 esztendők' elfolyása alatt sok nevezetes dolgok történtek, mellyek vagy Magyar Hazánkat, vagy azzal egy Kórmány alatt lévő Tartományokat érdeklik. Szükségesnek találtam én ezen idő alatt történt dolgokat is a' már előbb világosságra ereztett Munkámhoz ragasztani, és azt a' Jövendőségnek általadni. Kiváltképpen való figyelmemet fordítottam ezen idő alatt a' Frantziákkal viselt háromszori háborúra, mellynek leírásában annál nagyobb hitelességet érdemlek, hogy azon esetekhez, mellyeket elöl-adok, vagy igen közel estem, vagy azoknak már mint Tábori Pap, szemmel

Digitized by Google

látó tanúja vóltam. Munkámnak elsö kiadása egyedül II-dik Leopold' koronáztatásáig, melly 1790-dik eſztendöben vólt, terjedett: a' Második kiadásnak ezen II-dik Réſzében pedig, mind azon nevezetesebb esetek, és azoknak okai, mellyek 1790-töl fogva 1807-kig elöl-fordúlnak, értelmes rövidséggel megtaláltatnak. Ha ezen feljegyzéseim nem olly tökélletesek, hogy azok mind a' magám kívánságának, mind mások várakozásának megfelelhessenek, elegendö mentségemre ſzolgál a' Tábori-Papi életnek nyughatatlansága; mellyben, a' mint már az I-sö Réſznek Elöljáró Beſzédjében jelentettem, nem lehet azt a' nyúgodalmas tsendességet feltalálni, a' mellyben a' Múzsák múlatni ſzeretnek. A'

Digitized by Google

kit az imádandó Isteni Gondviselés szerentsésebb sárból formált, mint engem, attól mind a' Haza, mind az emberiség többet is várhat.

Írtam a' Pesti Quártélyomon
Májusnak 5-dik napján
1807-dik esztend.

Digitized by Google

MÁSODIK KÖNYV.

A' Magyarok' Orſzáglásáról, és azoknak emlékezetesebb tselekedeteiröl, Wenczeslaus Királytól fogva I. Ferentzig.

ELSÖ SZAKASZ.

Mellyben foglaltatnak III. András Király' ideje után I. Ferdinandig Orſzágunkban, 's Nemzetünkkel történt esetek, azoknak viſzontagságaival együtt.

§. 1.

Szabadságokat állandón védelmezik a' Magyarok.

Ditsö Magyar Nemzetünk Ázsiából kihozott hajdani ſzabadságát, soha, se állandóbban, se erössebben nem védelmezte, mint III-dik András' halála után három egymást követö Királyjainknak, úgymint: Wenczeslaus, Otto, és Károly-Robertnek idejében. Tíz eſztendeig tartott Orſzágunkban a' hasonlás: ostromlotta erössen Mária Szitziliai Királyné ígéretekkel, és ajándékokkal, a' Római Pápa pedig fenyegetésekkel a' Magyarok' ſzívét, hogy a' Király válaſztásban való ſzabadságoktól elállanának, még az Anyaſzentegyháznak mennykövét is beüttette Magyar-Orſzágban, egyedül azért, hogy olly Királynak

Digitized by Google

bévételére, a' kit ők nem válaſztottak, reá bírhassa; de haſzontalan vólt mind a' Szitziliai Királyné' bőv adakozása, mind a' Szentséges Római Pápa' hatalmas parantsolatja, és talán nem ide tartozandó átka; (*a*) mert mind addig jóſzágok' és életek' veſzedelmével is védelmezték igazságokat, míglen ſzabad akaratjok ſzerint kezekben nem adatott a' Király válaſztás. Ez tíz eſztendők' folyta után történt meg; ugyan akkor Nemes indúlatú, 's Nagy lelkű Eleink is letsillapodtak, megſzűnt Orſzágunkban a' hasonlás, a' mint következendő beſzédeimből kitlehet venni.

(*a*) VIII-dik Bonifátzius, és V-dik Kelemen Pápa igen kíméletlen bántak az *Excommunicátióval* azon időbeli Nemes indúlatú Eleink ellen; midőn Wenczeslaus, Otto, és Károly Robert' idejében viſzſzavonás vala Orſzágunkban a' Király válaſztás eránt: mivel azt, mind azon Püspököknek, Orſzág Nagyjainak, és más Magyar-Orſzághoz tartozandó Népeknek nyakokba tsapták, valakik Károlyt, a' kit a' Római Pápa maga akaratja ſzerént Magyar Királlyá tett, bé nem akarták venni, ne hogy ez által Őseiktől vett ſzabadſágokon, a' kik egyedűl Almusnak férjfi ágról való Unokáihoz kötelezték vala le magokat, gyógyúlhatatlan sebet ejtenének. Én a' ſzentséges Római Széknek, a' kinek hóltomig igaz tiſztelője vagyok, ítélője nem vagyok, sem lenni nem akarok, azt még is minden józan általlátású emberrel meg kell esmérnem, hogy az *Excommunicálásra* való hatalom nem a' jelen-való jóknak, hanem a' Hitnek, igaz erköltsnek, és az Anyaſzentegyház tiſzta Tudományjának védelmére adatott kezekben az Isten titkai Sáfárinak. Valóban, ezen Krisztustól vett hatalom igen megvettetik, és nagyon elveſzti a' betsűjét az emberek elött, midőn olly dolgokra is kiterjeſztetik, mellyekre a' Kriſztustól se nem adatott, se ki nem terjeſztetett. Nem tzélom nékem itten, hogy ezen dolgot mélyebben feſzegessem, leſz még ollyan idő, ha az Egek életemnek kedvezni fognak, hogy erről feltett ſzándékból bővebben fogok írni. Most, hogy felvott útjából valamennyire kitért a' tollam, ezt

Digitized by Google

nem más okozta, hanem azon belsö érzékenység, mellyet magamban tapasztaltam, midön régi jámbor Eleinknek olly inéltatlan zaklátását elmémben forgattam. Mit vétett a' Magyar a' Római Széknek, hogy a' maga igazságát igazán védelmezte?

WENCZESLAUS.

§. 2.

Tseh-Országból Wenczeslaust kihozzák, és a' Pápa akaratja ellen is Királlyá teszik a' Magyarok.

Nem esmértek már senkit férjfi ágról III-dik András Király' halála után Álmus Fejedelem' véréböl a' Magyarok, azért is, törvényes szabadsággal akarván élni a' Király-választásban, jóllehet VIII-dik Bonifátzius Pápa Károly Robertet akarta a' Magyarok' nyakára kötni, a' kik elöttt mindazonáltal nagyobb vólt a' szabadságnak szeretete, hogy sem az emberi tekéntet; ellene állóttak Bonifátzius Pápa' hatalmas parantsolatjának, és eltökéllették vala magokban, hogy Wenczeslaus Tseh Királyt, a' ki IV-dik Béla Király Anna nevezetü leányának Unokája lévén Aszszonyi ágról Álmus' véréböl származott, Magyar Királynak koronáznák. Nagy hasonlás vólt az Ország' Nagyjai között, némellyek a' Magyarok közzül a' Horváth-Országi, és Dalmátziai Fö Emberekkel együtt Károlyt követték, a' kiket Elsö Könyvemben III-dik Andrásról szóllván megneveztem; mások pedig, úgymint: János Kalotsai Érsek, Porch Domonkos Tárnok-Mester, Demeter és Henrik, Országunkban Fö és hatalmas Emberek, András Egri Püspök, Imre Váradi, Hab Vátzi, Antal Csanádi, Miklós Bosnyai Püspökök, és Jakab Szeposi

Digitized by Google

Püspök, a' kinek halála után megszünt a' Szépesi Püspökség, a' Magyar szabadságnak erös védelmezöi vóltak, és ugyan ezek, az Ország' részéröl Wenczeslaus Tseh Királyhoz küldetvén, ötet a' Magyar Királyságnak felvételére betses Követséggel hívták. Wenczeslaus, a' ki nem csak Tseh, hanem Lengyel-Országnak is Királyja vólt, annyi Országoknak kormányozására való elégtelenségét okúl vetvén, ha úgy tetszene a' Követeknek, maga helyett Wenczeslaus nevezetü fiját, a' ki akkor 12 esztendös vala, a' Követek' eleibe állította, és hogy maga helyett, a' ki úgy is több Országok' kormányozásával terhelve vala, Magyar Királyságra emelnék, igen is javaslotta; ígérte e' mellett, hogy minden esetre, a' Magyarokat mind pénzel, mind tanáts-adással hathatósan akarná segíteni. Tetszett a' Követeknek Wenczeslaus Tseh Király' kívánsága, vólt is ennek tellyesítésére tellyes hatalmok az Országtól. Megíratik tehát az egygyesülö-levél, és ez mind a' két részröl esküvéssel megerösíttetik. Megindúl azután Wenczeslaus Magyar-Ország felé, a' kit Tseh-Országból Fejérvárra sok Fö Emberek követtek: az említett helyre érkezvén, János Kalotsai Érsek által megkoronáztatott (*b*) 1301 esztendöben; a' kinek koronázása után *László* nevet adtak a' Magyarok. Ezen reménytelen eseten megrémült Károly, és Dalmátziának bátorságosabb részeiben rejtezvén, nagy sietséggel tudósítja Bonifátzius Pápát, a' ki elöbb, hogy sem Wenczeslaus' koronázása végbe-ment vólna, már elküldé Miklós Ostiai Püspököt és Kardinalist Magyar-Országba maga személyje helyett, hogy a' zenebonának végét szakasztván, Károly-Robert' engedelmességére az Ország' Népét reá bírhassa; útba is vólt már akkor Magyar-Ország felé az

Digitized by Google

említett Kardinális, midön Wenczeslausnak fejébe tette a' Magyar Koronát a' Kalotsai Érsek: levelet botsát tehát Bonifátzius Pápa, Miklós Kardinális után, mellyben parantsolta, hogy János Kalotsai Érseket, mivel a' Király' koronázása által, az Esztergomi Érsek hatalmát (Bonifátzius Pápa ítélete szerint) megsértette, őtet Rómába, a' Pápa' Ítélő-széke előtt való megjelenésre kemény parantsolattal kénszerítené. Azonban ezen jó Hazafi kevés idő múlva meghalván, a' Pápa' Törvény-Székit elkerülte. (c) Más levelet is írt Bonifátzius Pápa, mellyet Tseh-Országba küldé Wenczeslaus Királyhoz, mellyben inté vala őtet, hogy az ő fiját Wenczeslaust Magyar-Országból viszsza hívná; az alatt pedig, ha valamelly igazsága vólna a' Magyar Királysághoz, azt mutatná meg. Wenczeslaus feleletet küld vala Ulrik Prágai Kanonok által a' Római Pápának, mellyben jelenti, hogy ő se törvénytelenül nem kereste, sem erőszakkal el nem foglalta fija' részére az Országot, hanem a' Magyaroknak szabad akaratjából választatott a' Királyságra, nints tehát erre hatalma, sem akaratja, hogy a' mi törvényesen adatott az ő Fjának, az tőle nagyobb igazságtalansággal elragadtassék. Midőn ezek történnek, elérkezik a' fellyebb említett Miklós Kardinális Magyar-Országban, és Buda Városában Gyűlést tart, a' hol midőn fenyegetéssel akarta vólna a' Püspököket, és az Ország' Nagyjait Károly' részére húzni, sőt az említett János Kalotsai Érseket is, a' ki még akkor életben vólt, hogy a' Római Szék' eleibe menne ítéletre, izgatni kezdette, arra fakadtak végtére, hogy a' Pápa Követje a' Magyar-Országi Püspököket, ezek pedig viszontag a' Pápa' Követjét átkoznák ki az Anyaszentegyházból; (d) és így az Apostoli Követ-

nek tsendességre tzélozó útját, 's munkáját nagyobb szélvész, nagyobb zenebona követte. Látván a' dolognak rosz kimenetelét, vizsza hívta Magyar-Országból Bonifátzius Pápa Miklós Kardinálist.

(b) Nem a' Kalotsai, hanem az Esztergomi Érseket illette vólna a' koronázásnak végbe-vitelé; de mivel azon zürzavar időben, Gergely, akkori Esztergomi Érsek, azokkal tartott, a' kik Károly' részéről vóltak, a' Magyarok; a' kik Wenczeslaust követték, és a' kiknek kezekben is vólt a' Korona, Gergely Esztergomi Erseket tekintetbe sem vették, hanem azt tsak úgy nézték, mintha az Esztergomi Erseki szék üres lett vólna; azért Wenczeslausnak koronázását is az említett Kalotsai Ersek által vitték vala végbe.

(c) Itt is még ólly dolgot kívánt Bonifátzius Pápa János Ersektől, melly Országunk' törvénye, 's Nemzetünk' szabadsága ellen vólt, midőn őtet Miklós Kardinális, és Apostoli Követ által, az Országon kívül való Törvény-szék előtt hogy megjelenne, kénszerítette. Ez Nemzetünk szabadságával ellenkezik, nem lehet tudniillik senkit, a' ki Nemesi méltósággal fényeskedik a' Magyar Nemzetben, a' minők Magyar-Országban a' Püspökök, Országon kívül lévő Törvény-szék eleibe kénszeríteni, idegen Törvény szerint, más Nemzet és Országbeli Bírák által ítélni. Ezt az Egyházi dolgokban sem teheti a' Római Pápa, hogy Hazánkbeli Püspököket Országunkon kívül való Ítélő-Szék eleibe megjelenésre kénszerítse. Illyetén eset ha történik, szabadságunk sérelme, és törvénytelenség nélkül nem készülhet meg. De még is botsánatot érdemel ebben Bonifátzius Pápa, mert nem vólt esméretes előtte a' Magyar szokás, és Törvény. Több illyen Törvény ellenkezések is történhetnek, mellyeknek eltávoztatására már tsak nem minden Európai Udvaroknál az a' Törvány szabatott, hogy a' Római Széknek minden parantsolatjai és rendelései, előbb, hogy sem kihírdettessenek, a' Királyi Tanátsosok' eleibe adatnak, és azok jól megvizsgálják, ha a' Római rendelés valamit nem foglal-é magában, a' mi az Ország' Törvényével, vagy bévett szokásaival öszve-férhetetlen vólna; minek-

utánna

Digitized by Google

utánna ezen vizsgálást kiállja a' Római Parantsolat, úgy hírdettetik ki az Országban. Ezt közönségesen az Egyházi törvénynek Tanítói *Placetum Regiumnak* nevezik.

(*d*) Látjuk itt ismét az *Excommunicátióval* való viszszaélésnek ízetlen gyümöltsét.

§. 3.

VIII-dik Bonifátzius Pápa Excommunicátio alá veti mind azokat az egész Magyar Birodalomban, valakik Károlyt Magyar-Ország Királyjának nem esmérik. Némelly ellenkező esetek után viszszatér Wenczeslaus Tseh-Országban, és nem soká életét végzi.

Maga VIII-dik Bonifátzius Pápa az egész dolgot közelebbről akarván megvizsgálni, parantsolta, hogy mind Károly-Robert, mind pedig Wenczeslaus, a' kik között a' Magyar Királyságról perlekedés vala, minden halasztás nélkül vagy magok személyében, vagy személy-viselő Bíztosok által Rómában a' Pápa' Ítélő-széke elött jelennének meg, és ott mind a' két Fél elő-adná azon tanúságokat, mellyekre nézve a' Magyar-Országhoz való jussát védelmezi. Wenczeslaus, a' ki talán az ő pörét nem az említett Törvény-Szék' eleibe tartozandónak lenni ítélte, meg nem jelent; Károly pedig bízván a' Pápa' jóakaratjában, örömmel választotta a' Pápa' ítéletét, és minekutánna minden tanúságokat, mellyek hasznára szolgálhattak, elöl-adott vólna, Bonifátzius Pápa' azt az ítéletet hozta, hogy Mária Szitziliai Királynénak örökje vólna Magyar-Ország, azért is az említett Királynét mindnyájan Magyar-Ország Királynéjának, ennek Unokáját pedig Károly-Robertet Magyar-Ország Királyjá-

Digitized by Google

nak esmernék, neveznék, és tartanák: vala. pedig ezen végzésnek ellene állanának az (ſzág Népei közzűl, mind azokat az Anyaſze Egy-ház' átka alá vetette; ugyan ezen *exco municatio* alatt parantsolta, hogy senki We czeslaust Magyar Királynak ne nevezné, se pedig senki Magyar Királynak tekintete ala leg-kissebb ſzolgálatot néki ne tenne. Ez mintl elég nem lett vólna Wenczeslausnak elnyom sára, Albert Római Csáſzárt is ellene fellázítot a' Szentséges Atya: Anagnia Városából írt tudn illik Bonifátzius Pápa levelet Albertnek, melly ben, hogy Károly' védelmére Wenczeslaus elle fegyvert fogna, forró hevességgel izgatta: anná könnyebb vólt Albertet erre reá venni, hog ez a' Kuttenbergai Bányák miatt úgy is ellenke zésben vala Wenczeslaussal. Albert a' Német Orſzágban felſzedett Katonákon kívűl vezetett 20 ezer Kűnokat Weczeslaus ellen, de saját kárával; mert látván a' Kűnok, hogy semmi alkalmatosságok nem esne a' prédálásra, Albert ellen fordíttották a' fegyvert, és annak Tartományját nem külömben, mintha az ellenség' földén lettek vólna, kíméletlenűl puſztíttották; minden haſzon nélkűl tehát, sőt maga kárával kéntelenítteteſt magát viſzſza húzni Albert. Ezen Hadnak vége ſzakadott 2304-ben *October* Hónapnak 11-dik napján. Keveset ártott tehát ezen Had Wenczeslausnak; sokkal nagyobb veſzélyben vetette őtet a' Római Pápa' átka: mivel minekutánna azt Mihály Zágrábi Püspök, és István Kalotsai Érsek, a' ki a' meghalt János' helyét elfoglalván, Károly' réſzére állott, Magyar-Orſzágnak némelly réſzeiben kihírdettek vólna, sokan félelemtől öſztönöztetvén, Wenczeslaustól elállottak, és Károlyhoz ſzegődtek, leg-in-

Digitized by Google

kább, hogy Wenczeslaust az Ország' kormányozására nem igen alkalmatosnak lenni, mindennapi tapasztalásból nagyon kitanúlták, a' ki még gyermek lévén, már a' Magyar bort annyira megízlelte, hogy többször a' mértékletességnek határit meszszire által-hágná. Látván tehát Wenczeslaus Tseh Király, hogy a' fijának állapotja veszedelemben forogna, nagy Hadi-Sereggel bé-jön Magyar-Országban, és Párkánynál letelepedvén, Esztergom Várát elpusztította, a' hol feltöretvén a' Templomnak kints-tartó Kamaráját, és valamennyi ezüstöt 's aranyot ezen Tár-házban talált, magával elvitte. (*e*) Onnét Buda felé indúlt, és a' Pesti Duna-parton megállapodván, Követeket küldé által Budára a' fijához, a' kik által izente vala néki, hogy a' végre jelent meg, hogy ötet Tseh-Országba viszsza vezetné; vigyázna azonban, hogy a' Koronát, és az ahoz tartozandó Királyi tzímert magától el ne hagyná. Wenczeslaus, Petermánra bízta Buda Várának gondviselését, maga pedig az Attyához Pestre által-ment, a' Koronát is elvitte magával. Pestről minden várakozás nélkül Tseh-Országba viszsza tért, úgy, hogy soha többé Magyar-Országot nem látná. Alig érkezett Prágában Wenczeslaus, azonnal hír futamodik Olasz-Országból Bonifátzius Pápa' halála felöl, a' kinek helyében Miklós Ostiai Püspök XI-dik Benedek neve alatt választatott Római Pápává, az, a' ki elöbb Magyar-Országban Apostoli Követ vala. Ez Fö Pásztora lévén az Anyaszentegyháznak, a' Magyar-Országi zürzavarba magát éppen nem keverte. Wenczeslaus Magyar Király azonban 1306-dik esztendöben *Augustus* Hónapnak 4-dik napján, Morva-Országnak Olmitz nevü Városában valamelly viszálkodásban megölettetett, két

Digitized by Google

eſztendő' múlva Magyar-Oſzſzágból való kiköltözése után.

(e) Wenczeslaus nem más indúlatból puſztíttotta ki az Eſztergomi Várban lévő Káptalan' Templomát, hanem hogy illy formán megboſzſzúlhassa az Eſztergomi Érseknek, és Káptalannak hozzá, 's fijához mutatott idegenségét; a' kik Károly-Robert réſzéről lévén, Wenczeslaust törvényes Királynak lenni nem esmérték, sőt minden tehetséggel hátráltatták az ő bóldogúlását.

O T T O.

§. 4.

Otto háza hozza Tseh-Orſzágból a' Magyar Koronát, utóbb pedig mind Koronájától, mind Orſzágától megfoſztatik.

Alíg tért viſzſza Wenczeslaus Tseh-Orſzágban, azonnal azok, a' kik ſzabadságok' feltartásában gyengébb érzékenységgel bírtak, inkább, hogy sem a' Római Pápától nyakokra-tolt Királyt bévegyék, Otto Bavériai Herczeghez, a' ki IV-dik Béla Király Unokája vala, Követeket küldöttek, és néki ajánlják vala a' Királyságot, olly kötéssel, ha a' Koronát Weczeslaus kezéből kitekervén, Magyar-Orſzágba viſzſza hozná. Megörült a' Királyi Méltóságnak Ottó, azért is Prágába menvén, mind könyörgéssel, mind ígéretekkel ostromlá vala Wenczeslaus Tseh Királyt, hogy a' Magyar Koronát néki által-adná: a' mit meg nem nyerhetett Wenczeslaustól, ennek halála után megnyerte a' fijától; a' ki nem tsak a' Koronát adta által Ottonak, hanem minden jussának is, mellyet Magyar-Orſzághoz képest bírt, ſzabad akaratból ellene mondott. Kezében lévén Ottonak a' Korona, okos lépé-

Digitized by Google

sekkel jött Magyar-Ország felé, hogy Rudolf Austriai Herczegnek, a' ki tsalt vetett vala néki, töribe ne kerüljön, és hogy annál inkább elrejthesse Felséges személyét, Kalmár-ruhába öltözött: midőn azonban az éjtszakai setétségben botrongana, a' Koronát, mellyet tokba rekesztvén lovára kötött vala, feltágúlván a' szíj-kötelek, elvesztette; nem vette előbb észre a' kárt, hanem midőn *Vischmund* nevű Helységnél a' Dunán által akarna hajózni: ott tehát maga addig is megállapodván, parantsolá Nemes Társainak, hogy az elvesztett Koronának keresésére viszsza térnének; a' kik egy mértföldnyire viszsza térvén, az eltévelyedett kintset Otto' szerentséjére, 's nem kissebb örömére megtalálták. Sok bolyongás után azután Otto az ő társaival együtt Sopronba érkezett, a' hol az Ország' Eleje ghajtva várta őtet, a' kiktől Székes-Fejérvárra vezettetvén, Benedek Veszprémi, és Antal Csanádi Püspökök által megkoronáztatott 1305-dik esztendőben. Hogy a' Királyi hatalomban magát megerősítse, László Erdélyi Vajdának leányát akará feleségül venni, reménylvén, hogy ezen házasságra nézve mind az említett Vajdánál, a' ki igen hatalmas vala, óltalmat, mind pedig a' Magyaroknál nagyobb segítséget fog találni. Megtsalta szegényt a' reménység, mert midőn semmi ellenkező esetről nem gyanakodván, Erdély-Országba ment, a' fellyebb nevezett Fejedelemtől megfogattatott, és a' Koronától, mellyet mindenütt magával hordoz vala, megfosztatott, 's tömlötzbe tétetett, melly fogságból esztendő múlván Serény Imre által szabadságra jutott. Nem ítélte azután tanátsosnak lenni a' Magyar-Országi lakást Otto, leg-inkább, hogy V-dik Kelemen Pápa, a' ki a' meghalt XI-dik Benedek' helyében válaszatott, VIII-dik Boni-

Digitized by Google

fátzius' példája szerént szórta az *excommunicátiót* a' Magyarok' nyakába, valakik Ottohoz ragaszkodván, Károlyt Magyar Királynak nem esmérnék; sőt hogy annál bizonyosabban az Országot Károly részére hozhassa, *Gentilis* nevezètü Kardinálist küldé Rómából Magyar-Országba, a' ki egész okosságát arra fordította, hogy a' Szentséges Pápa' akaratja Károly eránt bétellyesedjen. Otto ezen veszedelmes környülállásokban megelégedvén a' puszta Királyi nevezettel, viszsza tért Baváriába, minekutánna két esztendeig Magyar-Országban a' Királyságnak árnyékát viselte inkább, hogy sem valóságát.

KÁROLY ROBERT.

§. 5.

Károly Robert tíz esztendeig tartó zenebona után köz-akarattal Királynak választatik Pesten, a' Római Pápa' Követjének jelen-léttében.

Elérkezett immár az Apostoli Követ *Gentilis* Kardinalis Magyar-Országban, és hogy Országunkban a' több esztendeig tartó szélvészt letsendesítse, a' Rákos-mezején Ország-Gyűlést hírdet 1308-dik esztendőben: a' hol megjelenvén az Ország Nagyjainak és más rendbéli Nemességnek számtalan sokasága, *November* Hónapnak 18-dik napján kezdették a' tanátskozást. Jelen vólt ezen Gyülésben Károly is, a' kit az Apostoli Követ magossabb póltzra ültetett, hogy mindnyájoktól könnyebben láttatnék; ugyan ezen Apostoli Követ Sz. Máténak ama' szavaival kezdé beszédjét: *Domine! nonne bonum semen seminasti in agro tuo?* Math. 13. 27. *Uram! nem jó magot vetettél-é te földedbe?* azután a' régibb Magyar

Szent Királyjainknak dítséretét ékes ſzóllással elö-beſzélvén, Károly' magaſztalására ereſzkedett, a' kihez már úgy is titkos hajlandósággal húzattatott az egéſz Orſzág; nem is válaſztottak vólna senkit örömestebb akkori Eleink a' Királyságra, ha minden erőſzak nélkül kezekbe adatott vólna a' ſzabad válaſztás. Kevésben múlt el még is, hogy fent nem akadott az Apostoli Követnek várakozása; mert midön a' Pápa' nevével mintegy parantsolni látſzatott, hogy Károlyt válaſztanák, nagy zendülés támad az Orſzág-Gyűlésében, és értelmes ſzókkal kezdettek panaſzolkodni az erőſzak ellen, mellyel Orſzágunknak a' Király válaſztásban való ſzabadsága a' Pápától meghatároztatik. Hogy az Apostoli Követ eddig tett munkáját haſzontalanná ne tegye, semmire nem kénſzerítette az Orſzágot, hanem tsak azon egyre kérte, hogy a' viſzſzavonásnak egyſzer végét ſzakaſztanák. Látván a' Magyarok, hogy a' Király válaſztásban való törvényes ſzabadság egéſzen kezekre adatott, minden tovább való vetekedés nélkül Károlyt kiáltják Királynak, nagy tiſztelettel vállaikra emelik, és néki hoſzſzú életet, s' bóldog Orſzáglást kívánnak. Végbe-ment ezen válaſztás 27-dik *Novemberben* 1308-dik eſztendőben, és így, a' mit fogadással kért vala Károly az Egektől, azt tíz eſztendeig tartó ſzélvéſz után meg is nyerte. (*f*) Már nem vólt más hátra, hanem hogy Károly megkoronáztassék, de mivel az Orſzágnak ezen drága kintse Erdély-Orſzágban Láſzló Vajda' kezében vólt, addig is, míglen a' Korona Erdélyből viſzſza hozatnék, aranyból és drága kövekből új Koronát tsináltatott az Orſzág, mellyet az említett Gentilis Kardinális és Apostoli Követ 11-dik *Juniusban* 1309-dik eſztendőben Budán felſzentelt, és a' következendő Érsekek, és

Digitized by Google

Püspökök ſzent olajjal megkentek vala, úgymint: Tamás Eſztergomi, Péter Spalatumi, és Vintze Kalotsai Érsekek, a' Püspökök közzül pedig Benedek Veſzprémi, Háb Vátzi, Imre Váradi, János Nitrai, Ágoston Zágrábi, Láſzló Szirmai, Péter Pétsi, Márton Egri, Benedek Csanádi, és Gergely Bosnyai Püspökök; ugyan ezen Korona az Eſztergomi Érsek által Budán 25-dik *Juniusban* 1309-ben Károly' fejébe tétetett, holott már az előtt is tudniillik 1301-dik eſztendőben, akkorbeli Gergely nevezetű Eſztergomi Érsek által, Zágrábban, nem tudom honnét költsönözött Koronával megkoronáztatott. A' Koronának Erdélyből való viſzſza hozása Tamás Eſztergomi Érsek' okosságára és emberségére bízatott, a' ki Láſzló Erdélyi Fejedelmet Károly Király' hívségére feleskűdtetvén, tőle a' Koronát ſzerentsésen viſzſza hozta, mellyel Károly 1310-dik eſztendőben *Augustus* Hónapnak 21-dik napján, ha talán az előbbeni koronázása elégtelen lett vólna, ismét megkoronáztatott. Ez már Károly Robertnek harmadik koronázása vólt.

(*f*) Károly Robert midőn a' Magyar Királyság' elnyerésében fáradozna, fogadást tett az Egek Urának, hogyha meglelheti óhajtásinak bizonyos határát, némelly hoſzſzas imádságokat fog naponként végezni. Meghallgatták Károlynak ígéretét a' Mennyei fények, és megadták néki a' régen keresett Magyar Királyságot; mivel pedig azután tapaſztalásból tanúlta meg, hogy az Orſzág' kormányozásával öſzve nem férhető hoſzſzas imádság őtet a' köz-jónak igazgatásában nagyon hátráltatná, Benedek Római Pápához folyamodott, a' ki Károlynak ezen fogadását fel nem óldozta ugyan, de valamennyire még is feltágította, midőn parantsolta, hogy azon hoſzſzasan tartó imádságokat, 12 ſzegényeknek naponként való táplálásával tserélné fel.

Digitized by Google

§. 6.

Dalmátziát nem védelmezheti Károly a' Velentzeiek ellen, Trenchéni Máténak nyughatatlansága miatt.

Dalmátzia vólt első, a' ki befogadta Károlyt, ugyan ez is vólt első, a' ki Károly' hívségétől elállott; *Spalatum*, *Tragurium*, *Sebenicium*, *Nova*, és ezek után *Jadra* is 1312-dik esztendőben a' Velentzei Köz-Társasághoz szegődött. Visszza akart ugyan ismét térni Jadra Városa a' Magyar Király' engedelmességére, óltalmat is keresett nála a' Velentzeiek' ostroma ellen, de ez nem mással, hanem tsak tollal védelmezte őket: írt tudniillik háromszor Marinus Georgio nevezetű Velentzei Vezérhez Károly, hogy Jadra Városát, melly a' Magyar Korona árnyékában akarna nyúgodni, ne háborgassa; feleltek azután a' Velentzeiek is, mellyel megmutatták Károlynak, hogy 300, és egynehány esztendőktől fogva Jadra Városa a' Velentzei Társaságnak tagja vólt vólna, nem lehet tehát azt igazság sérelme nélkül attól elszakasztani, a' mint is utóbb meglévén az egyesség, a' Velentzei Vezér' hatalma alatt maradott. Hogy Dalmátziát a' Velentzeiek ellen nem védelmezhette Károly, Trenchéni Máténak nyughatatlansága okozta: mivel ennek megalázására kellett fordítani egész erejét. Ez Wenczeslaus Király alatt Nádor-Ispán lévén, azon zűrzavar időben annyira terjeszté vala hatalmát, hogy Abaújvármegyétől fogva egész a' Dunáig ő parantsolna, úgyhogy ama' győzhetetlen Komárom Vára is kezében vólna. Négy esztendeig viaskodott ezen ellenségével Károly, míglen ennek erejét megtörhette: leg-emlékezetesebb ütközete vólt Károlynak a' Rozgonyi ha-

Digitized by Google

tárban Abaújvármegyében 1312-ben *Junius* Hónapnak 15-dik napján, a' hol mind a' két réſzről sokan elesvén, a' nyereségnek ditsősége Károly réſzéröl vólt. Könnyebben bánt azután Károly Trenchéni Mátéval, úgyhogy végtére Komárom Várát is maga hatalma alá hódította. Trenchéni Máté pedig ellenkező ſzándékát mind addig le nem tette, míglen az Anyaſzentegyház' átka alatt lévén, nyughatatlan életének ſzerentsétlen végét a' bóldogtalan halál el nem hozta.

§. 7.

Károly Király nagy veſzedelemben forog az egéſz Udvarával Visegrádon.

Károly Robert vólt leg-elsö, a' ki Királyi lakó-helynek válaſztotta a' Visegrádi Várat; melly ékes erösségnek még most is fent álló töredék falait mind gyermek koromban, mind azután történt útazásimban magam is sokſzor bámúlva tsudáltam. Ezen Várnak alsó réſzében tehát 1330-dik eſztendöben, *Aprilis* Hónapnak 17-dik napján, rémítö veſzedelembe ejtette az egéſz Királyi Udvart egy némelly Száhy fámiliából ſzármazott Felitziánus nevezetü fö Nemes ugyan, de gyilkos terméſzetü ember: ez, valaha Trenchéni Mátének Udvarában Nádor-Ispánságot viselvén, midön látta, hogy ott, hivatalának állandósága igen inogna, Károly Királyhoz ſzegödött; talán régi Méltósága' elhagyásának emlékezete gyötrötte elméjét, midön dühös indúlattal felfegyverkezve bément a' Királyi Palotában, és kivont karddal elsöben is Erzsébeth Királynét támadja meg, a' kinek négy ujját egy tsapással elvágta; midön ennek védelmére ugrik a' Király, elkezdett dühösséggel a' két Királyi Herczegre, Lajosra tudniillik, és

Digitized by Google

Andrásra rohan, a' kiket gyilkosúl lekontzolt vólna, ha azon két gyenge Herczegeknek nevelöji, Kenesich tudniillik, és Miklós, János Nádor-Ispánnak fija, magokat Felitziánus fegyverének eleibe nem vetették vólna. Ezen lármára beugrik Potoki János a' Királynénak Udvarnokja 's belső Kamarássa, a' ki kifatsarván Felitziánus' kezéből a' pallost, 's ezen vakmerő gyilkost tulajdon fegyverével ölte meg; a' kinek feldarabolt teste réfz fzerint Budán, réfz fzerint más Várasokban, mindeneknek példájára a' Váras kapujára fzegeztetett. (g) Valakik pedig ezen gyilkos Felitziánus' rokonságából vóltak, egéfz negyed-ízig vagy megölettettek, vagy jófzágok' elvétele után örökös fzámkivetésbe küldettek.

(g) Azt állítják némelly nem igen hiteles Írók, hogy Felitziánus azért támadta vólna meg a' Királyi Udvart olly gyilkos dühösséggel, mivel Erzsébeth Királyné alkalmatosságot nyújtott vólna maga testvér Báttyának Kazmér Lengyel Királynak, hogy Felitziánusnak Klára nevezetű leányát erőfzakkal megfzeplősítené. De ezt, mind azon betsület fzerető Királyról Kazmérrol, mind pedig ama' jó életű Királynéról Erzsébethrol tsak gondolni is vakmerőség. Ha ez lett vólna Felitziánus kegyetlenségének oka, által nem láthatom, miképp' bátorkodtak vólna ezen eset után Felitziánus' rokonságából sokan által-fzaladni Lengyel-Orfzágba? Bizonyosabb oka lehetett tehát ezen dühösségnek az, a' mit előbb §. 7. jelentettem, hogy Felitziánust az elhagyott Nádor-Ispánságnak fzomorú emlékezete gyötrötte, és utóbb az említett kegyetlenségre is vitte.

§. 8.

Károly Királynak vefzedelme Oláh-Orfzágban.

Ugyan ezen 1330-dik efztendőben, nagy vefzedelemben fordúlt meg I. Károly Királyunk' élete: az egéfz dolog így történt: Tamás Erdé-

Digitized by Google

lyi Fejedelem, és Denés Joánka Miklósnak fija valamelly titkos hamisságban árúlták vala el Károly Király előtt a' Havas-Alföldi Bezaradot, a' ki egyszersmind Szörényi Banátusnak is Kormányozója vólt, reménylvén, hogy ezen Tartományoknak igazgatását nékik által-adná Károly: könnyű vólt reá beszélleni Károlyt, hogy fegyvert fogna, talán vett is észbe az említett Bezarad' részéről valamelly tsalfaságot. Táborát először is a' Szörényi Várnak, melly azon Banátusnak IV-dik Béla Király idejétől fogva első, és leg-főbb erőssége vólt, neki vezeti, és elfoglalván azon Várat, hozzá való Tartománnyal együtt az említett Joánka Denésnek igazgatására bízta. Itt, Követeket küld eleibe Károly Királynak az Oláh Fejedelem, a' kik által hívséget, és az eddig szokott adón felül 7 font ezüstöt ígér, tsak azon Tartománynak, melly még kezében vólt, bírtokában megmaradhasson; ígéretének bizonyosabb tellyesítésére azt is ajánlotta, hogy az egyik fiját a' Király' Udvarába kezességbéli zálogúl küldené, hogy ott a' maga, nem pedig a' Király' költségén lenne. Ez olly ígéret vólt, mellynél többet maga Károly sem kívánhatott; javaslotta is Donts a' Liptói és Zolyomi Fő-Ispán, ki a' Király' óldala mellett állott, midőn a' Követek a' békességért esedeztek, hogy adna helyt az Oláh Fejedelem kérésének: ez pedig Királyhoz nem illő feleletet adván, így válaszolt a' Követeknek: *Azt mondjátok a' Bezaradnak, hogy ő nékem tsak juh-pásztorom, akármiképp rejtezik is el előttem, én még is szakállánál fogva elől-rántom őtet.* Ezen váratlan felelet adással elbotsátá magától a' szomorú Követeket, maga pedig a' Havasoknak szoros oldalai között nagy erővel által-költözik Oláh-Országba. Az Oláhok az alatt elégetvén minden éleményre

Digitized by Google

valót, mellyet magokkal el nem vihettek, marháikkal együtt a' hegyek között elrejteztek. Bétvén Oláh-Ország közepébe Károly, semmi éleményt nem talált, nem is adhatott éhel-haló Katonáinak; szükséges vólt tehát néki a' visszavonásnak módjáról gondolkodni; de már ez is késön vólt, mert az Oláhok a' Havasoknak oldalait, mellyek között lévő szoros útakon kellett visszavonni a' Magyar Tábornak, elállottak; esedezett azután békességért Károly, mellyet előbb nagy kevélyen megvetett vala, de haszontalanúl, mert az Oláhok, a' kik a' szoros útakat elállották, nem csak alkura nem állottak, hanem a' völgyben lévő Magyar Táborra temérdek kőfziklákat hengergetvén, a' leg-erőssebb férjfiakat is öszve-zúzták. Nagy veszedelemben forgott itt Károlynak élete, a' ki látván, hogy az Oláhok' töréből másképp ki nem menekedhetne, valámelly Dese nevezetű Fő Nemes ifjat, a' ki Joanka Denésnek fija vólt, maga Királyi ruhájába és fegyverébe öltöztette, és hogy magát Királynak adná ki, parantsolta; maga pedig köz-embernek köntösében öltözvén, a' Katonák paissai alá rejtette magát, szerentsésen még is megtartá életét, mellynek megtartását kiváltképpen Donch, és ennek fija László, és Berend Mártonnak köszönhette, a' kik őtet magok testtével befedezvén az ellenség' nyilaitól magok veszedelmével megőrzötték. Dese pedig, a' ki Károly Király maga rhájában öltöztetett, az Oláhoktól, a' kik őtet valósággal Királynak véltték vala lenni, nyilaknak és kőfziklákban reá eresztett sokaságától elnyomattatván, Királyjához való hívségét 's igaz szeretetét ditsőséges halállal megbizonyította. Ezen Hadban számtalan erős Vitézek, és Fő Emberek estek vala el. Elestek az Egyházi rendből Károly Királynak

három Udvari Káplánjai, mind a' hárman Prépostok, úgymint: András Székes-Fejérvári, Mihály Posegai, és Miklós Erdély-Országban lévő Fejérvári Prépost; kik közzül András, mivel a' Királynak egyszersmind Vice-Kancelláriussa vólt, nála lévén a' Királyi petsét-nyomó, vele együtt az is elveszett: hogy tehát ez, ne talán valamelly tsalfa kézre kerűlvén, törvénytelen álnok mesterségekre ne szolgáljon, a' Király új, és más formájú petsét-nyomót tsináltatott, és minden leveleket, mellyeket előbb adott vala ki, ezen új petséttel megerősítette.

§. 9.

Szerentsésebb Károlynak állapotja a' Ráczok, Oroszok, és Tatárok ellen való Hadban.

Három külömböző ellenséggel vólt dolga a' Havas-Alföldi veszedelem után Károlynak, mind a' hármon győzedelmeskedett. Első vólt Urosius, Rácz-Országnak Fejedelme, a' ki jóllehet a' Magyar Korona óltalma alatt vólt, Magyar-Ország' határaiban még is sok rablásokat tett; ezt társaival együtt úgy elrezzentette Károly, hogy Maczedoniában sem találna bizonyos menedék földet, hanem a' Tengeri ligetekben bújdosa. Ennek megalázása után, 1332-dik esztendőben az Oroszokat letzkézte meg, a' kik a' rabló szökevény Tatároknak Or-gazdái vóltak: ezek, nem bízván erejekben, könyörgésre fakadtak, és Károlynak engedelmességére magokat lekötelezték, mellyben hogy tántorodhatatlanúl megmaradtak, onnét is élzre-vehetjük, hogy Lotka az Oroszok' Fejedelme, sok Fő Emberekkel Visegrádra jött Károly Királyhoz 1338-dik esztendőben, és az előbb fogadott hívségére az egész Nép' nevével újonnan felesküdött. Nagyobb erő-

Digitized by Google

vel ment Károly a' Tatárok ellen, a' kik ellen mivel az Ukraina sovány Tartományban kellett vezetni a' Tábort, a' böjtnek szoros törvényétöl a' Római Pápa a' tíltott napokon felöldozta Károly' Katonáit; söt XX-dik János Pápa keresztes Seregeket is küldé Károly' segítségére, a' kikkel ditsöségesen győzedelmeskedvén a' Tatárok ellen, örömmel tért viszsza Vesegrádra. Levelet küldött azután XII-dik Benedek, a' ki XX-dik János után lett Római Pápa, mellyben ezen nyereségröl örvendezett néki.

§. 10.

Gyermekei eránt okos rendeléseket tészen.

Károly Robertnek elsö Felesége vólt Katalin, Teschiniai Herczeg-Asszony: ezt 1308-dik esztendöben vette el Károly, és magzat nélkül halt meg 1313-dik esztendöben. II-dik Felesége vólt Mária, Kazmér Lengyel Fejedelem' leánya: ez is magzat nélkül halt meg Temesváratt 1317-dik esztendöben, és Székes-Fejérváratt temettetett el. Harmadik Felesége vólt Beátrix, VII. Henrik Római Királynak leánya, és János Luzelburgi Herczeg' és Tseh Királynak testvér húga, a' ki semmi magzatokat nem szülvén, 1319-dik esztendöben életének végét érte, és Nagy-Váradon temettetett el. Negyedik Felesége Károly Királynak vólt Erzsébeth, Uladislaus Lengyel Királynak leánya, a' ki öt férjfi magzatokat szülvala Károlynak, úgymint: Károlyt 1321-ben, Lászlót 1324-ben, Lajost 1326-ban, Andrást 1327-ben, és Istvánt 1332-ben. Ezek közzül Károly, és László gyenge korokban meghaltak; azon gondolkoda tehát Károly, hogy a' három életben lévö magzatit születésekhez képpest szerentsévé tegye. Elsöben is Neápolis Országnak

Digitized by Google

viſzſza vételéről gondolkodott, mellyet Károly Attyának halála után, annak testvér Öttse Róbert foglalt vala el, VIII-dik Bonifátzius, és V-dik Kelemen Pápa' akaratja ſzerint; fájt ez Károlynak, a' kit, mint öregebb ágról való Herczeget inkább illette vólna a' Neápoli Királyság, fegyvert is akart rántani Róbert Neápoli Király ellen, de midőn illy képzelődéseket forgatna elméjében Károly, meghala Neápoli Róbertnek egyetlen egy férjfi magzatja Károly Kalabriai Herczeg: más útat vett fel tehát Károly, vólt még Neápoli Róbertnek két hajadon Herczeg Kis-Aſzſzonya, Joanna és Mária, ezen két Kis-Aſzſzonyt eljegyzé Károly maga két fijának, Joannát ugyan Andrásnak, Máriát pedig Lajosnak, úgy, hogy Joannával együtt Neápolis Orſzág Andrásnak adatnék. Mivel ezen két pár házosulandók között vér ſzerint való rokonság vólt, ezen törvényes akadályt felóldozta közöttök II-dik János Pápa; de ſzerentsétlen kimenetellel, mert utóbb Joanna Andrást mint férjét megfojtotta, Mária pedig Lajos és István mátkája helyett Károlyt Dyrrakiai Vezért váláſztotta; de ezekről utóbb leſz a' ſzóllás. Más ſzerentse is mutatta magát Károly Király fijainak bóldogítására, mellyre alkalmatosságot nyújtott III-dik Kazmér Lengyel Király, Erzsébet Királynénak testvér Báttya: ez látván, hogy magzat nélkül vólna, reá beſzélé a' Lengyel Urakat, hogy az ő halála után vagy Károly Róbertet, vagy ha ez már életben nem vólna, ennek öregebbik fiát Lajost váláſztanák Lengyel Királynak. Tetſzett az Orſzágnak Kazmér Király' vélvetése, és maga Kazmér sok Lengyel Fő Urakkal Visegrádra jövén, Lajost, Károly Király' fiját bizonyossá tették a' Lengyel Királyságról. (*h*) Ígéreteket levéllel is megerősítették, és úgy

mind

mind a' két Királyi Udvarnak nagy örömével visszza tértek a' vendégek Lengyel-Országba. Midön idegen Országokat nyer magának 's fijának Károly, sajnálta vólna Magyar-Országot, mellyet olly sok munkával szerzett, idegen kézre eresztení; esedezett azért XX-dik János Pápánál, hogy ha az Esztergomi Érseki szék üres vólna, vagy azon széknek Érseke ellenkező indúlattal vólna, szabad légyen a' Kalotsai Erseknek, vagy a' Váradi, avagy a' Zágrábi Püspöknek Lajos Herczeg' fejébe tenni a' Királyi Koronát. Megnyerte kerését Károly, írt is az említett Pápa Avennio Városából a' Kalotsai Érseknek, és a' nevezett Püspököknek levelet, mellyben engedelmet ád nékik, ha az Esztergomi Érsek hívatalát tellyesíteni nem akarná, a' Király' koronázására. János Pápának ezen dologban írt levelét olvasni lehet Raynaldusnál ad an. 1333. (*i*)

(*h*) Hogy Kazmér Lengyel Király annyira kedvezett Károly Királynak, azon kívül, hogy Károlynak Sógora vólt, a' háláadóság vólt az oka: emlékezett tudniillik Kazmér, hogy a' Lengyel Királyságot leg-inkább Károlynak köszönheti, a' ki 1334-dik esztendőben, midőn III-dik Uladislaus' halála után Krakóban Király választás vólna, ugyan azon Ország-Gyülésébe Követeket külde Károly, a' kik által ígérte, hogy minden ellenségi ellen minden esetre hathatósan fogja védelmezni Lengyel Országot, ha Kazmért választanák Királynak. Emlékezett másodszor arról is Kazmér, hogy 1335-dik esztendőben, midőn a' Visegrádi Várban együtt lett vólna ezen három Király, tudniillik Károly Magyar-Országi, János Tseh-Országi, és ugyan ezen Kazmér Lengyel-Országi Király, Károly nem csak egygyességet szerzett Kazmér és János Király között, hanem hogy minden tovább eshető pernek örökös vége szakadjon, Károly a' Lengyel Király helyett 50 font tiszta ezüstöt fizetett a' Tseh Királynak. Ezen jó szívét akarta tehát viszánolni Károlynak a' háláadó Lengyel Király Kazmér, midön a' Lengyel Koronát Károly fijára Lajosra szállította.

Digitized by Google

(i) Nem ok nélkül vólt Károly Királynak ezen szorgalmatossága, mert az Ország nagyon elidegenedett vala tőle, leginkább pedig a' Püspökök, úgy hogy őtet a' Római Pápa előtt is bévádolnák. Nevezetesebb tzikkelyek, mellyekről a' Pápa előtt vádoltatott, ezek vóltak: I. Hogy a' Magyar Nemzetet régi szabadságából, a' koronázáskor tett esküvése ellen kivetkezteti. II. Hogy Ország-Gyülést, a' mint szokás, és törvény szerint köteles vólna, nem tart. III. Hogy a' Nemesseket tisztségektől, joszágoktól, és életektől is megfosztja, a' nélkül, hogy őket Magyar törvény szerint ítélné. IV. Hogy esztendőnkét a' Püspökök 200, az Érsekek pedig 800 ezüst forintot kénszeríttettek ajándék-képpen a' Királynak adni. V. Hogy midőn valamelly Püspök meghal, a' Királyi Tiszt-viselők mindenét fösvényen elragadják, úgy, hogy a' testének illendő eltakarítására is alig találtatnék elegendő érték a' meghalt Püspök' hajlékában. Több illyetén tzikkelyből álló vádolást küldének vala XII-dik Benedek Pápához; a' ki Atyai kegyességgel megintvén Károly Királyt, ezen sebet meggyógyította, a' Püspökök sem panaszolkodtak azután Károly ellen.

§. 11.

I. Károly életének utolsó esztendejében több féle pénzt veret Országunkban.

Látván Károly Király, hogy az előtte lévő Királyok' idejében nagyon megvesztegettetett a' Magyar pénz, e' mellett sok idegen, és alávaló értz hozatott bé Országunkban; életének utolsó esztendejében ezen sebet is meg akarta orvosolni, meg is orvosolta. (k) Ezen dologban tett rendeléseit Királyi Levelével 1342-ben erősítette meg. Ugyan azon esztendőben száraz köszvénynek fájdalmi életét szakasztá a' Visegrádi Várban, minekutánna a' Királyságban 42 esztendőt, harmadik megkoronázásától fogva pedig 32-tőt töltött vólna el. Teste Visegrádról Budára hajón ereztetett le, onnét pedig Fejérvárra szo-

Digitized by Google

mórú lépéssel által-vitetett; a' hol ezen jó Királyunknak végsö tiſztéletet adott Tsanádi nevezetü Eſztergomi Érsek.

(*k*) A' 13-dik Századig az-az 1252-dik eſztöndöig az egéſz Európai Nemzetek nem éltek más arany-pénzel, hanem a' mellyet Byzantziumban a' Napkeleti Csáſzárok verettek; a' melly Byzantiumi arany-pénz, vagy *Byzantinusnak* Byzantziumtól, vagy pedig a' Csáſzárnak nevéröl nevéztetett, a' ki alatt verettetett, és a' kinek képe látſzatott rajta. Ez tartott 1252-dikig. Ezen eſztendöben leg-elöſzör Florentziában verettetett arany-pénz, mellynek egyik lapján Kereſztelö János' képe vólt, másikán pedig liliom: innét az aranyok azután Florentziától, *florenusoknak*, az-az forintoknak kezdettek neveztetni. A' Magyar Királyaink közzül elsö vólt Károly Robert, a' ki Orſzágunkban arany pénzt kezdett veretni, azért nem lehet I. Károly' idejénél régibb Magyar aranyat találni. Láttatnak ugyan Szent Láſzló' képével jegyzett aranyok is, de ezeket nem maga Láſzló Király, hanem késöbb idöbeli Királyjaink verettették: ezt tsak abból is éſzrevehetjük, hogy ezen aranyokon Szent Láſzló' képe súgárral vagyon nyomva; mivel pedig a' súgár ſzenttségnek a' jele, midön ezen aranyok verettek, Láſzló Királynak már a' Szentek' lájstromában kellett lenni. Nem is tudjuk, hogy valaha valamelly Király a' maga képét súgárral íratta, vagy nyomtattatta vólna. Ugyan a' Károly Robert vólt elsö, a' ki ezüst-márjásokat veretett; ezen pénznek neme mindazonáltal Károly' idejében ſzéles garasnak neveztetett; utóbb vette azután, tudniillik II-dik Lajos Király' idejében a' *Márjás* nevezetet ezen pénz, midön tudniillik erre Lajos Király a' Szüz Mária' képét verette. Találtatik ugyan még most is IV-dik Béla Király idejében verettetett pénz, mellyen Szüz Mária' képe láttatik; ez mindazonáltal nem ezüst, hanem réz, valamint tehát Károly Robert vólt elsö a' Magyar Királyok közzül, a' ki arany-pénzt, és ezüst-márjást, jóllehet más nevezet alatt veretett, úgy II-dik Lajos vólt elsö, a' ki az ezüst-pénzre tétette a' Szüz Mária' képét.

Digitized by Google

§. 12.

Károly Robert' idejében történt Egyházi dolgok.

Három Egyházi Gyűlés (Synodus) tartatott a' Magyar Anyaszentegyházban Károly Robert Király' idejében. Első vólt Budán 1308-dik esztendőben, mellyben elöl ült Gentilis Kardinalis, V-dik Kelemen Sentséges Pápa' Követje. Ezen Gyűlésnek végzései következendő esztendőben *Majus* Hónapnak 8-dik napján hírdettettek ki; vólták pedig e' következendők: 1-*ször*. A' ki Károlyt Királynak erméni és nevezni nem akarná, Egyházi átok alatt légyen. 2-*szor*. A' ki Károly személyének valamelly sérelmet okozna, minden Egyházi nyert, vagy nyerendő kegyelmektől megfosztott légyen. 3-*szor*. László Erdélyi Fejedelemnek Egyházi büntetés alatt parantsoltatott, hogy a' Koronát, mellyet Otto Királytól elragadott, az Országnak viszszá adja, addig is pedig elvégeztetett, hogy más új Korona tsináltassék, és az Apostoli Követ által felszenteltessék, úgy az Anyaszentegyház' nevével az Országnak ajándékoztassék. 4-*szer*. Ha ki a' Királynak, vagy Királynénak jószágából valamit igazságtalanúl elfoglal, vagy eltsíp, Egyházi büntetés alá légyen vetve. Második Egyházi Gyűlés tartatott 1309-dik esztendőben Po'sonban, a' hol ismét elöl ült a' fellyebb nevezett Apostoli Követ, és ott V-dik Kelemen Pápának Károly Király eránt tett rendeléseit megerősítette; nem külömben megerősítette a' Budai Gyűlésben tett végzéseket is. Harmadik Egyházi Gyűlés vólt Udvardon Komárom-Vármegyében, 1309-ben Ezen Gyűlésben elöl ült Tamás, azon időbéli Esztergomi Érsek; mellyben több tzikkelyből álló végzések tétettek, az az egy nevezetes, hogy ezen Gyűlés' parantsolatjából hozattatott bé az

Digitized by Google

egész Magyar Anyaszentegyházban, az Angyali Üdvözletre való estvéli harang-szó; jóllehet némelly helységekben ezen szokás már előbb is fent volt, az említett Gyűlésnek végzéséből pedig az egész Magyar Anyaszentegyházban közönségessé tétetett, hogy azoknak, a' kik ezen harang-szónak hallására három Angyali Üdvözletet mondanak, tíz napi bútsú adatnék. (*l*) Ugyan ezen Királynak idejében, midőn Vintze Kalotsai Érsek helyében, a' ki 1305-dik esztendőben halt meg, a' Kalotsai Káptalan Demetert, a' Kalotsai Prépostot választotta volna Érseknek, Károly Király' javaslására ezen választást XXII-dik János Pápa megmásította, és Demeter helyett Frater Lászlót, Sz. Ferentz Szerzetéből való felszentelt Papot tette Kalotsai Érsekké 1317-dik esztendőben. Ezen nagy nevezetű Érsek azután nagy ditsőségére is volt a' Magyar Anyaszentegyháznak; a' ki is, midőn a' Fratritzellusok Hitbéli szakadást támasztanának Frantzia-Országban, Magyar-Országból Frantzia-Országba hívattatott, és az említett dolognak megvizsgálása és ítélése XXII-dik János Pápától az ő okosságára bízattatott. Ezen Királyunk idejében Követeket küldött vala a' Volga vizén túl, Napkeletben maradott Magyar Eleinknek Fejedelme *Jeretanius* a' Római Pápához, a' kik által nagy hajlandóságát jelentvén a' Keresztény Hithez, kérte a' Római Pápát, hogy Püspököt küldene nékik, a' ki nem csak az ott lévő Magyarokat, hanem a' Malakaitákat és Alánusokat is, a' kiket a' nevezett Fejedelem meghódított vala, az igaz Hitben tanítaná. Örömére volt ezen hír XXII-dik János Római Pápának, a' ki azonnal Tamást Gemiskáti Püspököt rendelte azon földre, segítségére ezen Apostoli munkában egynehány bölts és példás életű tanítónak Sz. Domonkos

Digitized by Google

és Sz. Ferentz Szerzetéből adván néki; melly rendelését Pápai Levelével és áldásával megerősítvén, Ásiába elbotsátá őket. (*m*)

(*l*) Ezen Gyülésnek végzéseit szóról szóra fel lehet találni Pray Györgynél *Specim. Hier. Hung. P.* 1. *f.* 165.

(*m*) Minémű kimenetele vólt légyen ezen Apostoli követségnek, sehol írva nem találám. Azon Levelet, mellyben ezen dologról emlékezik XXII-dik János Pápa, Raynaldusnál ad ann. 1329. lehet olvasni, de á' dolognak tovább való kimenetelérôl ott sints emlékezet. Arról leg-alább bizonyossá tétetünk, hogy Napkeletben még most is uralkodnak régi Magyar Eleinknek igaz Unokáji.

I. LAJOS.

§. 13.

Megkoronáztatván Lajos, az Erdélyi Szászokat, és a' Havas-Alföldi pártosokat engedelmességre hozza.

Nem folyt el több hat napnál I. Károly halála után, hogy annak fija I. Lajos az egész Országnak egyesült akaratja szerént Királynak koronáztatott Telegdi, más néven Tsanádi Esztergomi Érsek által Székes-Fejérváratt 1342-dik esztendőben, *Julius* Hónapnak 21-dik napján. Országlásának elején, mindőn 17 esztendősnél nem vala idősebb, a' kegyesebb szerentse szárnyaira emelte őtet: mert az Erdélyi Szászokat, a' kik szabadságok terjesztésére fegyvert fogtak vala, béütvén Erdélybe, egyszerre ellepte; a' Szászok látván magok erőtlenségét, esküdve szabodtak Lajos Király előtt, hogy azután semmit akaratja ellen nem tselekeznek; megbotsátott Lajos a' pártos Szászoknak, melly kegyes-

Digitized by Google

ségével azt nyerte, hogy a' Havas-Alföldi Vajda Sándor, a' ki Károly Király' idejében elállott vala a' Magyar Király engedelmességétől, önként Erdélybe jövén Lajos Királyhoz, előbbeni vakmerőségéről botsánatot kért, magát Tartományjával együtt Lajos óltalma alá ajánlotta, 's néki igaz engedelmességet fogada.

§. 14.

Joanna Neápoli Királyné maga férjét Andrást Lajosnak testvérét megöletteti, mellyért boszszút áll rajta Lajos Király.

András, Lajos Királynak testvére elvette tehát Joannát, a' kit néki Károly az ő Attya már előbb eljegyzett vala. Szerentsétlen házasság vólt! Kettő zavarta fel leg-inkább ezen házasságban András' nyúgodalmát: Elsőben Joanna Királynénak mértéket fent halladó felfúvalkodása, a' ki egész hatalmat magának tulajdonítván Neápolis Országban, az Urát tsak úgy betsülte, mintha szalma-tsutak lett vólna. Másodszor, úgyan ezen Joannának Lajos Tarentinomi Herczeggel való hâzasságot motskoló társalkodása. Ezen nagyra vágyódó Asszonynak felfúvalkodását nem kevessé nevelte Robert Szitziliai Király, a' ki Joannának öreg Attya vala, végső rendelése által, mivel 1343-dik esztendőben halála előtt parantsolá, hogy nem András, hanem Joanna lenne Neápoli és Szitzilia Országoknak igazgatója. A' tűzre olajat döntött VI-dik Kelemen Pápa, midőn 1345-dik esztendőben azt végezte, hogy ha Joanna magzatok nélkül halna meg, az Ország nem Andrásra az ő Férjére, hanem Máriára, Joanna testvér Öttsére Dyrrakinomi Károly Herczeg' feleségére szállana.

Digitized by Google

(*n*) Ezekből ſzármazható roſz következéseket okossan által-látta ama mélyen látó Fejedelem Lajos Király, hogy tehát elejét vegye a' ſzomorúabb ſzármazatoknak, az ő édes Annyát Erſébetet, a' kihez igaz fijúi tiſztelettel viseltetett, (*o*) Neápolyba küldötte, hogy András, és annak felesége Joanna között egyességet ſzerzene. Megindúlt a' Királyné, el is érkezett Nápolyba, a' kinek jelen léttére, úgy tetſzik, mintha jobb élet kezdett vólna lenni az ifjú házasok között, de annak elmenetele után az előbbeni háborúságnál nagyobb támadott, melly mind Andrásnak, mind utóbb Joannának ſzomorú, 's erőſzakos halált okozott. Lajos, örömest védelmezte vólna fegyverrel Andrást, de hajók nélkül ſzűkölködött, mellyeken Nápolyba által-tehette vólna Hadi-Seregét. Sok viſzſza-vonások után VI-dik Kelemen Pápa' ítélete ſzerint elvégeztetett ugyan, hogy András 1345-dik eſztendőben *September* Hónapnak 6-dik napján Nápoly és Szitzilia Orſzág' Királyjává koronáztassék, de olly hozzá adással, hogy ha Joanna magzat nélkül halna meg, az említett Királyság Máriára, 's annak maradékira ſzállana. Lajosnak is sérelmes vólt ezen végzés, de el kellett ezt most ſzenvedni, míg jussának viſzſza nyerésére jobb út nyittatnék; azt tanátstalanúl tselekedte András, hogy minekutánna bizonyos lett jövendőbéli koronáztatásáról, azonnal Neápolis Városának piatzán nagy lobogó Záſzlót, alatta pedig kalodát tétetett ki olly hír-dással, hogy mihelyt a' koronázás végbe-menénd, azonnal boſzſzút fog állani mind azokon, valakik őtet a' Neápoli Királyság' megnyerésében gonoſz indúlatból akadályoztatták: okot nyújtott ezen hír mind Joannának, mind pedig a' többieknek, a' kik ezzel tzimboráltak András elveſztésének ſzorgalmaztatására.

Digitized by Google

Elrendeltetett András megölésének ideje és módja; elhívják Andrást Aversa Városának vidékében tartandó vadáſzatra a' Joannával tanátskozó gyilkosok, reá állott a' fiatal Fejedelem, a' ki a' vadáſzat után feleségével együtt jó ízűn vacsorálván, a' Városon kívül épített nyári múlatságos palotájában le is feküdt; első álom közbe jönnek a' gyilkosok, és a' Fejedelmet tulajdon Kamarássa által (ez is egyet értett a' gyilkosokkal:) felköltetik, és mintha halaſzthatatlan beſzédjek lett vólna, a' háló-ſzóbából kihívatják; kijön a' Fejedelem egy háló-köntösben, még ingyen sem gyanakodván valamelly ellenkező esetről, alíg lépett ki háló-ſzobájából, azonnal megragadták őtet a' gyilkos poroſzlók, és a' kötelet, mellyel meg akarták fojtani, nyakába vetik, de ez előbb, hogy sem a' kötél nyakára tsúſzott vólna, nagy jajgatás között, mivel erős vólt, kezekből kimenekedett, és háló-kamarájába viſzſza akara ſzaladni; ott egy a' gyilkosok közzűl a' haját megragadta Andrásnak, ez pedig még a' tsillagokat is hívta segítségül; hallotta is Joanna az ő Feleſége siralmas esenkedését, de tsak fülelt a' gonoſz Aſzſzony; közelebb ugranak azonban a' többi gyilkosok Andráshoz, és lábaikkal tiſzteletlenűl letapodván az ártatlan Fejedelmet, nyakára húzzák az istrángot, és azt reá fojtván, mint egy gonoſz-tévőt erőſzakosan megölik, megmerevedett testét pedig kötélen fogva az ablakon a' kertbe leereſztik. Más nap, midőn András megölettetésének híre futamodott, Joanna kérdeztetett elsőben az esetről, ez pedig elpirúlt, leütötte a' fejét, de tsak egy tsepp könnyet sem hullatott megölettetett ſzerentsétlen Uráért, sőt még a' testét is temetetlen hagyta a' kertben megbüſzhödni az istentelen Aſzſzony; Urának halálát kérdésbe se vette, hanem min-

Digitized by Google

gyárt másnap Averſából Neápolisba ment, és ott Tarentinomi Lajossal, a' kivel még Férje' éltében rútul öſzve-ſzűrte a' levet, miképp' kelhetnének házasságra, kezdett tanátskozni, mintha utóbb nem ért vólna reá; meg is lett kevés napok múlva közöttök a' házasság, mellyel érthetőképpen kimutatta mire tzéloza András Fejedelemnek megölettetése. Lajos, hallván Öttsének nyomorúságos halálát, írt azonnal a' Római Pápának, hogy ezen gonoſztévő Aſzſzonytól elvévén Neápoli Orſzágot, azt Istvánnak, Erdélyi Fejedelemnek, a' ki a' megölettetett Andrásnak testvére vala, adná. Igen réſzre hajló vólt e' dologban a' VI-dik Kelemen; Pápa eltökéllé hát magában Lajos, hogy fegyverrel menne Neápoli Orſzág ellen, és úgy állana boſzſzút Joanna' gonoſzságán: Hadi-Seregének egyik felekezetével előre küldé Hederváry Kont Miklóst, mint Fő Hadi-Vezért 1346-dik eſztendőben, maga pedig a' többi Katonáival ugyan azon eſztendőben megindúlt, és 1347-dik eſztendőnek elején *Januarius* Hónapnak 17-dik napján Aversa Városába érkezett, a' hol megfogattatván Károlyt Dyrrakiai Herczeget, a' ki András' megölésében tanáts-adással réſzes vólt, azon a' helyen, a' hol András megfojtatott, fejét vetette. (*q*) Aversából Neápolis Városába ment Lajos, a' honnét kevés napokkal előbb Joanna Tarentinomi Lajossával együtt bíztosabb helyre ſzalada: itt Lajos Király őrizet alá tétette Dyrraki Károlynak két testvér öttsét, Lajost és Robertet, nem kölömben Tarentinomi Lajosnak öttsét is Fülepet, hogy mind addig fogva tartatnának, míglen ki nem bizonyosodnék, hogy András' megölettetésében nem vólna réſzek. Elvitette azután ezen Herczegeket Károllyal, Andrásnak életben maradott gyenge fijával együtt Vise-

Digitized by Google

grádra, hogy Károly az öreg Annyánál nevel-tetnék; a' Herczegek pedig kemény, de még is tisztességes őrizet alatt tartatnának. Maga azonban Lajos kérdést támasztott András Öttsének gyilkosi ellen, azokon bosszút állott, és felesküdtetvén az Ország' Nagyjait Károly' részére, visszza ment Magyar-Országba; maga személye helyett addig Latzk Istvánt Erdélyi Fejedelmet hagyta Neápoli Országban; de Katonákat is hagyott, a' kik Latzk István' parantsolatja szerint az Országot Joanna ellen védelmeznék. Lajos' haza menetele után némellyek, rész szerint azért, hogy Latzk István Magyarosan, akarom mondani, keményen bánt vala velek, rész szerint pedig azért, mivel Károly Herczeg' megölettetéséért titkon nehezteltek, Lajostól Joannához szegődtek. Megírta Latzk István Lajos Királynak, hogy husonlás vólna a' Nép között, kért halasztás nélkül való segítséget, addig pedig erőssen viselte magát; Lajos Király sem késett a' segítséggel, a' ki hogy Hadi-Seregét rövidebb úton által-tehesse Olasz-Országba, a' Velentzeiekkel nyóltz esztendeig tartó frigyet kötött, hogy az Adriai Tengeren bátrabb hajózást lelhessen: hajókra szállított tíz-ezer Lovas Vitézeket, és rövid idő alatt béérkezik Olasz-Országba. Az egész Ország kevés napok alatt Lajos' engedelmességére hajólt, egyedül Neápolis Városa vólt, a' hová Joanna férjével együtt rekeszkedett, melly erőssen viselte magát; ezt is már keményen vítta Lajos' Tábora, midőn a' Pápa' Követje arra vette Lajost, hogy szűnne meg addig a' Város' ostromlásától, míglen a' Római Szék a' dolgot megvizsgálná: ha Joanna bűnösnek találtatnék Andrásnak megölettetésében, vesztené el Országát, ha pedig ártatlan vólna, övé lenne az Ország, úgy még is, hogy Lajos-

Digitized by Google

nak hadi-költsége' kipótolására 300-ezer aranyat fizetni köteles maradna: reá állott Lajos Király ezen feltételre, és míg a' Római Pápa Joannának kimentésében gondolkodott, addig Lajos ájtatos indúlatból Rómába ment, a' hol Sz. Péter Templomára 4 ezer-aranyat ajándékozott; melly böv adakozására nézve *Rómaiak Urának* nevezetett. Az alatt a' Szentséges Pápa is ítéletet tett, és Joannát András' megölettetésében ártatlannak mondotta. (*r*) Lajost ezen részre hajló ítéletnek hallása valamennyire megszomorította ugyan, azt még is minden zúgolódás nélkül vette, és azonnal kimozdította Katonáit Neápolis és Szitzilia-Országnak Váraiból, magának egyedűl azon helyeket tartván meg, mellyeket mint Szalernomi Herczeg azon Országban elöbb is bírt vala; söt a' három-száz-ezer aranyakat is, mellyeket Joanna köteles vólt vala fizetni, elengedte, 's úgy viszsza tért Lajos Király Magyar-Országban, a' hol a' Tarentinomi Fülep Herczeget, és a' Dyrrakiai Lajos és Robert Herczegeket a' Visegrádi őrizetből szabadon haza botsátá Olasz-Országba, olly ígéret alatt, hogy ők, ha Joanna gyermektelen maradna, Neápoli Királyságra soha nem vágyódnának, hanem azt Lajosnak engednék. Ezen egyesűlés lett 1352-dik esztendőben. Viszsza mentek azután a' megnevezett Herczegek hazájokba, Lajos pedig vigyázott, hogy az Olasz-Országi jussa idegen kézre ne kerűljön; írt e' végre V-dik Orbán Pápának 1368-dik esztendőben levelet, mellyben emlékezteti a' Szentséges Atyát, hogy Neápoli és Szitziliai Ország mind örökségére, mind fogadással erősíttetett alkura nézve őtet illetné; azt felelte Orbán Pápa, hogy gondja leénd reá Joanna' halála után, hogy jussában kárt ne szenvedjen. V-dik Orbán Pápa után XI-dik Gergely lépett

Digitized by Google

az Anyaszentegyház kórmányjához, a' ki 1370-ik esztendőben a' Pápa' lakását Rómában helyheztette, midőn előbb vagy Anagniában, vagy Avennióban, vagy más helyeken is laknának. Ezen XI-dik Gergely után lett VI-dik Orbán Római Pápává, a' ki már Rómában lakván, keménysége által annyira meggyűlöltette magát, a' Kardinálisoknál, hogy ezek más Pápát VI-dik Kelemen név alatt választanának, a' ki Avennióba helyheztette lakását. Joanna Királyné is ezen törvénytelenül betsúszott Pápához ragaszkodott, VI-dik Orbán törvényesen választott Pápa ellen; mellyért Orbán Pápa annyira megneheztelt Joannára, hogy Neápolis és Szitziliai Országot tőle elvévén, Dyrrakinomi Károly Herczegnek adta. Ezen Károly (más attól, a' kit Lajos megölettetett) tíz-ezerből álló Hadi-Sereget vett Lajos Királytól segítségül, a' kikkel Neápolis Városát elfoglalván, Joannát megfogatta, és Aversa Városába vitetvén, azon a' helyen, a' hol Andrást Lájos Királynak testvérét valaha megfojtatta, ezen Joanna Királynét felakasztatta 1382-dik esztendőben, hogy azon a' helyen vénné büntetését, a' hol a' gonoszságot elkövette vala: és így ámbár későbben, de még sem maradott kemény büntetés nélkül Joanna Királyné' gyilkossága.

(*n*) Ezen Mária elsőben el vólt jegyezve Lajosnak házasságára: előbb, hogy sem öszve kerülteket vólna, ezen szövetség felbomlott, és Máriát Lajosnak Öttse István Erdélyi Fejedelem jegyzé el magának; de ennek kezéről elütötte Máriát Károly Dyrrakinomi Fő Herczeg. Tudta Lajos, hogy ezen mátka-másítás hová tzéloz, fájt is néki, de a' boszszú-állást bóldogabb időre kellett halasztani.

(*o*) Erzsébeth I. Károly Királynak megmaradott Özvegye, és Lajos Királynak édes Annya, férjének halála után 38 esztendeig élt özvegységben, és azon idő alatt, mint okos Anya, jó tanátsával Lajost ápolgatni el nem múlatta. Ezen özvegy Ki-

Digitized by Google

rályné sajnálta, hogy a' középsö szülött fija András, a' kit a' Neápoli, és Szitziliai Királyság illetett vólna, ezen méltóságból fent-héjjazó felesége által letaszíttatnék, de még több törvénytelenségeket is kellene szenyedni néki; megindúlt Nápolyba, hogy egyességet szerezzen a' Fija és Menye között; azt is feltette magában, hogy egy úttal Rómába is elmegy, hogy ott Sz. Péter és Pál Apostolok tetemének keresztényi tiszteletet adjon. Megindúlt 1343-dik esztendöben *Junius* Hónapnak 8-dik napján, sok Fö Urakat és Asszonyságokat vitt magával Magyar-Országból, kik közzül nevezetesebbek vóltak, Miklós Nádor-Ispán, Pál Ország' Fö-Bírája, Vitus Nitrai Püspök. A' kints, mellyet Magyar-Országból vitt vala, meghetsülhetetlen vólt: ezüst pénzbe vitt vala száz-nyóltz ezer forintot, aranyba pedig egy millibm, három-száz hatvan-ezer forintot; utánna küldött Lajos Király három-száz húsz-ezer arany forintot. Róma Városa leg-nagyobb örömmel és betsülettel fogadta ötet, az utczákon valamerre ment, az egész Nép harsogva kiáltotta: *Eljen a' Magyar-Ország Királynéja!* valamennyi Római Kardinális egy seregbe párossan jöttek eleibe, 's úgy vezették bé a' Sz. Péter Templomába, a' hol sok drága kelyheket, és más Királyi Felséget illetö ajándékokat hagyott. Viszszá tért onnét Neápolisba, a' hol elöbb Joanna nagy betsülettel ugyan; de minden belsö örömnek jele nélkül érzékenytelen fogadta ötet. Neápolisból Dalmátzia, 's Magyar Ország felé mozdúlt, haza is ért Visegrádra 1344-dik esztendöben *Junius* Hónapnak éppen azon napján, mellyen elöttö való esztendöben elindúl vala.

(*p*) Azt beszéllik némellyek, hogy Andrást elöször méreg által akarták elveszteni; de ez által szándékjoknak tzélját el nem érhették, mert Andrásnak gyürüjében olly kö vólt, melly a' méregnek jelen léttében izzadott, 's az által mingyárt megesmérhette András a' veszedelmet, ugyan azért külsö erövel, de még is vér ontás nélkül akarák kivégezni a' világból: erröl vélekedhet kiki a' mint tetszik; az bizonyosabb, hogy midön András az ö gyilkosaival küszködne, ezen ártatlan Fejedelemnek szörnyü kiáltozására felébrede annak dajkája *Tsolda*, jó Magyar Asszony, a' ki innét Országunkból ment vala Neápolisba Andrással még gyenge korába: ez hallván siralmas jajgatásit, örömest se-

Digitized by Google

gítségére jött vólna, az ablakra ſzaladott, sikójtott, kiáltott, de mivel a' Városon kívül vólt az épület, senki segítségre nem jöhetett; igaz dolog, hogy megijedtek ezen Magyar Aſzſzonynak kiáltására a' gyilkosok, úgy, hogy féltekbe már el is ereſztettek a' Fejedelmet, hanem egy istentelen Bertrand nevezetű, újonnan megragadta, és mind addig hajánál fogva tartotta, míglen gonoſz társai néki bátorodván, Andrásnak nyakára fojtották a' kötelet. Meghalt testét Andrásnak, minekutánna több napokig temetetlen feküdt vólna, eltemette Ursillus Minutulus Neápoli Kanonok, a' ki Nemes Nemzetből lévén, hogy e' meghalt Fejedelemnek nagyobb tiſzteletet tégyen, öſzve-hívatá az egész Nemes rokonságát temetésére, a' kik minden kitelhető tiſzteletet adtak ezen ſzerentsétlen Fejedelem hólt testének; egynehány sajnálkodó ſzívből gördült könnyhullatással is áldoztak néki.

(*q*) Megsértik Lajos Királyunknak jó nevét azok, a' kik azt írják, hogy Dyrrakiai Károly Herczegnek midőn Aversa Városában fejét vétetné, annyi időt sem engedett, hogy magát menthette vólna: engedett néki mentségre való időt, de miképp' menthette vólna magát, midőn nyilvánságos vólt a' vétke? ugyan is, előbb, hogy sem fejét vetette vólna Károlynak Lajos Király, ítélő-ſzéke eleibe állítván, így ſzóllott néki: *Mond meg tehát Herczeg, miért a' te titkos praktikád által Andrásnak a' mi testvérünknek koronáztatása hátráltatott? honnét következett, hogy ő a' Királyi hatalomtól gátolva lévén, olly alávaló halállal ölettetett meg? ihol a' levél, mellyben neveddel 's petseteddel elárúltad magádat, jóllehet te ezeket titkon írtad, de még is nyilván vádolnak téged. Ezen fellyül, jól tudod, hogy Mária, Robert Királynak leánya, a' kit te tsalárdsággal elragadtál, a' mi házasságunkra vólt idézve. Nem de testvérünk' halála után, midőn minket a' gyilkosok' felhajháſzására hívtál, Aquila Városába, melly a' mi hatalmunk alatt vólt; Joanna akaratja ſzerint Katonákat helyheztettél? miért? hanem hogy minket kézre kerítvén, ſzinte olly gyilkosúl, mint Andrást, végeznél ki a' világból.* Ezekre felelhetett vólna Károly, ha lett vólna mentsége, mivel pedig illy világos vádolásra tsak egy kukkot sem ſzóllhatott, Lajos Király egy fejjel alatsonyabbra ſzabatta őtet.

Digitized by Google

(r) Nem tudom miképp találhatta V-dik Kelemen Szentséges Pápa Joanna Királynét, a' miben vádoltatott, ártatlannak, holott ezen tiſztátalan életü Aſzſzony az ö férjét igazán nem ſzerette, midön még éltében András Fejedelemnek, Tarentinomi Lajosssal tiſztátalanúl társalkodott, söt már akkor ezen Lajostól terhbe is esett. II. Férjét soha sem betsülte, söt mindenkor üldözte, azért kellett Erzsébeth Királynénak is Magyar-Orſzágból Neápolisba menni, hogy e' két házas között egyességet ſzerezzen. III. Joanna hallotta jól ſzegény férjének siralmas kiáltását, miért nem oltalmazta tehát? miért pirúlt el leütött fövel, midön hírül vitték Ura' halálát? miért kérdésbe sem vette a' gyilkosokat? miért Urának testét temetetlen hagyta? Ártatlan-é az Ura' halálában az ollyan aſzſzony, a' kiröl ezek megbizonyodnak? Ebben a' dologban egyenesebb ítéletet várhatott vólna Lajos. Hogy mind ezek igazak vóltanak, elég bizonyságunk Gravina Domonkos, a' ki azon idöben élt, midön ezek történtek, söt ezen pörnek folytatását jelen lévén hallotta, tapaſztalta, és azt Kronikájában írva hagyta. Egyebeket, a' kik bizonyság-tételek által az egéſz dolgot kételkedésen kívül teſzik, elhallgatom; nagyobb erösségére nézve mondásomnak, magának Lajos Királynak ſzavait teſzem még ide: Lajos azon levélben, mellyet András' megölettetése után Joannának írt, így ſzóll: *Impudica vita, quam jam pridem duxisti, occupatum Regnum, neglecta vindicta, vir alter susceptus et excusatio subsequens necis viri tui probant noxiam te prorsus fuisse, proinde Deum immortalem scelerum vindicem superesse memineris. Vale.* A' ki ezen ſzókat elmélkedés nélkül olvassa is, azonnal által-érti, ha méltó vólt-é Joanna, hogy Ura elveſztésében ártatlannak ítéltessék. De a' ki elkerülte a' Szentséges Pápa' büntetését, el nem kerülte utóbb az Istennek boſzſzú-álló kezét. Lássad §. 14. ennek büntetését.

---

§. 15.

Digitized by Google

§. 15.

Lithvánusokon, Tatárokon, és Oláhokon győzedelmeskedik.

Néápolis Országnak megtartásáért csak nem egész éltében volt vitája Lajos Királynak, több háborúkat is viselt, mindazonáltal e' mellett külömbféle ellenségekkel, mellyekről ezen, 's következendő ízekben teszek emlékezetet. A' Lithvánusok ellen háromszor kelt Táborba: Először 1345-dik esztendőben, melly háborúnak oka volt, hogy a' Lithvánusok a' Veres Oroszok Tartományját, melly már akkor (*s*) a' Magyar Koronához tartozott, néha orozva pusztították: megindúlt ugyan a' feljegyzett esztendőben Lajos, de midőn már egy nap és egy éjjel a' befagyott tengeren vezette volna Táborát, meleg szél támada, melly a' jeget megerőtlenítette; söt félő volt, ne hogy a' jég elolvadván, az egész Tábor Lajos Királlyal együtt a' Tenger' örvényébe elmerüljön, sietséggel viszsza indúlt minden haszon nélkül. Ellenek ment másodízor a' Lithvánusoknak 1351-dik esztendőben, és az egész Lodoméríát ellepvén Keystuthot Lithvánusok' Fejedelmét magános bajvívásban meggyözte 's elfogta. Ez már a' Magyarok' kezekben lévén, esküvéssel fogadta, hogy az egész Népével a' Keresztény Hitre tér, melly ígéretére nézve emberségesebben kezdettek vele bánni a' Magyarok, ő pedig alkalmatosságot lelvén, meg azon éjjel elszökött, és a' keresztség' felvételéről azután soha sem is gondolkodott. Harmadszor ismét győzedelmeskedett a' Lithvánusokon Lajos, már mint Lengyel Király 1377-dik esztendőben, és ugyan ezen Lithvánusok' rablása ellen a' Veres-Oroszok' Tartományját Magyar Vezérek' gondviselésére bízta. Voltak tudniillik ezen Tarto-

Digitized by Google

mánynak nevezetesebb erősségeiben e' következendő Fő Kapitányok: Péter Bán, Mihály Egri Püspök, Zudár György, és ennek testvérei, Bubek Imre, Kapol János. A' Tatárokkal kétszer viaskodott Lajos. Első verekedése vólt 1352-ben, mellyen maga jelen nem vólt, hanem Latz András Erdélyi Vajda vezérlése alatt küldött 40 ezer válogatott Magyar és Székely Vitézeket, a' kik Podoliának Tatár-Ország felé fordúló határit érvén, készen találták az ellenséget; azért kevés pihenés után fegyvert rántanak a' Tatárok ellen, és egynehány óráig megátalkodott erővel viaskodik mind a' két Tábor; végre midőn a' Tatárok vezére Athalamos elesett vólna, vezérekkel együtt bátorságok is elesett; szaladásra erednek tehát, de nyomokban vólt a' nyertes Magyarság, a' kik úgy neki hevültek a' viaskodásnak, hogy már karddal se győznék a' Tatárok' nyakát; sokat elevenen elfogtak, kiket Latz András Visegrádra küldé Lajos Királyhoz. Talán még a' Borisztenes vizén is által-ment vólna Tatár-Országba a' Magyar Tábor, ha elegendő éleményt azon sovány földön találhatott vólna, de látván azon földnek termékenytelenségét, nem akarták magok nagyobb veszedelmével tovább zaklatni a' Tatárokat: most tehát viszsza tértek, hogy minden eshető akadályok ellen felkészülvén, annál bizonyosabbá tehessék nyereségeket. Két esztendeig tartó készület után megindúl maga Lajos Király 200 ezer válogatott Vitézekkel, és midőn nem messze a' Borisztenes vizétől megállapodna, a' Tatárok' Fejedelme sok Fő Emberekkel együtt Lajos Királynak eleibe jött, néki esztendőnként való adót, és hív engedelmességet ígért, e' mellett azt is fogadta, hogy Népével együtt a' keresztény Hitet felveszi, csak olly férjfiak küldes-

Digitized by Google

ſének Tartományába, a' kik ezen Hitnek Szentebb tudományjára ötet Népével együtt megtanítsák. Megörült Lajos Király ezen fiatal Tatár Fejedelem egyenes-ſzívűségének, leg-inkább, hogy azon vakoskodó pogány Népet ſzentebb rend-tartásra vezetni ez által néki alkalmatosság nyújtatott. Megerősíttetik mind a' két réſzről az ígéret, és Lajos Király Táborával együtt viſzſza léptet Magyar-Orſzágba, a' kit a' Tatár Fejedelem tiſzteletnek okáért elkísére egéſz Magyar-Orſzágig. Történt ez 1354-dik eſztendőben. Itt már Lajos Király Tatár-Orſzágot is adózóvá tette. Még az Oláhokat kellett néki megalázni: ezek, Layk nevezetű Fejedelmekkel együtt több álnokságokat követtek el a' Magyar Királynak sérelmével, kinek engedelmessége alól hogy könnyebben kitsúſzhassanak, a' Törökökkel (*t*) és Bolgárokkal öſzvé-barátkoztak; ezen ſzövetségnek kötelét hogy könnyebben elvághassa Lajos, 1371-dik eſztendőben két réſzre ſzakaſztott Hadi-Sereggel támadta meg őket: egyiket bízta Konth Miklósra Erdélyi Fejedelemre, olly parantsolattal, hogy a' Havasokon által ütne be Oláh-Orſzágba, maga pedig Bolgár-Orſzág felől akarta ſzorítani őket. Eleinten ſzolgált a' ſzerentse Konth Miklósnak, mert néhány Várakat ſzerentsésen elfoglalá; de midőn bízván a' ſzerentsében, vigyázatlanúl a' ſzaladó ellenségnek nyomát követi, olly helyre ſzorúlt, a' mellyből ki nem ſzabadúlhatván, sok nevezetes Vitézekkel maga is az ellenség kegyetlenségének áldozatja lett. Ezen veſzedelemnek hallására meg nem tsökkent Lajos Királynak bátorsága, hanem nagy hevességgel a' Duna vizén által-teſzi sok veſzedelmek között, az ellenség' láttára Hadi-Seregét; midőn Táborának első felekezete indúlna által a' Dunán, Gara Miklóssal Makóviai

Digitized by Google

Bánnal maga is közikbe adja magát, és Oláh-Orszag részéröl való partra érkezvén, erössen küszködik az által-menetelt akadályoztató Olahokkal, mind addig, míg a' hátra lévö Seregek is mind által-mentek; akkor egész erövel reá ütvén az Oláh Seregre, öket szaladásra kénszerítette, Szörény Városát pedig hosszas viaskodás nélkül elfoglalta, 's erös Várral, mellyet Angliából hozatott Mesterek által építtetett, megtágította; (u) abba olly Vitézeket hagyott, a' kik az Oláh és Moldva-Országiaknak minden mozdúlására ébren vigyáznának, ugy ditsöségesen viszsza tért Magyar-Országba.

(s) A' Veres Oroszok' Tartományja (*Russia Rubra*) 1345 ben már a' Magyar Koronához tartozott, midön még Nagy Lajos Lengyel Országot nem bírta: botlanak tehát némelly Lengyel-Országi História Írók, midön állítják, hogy I. Lajos mint Lengyel Király tsípte vala el ezen Tartományt Lengyel-Országtól, és a' Magyar határhoz tóldotta. Hiteles bizonyságunk lehetne e' dologban, ha szükséges vólna, Kikellö János Fö Esperest, Lajos Királynak Iró-Deákja (Notáriussa), a' kinek, mint azon idöbéli Király oldala mellett lévö embernek tudni kellett ezen dolgot jobban, mint akár kinek; ez pedig Cap. XXX. így szóll Lajos Királyról: *Cum valida gente sua, etiam extranea, ad Regnum Rusciae Sacrae Coronae Hungariae subjectum pro defensione ejusdem Regni contra Lithvanos est profectus.* Magyar Koronához tartozott tehát már akkor Veres Orosz-Ország.

(t) Bizonyos dolog ugyan, hogy a' Törökök öszve-barátkozván az Oláhokkal, Lajos Király' idejében, sok rablásokat tettek Erdély-Ország szélén, de mind annyiszor a' Székelyektöl viszsza verettek. Bizonyos dolog az is, hogy I. Lajos Király idejében kezdették leg-elöször a' Törökök a' Magyar Tartományok határit háborgatni, sehol nem olvassuk még is, hogy Lajos Király valaha különösen a' Törökökkel megütközött vólna.

(u) Lajos Király Angliából Építö-Mestereket hozatván, Tábori Mesterséghez alkalmaztatott Vá-

Digitized by Google

rat építtetett Szörénynél; egynehány esztendők múlva pedig Brassó Várát, mellynek nevezete Deákúl *Corona*, építette Erdély Országban, melly elsőben Therch Várának neveztetett. Ezen Várban is Őrálló Vitézeket hagyott, a' kik Erdély-Ország szélén eshető rablásokat akadályoztatnák.

§. 16.

Lajos Királynak a' Velentzeiekkel vólt háborúsági.

Dalmátzia-Országnak birtoka nyújtott Lajos Királynak okot a' Velentzeiekkel való háborúságra: féltek tudniillik a' Velentzeiek, ne hogy Andrásnak Neápolisba való által-menetele után András a' Tengeren, Lajos pedig a' szárazon támadná meg őket: Dalmátziában, melly vólt a' pörnek a' tzélja, magokat megerősítették; minden erősségekbe Őrizeteket tettek, egyedúl Jadra Városa vólt, melly a' Magyar Korona alatt maradván, a' Velentzei Katonának szállást nem adott: bekerítették ezt a' Velentzeiek 1345-dik esztendőben, és szoros ostrommal feladásra erőltették. Hallván Jadra Városának veszelmét Lajos Király, 100 ezer Néppel megjelenik annak szabadítására, de minden haszon nélkül; rész szerint István Bosnyák Országi Bánnak, és Latzkovitsnak titkos hamisságí miatt, a' kiket a' Velentzeiek megvesztegettek, vala, rész szerint pedig, hogy tengeri hajók nélkül szűkölködvén, a' Velentzeiekkel, a' kiknek egész erejek tengeri hajókon vólt, szembe nem szállhatott; kéntelen vólt tehát viszsza térni. Jadra Városa az alatt nem szenvedhetvén az éhséget, a' Velentzeieknek feladta magát. Más rendeléseket tett Lajos Dalmátziának viszsza nyerésére, de ezeket félbe-szakasztotta Andrásnak Aversa Városában történt megölettetése; melly gyilkosságnak megbosszúllására, hogy a' Tengeren rövi-

Digitized by Google

debb úton vihesse Táborát Neápolisba, 1348-dik esztendőben a' Velentzei Köz-Társasággal, 8 esztendeig tartó frigyet kötött. Nem folyt még egészen el ezen nyóltz esztendő, midőn Követeket külde Lajos Velentzébe, és Dandulo Andrástól, azon Köz-Társaságnak Fejedelmétől Dalmátzia-Országnak viszsza adását kérte, olly feltétellel, hogy ha ezen törvényes kérésével a' Magyar Királynak ellenkezne, kénteleníttetnék fegyverhez nyúlni: ízetlenül hangzott ezen mondás a' Velentzeiek' fülébe, mivel se a' hadakozás, sem Dalmátziának viszsza engedése nem tetszett nékik; egyességre akarnak tehát lépni, sokféle ígéreteket tesznek, de az egész Dalmátziának viszsza adását még is sokallották. Eltelt azomba a' nyóltz esztendő, mellyhez vólt kötve a' frigynek ideje, és Lajos 200 ezerből álló fegyveres Népet állít ki a' Velentzeiek ellen, ezeket pedig két részre osztja: száz-ezerrel János Dalmátzia és Horváth-Országi Bánt küldé egyenesen Dalmátziába, maga pedig 100 ezer Lovas-Sereggel Istria felé a' Tarvisinomi határt előbb, hogy sem híre futamodna, ellepi. Lajos' társaságába adta magát Ferentz Pataviai Fejedelem, és az Akvileai Pátriárka; már az egész Tarvisinomi Tartományból csak maga Tarvisiom vólt a' Velentzeiek' hatalmában, ezt is szorossan bekerítette Lajos' Tábora. Midőn ezen Tarvisiom Várát ostromolja Lajos, Követek által Spalatumot és Traguriumot ígérék néki a' Velentzeiek, ha békességgel viszsza vezeti Táborát; de ezt kevesellette Lajos. VI. Innotzentius Szentséges Pápához folyamodnak tehát, és kérik, hogy látván utolsó szükségeket, Lajos Király előtt közbe-vetné magát: örömest felválalta a' közben-járást Innotzentius Pápa, és úgy egyesíette meg őket, hogy Lajosé lenne az egész

Digitized by Google

Dalmátzia minden hozzá tartozandó Szigetekkel együtt; Tarvisinomi Tartományt pedig, mellyet ezen háborúban elfoglalt vala, a' Velentzeieknek viszsza adná; ezen felül a' Velentzei Tengeren mind a' két fél minden prédálásnak békét hagyna. Lett ezen egyesülés 1357-ben *Novembernek* 28-dik napján: melly tzikkelyeknek örökös megtartására az egész Velentzei Tanáts felesküdött 1358-dik esztendőben *Februariusnak* 25-dik napján. Új ellenkezés lobbant a' Magyarok és Velentzeiek között 1378-dik esztendőben, mellynek így vólt a' kezdete: Lajos Király' birtokában lévén az egész Dalmátzia, több hajókkal küldött vala sót kereskedés végett Olasz-Országba; ezt a' Velentzeiek orrolták, azon tekintetre nézve, hogy régi szokásból ők vólnának egyedül az Adriai Tengernek Urai, mellyen az ő engedelmek nélkül tilalmas vólna másoknak a' hajózás: ez már Lajosnak tellyességgel nem tetszett, de még többet várt hozzá. Tapasztalta azt is Lajos, hogy a' Velentzeiek a' Rácz-Országi Fejedelemnek, a' ki a' Magyar Királyhoz való hívségét tartozandóképpen meg nem mutatta, titkon sokban kedveznének, tanátsot, segítséget is adnának; e' mellett Ferentz Pataviai Fejedelem, Akvileai Pátriárka, Ankóna és Genuabéliek ösztönözték Lajost, hogy törné meg a' Velentzeiek' nyakasságát; mellyre nézve minden kitelhető segítséget ajánlottak. Két esztendeig tartott a' készület, melly meglévén, olly intézetet tettek, hogy a' Magyarok szárazon, az öszve-szövetkezett Felek (*Konfederatusok*) pedig Tengeren ostromolnák a' Velentzeieket: elkezdődött a' háború, és kevés idő alatt annyira ment a' dolog, hogy mind Velentze Városa a' Tengeren, mind pedig Tarvisiom Városa a' szárazon úgy be vólt kerítve, hogy az éhség miatt

Digitized by Google

magok' feladásáról gondolkodnának. Ezen szorongatások között, Követeket küldöttek a' Velentzeiek Dyrrakiai Károlyhoz, (*v*) a' ki ezen hadban Lajos Királynak személyjét viselte, kérték, hogy velek egyességre lépne; könnyen reá állott volna Károly, ha a' többi hadakozó társok ellent nem állottak volna; Budára küldettek tehát a' Követek Lajos Királyhoz, a' ki elsőben igen sokat talált vala kérni a' Velentzeiektől, utóbb még is midőn hallotta, hogy Károly engedelméből a' Velentzeiek és Tarvisiomiak éleménnyel jó megtöltötték Páhójikat; e' mellett, a' szerentse másképp is már tsillámlana nékik, alább szállott, és ezen tzikkelyekben egyesült meg: I. Hogy a' Magyaroknak szabad ne lenne Istria és Rimino hegyein túl hajózni, vagy valamelly eladandó portékát vinni; a' Velentzei hajóknak se légyen szabad Dalmátziának azon partjaihoz hajózni, mellyek lántzal bé vagynak kerítve. II. Hogy a' Velentzeiek kötelesek legyenek a' Magyar Királynak minden esztendőben hét-ezer aranyból álló adót fizetni. Ezen egyesűlés, mellyben Lajos Király' részéről Amadeo Sabaudiai Gróf vólt a' Fő Követ: végbe-ment 1381-ben *Augustusnak* 16-dik napján Taurinom Városában. Ezen békesség kötésnek alkalmatosságával, Gróf Amadénak megparantsolá vala Lajos Király, hogy a' Velentzeiektől, Remete Sz. Pál' testét kérné el; el is kérte, mellynek elhozására ugyan azon esztendőben rendeltettek Bálint Pétsi, és Pál Zágrábi Püspökök; a' kik éjtzakának idején nagy tsendességgel vitték ki Velentze Városából a' Sz. testet, hogy a' Népben valamelly zendűlés ne támadjon. Ezen tetem, elsőben Budán a' Királyi Palotában lévő Kápolnában tétetett le, onnét a' Sz. Lőrintz Templomában, melly Sz. Pál Szerzetessei számára

Digitized by Google

vólt építve, által-vitetett: ott nyúgodott II-dik Lajos Király idejéig; a' Mohátsi veszedelem után a' Trentséni Várban rejtetett el, melly Várat midön utóbb a' Németek felgyújtottak vólna, a' Templommal együtt, mellyben tartatott, elégett, hamuvá lett.

(v) Dyrrakiai Károly Dyrrakiai Lajosnak fija vólt: ez Lajos Király' Udvarában lévén, Dalmátziának és Horváth-Országnak Bánja vólt, és olly reménységgel neveltetett Magyar-Országban, hogy Lajos Király után, a' kinek még akkor semmi magzatja nem vólt, Magyar Király legyen. Midön Mária és Hedvigis születtek vólna, pénzel és Katonákkal segítvén, a' Neápolyi Királyságra bétsúsztatta; megesküdtette még is elöbb, hogy a' Magyar, vagy Lengyel Királyság eránt Lajos Király' leányait soha sem fogja háborgatni. Ezen Királyt rendelte Lajos még mint Horváth-Országi Bánt a' Velentzeiek ellen maga személyében Fö-Hadi-Vezérnek; a' ki már akkor tudván, hogy a' Neápoli Királyság reá fog szállani, hogy a' Velentzeieket a' jó szomszédságra lekötelezze, ezen Hadban igen kegyesen bánt vala velek, mert megengedte, hogy mind a' Velentze, mind pedig a' Tarvisiom Várába elegendö gabona vitetne bé, mellyért a' több *Konfederatusok*nak kedvek igen megtsökkent a hadakozásra.

§. 17.

A Lajos Királynak Egyházi dolgokat illetö jelesebb tselekedeti.

Lajos Király, minden alatta lévö Nemzeteket az egy idvességes Hitre akarván hozni, parantsolta, hogy az ö Tartományaiban lévö Zsidók a' keresztséget vennék fel; ezt a' kik tselekedni nem akarták, azokat minden Tartományaiból kihatározta. Hasonló parantsolatot adott a' Kúnok eránt, kik közzül sokan a' Tatárokkal öszve-pajtársosodván, ugyan azoknak Hitbéli

Digitized by Google

pogány ſzer-tartását is felvették: ezeknek is parantsolta, hogy elhagyván a' pogány rendtartást, a' Kriſztus' Hitére állanának; ezt a' kik tselekedni nem akarnák, azokat nem külömben mint a' Zsidókat az Orſzágból kiüzni parantsolta. (x) A' kik megtértek 's megkereſztelkedtek, azoknak Helységeikben új Plebániákat állított, melly Plebániákra Sz. Ferentz Szerzetesseit oſztotta fel, a' kik azon megtért új Kereſztényeket, ſzentségek ſzolgáltatása, és Isten igéje hírdetése által az igaz útón megtartanák. A' Patarenusokat, a' kik Bosnyák-Orſzágban igen elſzaporodtak vala, mivel zendülést is kezdettek, elöſzör fegyverrel törte meg, azután, hogy lennének, a' kik az igaz tudományt beléjek öntenék, Peregrinus nevezetű Sz. Ferentz' Szerzetéből való igen tudós és példás életű férjfiat Bosnyai Püspöknek ſzenteltetett fel, és a' Patarénusok megtérítésére küldötte; a' ki ugyan Sz. Ferentz Szerzetéből nyóltz felſzentelt Papot vévén magával, olly hathatósan fáradozott társaival együtt azon tántorgó Népnek megtérítésében, hogy Waddingus' bizonysága ſzerént 40 nap alatt két-ſzázezeret térítettek vala meg az igaz Hitre. Orſzágunkban, mivel az akkori időknek környülállásához képpest ſzükséges vala, sok Klastromokat építtetett; mellyben Lajos Királynak példáját követték ugyan azon időbéli Fő Emberek is. (y) Némelly törvényeket is hozott Lajos Király, mellyek az Egyházi dolgokat és ſzemélyeket illetik, tsak kettőt hozok itt elő azok közzűl; elsöben, II-dik András Király' végzéseiben vagyon, hogy a' Nemesseknek, a' kiknek gyermekeik nintsenek, következésképpen nints a' kire ſzálljon örökségek, ſzabad légyen minden ingó, vagy ingatlan jóſzágaikat akár Templomokra, akár másnak, a' kinek akarnák, hóltok

Digitized by Google

ntân hagyni. Ezen végzését Andrásnak elrontotta Lajos Király, és azt rendelte, hogy az ollyatén magtalan Nemessek, ha vagynak nékik élö rokonaik, se Templomokra, se másra nem hagyhatnák ingatlan jószágaikat, hanem ezek törvényesen azon magtalan Nemesnek attyafiaira és rokonaira szállanának. (z) Második törvény, mellyet az Egyházi dolgokban hozott Lajos Király, az, hogy a' Püspökök, midön világi Törvény-szék elött folytatják pöröket, azon személyeket, a' kikkel pörök vagyon, *excommunicatio*, Egyházi átok, vagy Egyházi tilalom (*interdictum*) alá ne vessék. Olly közönséges vólt tudni-illik azon idöben az Egyházi átoknak kimondása, hogy annak Királyi hatalom által kellett szorossabb határt szabni. (a)

(x) Sokan a' Kúnok közzül, a' kik Moldaviában és Bessariában laktak vala, Anyai földekre Ázsiába viszsza tértek, úgyhogy a' megnevezett két Ország nagy részént üressen maradna: látván ezen földnek termékenységét Bogdán Oláhok Vezére, Marmaros Vármegyéböl gyülevész Oláh Nemzetségét Moldva-Országba által-vezeté, és ott letelepíté. Kevés esztendök múlva azon új lakosok nagyon elszaporodtak, el is bízták magokat úgy, hogy senkitöl függni nem akarnának. Ezen szép Tartomány hogy a' Magyar Koronától el ne szakadjon, Lajos Király az ott lakó pártosokat fegyverrel hozta engedelmességre, és adó alá vetette öket.

(y) Ama' nevezetes Cheztochoviai Sz. Pál Szerzetesseinek Klastromát I. Lajos Király' idejében építette László Opoliai Vezér, és Magyar-Ország' Nádor-Ispánja, és ezen Klastromba helyheztette a' Bóldog Asszszony képét, melly Sz. Lukátstól íratottnak lenni mondatik. Munkátson, a' Basilita Görög Barátoknak 1360-dikban Klastromot épített vala Keriatovich Theodor Munkátsi Vezér. Alkalmatosságom vagyon itten említeni nehány Fö Embereket azok közzül, a' kik Nagy Lajos Király' idejében Magyar-Országban nevezetesebbek vóltak; nevezet szerint Nádor-Ispánságot viseltek; Gylet Mik-

Digitized by Google

lós, Kont Miklós, László Opoliai Vezér, Gara Miklós, Ország Fö Birája vólt: Drúgeth Miklós, utánna ezek: Széchi Miklós, Bubek István, Hederváry Miklós, Szepes Jakab, Zudár Péter. Erdélyi Vajdaságot viseltek a' többek közzül ezek: Kont Miklós és Bubek Imre. Ezeket azért neveztem, hogy a' K. O. ezen nevezeten fent lévö Úri Familiáknak régiségéröl könnyebben ítéletet tehessen.

(2) Hogy értelmesebb légyen mondásom, Lajos Királynak szavait, a' mint a' Törvényben találtatnak, T. 1. p. 166. ide függesztem: minekutánna tudniillik elö-hozta vólna II-dik Andrásnak IV-dik tzikkelyét, *árticulussát*, melly így vagyon; *Quod nobiles homines sine haerede decedentes possint et queant Ecclesiis, vel aliis quibus volunt, invita vel in morte dare et legare, possessiones eorum vendere vel alienare.* Ezen végzését II dik Andrásnak így bontja fel Lajos Király: *Immo ad ista faciendu nullam penitus habeant facultatem, sed inter fratres proximos et generationes eorundem ipsorum possessiones de jure et legitime, pure et simpliciter absque Contradictione aliquali devolvantur.* Hogy Lajos Király II dik Andrásnak végzését elronthatta, következésképpen, Királyi hatalmával megtúlthatta, hogy a' Nemessek, a' kiknek gyermekeik nintsenek, vagynak még is rokonsági, ingatlan Ösi jószágokat még a' Templomokra se legyen szabad hagyni, hogy, mondám, ezt megtúlthatta Lajos Király, erröl a' mostani világban talán senki azok közzül, a' kiket ezen tudomány illet, nem kételkedik; de csak azt csudállom, hogy Lajos Király' végzésébe azon idöbéli *Canonisták* bele nem szóllottak.

(*a*) Több parantsolatokat is hozott Lajos Király, úgymint I. Hogy a' Fö Esperestek, a' megölettetett emberek' temetésétöl semmi fizetést (*Stólát*) ne kérjenek. II. Hogy az attyok' büneikért a' gyermekek vagy rokonok ne büntettessenek. III. Hogy a' Nemessektöl, a' kiknek jószágában Bánya találtatik, azt a' Király el ne vehesse, ha csak más hasonló jószágot nem ád helyette. Ha kiket ezeknek, és egyébb parantsolatoknak, mellyeket Lajos Király hozott, bövebb esmérete gyönyörködtet, olvashatja azokat az Ország Törvényének Könyvében *Trip. Ludov.* 1. *Decr. Ann.* 1351.

Digitized by Google

§. 18.

Lajos Királynak mind az Orszag boldogulására, mind pedig a' maga Udvarának ditsösége fenntartására tett intézetei, és élete' vége.

Miólta fent-áll Magyar-Orszag, soha nagyobb ditsöségben és bóldogságban nem vólt, mint I. Lajos Király' igazgatása alatt: meghajtották tudni-illik magokat a' Magyar Korona elött Tóth, Horváth, Rácz, Dalmatzia Országok a' Velentzei Köz-Társasággal együtt; ezen felül Havas-Alföldé, Bosnyák, Bolgár, Erdély és Móldva-Országok, Galitzia, Lodoméria, Veres-Oroszok' Tartománya, és még ezen Tartományokon, söt a' Borisztenes Vizén túl lévö Tatár-Orszag is engedelmes, 's adózó vólt a' Magyar Királynak. Mindenkor, még békesség idején is készen vóltak Lajos Királynak gyakorlott Katonái, olly nagy számmal, hogy közönségesen 200 ezeret szokott vezetni ki az ellenség' Tábora ellen; azt pedig olly serénységgel, hogy elöbb, mint sem gondolat vólna felöle, Hadi-Seregét az ellenség' földére már bévezette. Hadi-Vezéreket nem valamelly esmeretlen jött-ment Nemzetböl, hanem született Magyarokból választott, söt az elfoglalt idegen Tartományokban is Magyar Igazgatókat rendelt; soha meg sem is tsalta ötet a' reménység, mindenkor betsületet vallott velek. Nem tsak azokat emelte fel az Egyházi és Világi Méltóságokra, a' kiket a' születés, hanem leg-inkább, a' kiket a' tudomány és igaz erkölts nemesített. Hogy Hazánkfiai a' Tudományokhoz könnyebb úton juthassanak, Pétsen nyilván való Oskolát állított 1364-dik esztendöben, hogy abban a' Deák-nyelvnek tisztább esméretén kívül, mind világi, mind pedig a' Szentebb Tudományok tanítatnának,

Digitized by Google

melly Tudományoknak Székét V-dik Orbán Pápa megerősítette; fent is állott ezen híres piatzá a' Tudományoknak II-dik Lajos Király' idejéig, míglen a' pogány Török a' Mohátsi mezőn rajtunk erőt vévén, Hazánk' ditső Oszlopát ledöntötte, melly veszedelem után a' nevezetes Pétsi Oskola is veszedelemre hanyatlott, Hazánknak romladék falai között eltemettetett. Az is emlékezetessé teheti előttünk I. Lajos' Királyságát, hogy azon hegyet, mellyen Buda Vára emelkedik fel, a' Budai Préposttól eltserélte, és azon hegyre fényes Királyi palotát építvén, Visegrádról a' Királyi lakást Budára által-tette, a' hol állandóképpen vólt a' Magyar Királyoknak széke, míglen azt a' Mohátsi veszedelem után a' pogány Török meg nem szállotta. Végre, látván Lajos, hogy az első feleségétől Margittól, Károly Morva-Országi Fejedelemnek, a' ki utóbb Római Császár lett, leányától semmi magzati nem maradtak vólna, látván azt is, hogy a' második felesége Érzsébeth, Istvánnak Bosnyák-Országi Bánnak leánya férjfi magzatot nem szült vólna, ezen második feleségétől való két leányának, Máriának és Hedvigisnek, mivel Katalin az öregebbik meghalt, szerentséltetéséről kezdett gondolkodni. Máriának hagyta a' Magyar Koronát, és néki férjül eljegyzette Zsigmondot, IV-dik Károly Császárnak, és egyszersmind Tseh Királynak fiát: Nagy-Szombatban lett meg a' kézfogás, és azontól Zsigmond Budára hozattatott Lajos Király' Udvarába, hogy ott a' Magyar nyelvet és szokást könnyebben megtanúlhassa. Hedvigist az ifjabbik leányát pedig Lajos Lengyel-Ország kormányozására idézte; ennek első mátkája vólt Vilhelm Leopold Austriai Fő Herczegnek fija, (b) a' kinek kezéről Hedvigist elütötte Jagelló Lithvánusok' Fejedelme, a' ki mint

Digitized by Google

Lengyel Király *Uladislausnak* neveztetett, midőn előbb minden testvéreivel, és az egész Udvarával együtt a' Keresztségét felvette volna. Ez Lajos Király' halála után rörtént meg, a' ki midőn Zsólyomból, a' hol a' Lengyelekkel Zsigmond Királysága miatt Ország-Gyűlést tart, vissza térne, Nagy-Szombatban 42 esztendeig tartott Királysága után dítséretes életét az egész Népnek szomorúságára végezte 1384-dik esztendőben. Teste Székes-Fejérváratt, jelen-lévő minden reédbéli embereknek siralmas fohászkodasi között temettetett el. (*c*)

(*b*) Lajos elsőben Vilhelm Austriai Fő-Herczeget jegyzé vala el Hedvigisnek, de mivel Vilhelmet az egész Lengyel-Ország annyira gyűlölte vala, hogy készebbek vóltak Hedvigisnek sem adni a' Lengyel Királyságot, hogy sem annak Német mátkáját az Országba bébotsátani: Lajos más rendeléseket tett, Zsólyomban midőn a' Lengyeleknek 1334-ben Ország-Gyűlést tartana, azt kívánta a' Státusoktól, hogy mivel ő Máriát a' Magyar Királyságra idézte, ők annak eljegyzett férjét 'Sigmondot, félre tévén Hedvigis eránt tett előbbéni rendelést, emelnék Lengyel Királyságra, 's így ezen két hatalmas Ország, Magyar tudniillik, és Lengyel, örökre öszve-kaptsoltatnék. Reá állottak Lajos' kívánságára a' Lengyel Urak, de annak halála után ígéretéket megmásolták; mellyre okot nyújtott néklik 'Sigmondnak tanátstalan átalkodása: kérték tudniillik a' Lengyelek még koronázása előtt 'Sigmondot, a' ki akkor talán Krakó Városában vala, hogy Dámarathot, nagyobbik Lengyel-Országnak Igazgatóját, sok elkövetett igazságtalanságaira nézve hívatalától megfosztaná; 'Sigmond nem csak eleget nem tett az előtte esedező Fő Emberek igaz kérésének, hanem ha Domarath ellen csak leg kissebbet is szóllanának, kemény büntetéssel fenyegette őket. Ezen érétlen hatalmaskodásával azt nyerte 'Sigmond, hogy elidegenítvén magától a' Lengyel Urakat, a' Királyságot, melly néki meg vólt ígérve, elvesztette, Lengyel-Országnak Magyar-Országhoz való kaptsolását is meggátolta: mivel a' Lengyelek a' Zsólyomban tett alkut megmásítván, az előbbeni végzésre, mellyben

Digitized by Google

Hedvigisnek ígértetett a' Lengyel Királyság, visszá léptek. Hedvigis Királyné Uladislaus Jagelló kezére kerülvén 13 esztendeig élt házasságban, magtalanúl halt meg 1399-dik esztendöben.

(c) Lajos Király, a' ki nagy tselekedeteire nézvé Nagy Lajos Királynak neveztetett, elfelejthetetlen vólt Lengyel-Országban is. Ez mint Lengyel Király Halitziában Érsekséget, Primiszlán pedig, Lodoméríábban és Chelmenben Püspöki széket állított; mellynek helybe-hagyása 's megerösítése végett XI-dik Gergely Pápához Avennio Városába Követeket küldött, a' ki a' megnevezett Érsekséget és Püspökségeket Fő Apostoli hatalmával megerösítette.

I. MÁRIA.

§. 19.

Mária Királynétól elidegenedvén az Ország' Nagyjai, Károlyt kínálják meg a' Magyar Királysággal, és kihozzák ötet Neápolyból.

Mária Királyné 1382-dik esztendöben mingyárt Attya testének eltakarítása után megkoronáztatott olly végzéssel, hogy míglen megidősödne, az Ország' kórmányja Erzsébethnek az ö édes Annyának kezében vólna. Erzsébeth Királyné az ö terhesebb dolgaiban senkit mást nem hallgatott, hanem egyedűl Gara miklőst; a' ki még Lajos Király' idejében alatson sorsból Nádor-Ispánságra emeltetett, most is azon Hívatalt viselte: ennek gondatlan tanáts-adása az özvegy Királynét leányával 's Országával együtt veszedelembe keverte. A' zendűlésnek első szikrája Orosz-Országnak Podolia nevet viselő Tartományában kezdődött. Már Lajos Király' idejében emlékeztünk arról, hogy a' Veres-Oroszok Tartományjaiban Magyar Igazgatókat rendelt Lajos Király; ezek, Mária Királyné' koronáztatása

Digitized by Google

tása után, fösvénységből-é vagy a' szomszéd ellenségtől való félelmekből, Podóliának több Városait, nevezet szerént pedig *Kamenek* várát *Luibartnak*, *Uladislaus Jagelló* Lengyel Király Öttsének eladták. Nagyon felháborodott ennek hallására Erzsébeth Királyné, és Orosz Országban lévő előbbeni Igazgatókát tüstént viszsza híván, Bubek Imrét egész Orosz-Ország' Kapitányjává tette, és az el-harátsolt Tartománynak viszsza kerítésére, mint Fő-Kormányozót Orosz-Országba elküldötte; azon akadott fel gondolatja, ha az előbbeni Igazgatóknak Hit-szegését szorossabb kérdésbe vegye-é? vagy annak megbosszúlására bóldogabb időt várjon? Valamint mindenben, úgy itt is Gara Miklós vólt a' tanátsadó, a' ki azt súgallotta a' Királynénak, hogy nem tsak tanátsos, de szükséges is vólna rajtok kemény bosszút állani, melly büntetés másokat is félelemben, és Királynéjokhoz nagyobb engedelmességben tartaná. Könnyű vólt meggyőzni mind a' két Királynét, mivel mások okossabb tanátsát nem tsak nem hallgatták, de Gara Miklóson kívül senkit magok eleibe sem botsátottak. Meglett tehát a' végzés, és az Orosz-Országi Igazgatóknak élete jószágokkal együtt elvétetett, és azoknak gyermekeit is örökös számkivetésbe küldötte, vagy Nemességektől megfosztván, örökös szolgálatra vetette, holott, az előtt Lajos Király' idejében, 1351-ben törvényesen elvégeztetett, hogy az attyok' gonoszságáért a' gyermekek ne büntettessenek; látszik is ellenkezni az igazsággal, hogy annak része légyen a' büntetésben, a' kinek része nintsen a' bűnben. Érzették ezen kemény büntetésnek súllyát mind azon Fő-Emberek, a' kiknek ezen megbüntetett *Familiákkal* vér szerént való egyesülések vólt: hogy tehát Nemzetségeken tett szégyent ártalmas bosz-

Digitized by Google

ſzúállással felváltsák, a' magok között tártott tanátskozás után elvégezték, hogy Mária fejéről leveſzik a' Királyi Koronát, és az Annya kezéből is kiveſzik a' parantsoló páltzát. Nevezetesebb férjſiak, a' kik ezen gonoſzságot koholták, vóltak e' következendők, tudniillik: Horváth János Horváth-Orſzági Bán, Latzk István Erdély-Orſzági Vajda és Rácz-Orſzági Bán, ennek öttse András, Simontornyai István, Paliſzna János, a' Kereſztes Szerzetnek Priorja, 's Aurana Várának Kapitányja, Pál Zágrábi Püspök; menedék helyet adott pedig nékik *Tvartk* Bosnyák-Orſzági Fejedelem, a' ki pénzel és tanáts-dással is segítette őket. Ezek Károlyt akarták megkínálni a' Magyar-koronával, de mivel félelmes vólt ezen dolgot Követek által világosan ſzorgalmaztatni, Pál Zágrábi Püspök magára válalta a' Követséget: úgy tettette ez magát, mintha Rómába indúlna Sz. Péter és Pál Apostolok tetemének tiſzteletet adni, azomba ez alatt a' ſzent palást alatt 1384-dik eſztendőben Neápolisba ment Károly Királyhoz, és néki adván az igát kiütő Magyarok' petsétjeivel megerősíttetett levelet, bíztatta erőssen, hogy minden irtózás nélkül jönne Magyar-Orſzágba, mivel kéſzen várná őtet a' Királyi hívatal. Soká győzhette meg magát Károly, hogy elragadja Máriától a' Királyságot, mellyet, hogy soha nyomozni nem fog, Lajos Királynak esküvéssel már előbb megígérte: akár miképp, tsak még is kimentette őtet azon esküvésnek köteléből az előbb nevezett Zágrábi Püspök, és Margit Neápolyi Királyné akaratja ellen is elhozta Károlyt elsőben Segniába, onnét Zágrábba, végre Budára. Minekelőtte Zágrábból Buda felé indúlna Károly, Erzsébeth Királyné siettette 'Sigmondot, hogy jönne, mentül hamarább lehetne Budára, és megesküdvén Má-

Digitized by Google

hia Királynéval, őtet a' veszélyből mentené ki. Megjelent ugyan tsak sok húzás-halasztás után Sigmond, és megesküdvén Mária Királynéval, előbb, mint sem Károly Zágrábból megindúlna, Tsëh-Országba szaladott, hogy onnét Hadi-erőt hozna a' pártosok ellen Magyar-Országba. Elérkezik az alatt Károly Budára, a' kinek aranyozott Szekérbe Királyi pompával jött eleibe Erzsébeth Királyné' leányával együtt; szépen köszöntötték egymást, de egyiknek sem vólt helyén a' szíve: Károly minden kérdés nélkül mentette magát a' Királynék előtt, hogy ő nem más okra nézve jött légyen Magyar-Országba, hanem hogy abban támadott zendűlést, mint közben-járó le-tsendesítse. Hívták Károlyt a' Királynék, hogy hozzájok a' Várba szállana, de ez nem akart önként a' tsaptatóba lépni, hanem azon házba szállott, melly néki a' pártosoktól már előre elkészíttetett. Kevés napok múlva Gyűlést tart, mellyben Királynak választatott: erről mingyárt tudósította a' Királynékat, a' kik tsak nem elájúltak ezen szomorú hír' hallására; Erzsébeth még is erőssebb szívű vólt a' leányánál: ez minekutánna egy kevessé kisírta vólna magát, mind magát, mind leányát bátorította, és akaratja ellen is víg ábrázatba öltözvén, maga elment az Ország' Gyűlésébe, és megölelvén Károlyt, maga 's leánya nevével által-adta néki a' Királyságot.

Digitized by Google

II. KÁROLY.

§. 20.

II. Károlyt Forgáts Balás veszedelmesen megsebesíté, mellyben Koronázása után kevés napok múlva meghal Visegrádon.

Neápolyi Károly (*d*) ámbár olly szándékkal jött el Magyar-Országba, hogy a' maga fiját Lászlót a' Magyar Királyságba beiktassa, minekutánna még is látta vólna, hogy a' felzendült Néptöl Királynak mondatnék, nem tétovázott semmit annak felvételében, hanem Fejérvárra menvén 1384-dik esztendőben, *Decembernek* 5-dik napján Királynak koronáztatott Erzsébeth és Mária Királynénak jelen-léttében; a' kik midőn a' Bóldog Asszony' Templomában bélépvén, azon Kápolnában jutnának, mellyet Nagy Lajos Király építetett, és a' mellyben ezen hasonlíthatatlan érdemű Magyar Fejedelemnek teste nyúgodott, mihelyt ezen Lajos Királynak márványköböl faragott-képe szemekbe tűnt, azonnal olly keserves sikójtással töltötték meg az egész Templomot, hogy mindnyájokat, valakik jelen vóltak, könyörűletességre indítanák: itt Erzsébeth Királyné meghólt férjét, Mária Királyné pedig édes Attyát látszatott siratni, siratták is azt, de inkább siratta mind a' kettő a' kezekböl kiragadott Királyi Hatalmat: olly szomorúság vólt az egész Népben, hogy azok is, a' kik Mária Királyné' letételében részesek vóltak, sajnálkodásra fakadván, titkon átkozni kezdették gonosz tanátsokat. Meglett még is a' koronázás. Erzsébeth Királyné az alatt eltitkolta Károly ellen való gyűlölségét, hogy annál könnyebben a' vigyázatlan Fejedelmet keleptzébe ejtse. Azt

Digitized by Google

ítélte már Károly, hogy minden ellen-ſzóllás nélkül tsendesen bírhatná Magyar-Orſzágot, midőn Gara Miklós némelly társaival együtt azt tanátslotta Erzsébeth Királynénak, hogy Károlyt, valamelly kigondolt ſzín alatt magához hívatván, orozva hirtelen öletné meg: kéſz vólt Erzsébeth Királyné vetekedő-társának megölettetésére, mellynek végbe-vitele Forgáts Balásra bízattatott; így ment pedig végbe: Gara Miklós, a' ki más nap Budára ſzándékozott vala menni leányának menyegzőjére, Palatinusi méltóságához képpest sok Lovas-Katonákat kéſzített, mintha azokkal Budára menvén, a' menyegzős pompát akarná fényesebbé tenni, és hogy titkos ſzándéka annál fedezettebben maradjon, ezen útra indúló ſzándékát kéſz akartva mindenfelől hírelte, a' Katonák pedig Erzsébeth Királyné Udvarában vóltak, mivel maga is Gara Miklós mindenkor az özvegy Királyné' oldala mellett vólt; már estvére hanyatlott az idő, midőn Erzsébeth Királyné Károlyt magához hívatja, mintha Tseh-Orſzágból 'Sigmondtól vett leveleket akarná közleni vele: eljön minden gyanúság nélkül Károly, egymást köſzönték, és leűlvén beſzélgetnek, bejön az alatt Gara Miklós is Forgáts Balással, és mind a' két réſzről tett díſzes köſzöntés) után jelenti útra indúló ſzándékát, 's hogy elmehessen, engedelmet kér; megdítsérte Erzsébeth Királyné Gara Miklósnak hívatalához képpest való gondoskodását, és a' beſzédet feltett ſzándékból hoſzſzabbra fűzi; int az alatt a' Nádor-Ispán Forgáts Balásnak, a' ki mentéje alatt elrejtett pallost kirántván, olly erővel vágta Károly Király' fejébe, hogy a' kaponyája feje' tetejétől fogva egéſz az orráig lehasadna; ledűlt azonnal a' ſzékről Károly, de meg nem halt, ámbár halálos sebbe vólt, hanem a' mellette lévő

Digitized by Google

neháy Udvarlóinak segítségével nagy nehezen a' szállására mehetett; onnét Visegrádra vitetvén szörnyű fájdalmak között, mivel a' flastromba is, mellyel gyógyították, tudva mérget kevertek, életét, 's 39 napig tartó Királyságát szerentsétlenül végezte 1385-dik esztendőben. Teste Sz. András Templomában temettetett el.

(*d*) Ezen Károly nem a' Joannától megölettetett András' fija vólt, hanem Dyrrakiai Lajosé, V-dik István Magyar Király leányának Unokájáé, a' mint §. 16. (*v*) emlékeztem. Mivel tudniillik Nagy Lajos Királynak az első feleségétől semmi magzatja nem született, a' második felesége is Erzsébeth valamelly ideig magzat nélkül vólt, ezen Károly lehozatta Magyar-Országba 1366-dik esztendőben, és úgy nevelte, hogy valaha itt Királyságot viselhetne, leánya születvén az alatt Lajosnak, megváltoztatta előbbeni intézetét, és Károlyt elsőben Dalmátzia 's Horváth-Ország' Bánjává tette, a' Velentzeiekkel tartott háborúban maga személye helyett az egész hadviselést reá bízta; végre Margitot, ugyan ezen Károly Attya testvér báttyának Károlynak leányát adta feleségül, és a' Neápoli Királyságra segítette, előbb megesküdtetvén, hogy se Magyar, se Lengyel-Országra soha számot nem fog tartani. Ihol, mind az esküvéséről, mind pedig Lajos Királytól vett jótéteményekről megfelejtkezvén, a' Magyar Királyságot, mellynek előbb ellene mondott, sarkalta. Előbb érdemel botsánatot még is, hogy sem Pál Zágrábi Püspök, a' ki alatsony sorsból, Lajos Királytól olly fényes Egyházi Méltóságra emeltetvén, az elvett jótéteményt, azon Lajos Király' Özvegyéhez, és annak Leányához mutatott hívtelenséggel hálálta meg, midőn a' pártütőkkel nem csak öszveszövetkezett, de azok gonosz szándékának tellyesítésére Károly Neápoli Királyt reá is beszéllette.

Digitized by Google

§. 21.

Horváth János Erzsébeth és Mária Királynét útjában elfogja, és tömlötzbe rekeszti.

Károlynak megsebesítését más nap reggelig titkolták vala Erzsébeth Királynénak titkos Tanátsosai, ne hogy éjtszakának idején a' Pártosok valamelly viszános erőszakot kezdjenek, ugyan e' végre Gara Miklós a' maga Katonái által, Károly Királynak Udvarához tartozandó Olaszokat mind levagdaltatta. Reggelre kelvén, Gara Miklós és Forgáts Balás lármát kiáltanak, és a' Pártosokat fogdozni kezdik: segítségekre vólt nékik Horváth János, a' ki a' többinél hamarább meghallotta Károly' veszedelmét; ez egy tsoport Horváth-Katonát állítván az akkor úgy nevezetett *Szombati*, most pedig *Bétsi* kapuhoz, azt elfoglalja, mellyen mindnyájan, valakik vele egyet értettek, jóllehet veszedelmesen, de még is elillanthattak a' Városból. Négyen vóltak azután, a' kik a' Pártütöknek zászlót emeltek: János Makoviai Bán, Horváth János, Pál Zágrábi Püspök, és Palisznа János, Aurana Várának Priorja. Ezek az egész Tóth, Horváth, és Dalmátzia-Országot újonnan fellázították, László' részére, a' ki Károlynak fija vólt, akarván húzni a' Népet; melly zendülésnek letsillapítására, maga Erzsébeth Királyné leányával együtt, a' kiket némelly Fő-Emberek követtek, Dalmátziába indúlt 1386-dik esztendőben. Meghallotta a' Királynénak ezen szándékát Horváth János, és egy sereg Horváth Katonákat nem meszsze Gara nevű Helységtől lesbe állít, maga is ott vólt vélek. Elérkeztek az alatt a' Királynék útitársaikkal együtt: Forgáts Balás vólt az első, a' ki észre-vette a' leselkedő Népet, ennek haramia módon neki ugrik Horváth János, és dár-

Digitized by Google

dájával által-döfi; azután Gara Miklósnak megy, a' ki lefzállván lováról, által-nyalábolta a' fzekeret, mellyben a' Királynék űltek vala, kardot vett fzájába, és a' jobb-kezébe 's úgy védelmezte soká mind magát, mind a' Királynékat; soká erőt nem vehettek rajta, mert egy kezével tépte ki testéből a' bele lött nyilakat, másikkal pedig vágta az ellene állókat; végre tsalárdsággal győzettetett meg, mert egy a' Horváth Katonák közzűl a' fzekér alá bújván, lerántotta lábáról Gara Miklóst, és úgy nyomattatott el, a' kinek mingyárt ott az út mellett fejét vétette Horváth János; a' többi úti-társaik pedig a' Királynéknak, úgymint Gara István, Gara Pál, Kerefztúri Görgy, Deés Kristóf félelmekben elfzaladták. Neki ment azután haramiákodó Katonáival Horváth János a' fzekérnek, mellyben a' Királynék űltek, azt embertelenűl feldontötték, és mintha gonofztévő rabok lettek vólna, Horváth János' eleibe vezetik, a' ki midőn fzemekre vetette vólna Károlynak megölettetését, térdre esik Erzsébeth Királyné, és így fzóll a' Bánhoz: *engedj meg édes Bánom! engedj meg! emlékezz meg, hogy Lajos Királytól az én férjemtől valaha sok jókat vettél, és annak ártatlan leányán ne kegyetlenkedjél. Én vagyok Károly megölettetésének az oka, a' másik, a' ki azon gonofzságnak kohólója vólt, már büntetését vette.* Tobbet akart még a' Királyné fzóllani, de a' Bán elment elöle. Mind a' két Királyné azután elsőben a' Krupinai, utóbb a' Novigrádi tömlötzbe tétetett, a' hol Erzsébeth Királyné fzomorúságában meghalt. Teste 1387-ben *Februarius'* 9-dik napján Jadra Városában temettetett el a' Sz. Krisogónus Templomába, onnét pedig 1389-ben *Januariusnak* 16-dik napján Budára hozattatott által. Mária Királynét azomba Hor-

Digitized by Google

váth János Neápolisba Margit Királynéhoz, a' megölettetett Károlynak özvegyéhez által akarta küldeni, de ennek kegyetlen szándékját megakadályoztatta a' Velentzei Köz-Társaságnak gondoskodása, a' kik az Adriai Tengert szűntelen őrizetben tartották, ne hogy valamelly kóborló hajón Mária Királyné Neápolyba általtétessen: ugyan azért élete' megtartását, 's utóbbi szabadúlását a' Velentzei Társaságnak köszönhette Mária Királyné.

'SIGMOND.

§. 22.

Gara Miklós Mária Királynét a' Novigrádi tömlötzből kiszabadítja, azután a' Pártosok ereje nagy részről megtörettetik.

Elérkezett már 'Sigmond, jóllehet későbben, hogy sem Mária Királynéhoz tartozó szeretete kívánta vólna, Magyar-Országba, és elsőben is Győr és Komárom között telepíti le Tseh-Országból vezetett Tábori Seregét, onnét Budára sietett, a' hol készen várta már őtet Pantaleon Barbo, Velentzei Köz-Társaságtól küldetett Követ, a' ki Fejedelmétől vett parantsolatja szerint bölts beszédjével arra vette a' Magyarokat, hogy 'Sigmondot Királynak választanák, úgy, hogy ha Mária az ő felesége a' Novigrádi tömlötzből kiszabadúlna, vele felosztott egyenlő hatalommal kormányozná az Országot. Reá állottak erre a' Magyarok, a' kik akkor történetből-é, vagy feltett szándékból éppen a' Budai tanátskozásban jelen vóltak, és 'Sigmondot Királynak választván Fejérvárra vezették, a' hol 1387-ben Demeter Esztergomi Érsek' keze által megkoro-

názták. Előbb, hogy sem 'Sigmond Magyar-Országba érkezett vólna (mert igen soká késett) már Gara Miklós Makoviai Bán, a' megölettetett Nádor-Ispán Gara Miklósnak fija, maga költségén felszedett Katonáival, a' mennyire erejében állott, a' Dalmátzia és Horváth-Országi Pártosokat üldözte, és Mária Királyné' szabadításában híven dolgozott Losontzi Lászlóval együtt, a' ki Mária Királynétól, megfogattatása elött Szörényi Bánnak, és Horváth, Tóth, és Dalmátzia-Országok Fő-Kapitányjává tétetett. Gara Miklósnak jó útat tsinált 'Sigmond Király, midőn Horváth Országban, és Dalmátziában küldött levele által az ott lévő Népet, azon hívségre, mellyel Fejedelmekhez tartoznának, emlékeztette; azután a' Tseh Országból hozott Hadi-Seregnek is egy részét vezérlése alá adta; ígérte a' Velentzei Követ is, hogy Novigrád Várának ostromára, a' midőn szükséges leénd, az ő Fejedelme hajókat fog küldeni, mellyekkel a' Várnak Tenger felé fordúló része vízen ostromoltassék. Megindúlt azután a' Tsehek' segítségével Gara Miklós, és elsőben is Dan Mihályt és Dan Lászlót Horváth Jánosnak Kapitányjait, pártos seregével együtt elszélleszti; által-megy azután Szerémbe, és Horváth Jánost a' Pártosok' Fejedelmét bellyebb szorítja; utóbb Újlak Várát bekeríti, és elfoglalja, az ott talált Pártosokat vas-bilintsekkel tisztelte meg, és kötözve 'Sigmond Királyhoz Budára küldötte. Ott, még a' verejtéket sem törölte le, hanem minden pihenés nélkül Posga Vára alá nyomódott, mivel bizonyosan tudta, hogy Horváth János azon Várba rekeszkedett vala. Elzárt elsőben is minden útakat Gara Miklós, úgy, hogy semmi eledelt bé nem lehetne vinni a' Várba, és úgy lassú ostrommal vítta azt: az éhséget a' Várbe-

Digitized by Google

liek tovább nem ſzenvedhetvén, alkura léptek, 's úgy egyesültek meg, hogy ők a' Várnak általadása után minden ártalom nélkül ſzabadon ereſztetnének, a' Királyné a' Novigrádi tömlötzből kiadatnék, addig is pedig Horváth János Gara Miklósnál fogva tartatnék. Ezen egyesülést tévén Gara, a' Posgai Várat elfoglalta, Horváth Jánost pedig, a' kit kezességbeli zálogúl kötve tartott, Istvánnak, Denés Erdélyi Vajda fijának őrzésére bízta, a' ki Horváth Jánossal együtt Bosnyák-Orſzágba ſzökött: ott egymásnak gondját viselték. Előbb, hogy sem Horváth János Bosnyák-Orſzágból társainak segítséget hozna, a' Velentzeiek' Hadi-Vezére Barbadikó János a' tengeren, Gara Miklós pedig a' ſzárazon megſzállván Novigrád Várának tájékát, emberűl néki fogtak mindenfelől az ostromlásnak. Paliſzna János az Auránai Várnak Priorja, és ezen zenebonának egyik gyámola, látván, hogy a' Várat, melly párt-ütő társaitól reá vala bízva, meg nem tarthatná, alkuba ereſzkedett, és úgy egyezett meg, hogy a' Várat a' benne lévő Királynéval együtt kézre adja, ha maga minden ártalom nélkül ſzabadon elereſztetnék: megígértetett néki ezen kérésnek tellyesítése, és a' Vár által-vétetett, Paliſzna János pedig, a' néki tett ígéret ſzerint társaihoz ſzabadon elereſztetett, Kivezették azután Mária Királynét a' setét tömlötzből, mellyben egy egéſz eſztendeig nyomorgott vala, 1387-dik eſztendőben, *Juniusnak* 4-dik napján, és Lukum nevezetű Helységben való megállapodása után, Barbadikó János Velentzei Hadi-Vezérnek hajóján Segnia Városába vitetett, a' hol sok Fő Urak és Herczegek tiſzteletére voltak; onnét Zágrábba ment, a' hová sok Magyar Fő Urakkal óhajtva várta vala őtet Sigmond Király, a' ki hoſzſzas insége után követ-

Digitized by Google

kezett ſzerentsés ſzabadúlásán örvendezvén, magával elvitte Budára, hogy ottan vele közlött egyes hatalommal igazgassa Magyar-Orſzágot. Kiſzabadítván Mária Királynét, keményebben bánhatott a' Pártosokkal: öſzve-kaptsolta tehát magát Gara Miklóssal, és 1390-ikben Istvánt Moldva-Orſzágnak Vajdáját hozta engedelmessegre. Által-tsapott, tudniillik 'Sigmond Erdélyből a' havasokon Moldva-Orſzágba, és a' pártoskodó Népet olly félelembe ejtette, hogy engedelmességet, és eſztendőnként való adó-fizetést fogadván, 'Sigmond' akaratjára magát egéſzen által-adni kénſzeríttetett. Moldvából egyenesen Bosnyák-Orſzâgba, melly a' zenebona indítóknak féſzke vólt, által-menvén, Usora Tartománynak Dobor nevezetű Várát kerítette be, melly Várnak Kapitányja Pál, Zágrábi Püspök vólt, Horváth Jánosnak ugyan János nevezetű fijával együtt. Erős ostrom után Gara Miklós a' Várat megſzállotta, és annak falait úgy öſzve-törette, hogy kő hátán kő nem maradván, azon Vár soha senkinek menedék ſzállást többé nem adhatna, Pált Zágrábi Püspököt, és Horváth Jánost elfogta Gara Miklós: Pál Püspöknek mi lett a' bűntetése, nem tudom. Horváth János Pétsre vitetvén, ott ló-farkra köttetett, és az útſzákon fel 's alá húzattatván, végre négy felé vágattatott. Hasonló bűntetés érte Korpád Jánost is, a' ki ezen háborgó embereknek pajtársa vólt: Dobor Várának Usora Tartománnyal együtt történt elfoglalása után Dabiska, Bosnyák-Orſzágnak Tvartkó után lett Királyja, önként magát megadta, és 'Sigmond' hívségére feleskődött. Nem vólt azután ott bátor maradások a' Pártosoknak, azért is seregestől Dalmátziába által-költöztek.

Digitized by Google

§. 23.

'Sigmond Királynak kis Nikopolynál vólt győzedelmét Mária Királyné' halálából ſzármazott ſzomorúság, és az Orſzágban támadott nagy zenebona követi.

'Sigmond Királynak a' Török ellen való elsö hadakozása vólt 1392-dik eſztendőben Havas-Alföldön, mellyre okot adott Elsö Bajazeth Török Csáſzár, a' ki annyira terjeſzté hatalmát Európában, hogy már Magyar-Orſzág' határi körül villogtatná rettentö fegyverét: el akarta rezzenteni ezen ſzomſzédságunkba kívánkozó alkalmatlan vendégeket 'Sigmond, azért a' Havasokat meghaladván, olly ſzorongatásba ejtette az Oláhokkal öſzve-tsatolt Törököket, hogy a' Dunán Bolgár-Orſzágba által-evezni kénſzeríttetnének; ſzerentséjekre ſzolgált nékik, hogy a' 'Sigmond' Táborában lévö lovak a' fegyver' nehézsége miatt olly serénységgel nem ſzaladhattak, hogy a' Dunán által-tolongó Törökök' eleibe gátot vetni lehetett vólna. Megállapodott tehát 'Sigmond, és kis Nikopoly Várát, melly Oláh és Török örizet alatt vólt, ostrommal megvette, a' benne lévö ellenséget réſz ſzerint megölte, réſz ſzerint rabságba vezette, és az elfoglalt Várat Magyar örizetre bízván, viſzſza indúl Magyar-Orſzág felé. Nagy háládatlanságot tapaſztalt azonban Havas-Alföldnek *Merche* nevezetü Vajdájában, a' kit nem régen tett vala viſzſza el-veſztett hívataljában: ez tudván, hogy 'Sigmondnak *Pazata* nevezetü hegynek ſzorossabb útjain kellene által-menni, elöre lesbe állítja haramia terméſzetü Oláh Katonáit, és midön 'Sigmond azon helyre jutott, méreggel kent nyilakat lövöldöztetett ellene. Bizonyosan el-

Digitized by Google

veſzett vólna itten 'Sigmond, ha Gara Miklós Nádor-Ispán, és ennek fija Gara Láſzló Horváth-Orſzági Bán a' Király' élete' megtartásáért, mágok életét veſzedelembe nem vetették vólna. Megsebesíttetett mind a' két Gara, de még is mind magóknak, mind a' Királynak életét fent tartották. Tudom boſzſzút állott vólna 'Sigmond Király *Merche* Havas-Alföldi Vajdának hívtelenségén, de ezt Mária Királyné' halálát követő ſzomorú környűlállások nem engedték, midőn Orſzágunkat mind külső, mind belső ellenség (*e*) kezdette ſzaggatni: alkalmatosságot leltek tudniillik némellyek Mária Királyné' halálából, hogy 'Sigmondnak Királyi hatalmát kérdéshe vennék, azon okból, hogy őtet nem az' egéſz Orſzág, sem annak nagyobb réſze, hanem csak nehány Fő-Emberek váláſztották légyen. Ebből új ſzakadás támadott, az előbbeni is megújúlt. Némellyek Uladislaus Lengyel Királyt akarták megbetsűlni a' Magyar Királysággal; mások Austriai Albertra tzéloztak; Horváth János pedig régi pajtássaival együtt Láſzló mellett, a' ki II-dik Károlynak fija vólt, prokátorkodott, ezek leg-erőssebbek is vóltak. 'Sigmond, ezen kétséges kimenetelű dologban Wenczeslaushoz (*f*) folyamodott segítségért, a' kinek azt is ígérte 'Sigmond, a' mi hatalmában sem vólt: ígérte tudniillik, hogy ha magzat nélkül találna meghalni, Magyar-Orſzágot Wenczeslausnak hagyná. Ezen alkunak hallására úgy felháborodtak a' Magyarok, hogy midőn Tseh-Orſzágból Budára viſzſza tért vólna, nem csak engedelmességet nem mutattak, de Királyi tiſzteletet sem adtak néki. Megmutatta azután 'Sigmond, hogy ő is megſzopta az annyát, mert az Orſzág' Nagyjai közzűl harmintz-kettőnek egyſzerre Budán fejét vétette. Ezek előbb, hogy sem 'Sigmondnak körme

Digitized by Google

közzé kerültek vólna, nagy idegenséget mutattak Királyi személyjéhez: söt Horváth-Ország felé indúlván, talán a' pártoskodó Horváth János' társai akartak lenni, midön 'Sigmond Király utánnok küldé Vajdafi Györgyöt, a' ki, éppen midön a' Száva vizén által akarnának menni, megsepte, és szekérre rakván Budára kötözve vitte őket. Minekelőtte ezen foglyok Budára jutnának, magók közt öszve-beszéllettek, hogy midön 'Sigmond Király' eleibe vitetnek, hozzá semmi tiszteletet ne mutatnának: a' szerént tselekedtek, a' mint magok között elvégzék vala, úgy, hogy a' Király' eleibe vezettetvén, előtte még a' fejeket sem hajtották meg, a' kiknek 'Sigmond Buda Várába a' Sz. György utszáján, a' mint most a' fegyver-tartó-ház vagyon, fejeket vetette (*g*) 1393-dik esztendőben. Hasonló kegyetlenséget mutatott Kőrös Udvarhelyen 1398-dik esztendőben, midőn a' palotában, mellyben Gyűlést tartott, Latz István Erdélyi Vajdának fijával együtt fejét vetette, és testeket az épűletnek felső ablakából levettette. (*h*)

(*e*) Mária Királyné 1392-dik esztendőben, *Majusnak* 17-dik napján hólt meg. Teste Nagy-Váradon temettetett el. Mivel pedig Máriának semmi magzati nem vóltak, Hedvigis, Máriának testvére 's Uladislaus Jagello Lengyel Királynak felesége, nem tudom mitsoda magánosan tartott alkura nézve azt vítatta, hogy Mária' halála után Magyar-Ország az övé vólna; valósággal már be is ütött vólna a' Lengyel Király Magyar-Országba, ha az akkori Esztergomi Érsek Kanisai János, Hazájához, 's Fejedelméhez való szeretetéből, Uladislaus hogy visszza térne, és 'Sigmondal barátságosan egyezne meg, reá nem beszéllette vólna. Elment azután 'Sigmond Lengyel-Országba Hedvigis Királynéhoz, éppen midőn férje Lithvániában vólna, és a' Királyné előtt azt vetette a' latba, hogy a' Lengyelek ötet valaha, még Nagy Lajos' éltében Királynak választották vólna, mért nem tartották meg tehát az ígéretet? ezen mondásra tsendesen hallgatott Hedvigis. Utól-

Digitized by Google

jára úgy egyeztek meg, hogy ezután sem Hedvigis Magyar-Orſzágra, sem pedig 'Sigmond Lengyel-Orſzágra ſzámot ne tartana. Nem fegyverkezett ugyan azután egyik Fél a' másik ellen, de még is Uladislaus Oroſz-Orſzágnak és Podóliának nagy réſzét a' Magyaroktól eltsipdezte.

(*f*) Ezen Wenczeslaus, Római és Tseh-Orſzági Király, 'Sigmond Királynak testvére vólt, a' ki Nepomuki Sz. Jánost, éjtſzakának idején a' Moldva vizébe vettette, azért, hogy azon titkokat, mellyeket a' Királynétól a' gyónásban hallott, ki nem nyilatkoztatta.

(*g*) Hederváry Konth István vólt egy, azon megölettetett harmintzkét Fő Emberek közzül, a' kinek Tsóka nevezetű hív ſzolgája midön Urát feldarabolva a' földön maga vérében feküdni látta, kéllelhetetlenül sírt, jajgatott; megesett erre 'Sigmond Királynak a' ſzíve, és a' megnevezett ſzolgát így ſzóllította: ſzünj meg fijam a' sírástól, én léſzek a' te Urad, a' ki néked többet adhatok, hogy sem az, a' kinek feje vétetett; azt felelte erre a' megölettetett Konth Istvánnak Inassa: *Te Tseh diſznó, én néked soha se ſzolgálok.* Ezt Thurótzi Chr. p. 4. C. VII. bizonyítja, a' kinek ſzavát ha ki el nem hiſzi, azért átokba nem esik.

(*h*) Latzk István elveſztésének fő oka a' vólt, hogy ez Urday Istvánnal, Simontornyai Istvánnal, Horváth Jánossal öſzve-tanátskozván, elvégezték vala Láſzlóval a' megölettetett II. Károlynak fijával, hogy I. Bajazeth Török Csáſzárnak leányát kérnék Láſzlónak feleségül, olly egyezéssél, hogy Bajazeth azután Láſzlót 'Sigmond Király ellen védelmezné a' Magyar Koronának megtartásában. Ezen végzésnek bizonyos esmérésére jött 'Sigmond Király, azért ő is keményebben bánt ezen zenebona támaſztókkal. Hogy a' Magyarok Láſzlót, mint jövendőbéli Királyjokat a' Törökkel meg akarták sógorosítani, kitetſzik 'Sigmond Királynak 139[illegible]dik eſztendőben írt levelébül, mellyben így ſzóll: *Idem Stephanus, dictus Urdungh, nos adinstar subdoli serpentis, de dictis regnis nostris eliminare, excludere, et exterminare moliebantur. Nam idem, uterque Stephanus — hujusmodi litteras a Ladislao Rege Apuliae, nato ſcilicet quondam Caroli Regis, — obtinuerunt, ut iidem viri perfidi — in antefatis Regnis*

Digitized by Google

Regnis nostris Vicarii ipsius Regnis Ladisloi essent generales, — Nunciis et Syndicis suis ad Bayzath, Dominum Turcorum, super eo, ut ipsius Bayzath filiam eidem Ladislao Regi Matrimoniali foedere copulare, et post copulationem Sacro Regio diademate ipsius Regni nostri voluissent coronare, sollicite destinatis.

§. 24.

Nagy Nikopolynál I. Bajazeth Török Sultán 'Sigmond Királyt meggyözi. Ezen veszedelem után tsak nem az egész Ország felzendül, és a' Magyarok 'Sigmond Királyt a' Visegrádi tömlötzbe rekeszték.

Nem tűrhette már tovább 'Sigmond Király Bajazeth Török Sultánnak nyughatatlanságát, a' ki annyira terjesztette Európában a' maga hatalmát, hogy a' Magyar Korona is már inogni kezdene előtte. Száz-harmintz ezerből álló fegyveres Népet vezetett ellene 'Sigmond Bolgár-Ország felé, melly Magyarok, Tsehek, és Frantzia Országi sok nevezetes Vitézek 's Hadi-Vezérek vóltak, a' kikről azt merte mondani 'Sigmond, hogy ha a' tágas ég akarna is ledűlni, még azt is megtarthatnák dárdájokkal. No bizony hatalmas Hadi-Sereg vólt! Az vólt 'Sigmond Királynak intézete, hogy egy részről ő, más részről pedig Mánuel Palæolog Görög Császár támadná meg Bajazethet, és úgy közbe szorítanák őtet; előbb még is, hogy sem erejeket megmutatnák, 'Sigmond Követeket küldé Kis Azsiába Bajazeth Sultánhoz, kik által azon Tartományoknak, mellyeket igazságtalanúl elfoglalt, visszaadására kérte: haza eresztette Bajazeth a' Követeket, és hogy az Európában bírt Tartományokhoz való jussát fegyverrel akarná meg-

Digitized by Google

mutatni, azt izente. Által-megy azért 'Sigmond a' Dunán Bolgár-Országba, és Oriszó 's Bidin (*Vidin*) Várát elfoglalja, azután nagy Nikopoly Várának környékét ellepi. Mihelyt ezt hallotta Bajazeth, a' Hellespont Tengeren által-menvén, Drinápolyba sietett, 's az ellenségnek szándékát onnét akarta kémleni: szerentsés is vólt Bajazethnek ezen intézete, mert Mánuel Császárnak levelét, mellyet 'Sigmond Királyhoz küldött, elfogván, abból minden titkokat és egész igyekezeteket kitanúlta; hogy tehát Mánuelnek szándékát, a' ki két tűz 'közzé akarta a' Török Tábort szorítani, megelözhesse, Drinápoly Nikopoly alá sietett, hogy ott előbb, mint sem Mánuel elérkezzen, 'Sigmond' Táborával magánosan megütközhessen. Megindúlt tehát Drinápolyból, és a' Nikopolyi határba jutván, Hadi-Seregét a' keresztény Tábornak ellenébe letelepítette. Nem lehetett már itt elkerűlni a' vérontást: tanátsot tart tehát 'Sigmond a' Hadi-Vezérekkel, miképp kellessék az ellenséget megtámadni, 's hálóba keríteni? egy kevés ideig versengés vólt a' Magyarok és Frantziák között, mivel azt vették kérdésbe, hogy mellyik Nemzet támadná meg elsőben az ellenséget? végre, hogy a' haszontalan vetekedésből gyűlölség ne fakadjon, a' Frantziáknak adatott az elsőség, kiknek Vezére vólt Nivernioi Burgundi Gróf. Egy része a' mi Táborunknak, egy közel lévő erdőben rejtezett el, olly feltétellel, hogy midőn az ellenség leg-hevessebb viaskodásban lészen velünk, akkor rohanjon ki az erdőből, és az ellenséget oldalról szabdalja meg. De haszontalanná tette ezen okos rendelést Bajazethnek szemes vigyázása, mivel ő, éjtszakai setétségben az erdőnek kémlelésére tsendes lépésekkel menvén, megsajdította az ott lévő Katonáinkat,

Digitized by Google

viszsza tért, és ahoz képpest tett rendeléseket. Előbb, hogy sem hajnal hasadna, egy részét tsalmás Vitézeinek az erdőtől nem messzire állítja, hogy az ott lévő keresztény seregnek minden mozdúlására vigyázna, és annak ártalmas kirohanását ott léttével meggátolná; Táborának másik részét pedig a' Frantzia sereg' eleibe szemközt állítja. Midőn a' veresellő napnak súgári a' levegőt annyira megvilágosították, hogy a' kalpagot különböztetni lehetné a' Török tsalmától, iszonyú kiáltással ellene szaladnak az első rendben álló Frantziáknak a' Törökök; semmit meg nem rettentek erre a' Frantzia Vitézek, sőt annál nagyobb bátorsággal a' dühösködő Jantsároknak eleibe ugrottak, és velek olly erővel viaskodtak, hogy Bajazethnek Tábora már a' szaladásról gondolkodna: sajdítja ezen tétovázó gondolatjait veszedelemben lévő Katonáinak Bajazeth, előbbre ugrat, és bátorítja a' nyereségről kétségeskedő Jantsárjait. Talán már a' keresztényeké lett vólna a' nyereség, ha a' Frantzia Vezérek között villongás nem támadt vólna; ezt észre-vévén Bajazeth, egész erejét a' keresztény Táborra fordítja, és azt úgy megzavarta, hogy a' Frantziák szaladásra eredni kénszeríttetnének a' Magyarokkal együtt. Feldúlták azután a' Pogány Törökök az egész keresztény Tábort, és abban talált Hadi-készületeket mind elfoglalták. *Nivernioi* Gróf a' Frantzia seregnek Vezére elevenen jutott az ellenség' kezébe. Tartatott ezen ütközet 1396-dik esztendőben *Septemberben* 28-dik napján, mellyben a' keresztények közzűl 20 ezeren, a' Törökök' részéről pedig *Bonfinius*' bizonysága szerint 60 ezeren estek el. Maga 'Sigmond Király is nagy veszedelemben forgott itten, mivel szaladásra semmi felé bizonyos útat nem látván, a' fellyebb alább futkosó

Digitized by Google

ellenség' láttára egy lélek-vesztő ladikba ült ötöd magával: és a' Dunán való sokféle tsavargás után Konstantzinápolyba vetődött; onnét Rhódus Szigetébe ment, végre Dalmátziába, onnét pedig Horváth-Országba jutván, midőn senki nem is álmodta vólna, Budán megjelent. Hív útazó társai, és minden veszédelmek között igaz őrzői ezen útjában 'Sigmond Királynak ezek vóltak, úgymint: Kanisay János Esztergomi Érsek. Kanisay István, Jánosnak testvér Öttse. Gara Miklós Horváth-Országi Bán, Barothi Tsérei Balás; a' kiknek hívségét 'Sigmond Király megjutalmazta, és Királyi Levelében megdítsérte. Előbb, hogy sem 'Sigmond ezen veszedelmes útjából haza térne, elhitette Horváth János az Ország Népét, hogy 'Sigmond Nikopolynál a' Török fegyvere által valósággal elveszett vólna, azért is Neápolyi Lászlo' részére húzta az Ország' Nagyjait. Ezek annál könnyebben engedtek Horváth János beszédjének, hogy 'Sigmondra úgy is kélelhetetlenül nehezteltek vala Hedervány Konth Istvánnak, és ezzel megölettetett Fő Embereknek elvesztése miatt. Látta 'Sigmond, hogy rosz karban vólna az állapotja, Tseh-Országba ment Wenczeslaushoz, hogy tőle segítséget kérjen; de miképpen segíthette vólna 'Sigmondot ezen magával jótehetetlen Fejedelem, a' kit tunyasága, kegyetlensége, 's tisztátalan élete miatt a' Római Királyságból nem régen tettek vala le? üressen ment tehát viszsza 'Sigmond Magyar-Országba, a' ki alíg érkezett Budára, azonnal a' tőle elidegenedett Magyarok (i) nagyobb vakmerőséggel, hogy sem bátorsággal bémennek a' Királyi palotába, és tiszteletlenül megfogván a' Királyt, a' Visegrádi tömlötzbe bérekeszték 1399-dik esztendőben; azon idő alatt pedig, míg a' Király bé vólt tsukva, az Országot tsak az nem pusztította, a' kinek ereje

Digitized by Google

nem vólt, vagy a' ki nem akarta. Gara Miklós szívére vette mind a' Király betstelenségét, mind pedig Hazája' veszedelmét, közbe-vetette magát, és kérte az Ország' Nagyjait, hogy azon illetlen fogságból eresztenék ki a' Királyt, és véle egygyeznének meg; ennek könnyebb végbe-vitelére ígérte, hogy ha a' Visegrádi fogságból kieresztik 'Sigmondot, addig, míg a' Király és az Ország közt végbe-megy az egyesűlés, maga fiját Miklóst, és testvér Öttsét Jánost adná zálogúl: reá állott erre az ellenkező Fél, és 'Sigmond a' Visegrádi tsendesből ki-ereszteték, a' kit Gara Miklós Siklóson a' maga Várában tisztelettel tartott, még az Ország' Nagyjait vele meg nem egygyeztette; kieresztetett azután Sigmond nehány hónapok múlva elöbbeni tellyes szabadságára.

(i) Míglen 'Sigmond Tseh-Országban vólt, azok is az Ország' Nagyjai közzűl, a' kik elöbb hozzá hívséget mutattak, elpártoltak töle: ezek közzűl vólt Kanisay János Esztergomi Érsek, és Ludányi Tamás Egri Püspök. Hogy 'Sigmondtól annyira elidegenedtek a' Magyarok, annak két fő oka vólt; elsöben, 'Sigmondnak tapasztalt kegyetlensége; másodszor, a' mi a' tiszta életet kedvellő Magyar Nemzetnél mindenkor gyülöletes vólt, 'Sigmondnak parázna élete: azért is, minekutánna egyességre lépett vólna az Országgal, hogy tovább való botránkozásra okot ne adjon, II-dik Herman Cilei Grófnak ifjabbik leányát Borbálát (kinek Nénnye Anna, Gara Miklósnál vala férjnél) jegyzé feleségűl 1400-dik esztendőben: mivel pedig még akkor Borbála igen gyenge vólt, nyóltz esztendő múlva léphetett vele házasságra.

Digitized by Google

§. 25.

A' Törökökkel elsöbb Bosnyák, azután Rácz-Orſzágban viaskodnak a' Magyarok.

Elsö Mahumeth a' Török Birodalomban legföbb Méltóságra emeltetése után Rácz-Orſzágból által-ütvén, Themes közt gyakran meglátogatta. Annyira ment utóbb vakmerösége, hogy Bosnyák-Orſzágnak felsö réſzét elfoglalván, abban valamelly alatson rendböl való Ikats nevezetü embert tett Királyjá, hogy azon Tartományt a' Török Sultán' ſzemélyében kormányozza. Ez sok prédálásokat tett Bosnyák-Orſzágnak azon réſzében, melly a' Magyar Korona' hívsége alatt lévén, Péterfi Miklós' igazgatására vólt bízva: ſzükséges vólt tehát eleibe gátot vetni, mellyet végbe-vitt ezen nevezetes Vezér Péterfi Miklós, a' ki midön éppen Ikáts a' mi réſzünkröl lévö Helységeket égetné, puſztítaná, ellene ugrat, és olly vigyázással taſzíttá néki dárdáját, hogy Ikáts azonnal ledűlne lováról, Péterfi is leugrik paripájáról, és bajnok társának mejjét éles pallosával által-döfte; a' Vezérnek veſzedelmét látván a' Török sereg, hátat fordított ugyan, de nyomában lévén a' nyertes Magyarság, réſz ſzerint megölte, réſz ſzerint gyalázatos rabságra vezette öket. Vólt ismét nem sokára Péterfi Miklósnak más ütközete is a' Törökökkel: látta ez, hogy a' Bosnyák-Orſzágban lévö Mahumeth tiſztelöji a' ſzokott rablástól meg nem ſzünnének, látta azt is, hogy ezek öſzve-seregesedvén, olly erövel vólnának, hogy vakmerőség, 's ezt követhetö veſzedelem nélkül meg nem lehetne velek ütközni; eſzes Hadi-fortélyt gondolt ki, melly ebböl állott: egybe-gyűjtött ö nehány falubéli férjſiakat, olly párantsolattal, hogy min-

Digitized by Google

den ember három, négy, és több lovat is vezetne maga lova mellett a' mellyen ült vala; ezen lóháton ülő parasztoknak pedig sípot, dobot, és trombitát adott kezekbe, hogy ők éjtszakának idején, midőn setétben a' Törökökre fog ütni kevés tanúlt Katonáival, ezek másfelől kerülvén, mennél harsogóssabban lehet, verjék a' dobot, és fújják a' sípot és trombitát, a' mellett, ha a' Török Tábor megfutamszik, ők is a' trombita fújás mellett a' szaladó ellenségnek hátától ne kéméljék a' tsákány' fokát; hogy pedig setétben egymást az ellenségtől külömböztethessék, mind a' Katonáit, a' kiket maga vezetett, mind a' hátúl kerülő parasztokat arra tanította, hogy a' verekedés közben tsak azt kiáltsák: *Isten*: *Szent Mihály!* Setét éjtszaka tehát reá rohan Péterfi Miklós az ő Katonáival a' Törökre, a' parasztok is mindenfelől, mintha véghetetlen nagy Hadi-Sereg vólna jelen, harsogtatják a' trombitát; ezen lármára felijedvén álmokból a' Törökök, setétben azt gondolták, hogy a' doboló és trombitáló parasztok körül álló ló-sereg mind Katona légyen, kivált, mivel a' lárma igen nagy vólt, semmi kedvek nem lévén a' viaskodásra, futásnak eredtek, és mivel a' Magyarok mind azt kiáltották: *Isten: szent Mihály! Isten*: *szent Mihály!* ők azt gondolván, hogy ezen szóknak valami ereje vagy haszna vólna, egészen nem tudták kimondani, hanem tsak azt kiáltották: *Mihály! Mihály!* melly által magokat elárúlván, a' vitéz Magyarok' fegyvereknek élére kerültek. Történt ez 1415-dikben. Ugyan azon esztendőben, mivel a' Bosnyákok Hervoya Spalati Vezért, 'Sigmond Királynak ellenségét védelmezték, ellenek küldetett Gara János, Maróti János, és Monoszlói Tsupor Pál, mind a' három nevezetes Hadi-Vezér, a' kik reá ütvén

Digitized by Google

a' Bosnyákokra, olly ſzorongatásokba ejtették öket, hogy nem a' viadalomról, hanem életek' megtartásáról gondolkodnának. Azonban megfordúlt a' kotzka; mert a' Bosnyákok még az ütközet előtt, egy sereg embert állítottak a' közel lévő hegynek oldalára azzal a' rendeléssel, hogy midőn leg-hevessebb vólna a' tsata, ők a' hegy' tetején lármát indítanának, és azt kiáltanák; hogy *ſzaladnak a' Magyarok! ſzaladnak a' Magyarok!* E' ſzerint tselekedtek az oda rendelt Bosnyákok, kiknek lármája midőn a' völgyben lévő Táborban hallatott vólna, valóságnak ítélvén lenni azoknak kiáltását, a' viakodó Magyarok megrettentek, és hátat mutatván az ellenségnek, a' Bosnyákoknak engedték a' győzedelmet Ezen ütközetben mind a' három Hadi-Vezér elfogatott, kik közzűl Maróthi János pénzen váltotta meg életét és ſzabadságát; Gara János a' mint kötözve vólt, úgy lántzostól együtt haza ſzökött az ellenségtől; tudom, hogy jobban bánták a' Bosnyákok a' foglyot, mint sem a' lántzot. Tsupor Pál, harmadik Hadi-Vezér, nyers ökör-bőrbe varratott, és úgy végezte betsületesebb halált érdemlő dítséretes életét. Hasonló veſzedelemben fordúlt meg 'Sigmond Királynak élete 1423-dik eſztenben, midőn II-dik Amurath Török Csáſzárral Rácz-Orſzágban Galabotz Vára alatt megütközne. Ezen Várat a' hozzá tartozandó határral együtt a' Rácz-Orſzági Igazgató eladta vala 12 ezer aranyon II-dik Amurath Török Csáſzárnak, nem akarta 'Sidmond ſzenvedni ezen tsorbúlását a' Magyar Koronához tartozó földeknek, azért elküldé Rozgony Istvánt az említett Várnak viſzſza vételére, maga 'Sigmond Király is utánna ment. Nem soká a' mi seregünknek a' Dunán által-költözése után elérkezett Amuráth Török

Digitized by Google

Császár is, és letelepítette Táborát; de sem egyik, sem másik Félnek kedve nem lévén a' birkózásra, mind a' két rész Bíztosok által abban egyezett meg, hogy minden további ellenkezéstől megszűnvén, a' Galambotz Vára a' Török' hatalmában maradjon. Alíg ment által a' Dunán a' Magyar seregnek egy része, azonnal megmásolta Amurath az egyesűlést, és a' Rácz-Országi parton lévő seregünkre rohanván, 'Sigmond Királyt, a' ki azon seregekkel vólt, akarta kézre keríteni. Rozgon István, a' mennyire lehetett, gátolta a' Törökök' szándékát; nehéz vólt mégis a' Királynak a' veszedelemből kigázolni, mert éppen midön ladikra kapott, hogy a' Dunán által-evezzen, ott termettek a' rabló Törökök, és a' Királyt a' Duna-parton akarták lepni; a' Király veszedelmére elébb oda ugrik Rozgon István, és a' ladikot, mellyben 'Sigmond ült, előbb hogy sem azt megkaphatnák, betaszítja a' mélyjére, 's a' Király ámbár veszedelemmel, de még is szerentsésen elillantott a' Törökök elől; Rozgon István pedig, mivel mély vólt a' Duna, a' hol a' Király' ladikját beránto tta, megnem lábolhatta a' vizet, azért ott a' halak' eledele lett vólna, ha igazgatása alatt lévő kedves Katonái azon veszedelemből ki nem emelték vólna.

§. 26.

Neápolyi László Dalmátziát elfoglalja, utóbb pedig azt a' Velentzeieknek eladja.

Az egész Országot tsendességre hozta vólna már 'Sigmond, ha Horváth János gyakor üzengetésével reá nem bírta vólna Lászlót, hogy Neápolisból jönne le, 's magát Magyar Királynak koronáztatná. László félelmesnek ítélvén

az Adria Tengeren való hajózást, a' Velentzeieknek Kortzyra Szigetet eladta 30 ezer aranyon, hogy a' Tengeren ſzabad hajózást engedjenek néki: ezt megnyervén 1403-dik eſztendőben Dalmátziába jött, és Jadra Városában Magyar Királynak koronáztatván, Jadrát, Spalatumot, Auránát, Traguriumot, Szibenitziumot Dalmátziának több Városival együtt elfoglalta; Hervoyát azután Dalmátzia-Orſzág' Vezérévé tévén, viſzſza tért Neápolisban. Látta azután Láſzló, hogy Dalmátziát meg nem tarthatná, minden jussát, melly azon Orſzághoz vólt, a' Velentzeieknek 100 ezer aranyon eladta; melly vevéssel éppen annyit nyertek a' Velentzeiek, mint a' ki tolvajtól lopott jóſzágot veſz: magok is megesmérték azt, azért Mihály Velentzei Fejedelem Követeket küldé Budára 'Sidmondhoz, a' kik által ígérte, hogy minden eſztendőben a' Velentzei Köz-Társaság veres bársonnyal terített paripát fog küldeni a' Magyar Királynak, ha a' Láſzlótól vett Tartományoknak bírtoka nékik engedtetik. Nem állott erre 'Sigmond, hanem az elfoglalt földnek viſzſza térítését kívánta, mellyet ha tselekedni nem akarnának, fegyverrel fenyegette őket. Mivel pedig tudta 'Sigmond, hogy a' Had nem indúl pénz nélkül, mint a' ſzekér kerék nélkül, akkori ſzükségében Uladislaus Lengyel Királytól hét-ſzáz-negyven-ezer forintot érő pénzt vett fel költsön 1412-dik eſztendőben, és ezen adóſságra nézve Zálogúl adta Szepes-Vármegyének e' következő Helységeit, úgymint: *Lubló* Várát, *Podolnitz* Várát, és a' következendő Városokat, mellyeknek ezek a' nevei: *Gnizna*, *Béla*, *Leubitz*, *Menharsdorf*, *Georgenberg*, *Teutschendorf*, *Michelsdorf*, *Valendorf*, *Neudorf*, *Rysdorf*, *Fülka*, *Kirchendorf*, *Matthusdorf*, *Durelsdorf*. (k) Hadi-költséget ſze-

Digitized by Google

rezvén, két réſzről támadta meg a' Velentzeieket: egy felöl küldé Ortenburgi Grófot és Pippust, maga pedig 40 ezerrel másfelöl vagdalódzott. Eſeinte tsillámlani látſzott a' ſzerentse, de azután Pippus Hadi-Vezérnek álnoksága miatt a' Velentzeiek erőt vettek. Elesettt azután 'Sigmondnak kedve, és a' Velentzeiekkel öt eſztendeig tartó frigyet kötött 1413-dik eſztendöben. Meg akrta ugyan ismét újjítani a' Velentzeiekkel való pert 'Sigmond Király, de IV-dik Eugén Pápa, mint Velentzei ſzülemény, Hazájáért magát közbe-vetette, azért 1435-ben ismét öt eſztendeig való békességet kötött a' Velentzei Társasággal, kezekben hagyván Dalmátzia-Orſzágnak nagyobb réſzét.

(*k*) Közönségesen 13 Városoknak mondatnak ezen zálogba adatott helységek, holott látjuk, hogy 16 légyen. Ezek minekutánna 360 eſztendeig a' Lengyelek' kezében lettek vólna, 1772-dik eſztendöben, akkor Orſzágló Mária Therézia által Magyar-Orſzághoz vaſzſza tsatoltattak. —

§. 27.

'Sigmond Királynak az Anyaſzentegyházért felvállalt fáradtsági, és Magyar-Orſzágban tett rendelései.

'Sigmond Király 1410-dik eſztendöben Római Csáſzárnak válaſztatván, az Anyaſzentegyház' tsendességére hatalmason vigyázott. Azon idöben kezdett vala Wikleff János Angliában, Huss János pedig, és Prágai Jeronymus Tseh-Orſzágban új tudományt ellesztení. A' Római Székben is nagy viſzſza-vonás vala: egyſzerre három Római Pápa vólt: XII. Gergely, Petrus de Luna, a' ki XIII. Benedek nevet vett fel; és XXIII. János. Hogy mind a' Római-ſzékben az egyesség viſzſza

Digitized by Google

hozassék, mind pedig Huss Jánosnak tudományja megvizsgalfassék, 1414-dik esztendőben, Konstantzia Városában közönséges Gyűlést hírdettetett XXIII-dik János Pápa által. Huss Jánosnak is 'Sigmond Király menedek levelet adott, (*l*) hogy a' közönséges Gyűlésben bátran megjelenhessen. Míglen 'Sigmond Konstantziában múlatott, Magyar-Ország' gondviselését Borbála Királynéra, és Kanisay János Esztergomi Érsekre bízta. Hosszas útazási után midőn haza térne, nem nagy vígasztalása vólt az Országban, mivel Borbála Királyné Férjének otthon nem léttében félre taszítván az Ország' dolgát, búja élettel vígasztalta magát; a' kinek többszöri házasságtörése midőn kibizonyodott vólna, Nagy-Váradra küldetett 'Sigmondtól számkivetésbe; a' hol egy esztendeig, az ott lévő Káptalannak adakozásából élődött. Egy esztendő múlva magához vette ugyan ezen félre rúgó aszszonyt 'Sigmond Király, de nem lehetett a' torkos matskát a' szomszéd szalonnájáról elszoktatni: arra fakadott már végtére Borbála, hogy még Ura' éltében Uladislaus Lengyel Herczeget megkínálta a' házassággal, mellyre ha Uladislaus reá állana, Magyar és Tseh Királyságot nagy füttyel néki ajánlotta; (*m*) ezen illetlen alkuját Borbálának hóltig való tömlötztzel akarta bűntetni 'Sigmond, azért Visegrádon setétre tetette, söt még halála előtt is kérte a' Magyar Urakat 'Sigmond, hogy Borbálát a' Visegrádi hűsröl soha napfényre ne botsátanák. Sok sebek estek Borbála Királyné' puha élete 's gondatlansága miatt, míglen 'Sigmond idegen földeken járna, az Országban; Ország-Gyűlést tartott tehát, mellyben Hazánk' bóldogságára néző törvényeket hozott. (*n*) Buda Városát Tudományok Mindenségével (*Universitással*) ékesítette meg 1389-dik esztendőben.

Digitized by Google

Ezen régi Universitásnak petsét-nyomóján, egy kéz, melly könyvet nyújt, vala kimetzve. Pest és Buda Városát magos bólthajtásra emelt kőhíddal akarta öszve-kaptsolni; melly feltett szándékát, előbb, hogy sem végbe-vihette vólna, Znoimán Morva-Országban a' földi Királyságát, melly 50 esztendeig, 9 hónapig és 8 napig tartott, elvégezte 1437-dik esztendőben. Teste Nagy-Váradra vitetett, és Mária Királyné' tsontjai mellé temettetett el. Halála előtt kérte az Ország' Nagyjait, hogy Albert Austriai Fő-Hertzeget, a' ki 'Sigmondnak veje vólt, és Erzsébethet Albertnek feleségét, 's ugyan ezen 'Sigmondnak Borbálától született egyetlen egy leányát választanák igazgatására, hogy egyenlő hatalommal viselnék mind a' ketten a' Királyságot.

(*l*) 'Sigmond Királytól Huss Jánosnak adatott menedék-levelet mivel ritka Könyvekben, mellyek ezen dologról emlékeznek, lehet feltalálni, ide feljegyzem, melly így vólt: *Sigismundus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, et Hungariae, Dalmatiae, Croatiae &c. Rex universis et singulis Principibus Ecclesiasticis et Secularibus, Ducibus et Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Proceribus, militaribus, militibus, Clientibus, Capitaneis, Potestatibus, Praesidibus, Publicanis, Officialibus quibuscunque Civitatum, Oppidorum, Villarum, et locorum Communitatibus, ac Rectoribus eorundem, ceterisque nostris, et Sacri Imperii subditis, et fidelibus, ad quos praesentes litterae pervenerint, gratiam regiam et omne bonum, Venerabiles, Illustres, Nobiles et fideles dilecti. Honorabilem Magistrum Joannem Huss Sacrae Theologiae Baccalaureum et artium Magistrum, praesentium ostensorem de Regno Bohemiae ad Concilium Generale in Civitate Constantiensi celebrandum, in proximo transeuntem, quem etiam in nostram, et Sacri Imperii protectionem recipimus, et tutelam vobis omnibus, et vestrum Cuilibet pleno recommendamus affectu, desiderantes ipsum, cum ad vos pervenerit, grate suscipere, favorabiliter tractare, atque in his, quae ad celeritatem et securitatem iti-*

Digitized by Google

neris ipsius pertinent, tam per terram, quam per aquam, promotivam sibi velitis et debeatis ostendere voluntatem, nec non ipsum cum famulis, et equis et aliis rebus suis singulis, per quoscunque passus, portus, pontes, terras, Domina, Jurisdictiones, Civitates; Oppida, Castra, villas et qualibet alia loca vestra sine ullo impedimento remoto transire, stare, morari, et redire libere permittatis sibiqae et suis, cum opus fuerit, de securo et salvo velitis et debeatis providere Conductu, ad honorem et reverentiam nostrae Majestatis. Datum Spirae Anno Domini 1414. *die Octobris* 18-*va*. Ezen levéllel megjelent Huss János Konstantziában, de még is ott elevenen megégettetett: melly tselekedetnek igazságát az Egyházi dolgok' feljegyzöinek vizsgálásira hagyom.

(*m*) Wenczeslaus Tseh Király magzat nélkül halván meg, Tseh-Országot, mint Öséröl reá szállott örökséget az ö testvérjére 'Sigmondra hagyta 1419-dik esztendöben, és következendö esztendöben Sz. Viden, a' Husziták' akaratja ellen Királynak koronáztatott a' Katholikusoktól. Ellene állott 'Sigmondnak Ziska János a' Husziták' Fö-Vezére, és 'Sigmondot a' Tseh Királyságból vagy egészen ki akarta tudni, vagy leg-alább néki az Uralkodásban határt akart szabni. Tizen-hét esztendeig tartó villongás után megtörettetett a' Husziták' ereje, és 'Sigmond Tseh-Országnak tsendesebb birodalmát lelte 1436-dik esztendöben.

(*n*) 'Sigmond Király' idejében hozott Törvényeket elö nem hozom, olvashatja ki ki azokat az Ország' Törvény-Könyvében *Corp. Jur. Hung. T.* 1. *p.* 178. Azt az egyet szükségesnek állítom itt említeni, hogy 'Sigmond Király kemény parantsolattal meghagyta, hogy a' Rómából küldött Bullák (Pápa' levelei) mind addig bé ne vétessenek az Országban, míglen a' Királytól elolvastatván, a' *Placetum Regium* szerént bé nem vétetnek. Erröl hogy senki ne kételkedhessen, 's bizonyosan magával elhitethesse, hogy már 'Sigmond Király' idejében, a' *Placetum Regium* esmeretes dolog vólt Magyar Hazánkban, ide ragasztom 'Sigmond Király' levelét, mellyben ezen parantsolatot adta ki Magyar-Országban 1404-dik esztendöben: *Nos Sigismundus Rex Hungariae &c. Universis et singulis praesentes in-*

Digitized by Google

specturis, et lecturis, praesentium serie volumus fieri manifestum, quomoda nonnulli, immo quam plures regnicolae nostri, Ecclesiastici videlicet, et seculares creberrimis vicibus tribulationes et exactiones, damna, nocumenta jurium, et jurisdictionum ipsorum alterationes ac violationes ipsis per Bullatos hactenus irrogatas et illatas fuisse, ac irrogari de praesenti lamentabilibus vocibus, et turbatis animis nobis propalarunt, adeo insuper censuras Ecclesiasticas, ut puta, citaciones extra Regnum, excommunicationes, interdicta, monitiones, pecuniarum, rerum, bonorum exinde exactiones, extorsiones, et privationes, gravatos, impeditos, et molestatos acclamarunt, quod nisi superinde eis remedium relevationis, libertationis adhiberetur opportunum ad ingentem exinanitionem rerum et bonorum, immo status, libertatis, et jurisdictionis eorundem exterminium eos oporteret, devenire, supplicantes nostro culmini humiliter et devote, ut eis, et eorum statui, totiusque Regni nostri utilitati et commodo, Regali praesidio, et defensionis auxilio succurrere dignaremur. Nos itaque, qui cunctorum, et praecipue nobis subjectorum incommodis subvenire, et calamitates, quibus gravantur, reprimere tenemur, eisque toto nostro posse, et voluntate obviare, auditis praemissis lamentabilibus querelis — praesertim his proximis disturbiorum, et Regni nostri motionum temporibus per Bullatos, ac alios authoritate sedis Apostolicae, quoad nostri Honoris, status, et gradus dejectionem, Regni nostri, et Coronae in alium translationem, ac alias ad nostri totalem depositionem laborasse, — nobis, et Regnicolis nostris illatas et irrogatas, animo jam ulterius tolerare non valentes patienti, attendentes potissime, nefarium illi obedientiae debitum debere reddere, qui subditorum utilitati et paci repugnans, eos — latentibus insidiis — et nocumentis non desinit lacessere, omnium Praelatorum, Baronum, Procerum, Militum, Nobilium, et Universitatum ditionis Sacrae Coronae Regiae Hungariae, atque nostro Consilio, et matura deliberatione diutius praehabitis — de plenitudine Regiae potestatis volumus, pronunciamus, sancimus, decernimus, et declaramus, quemadmodum pridem factum, et dispositum fuisse voluimus, ut nullus Bullatus authoritate videlicet Apostolica, vel alia quavis, praeterquam nostra, sine nostro speciali consensu et assensu — acceptare — retinere

Digitized by Google

et habere — nullasque litteras Apostolicas, rescripta, cujuscunque tenoris, seu Legatorum Cardinalium, Auditorum, ac Judicum, Officialium et Executorum, quorumcunque sive in Romana Curia, sive extra eandem, cujuscunque tenoris, roboris, firmitatis, et continentiae existant, tam in Causis beneficialibus, quam in aliis quibuscunque causis litigiosis, sacris vel profanis emanatas, vel obtentas, valeant atque possint; authoritate Regia supradicta irritum decernentes, et inane, si quid contra haec per quempiam scienter, vel ignoranter contigerit attentari: Contradictores denique, et huic Decreto repugnare attentantes, crimen laesae Majestatis incurrere, et irremissibiliter volumus condigna ultione punire. Quocirca vobis universis, et singulis Praelatis, Abbatibus, Praepositis, Prioribus, Gvardianis, Capitulis Ecclesiarum Parochialium, et Capellarum Rectoribus, aliis etiam cunctis viris Ecclesiasticis cujuscunque status, conditionis et dignitatis existant, firmo Regio sub edicto, nec non sub poena capitis, et privationis Beneficiorum, et rerum singularum praecipiendo mandamus, quatenus a modo deinceps, nullas hujusmodi litteras Apostolicas Legatorum, Cardinalium, Auditorum, et aliorum quorumvis Judicum et Officialium Curiae Romanae, nec non citationes, inhibitiones, Rescripta, executiones, et processus cujuscunque tenoris existant, tam in Causalibus, beneficialibus, quam in foro contentioso, sive in dicta Romana Curia, sive extra, per quoscunque Judices Papales, et Executores emanatas — recipere, publicare, et executioni demandare quovis modo praesumatis sine nostro consensu, et licentia speciali, et aliud sub poena praemissa facere non ausuri. Praesentes etiam volumus in locis et aedibus aptis publice facere proclamari. Datum Posonii Dominico die in octava Paschae, Anno Domini MCCV.

---

§. 28.

Digitized by Google

§. 28.

Belgrád Vára minden jövedelmével együtt a' Magyar Király' hatalma alá jön 'Sigmond Király' idejében.

Nagyon megtsorbúlt ugyan 'Sigmond Király' idejében a' Magyar Birodalom, az által még is halhatatlan emlékezetet szerze magának 'Sigmond, hogy Rácz-Országnak szegletén építtetett Belgrád Várát, mellyet két széles folyóvíz, Duna és Száva erősít, György Rácz-Országi Fejedelemtől, és azon Várnak örökös Urától tserébe megvette, és Magyar-Országhoz tsatolta 1425-dik esztendőben. Ezen Várnak, és hozzá tartozandó Városnak egész határával együtt való tellyes birodalmáért György Fejedelemnek Magyar-Országban sok Várakat és Városokat adott tserébe; a' Váraknak ezek a' nevei: *Zalankemén*, *Kölpén*, *Betsy*, *Világosvár*, *Tokay*, *Munkáts*, *Thalya*, *Regeg*. A' Városok pedig, mellyeket 'Sigmond György Despotának adott, ezek vóltak: *Zathmár*, *Bezermén*, *Debreczen*, *Thúr*, *Varsán*: mellyeken kívül Budán egy ékes palotát is ajándékozott néki, mellyben Fejedelmi Méltóságához képpest díszes szállása lenne.

A L B E R T.

§. 29.

'Sigmond' halála után a' Habsburgi Házból választanak Királyt a' Magyarok.

Albert vólt első a' Habsburgi Házból, a' ki Magyar Királyságra emeltetett. Ezt, előbb, hogy sem 1438-dik esztendőben Székes-Fejérváratt megkoronáztatna, lekötelezte az Ország arra,

Digitized by Google

hogy a' Római Csáſzárságot soha fel nem válalná, ne hogy Csáſzári hívatalához képpest az Orſzágból többſzöri távol-léte miatt, mint 'Sigmond Király' idejében történt, nagy tsorbúlást ſzenvedjen a' Köz-Jó; melly ígéretétől az Imperiumi Herczegek' esedezésére, három hónap múlva felóldozta ötet az Orſzág, és Akvisgranomban Római Csáſzárnak koronáztatott. Hogy Albert-Magyar Orſzágban Királyságra válaſztatott, annak leginkább örűltek Buda Városának Német lakosai; (o) örűlt az özvegy Királyné is Borbála, a' kit 'Sigmond Királynak végső akaratja ellen, Albert a' tömlötzből ſzabadságra ereſztett, 's eltartására eſztendőnként 12 ezer aranyat rendelt. (p) Ugyan azon eſztendőben, mellyben Albert felvette a' Magyar Koronát, a' Tseh-Orſzági Rendek is Követeket küldöttek hozzá Budára, kik által jelentették vala, hogy a' Királyi Méltóságot ők is által-adnák néki, ha előbb azon tzikkelyekre, mellyeket az Orſzág néki eleibe adánd, esküvéssel fogja magát kötelezni. Albert rövideden azt felelte, hogy mivel mind Ősi jussára, mind az Orſzág' Nagyjai közzűl leg-többeknek akaratjára nézve övé vólna a' Tseh Királyság, meg fog jelenni nem sokára, és látni fogja, ha némellyeknek kívánsága, nem öſzve-férhetetlen-é a' Királynak méltóságával, és az Orſzág' javával? A' Követeknek haza menetele után értették a' zenebona indítók, hogy mire megy Albertnek ſzava; azért is Ptasko Henrik, Sterenberg Elek, és Podiebrád György a' Pártosok' Fő-Vezéri, Követséget rendeltek, a' kik által Kazmért, Uladislaus Lengyel Királynak fiját a' Tseh Királyságra édesgették. Veſzedelmesnek látſzott más' igazságába bele lépni; meggyőzte még is az Uralkodásra indító kívánság Kazmért, és két-ezer Lovas-Katonákat a' Követek-

Digitized by Google

kel együtt előre küldé Tseh-Országba, reménységet adván, hogy nem soká nagyobb Hadierővel maga is meg fog jelenni. Talán nem örömest ízetlenkedett volna Albert Kazmérral, azért Követségbe küldé Balassa Jánost, és Robenstein Jánost Uladislaus Lengyel Királyhoz Albert, hogy őtet, fijának Tseh-Országba való küldéséről lebeszéllenék. Még vizsza sem jöttek a' Követek, midőn Albert három-ezer lovas sereggel Prágába menvén 29-dik *Juniusban* 1438-dik esztendőben Tseh Királynak koronáztatott.

(*o*) Thúrótzi *Chr. P. IV. C. XXV.* azt írja Albert Király' idejéről, hogy midőn ezt a' Magyarok Királynak választották, a' Buda Városában lakozó Németek majd helyeket sem találhatták örömökben, hogy Német Nemzetből való Fejedelem emeltetett a' Magyar Királyságra; melly miatt annyira elbízták vala magokat, hogy a' Magyart tsák Város szemetjének tartanák, sőt azon régi szokást is, melly szerént a' Bíró-választás Buda Városában fel vala osztva a' Magyar és Német Nemzet között; úgyhogy egy esztendőben Magyar, másban Német viselné a' Bíróságot, a' Németek el akarták rontani, 's ezen betsületet egyedül a' magok nyájjává akarták húzni. Ellent állottak, néha be is torkolták, de mértékletesen a' Magyarok az elsőségre vágyódó Zselléreket, kivált egy némelly Ötvös János, a' Budai Lakosoknak tsaknem első, és legérdemesebb tagja, derék Magyar ember: nem nézhette ez érzékenység nélkül Nemzetének letapodását, azért is, minden elő kerülő alkalmatosságban emberül védelmezte a' Magyarokat; erre törtek tehát leg-inkább a' Németek, ki is töltötték rajta kegyetlen boszszújokat, mert alattomban megfogván őtet, egy titkos Kamarába rekesztették, és ott szörnyű kínzások között a' világból kivégezték, 's követ kötvén a' nyakára, hogy elkövetett gonoszságok fedve maradjon, éjtszaka a' Dunába vetették; de kevés napok múlva világosságra jött ezen barbari indúlatból származott gyilkosság: midőn leódzódván nyakáról a' kő, feldagadott testét a' hab a' partra vetette. Ennek látására nem tsak a' Városban lakó Magyarság, hanem az Ország' Nagyjai

Digitized by Google

is, a' kik történetböl Budán valának, felzendültek, lárma lett az egész Városban, a' Németeknek házait, bóltjait, a' Magyarok feltörték, valamerre Németet találtak, ölték, verték, ütötték, minden házi ingó jószágokat takarosan elragadták. Ezen lármát tsillapítani akarván Markiai Jakab, Szent Ferentz' Szerzetéböl való Olasz-Országi felszentelt Pap, kiszalada a' Klastromból, feszületet vévén a' kezébe, és Olaszúl, mivel Magyarúl nem tudott vala, esedezék, hogy szünjenek meg a' vér-ontástól: a' Magyarok látván, hogy keresztet emelve fut lót elöttök, és szavát nem értvén, azt gondolták, hogy bíztatja öket, még inkább néki bátorodván a' Németek' öldöklésének, vállaikra emelték Jakabot, és elöre vivén, annál nagyobb keménységgel ölték, verték a' Németeket, míglen könnyezö szemeiröl, és siralmas szóllásáról Jakabnak eszre nem vették, hogy nem bíztatná, hanem inkább tsendesítené öket. Elbotsátották azután Jakabot, ök pedig addig nyaggatták a' Németeket, míglen ellenek felháborodott indúlatjok egészen le nem tikkada.

(*p*) Borbála Királyné, minekutánna Albert ötet kiereszte a' fogságból, és tizen-két-ezer aranyat esztendönként rendele néki, újonnan nyughatatlankodni kezde: alattomban mind a' Tseh-Országi Pártosokkal, mind pedig Uladislaus Lengyel Királyi Herczeggel tzimborált: azokat Albert ellen fegyverkeztette; ezt pedig, ámbár maga már szotytyont aszszony vólt, örömest maga völegényévé tette vólna. De egyik részröl sem ment ki pénzére a' szándéka; söt végtére mind Magyar, mind Lengyel-Országból kirekesztetvén, mintegy számkivetett, Tseh-Országba vette lakását, és ott 1451-dik esztendöben, *Februariusnak* 2-dik napján állhatatlan életét végzé, midön halála elött, ifjabb napjaiban történt szelességeit megsiratta vólna.

Digitized by Google

§. 30.

Albert Király midőn a' Török Tábor elöl Béts felé szalad, azon útjában a' halál' töribe kerül.

A' Lengyelekkel, és a' Tseh-Országi Pártosokkal a' Tábor Városa mellett vólt viaskodásból haza térvén 'Sigmond, Pesten Ország-Gyűlést hírdet 1439-dik esztendőben, a' hol tett több végzések között azt találom nevezetesebbnek, hogy a' Magyar-Országbéli Hívatalok idegen Nemzetből valóknak ne adassanak. (q) Alíg oszlottak el Országunknak Érdemes Fő Tagjai a' Pesti Gyűlésből, azonnal szomorú hír hallatik Rácz-Országból: II-dik Amurates Török Császár száz harmintz-ezer néppel jött Magyar-Ország ellen; már Rácz-Országot ellepte, Szendrő Várát elfoglalta, az onnét elszaladott György Despotának fiját Istvánt a' Vár' Fő-Kapitányját megölte, a' benne lévő Katonaságot egy lábig ledarabolta, már közel Magyar-Ország' határához veresellett a' Török tsalma. Albert ezen veszedelemnek hallására, mellyet hírül hozott vala György Despota, nem ment az ellenség eleibe, hanem addig is az Istenre bízta Magyar-Ország' gondviselését, míglen ő annak védelmére Austriából Katonákat hozhatna, 's egyenesen Béts felé szaladott. Azonban, a' ki elkerűlte a' Török' dárdáját, el nem kerűlhette a' halálnak nyilát: talán Pesten a' Hatvani dinnyéből bővebben talált vala enni, mellytől vér-hasba esvén, Neszmelyen Komárom-Vármegyében, előbb, hogy sem feltett szándéka szerint Bétsbe érhetne, életét végzé 1439-dik esztendőben. Teste Fejérváratt temettetett el. Magzatot négyet nemzett vala Erzsébeth Királynétól, a' ki 'Sigmond Királynak leánya vala: első vólt György, a' ki kevés hónapokig tartó életét Bétsben végezte el 1435-

Digitized by Google

dik esztendőben. Második vólt Anna, a' ki 1446-dik esztendőben Wilhelm Szakszóniai Fő-Herczeghez ment Házasságra. Harmadik vólt Erzsébeth, a' kinek Férje vólt Kazmér Lengyel Király, II-dik Uladislaus Magyar Királynak nemzője. Negyedik vólt László, ezen néven V-dik Magyar Király, a' ki az attya halála után született, és a' ki miatt számtalan szélvész 's viszontagságok érték romlásra hanyatló Magyar Hazánkat.

(q) Az akkor tett több törvényeket lássad Corp. Jur. Hung. T. 1. p. 200.

§. 31.

Erzsébeth Királyné megmásolja Uladislaus eránt tett rendeléseket. Lászlót megkoronáztatja, és a' Visegrádi Várból a' Koronát ellopja.

Tehrbe vólt Erzsébeth Királyné, midőn Albert életével együtt a' Magyar Királyságot végzé, a' ki halála előtt azt a' rendelést tette születendő gyermekéről, hogy ha az férjfi nemből lenne, nyóltz választott Fő-embereknek gondviselése alatt, kik közzül két Magyar, két Tseh, két Austriai, és két Morva vólna, Pozsonban neveltetnék, a' végre, hogy felnevelkedvén, ezen Nemzeteknek Fejedelme, 's parantsoló Ura lenne. (r) De okosabban gondolkodtak Hazájok' bóldogságáról a' Magyarok, a' kik azt ítélték, hogy ámbátor a' nehezkes özvegy Királyné férjfi magzatot szülne is, veszedelmes vólna a' tsetsemős Királynak felnevelkedését várni, kiválít olly veszedelmes Környülállásokban, mellyekben akkor Amurath Török Császár' ellenkezése miatt forgott az Ország. Elmentek tehát, Hunyadi János' tanáts-adását, 's vezetését követvén, a'

Digitized by Google

Királynéhoz, a' hol nyersen elő-beszéllék az Országnak veszedelmes állapotját, mellynek pusztítására egy részről a' Tseh-Országi Husziták, más felől pedig az elhatalmasodott Törökök mozdúlóban vóltak. Ezt Hunyadi János a' mellette álló társaival emberűl szájába rágta az özvegy Királynénak, és egyszersmind azt javasolták, hogy Uladislaushoz, ugyan ezen nevezetű Lengyel Királynak fijához menne férjhez, a' ki azután Magyar Királyságra emeltetnék, olly közbe-vetéssel, hogy ha Uladislaustól Erzsébethnek magzatja lenne, az választatnék attya halála után a' Királyságra; a' Királyi szülemény pedig, a' kit most méhében viselne, Austriát, mint édes Attyáról reá maradott Tartományt venné örökségűl. Okos vólt Hunyadi Jánosnak mind gondolatja, mind beszédje; tetszett is a' Királynénak, és reá állott ezen vélvetésre, 's tüstént választott személyek küldettek Követségbe Uladislaushoz, a' kik őtet a' Magyar Királyságnak, és az özvegy Királynénak elvételére bizonyos kötés alatt hívnák, (s) és ha az eleibe adandó tzikkelyekre magát nyilvánságos írással leköteleznné, azonnal által-adnák néki az Országot. Még bé sem értek a' Követek Lengyel-Országba, midőn Erzsébeth Királyné elszűlé Albert Királytól való fiját Lászlót a' Komáromi Várban, 1440-dik esztendőben, *Februariusnak* 22-dik napján. Megbánta azonnal, hogy Hunyadi János' javaslásának helyt adván, Uladislaust megkínálta a' házassággal, és a' Magyar Királysággal, kivált minekutánna a' Cilei Gróf Ulriknak hitegetését kezdette hallgatni, a' kinek tanátsából megmásolta Erzsébeth Királyné az előbbeni ígéretét, azonnal új Követeket küld Lengyel-Országba, a' kik az előbb rendelt Követséget viszsza hívnák. Elérkezett ezen máso-

Digitized by Google

dik rendbéli Követség is Krakó Városában, de akkor, midőn már Uladislaussal egészen végbement az egyesülés, és mind a' két részről, t. i. Uladislaus' és a' Magyar-Országi Követek' részéről bépetsételtettek a' Levelek. Hallván ezen második rendbéli Követségnek haszontalanságát Erzsébeth, Ulrik Czilei Grófnak tanátsa és fortélyos beszédjei által reá bírta Széchi Dénest, akkori Esztergomi Érseket, hogy Lászlót, a' ki még Pólyát viselt vala, Királynak koronázná. Midőn azután szokás szerint a' Korona a' Visegrádi Várban, a' hol őrizet alatt tartatott, visszavitetnék, Gara Lászlónak akaratjából, a' ki azon időbéli Korona-Őrző vala, Erzsébeth Királyné a' Koronát titkon elemelte, és magával Győrre elvitte; melly tsalfasága a' Királynénak azután sokáig tartó villongást, és nagy vér-ontást okozott az Országban.

(r) Tsudálom, hogy teherett Albert olly hátrán rendelést a' Magyar Királyság eránt, mintha ez Őseitől reá maradott örökösége lett volna, holott ez az Országnak szabad választásától függött. Hatalmában vólt ugyan Albert Királynak, hogy végső szándékát kinyilatkoztassa, mellyel születendő magzatját a' Magyar Királyságra emeltetni óhajtotta, de hatalmában vólt az Országnak is, hogy a' Királynak ezen kinyilatkoztatott szándékát bétellyesítse, vagy megvesse.

(s) A' kik Uladislaus Lengyel Herczeghez Követségbe küldettek, nevezet szerint ezek vóltak; János, Segniai Püspök; Pálótz Máté, Tóth, Horváth, és Dalmátzia-Országnak Bánja; Perény János, Tárnok-Mester; Pálótz László, Ország' Fő-Bírája; Martzali Imre, Tálnok-Mester.

Digitized by Google

I. ULADISLAUS.

§. 32.

Bévezettetik I. Uladislaus Magyar-Országba, és Fejérváratt Sz. István' fejéről levett Koronával megkoronáztatik.

Sajnálta is, szégyenlette is Hunyadi János, a' vele okosan gondolkodó, 's egyet-értő Magyarokkal együtt Erzsébeth Királynénak aszszonyi szelességét, hogy az Uladislaussal tett egyesűlést, minekutánna a' tsomót mind a' két részről megkötötték vólna, megmásolta. Ezt mindnyájan, a' kik emberűl gondolkodtak, törvénytelenségnek esmérték: izentek tehát Uladislausnak, hogy Lengyel-Országból ne ballagna, hanem sebes lépésekkel ügetne Buda felé, mert a' halogatás veszedelmes vólna, mivel ez által időt engedne az ellenkező Félnek, hogy eltökéllését erössebb karba tenné. Éppen maga is ollyan gondolatba vólt Uladislaus, nem késett tehát semmit is, hanem egynehány ezer Lengyel Katonákkal a' Karpatus hegyein leerefzkedik Magyar-Országba, és Késmárk Váránál letelepedik, a' hol Uladislaus Királynak tiszteletére megjelent vala Rozgon Simon Egri Püspök, midőn már előbb Eperjes Várát elfoglalta vólna, és erössen noszolta Uladislaust, hogy mentűl hamarább Budára siessen, és azon Anya-Várost hatalma alá vévén, magát megkoronáztassa, ígérte maga részéről, hogy mind erővel, mind tanáts-adással minden esetre kész vólna őtet Erzsébeth Királyné ellen segíteni: (*t*) ugyan azért, Lengyel és Magyar Hadi-seregeket vévén maga mellé, előre ment Rozgon, hogy Buda Várát Uladislaus' részére elfoglalja; készen vólt

Digitized by Google

ugyan 500 lovas Legényekkel Ulrik Czilei Gróf a' Várnak védelmére, de tsak addig, míglen Rozgon Simon Budától távol vólt, mihelyt pedig ez a' Budai határhoz közelített, azonnal Ulrik Györ felé vitte a' sátor-fáját, a' Várnak védelmét pedig az Istenre, és a' városi Lakosokra bízta. A' Város' Népe minden ellen-vetés nélkül helyt adott Rozgonnak, a' ki minden rendeléseket megtévén, készen várta Uladislaust. Elérkezett azonba Uladislaus Király, a' kinek eleibe ment Hederváry Lörintz, akkori Nádor-Ispán, és nagy tisztelettel a' Várba bévezetvén, a' Várnak kúltsait néki által-adta. Megjelentek itt az új Királynak tiszteletére a' Kalotsai Érsek, Veszprémi, Pétsi, Erdélyi, Zágrábi, Nitrai; Szirmai, Váradi, Vátzi, és Csanádi Püspökök, az Egri pedig úgy is leg-első vólt, a' ki Budán megjelent, még a' Királynak oda érkezése elött. A' Világi Méltóságok közzűl pedig jelen valának: Hunyadi János, a' ki Ulrik Czilei Grófot kötözve magával Budára vitte; (*u*) Ujlaki Miklós, Erdély-Országi Fejedelem; Palótz Máté, Tóth-Országi Bán, a' ki Erzsébeth Királynétól Sopronban tömlötzben tartatván, egy Borbély-Legénynek segítsége által menekedett ki a' fogságból, és egyenesen Budára szaladott inkább, hogy sem lépett. Érkeztek oda azután más Fő-Emberek is igen nagy sereggel, a' kik között szomszéd Fejedelmeknek Követjei is vóltak. Tetszett azután az Ország' Nagyjainak, előbb, hogy sem a' Király meg-koronáztatnék, Ország-Gyűlést, és köz-tanátskozást tártani, de nem vólt közöttök az Esztergomi Érsek Széchi Dénes, és Gara László Korona-Őrző, 's a' Visegrádi Várnak Kapitányja, a' kiknek ott nem létte miatt, ne hogy valaha Uladislaus' birodalma felzavartassék, menedék-levelet küldöttek mind a' ket-

Digitized by Google

tőnek, mellyben szentül fogadták, hogy ha az Ország' Gyűlésére megjelennének, Erzsébeth' részére történt hajlások minden bűntetés nélkül maradna. Ezen parolára megjelent mind az Érsek, mind pedig Gara László Budára; de még is három napig megűlték a' tsendest. Kénszerítették azután az Ország' Rendei Gara Lászlót, hogy hozná Fejérvárra a' Koronát, Széchi Dénest pedig, hogy Uladislaus' koronázását hívatala szerint megtenni el ne múlatná: engedett ez a' kénszerítésnek, amaz is elment Visegrádra, a' melléje rendelt Fő-Emberekkel együtt, hogy a' Koronát, mellyet már régen Erzsébeth Királyné' kötőjében titkon tsúsztatott vala, Fejérvárra vigye; oda érkezvén, felnyittatik a' láda, de a' Koronának tsak az üres helyét találták; Gara Lászlót furdalta a' lelki-esméret, irúlt-pirúlt, hímölt-hámolt, de haszontalan vólt minden színes mentsége; mert híre futamodván Fejérváratt a' Korona ellopattatásának, olly szörnyű zendűlés lett a' Nép közt, hogy Gara Lászlót, a' ki a' Koronának olly jó és hív őrzője vala, mint a' farkas a' báránynak, azonnal feldarabolták vólna, ha Uladislaus Király maga Felséges személyjét közbe-vetvén, a' fellobbant Népet le nem tsillapította vólna. Letsendesedvén valamennyire az Ország' Nagyjai, nem akarták hosszabb időre nyújtani Uladislausnak koronázását, hanem azt végezték köz-akarattal, hogy Sz. István' fejében lévő Arany-Korona által menne végbe ezután a' Királyoknak törvényes koronázása, mind addig, míglen az elidegenedett drága kintse Országunknak haza nem kerűlne: megegyezett ebben az egész Ország, és I. Uladislaus 1440-dik esztendőben *Juliusnak* 17-dik napján Székes-Fejérváratt megkoronáztatott, és ugyan azon napon elvégeztetett, hogy V-dik Lászlónak koronázta-

Digitized by Google

tása törvénytelennek, és minden erö nélkül valónak esmértetnék. Ezen felyül Erzsébeth Királyné nyilvánságos Orſzág' ellenségének hírdettetett, és hogy ez ellen az Orſzág' védelmére, minden, a' ki magát igaz Hazafiának vallja, fegyvert emelne, elvégeztetett.

(*t*) Rozgon Simon Egri Püspök annál inkább kedvezett Uladislausnak, hogy Erzsébeth Királynénak ez által nagyobb boſzſzúságot tehessen. Régen nehezteléſben vólt, tudniillik Rozgon Simon, Erzsébeth Királyné ellen: mivel, midön még Rozgon Veſzprémi Püspök vólt, esedezett vala Erzsébeth Királynénál az Eſztergomi Érsekségért, Erzsébeth pedig azt felelte, hogy valameddig ö Királyné léſz', addig Rozgon Simont az Eſztergomi Érsekséggel nem fogja terhelni; Rozgon pedig, hogy üres kosarat kapott, elſzégyenlette magát, azért viſzontag azt felelte a' Királynénak, hogy valameddig ö élne, mind addig Erzsébethet a' Királyi Méltóságnak elnyerésétöl megmentené. Bonfin. Dec. III. L. IV.

(*u*) Hallván Erzsébeth Királyné Uladislausnak Buda felé való közelítését, Komáromba ſzaladott, onnét pedig Györbe; de ott sem találván bátorságos megmaradást, azon Várat Ulrik Gróf' vezérléſe alatt lévö Tseh Katonákra bízván Po'sonban hordozkodott. A' Magyarok az alatt, a' kik Uladislaust uralták, azon vóltak, hogy az Erzsébeth' körmei között lévö Várakat onnét kiragadhassák. Hunyadi János Györ Vára ellen ment, hogy Ulrik Grófot onnét ki kardlapozhassa; de nem várta oda érkezését Hunyadi Jánosnak Ulrik, hanem éjtſzaka setétben a' kis Dunán által-tétette magát Rév-faluba, és Sziget-köznek indúlván, Pozsonba akara ſzaladni; egéſz éjtſzaka esméretlen helyeken tétovázott, míglen reggel azon Katonáktól, a' kiket Hunyadi János utánna küldött vala, a' Zámolyi erdöben elfogattatott. Ezt azután kötözve vitte Hunyadi Uladislaushoz Budára, a' hol betsületben ugyan, de még is örizet alatt tartatott, míglen esküvéssel nem kötelezte vala magát, hogy Uladislaushoz hív léſzen, és soha Erzsébeth Királynét Uladislaus ellen, se pénzel, se tanáts-adással, se más valamelly módon nem fogja segíteni, söt, leg-nagyobb gondját abban

Digitized by Google

helyhezteti, hogy Erzsébettöl támaſztott Zenebonát letsillapítja. De a' hit-ſzegö állhatatlan ember minekutánna ſzabadságát viſzſza vette, esküvéssel tett fogadását meg nem tartotta.

§. 33.

Erszébeth Királyné Fridrik Csáſzár' nevelésére bízza Láſzlót. Hogy Uladislaus ellen hadviselésre ereje légyen, ugyan ezen Fridriknek a' Magyar Koronát elzálogosítja. Hoſzſzú villongás után megbékélvén Uladislaussal, kevés napok múlva meghal.

Fellobbant tsak-nem az egéſz Orſzág Erzsébeth Királyné ellen. Ez, hogy magát, Orſzágát, és magzatját a' veſzedelmen kívül helyheztesse, ezek iránt, Aſzſzonyi okosságot meghatározó rendeléseket tett. A' mi maga ſzemélyjét illeti, Györröl Pozsonba vette lakását, hogy onnét, ha a' ſzükség úgy hozná magával, kevesebb lépéssel Austriába ſzaladhatna; az Orſzág' megtartására pedig rendelte, hogy Horváth-Orſzágot Uladislaus ellen Gara Láſzló védelmezné, 's a' Horváthságot a' Királyné' hív engedelmességében megtartaná. Dunán túl való réſzét Magyar-Orſzágnak, Ulrik Czilei Grófra bízta. A' Bánya-Városokat pedig, és az egéſz Sáros-Vármegyét Brandisi Giskra Jánosnak védelmére által-adta, a' kit Tseh-Orſzágból sok ígéretekkel Magyar-Orſzágba híván, Sárosi Grófságra emelt. Kassa Városának is igen hathatós levelet írt, mellyben öket, hogy Uladislaus' réſzére ne hanyatlanának, kegyes ſzavakkal kérte. A' mi magzatját illeti, ezt Fridrik Római Királynak gondviselésére bízta, hogy ez lenne a' tsetsemös, de már megkoronázott Magyar Királynak

Digitized by Google

nevelő attya. Fridrik örömest felválalta Láſzlónak nevelését, kivált, midőn tapaſztalta, hogy ez által jobban telne arannyal a' Német-Újhelyi tárház. Sajdította Erzsébeth is, hogy Fridrik nem Láſzlót, sem annak nevelését, hanem tsak a' pénzét ſzeretné, azért is Albert Austriai Herczegre akarta bízni Láſzlónak gondviselését; meg is lett közöttök az egyesülés, mellyről bizonyság-tévő-levél Erzsébeth Királynétól 1440-ben *Aprilisnek* 6-dik napján írattatott, és kiadatott a' Komáromi Várban; de az árvát Fridriknek kézéből semmi mesterséggel többé ki nem tsafarhatta. Ugyan azon eſztendőben arra vitte Erzsébeth Királynét a' ſzükség, hogy a' Magyar Koronát is, mellyet már előbb a' Visegrádi Várból tsalfasággal elemelt, Fridriknek két-ezer-ötſzáz aranyon két eſztendőre zálogba adta vala. Kevés idő múlva, nem lévén hadiköltsége, ugyan azon zálogra öt-ezer aranyat vett fel Fridriktől; azután ismét kilentz-ezeret; végre két-ezeret; sőt Sopron Városát is nyóltz-ezer aranyon eladta az említett Fridrik Csáſzárnak, úgyhogy azon adósság, mellyet Erzsébeth Királyné a' Magyarok' ſzakállára felvett Fridrik Csáſzártól, huſzon-hét-ezer-ötſzáz aranyra ment. Pénze nem lévén tehát Erzsébethnek, hadakozott míg a' költsön vett pénz tartott. Uladislaus sem nézte ſzunnyadozó ſzemmel Erzsébeth Királynénak rendeléseit, hanem annak erejét, eléibe vetett erővel akarta megrontani: azért is Gara Láſzló ellen Horváth-Orſzágba Hunyadi Jánost küldé. Giskra János ellen Perény Miklóst állította. Lindvai Bánfinak pedig, hogy a' Dunán túl-való réſzén Magyar-Orſzágnak, Ulrik Czilei Gróffal ſzembe ſzállana, parantsolta. Ezen három Hadi-Vezérek közzül Hunyadi János vólt első, a' ki a' reá bízott dologhoz

Digitized by Google

emberül hozzá látott: megindúlván Gara Láſzló ellen, nem meſzſze Batta mező-várasnak határától, a' hol feküdt vala Gara Láſzlónak Tábora, megállapodott, és vér-ontás nélkül akarván a' dolognak végét ſzakaſztani, Gara Láſzlót izenet által magános beſzélgetésre hívta: nem tetſzett ez Gara Láſzlónak, a' ki nem ſzóval, hanem karddal akart felelni a' kérdésre; félre tévén tehát Hunyadi János is a' tréfát, elő-állítja kéſzen lévő markos Legényjeit, megütköznek, és mind a' két réſzről sokáig egyenlő erővel, és bátorsággal viaskodnak, mind addig, míglen Hunyadi az ő elfáradott Legényjei helyebe új nyúgodt Legényeket elől nem állított, a' ki fergeteg módjára ellepvén Gara Láſzlónak Horváth Katonáit, helyekből kimozdították, 's végre ſzaladásra is kénſzerítették: nyomában vóltak ugyan a' megfutamodott Horváthságnak, de Hunyadi János azonnal viſzſza húzta a' Magyarságot, hogy a' Horváthokat, mint velünk egy Korona' árnyében lévő Polgár-társainkat ſzükség nélkül ne fogyaſztanák. Szerentsétlenebb vólt Lindvai Bánfinak Ulrik Gróf Táborával való viaskodása: Bánfi a' maga Katonáit Vas-Vármegyében Szombathely Városának határában ſzállította Táborba, és ott várta inkább, hogy sem kereste a' jó ſzerentsét. Éſzre-vette Witovetzi, Ulrik Grófnak Fő-Vezére Bánfinak tétovázását, ellene ugrat tehát, és azt olly helyre tsalja, előbbre húzván magát, a' hol mindenfelől bezárattatott. Nem lévén semmi rés, mellyen kitsúſzhatott vólna; Bánfi maga is rabságba esett, és Stájer-Orſzágnak Czilei nevű Várába vitetett. (x) Szégyenlette valamennyire az új Király, Bánfinak ezen ſzerentsétlen ütközete által ſzerzett motskot; maga akarta tehát ezt lemosni; azért nagyobb Hadi-sereggel maga

Digitized by Google

indúlt meg Uladislaus, és az ütközet' helyének Szombathely Városának meszsze elterjedő lapját választotta: oda jött nem sokára Witovetzi, Ulrik Grófnak ama' nyertes Hadi-Vezére is; sokáig néztek egymás' szemébe, némellykor tsipkedte is egyik rész a' másikat, de egész erővel ölbe nem szállottak. Elunták azután a' hosszas haszontalan nyughatatlanságot, és egymással megegyeztek: Ulrik azt fogadta, hogy Uladislaushoz hív lévén, ellene soha semmi ellenkező tanátsot nem forralna. Uladislaus viszontag azt ígérte, hogy eddig tett tselekedeteiért Ulrikon soha boszszút nem állana, 's őtet az Ország' Nagyjaival egyenlő tekintetben, és betsületben tartaná; ezen ígéretét pedig Királyi levelével Uladislaus megerősítette. Elküldé az alatt IV-dik Eugenius Pápa *Julianus Caesarinus* Kardinalist Magyar-Országba, a' ki sok útakat próbált, mellyeken Uladislaust Erzsébeth Királynéval öszve-békéltethette vólna; annyira vitte ugyan tsak a' dolgot, hogy Uladislaus Erzébethez Györre elmenne, Erzsébeth is Uladislaust Budára haza kíséré. Egymás között való beszélgetésben megegyeztek, nem tsak az Országról, hanem a' házasságról is, olly feltétellel, hogy Uladislaus lenne Magyar-Országnak törvényes Királyja, Erzsébethet feleségül venné, annak fiját pedig Lászlót a' Magyar Koronával együtt Fridrik Császár' kezéből, ha szépségesen nem lehetne, erővel is kitekerné. Meglévén az egyesülés, Erszébeth viszsza tért Györbe, és haza menetele után harmad napra meghalt, a' mint némellyek vélekednek, méreg által. Halála 24-dik *Decemberben* 1442-dik esztendőben.

(*x*) Ezen ütközetről, és Lindvai Bánfinak Szombathelynél történt elfogattatásáról emlékezet vagyon a' Czilei Grófoknak Kronikájában, melly találtatik Haniusnál *Collect. Veter. Monument. T. II.*

§. 34.

Digitized by Google

§. 34.

A' Törökök I. Uladislaus' idejében sokszor viaskodtak a' Magyarokkal, de mindenkor letörsökölte őket Hunyadi János az ő Vitéz társaival együtt. Végre békességet kötött velek Uladislaus Király.

Míglen a' Magyarok két részre szakadván, Polgár-társaikat ölték, 's egymást fogyasztották, nagy lépésekkel siete a' Török Magyar-Ország felé. Már a' szomszéd Tartományoknak Vajdájit adózókká tették, sőt II. Amurates, azon időbéli Török Császár, Szendrő Várát elfoglalván, Belgrád falainak szegezte rémítő ágyúit. Három hónapig tartott már a' megszállott Várnak kegyetlen ostromlása, midőn Uladislaus Latzintzky Pétert küldé Követségbe Amurathoz; a' ki által emlékeztette vala őtet a' szomszédságnak tsendes megtartására; 's egyszersmind inté vala, hogy Belgrád Várának törvénytelen ostromlását félbe szakasztaná. Nem sokat hajtott Amurates a' Latzintzky Péter' beszédjére, hanem Belgrád Várának ostromát tovább is folytatta: kevésre mehetett mindazonáltal az egész Táborával együtt, mert Sován János Aurániai Prior, és Belgrád Várának akkori Fő-Kapitányja, a' Török Tábornak minden praktikájit haszontalanná tette. Majd hogy meg nem dühödött már Amurates boszszúságában, hogy mesterkedéseinek tzélját el nem érhette; új próbára vetette tehát fejét: Belgrád Várától fél Magyar fértföldnyire fekszik egy hegyetske, az olly árnyékot vet a' Várbeliek eleibe, hogy onnét semmit, a' mi a' hegyen túl történik, észre ne lehessen venni; ezen hegynek oldalánál kezde tehát üreget, vagy a' mint a' Hadi-Emberek nevezik;

Digitized by Google

mínát ásatni, mellyen azután Hadi-Seregeit a' Várba véletlen bévezetné. Megsajdította ezt valamiképp' Sován János, a' megnevezett Várnak Fő-Kormányozója, (*y*) és tüstént ellenkező üreget ásatott, mellyet, midőn a' Török ásók közelítenének, ſzurokkal, kénkővel, puskaporral, vényegével, és más tűz-eleméneykkel megtöltetté, az ajtaját pedig kövekkel és földdel ſzorossan bédugatá, tsak egy tsekély lyukat hagyván rajta, mellyen tüzet lehetne bevetni. Midőn a' Török Tábor már Belgrád' falai alá ásta magát, meggyújtatott a' Várbeliek' üregében lévő kénkő, az egyéb égő eſzközökkel együtt, melly mivel a' Törökök' üregébe ſzolgált, a' belőle kiokádott dögleletes füst a' bétolongozó sereget egy ſzempillantás alatt megfojtotta. Elveſztett itt a' Török Csáſzár tizenhét-ezer népet, a' nélkül, hogy a' Várat kezére keríthette vólna; felſzedette tehát sátorait, és hét hónapig tartó ostrom után Belgrád Várát a' félelemtől megmentette 1440-dik eſztendőben. Nagy ſzégyenére vált ez Amurathnak, a' ki, hogy a' Belgrád alatt ſzenvedett gyalázat' letörülésére spongyiát keressen, 1441-ben Mezetes Basa Nagy Vezért ſzörnyű nagy erővel Erdély-Orſzágnak, onnét pedig, ha a' ſzerentse úgy hozná magával, Magyar-Orſzágnak puſztítására küldé. Hallván Mezetes Nagy Vezérnek kéſzületeit Hunyadi János, Gyula-Fejérvárra, (*z*) az ott lakó Erdélyi Püspökhöz Lépes Györgyhöz ment, hogy vele azon ſzoros, és halaſztást nem ſzenvedő környűlállásokban tanátsát közölhesse: azt végezték magok között, hogy, mivel tanúlt és próbált Katonaságot nem lehetne elő-állítani, a' föld' népeiből űltetnének egynehány ezeret lóra, és ezeket vezetnék Mezetes Nagy Vezér ellen. Fegyvert oſztogat tehát a' föld' népének Hunyadi

Digitized by Google

János, és Lépes György a' Török Tábor ellen indítja őket, vajha nagyobb vigyázással! mert midőn Szent Imre nevezetű falunak határába jutottak vólna, a' lesben álló Török lovasság körül-fogja, 's kegyetlenül mészárolja őket. Látta mind a' két Magyar Hadi-Vezér, hogy az egész sereg magokkal együtt veszedelemben vólna, bóldogabb időre akarták tartani életeket; azért is a' szükségben félre tévén a' szégyent, szaladásnak eredtek; Hunyadi János ugyan kevés társaival együtt kivántzorgott a' veszedelemből, hanem az Erdélyi Püspök Lépes György, midőn valamelly folyón által akarna ugratni, lemaradt paripájáról, és a' nyomában lévő Törököktől elfogattatván, diribről darabra vagdaltatott. Nem vólt még is Mezetes Basáé a' nyereség, mert kevés napok múlva azon prédát, mellyet ezen ütközetben szerzett, életével együtt a' Magyarok' kezekben hagyta vala. Felfuvalkodott ugyan ő Sz. Imre határában lett győzedelemben, de torkába verte ezt a' kis szerencsét néki Hunyadi János, a' ki leg-nagyobb sietséggel fegyverbe állította Erdély-Országnak vitéz lakosait, a' kikkel minekelőtte megindúlna, kémlőt küldé Mezetes' Táborához; a' ki viszsza térvén, azt súgta a' Hunyadi' fülébe, hogy Mezetes a' maga Katonái előtt leírta légyen Hunyadi Jánosnak formáját, ruháját, fegyverét, és paripáját; 's azt a' parancsolatot adta ki, hogy az egész erő Hunyadi ellen tollankodjék, ezt ha egyszer lábáról leütik, könnyű lészen a' Magyar Tábort felzavarni. Ezen hír-hallásra magához hívatá Hunyadi János Kemény Simont, a' ki egy vólt a' Hunyadi Hadi-Tisztjei közzül, és Hunyadihoz ábrázatban nagyon hasonlított. Ezt Hunyadi János a' maga ruhájába 's fegyverébe öltöztette, 's maga lovára ültette, válogatott erős Lége-

Digitized by Google

nyeket is rendelt oldála mellé, a' kik őtet, mint vélt Hadi-Vezért magyarosan védelmeznék, maga pedig közönséges ruhában rejtette el Méltóságos Úri ſzemélyjét. Így elrendelvén mindeneket, megindúlnak Isten' segítségével, és Mézetes' Katonáit, a' kik sok prédával terhelve lévén, nehezen lépegettek, hamar elérték. Szörnyű sikójtás között, nem kissebb dühösséggel egymásra rohan a' két Tábor, és átalkodott ſzándékkal önként ugrik a' veſzedelemnek. A' Törökök Kemény Simont Hunyadi Jánosnak lenni vélvén, az elsö tsatában lováról lemeſzárolták; a' Török Tábor' hátúlján lévő kereſztény rabok elſzánták magokat, és lábaikról letördelvén a' bilintseket, 's a' Törökök' kezeikből kitekerték a' fegyvert, és azzal hátulról megtámadták az ellenséget. Látván ezen segítséget Hunyadi Jánosnak Tábora, jobban neki bátorodott, és közbe ſzorítván az ellenséget, azt úgy darabolták, mint a' répát... Megrémúlt itt Mezetes Nagy Vezér, a' ki midőn a' Havasok felé ſzaladna, fijával együtt elfogattatott, 's mind a' kettőnek feje vétetett. Elveſzett Mezetes' Táborából 20 ezer, azokon kívül, a' kik eleven fejjel a' Magyarok' kezébe kerültek; ezen felyűl az egéſz Török Tábornak kintse, és éleményje Hunyadi' kezébe került, a' ki abból sok ritka ſzépségű ruhákat és eſzközöket Uládiſlaushoz küldé Budára. Jobban bánta Amurath Mezetes Basa' Nagy Vezérnek elveſztését minden egyéb káránál: nem vólt talán akkor az egéſz Táborában ehez fogható erösségű 's tapaſztalású Hadi-Vezére Amurath Csáſzárnak: azt végzé azért magában, hogy következendő tavaſzra maga lenne a' megindúló Tábornak jelen-lévő feje 's igazgatója. Ezen ſzándékát, maga tudja miért, elváltoztatván, Sabatin Basát küldé Erdély 's Magyar

Digitized by Google

Ország ellen. Az egész Török sereg, melly Sabatin Basa' vezérlésére bízatott, állott nyóltzvan-ezerből. Ezek Rácz-Országon keresztül menvén, Kis Nikopolynál a' Dunán által-jöttek, és mindenfelől, valamerre tsak lépni lehetett, rémítő pusztítást tettek. Értekezvén a' szomszédok' elérkezéséről Hunyadi János, 15 ezerből álló Magyar sereggel indúlt eleibe, és nem meszsze Karansebesből, azon a' helyen, melly Vas-Kapunak mondatik, a' Török Tábornak eleibe állott; szokása szerint kevés, de nyomos szókkal ébresztést adván, ellene szalasztja Legényjeit Sabatin Basa Táborának. A' Magyarok kevesen lévén, bíztak sok veszedelmekben kitetszett Hadi-erejekben, a' Törökök pedig, a' kik tsak-nem hat annyin valának, a' Nép' sokaságában. Négy óráig tartott a' tsata, midőn el nem viselhetvén tovább a' Magyar fegyvernek rettentő élit, a' Török Tábor hátat kezde fordítani; bíztatta bajvívó társait Sabatin Basa, még azt is ígérte, a' mije nem vólt, tsak visszza állíthassa a' felbomlott, és félelmében szaladásnak eredett rettegő Népet, de ez siket vólt, mind az ígéretekre, mind a' fenyegetésre, látván azért Sabatin, hogy foganatlan lenne mind szava, mind példája, maga is futásnak eresztkedett, és a' győzedelemnek ditsőségét Hunyadi Jánosnak, 's vele hadakozó Vitéz Magyaroknak engedte. Olly sokan estenek el ezen vérontásban a' Török seregből, hogy azoknak temetetlen testekből emelkedett dögleletes gőz a' levegőeget megvesztegette légyen. Éppen akkor érkezett ezen halhatatlan győzedelemnek híre Budára Uladislaus Királyhoz, midőn Amurathnak Követjei vakmerő bizodalommal Belgrád Várának oda engedését, és esztendőnként való adot parantsolni látszattak inkább, mint sem kérni:

Digitized by Google

megvídámúlt a' Királyi Udvar, Hunyadi' győzedelmének hallására, 's ugyan azért a' Török Követeknek felfuvalkodott ſzavaira bátor mosolygással azt viſzánolta Uladislaus, hogy Hunyadi János Sabatin Basának elég feleletet adott már a' Vaskapunál, midőn annak Hadi-seregéből 40 ezeret ledarabolván, más világon is túl küldött, azért menjenek haza, és keressenek helyet a' hol a' Magyarok elől bátran elrejtőzhessenek. Tudták jól a' Török Követek Hunyadinak győzedelmét, de azt feltett ſzándékból el akarták titkolni, hogy a' Magyarokat annál könnyebben reá bírhassák az adó-fizetésre; midőn azért értették, hogy már Budán is tudnák a' Vas-Kapunál történt viadalomnak kimenetelét, nagy ortza-pirúlással haza ſzégyenkedtek. Az alatt Julián Kardinális, a' Római Széknek Apostoli Követje, a' ki azon időben Budán vólt, és Vuchovits György Rácz-Orſzági Despota reá beſzéllették Uladislaust, hogy egéſz erejét Amurath ellen fordítaná. Egéſzen még el nem tökéllette magát Uladislaus, hanem Budán Orſzág-Gyűlést tartott, mellyben köz-akarattal elvégezték, hogy minden halogatás nélkül, mentűl nagyobb erővel lehetne, a' Török ellen indúlna meg az Orſzág; mivel pedig tanátsos nem lett vólna hátulról ellenséget hagyni, Követeket küldöttek Fridrik Római Csáſzárhoz, a' kik vele két eſztendeig való békességet ſzerzettek. Ezen Követség bízatott Julián Kardinálisra, Miklós Karakói Kanonokra, és Hederváry Lőrintz Magyar-Orſzág Palatinusára. Nem külömben Giskra Jánossal is fegyver-ſzünés tétetett. Előbb, mint sem útra ereſzkedne a' Magyar Tábor, Uladislaus Hunyadi Jánost Erdélyi Fejedelemmé, Szörényi és Temesi Bánná tette, réiz ſzerént, hogy előbbeni Hadi-erkőltseit juta-

Digitized by Google

lommal tetézze, réſz ſzerint pedig, hogy újabb vitézségre ébreſzſze: ezt elöre küldötte, maga pedig ugyan azon 1443-dik eſztendőben *Majus* hónapnak elein megindúlt Budáról, és előbb a' Tiſzán, azután Rácz-Orſzág' ſzélin a' Dunán által-menvén, Táborát letelepítette a' Morva vizének innetső partján, Hunyadi Jánost pedig Bolgár-Orſzág felé küldé, hogy azon Tartományból seprené ki a' Török ſzemetet. Tízezer embert vitt vala magával Hunyadi, és azokkal Bolgár-Orſzágnak leg-nemessebb *Sophia* nevezetű Városát elfoglalván, az egéſz környűl-álló Tartományt betöltötte félelemmel, úgy, hogy Romániát is félelembe hozná. Amurath bővebben értekezvén Uladislaus Király' jelen-léttéről, 's Hunyadi Jánosnak állandó győzedelmeiről, Karamb Basát, Natóliának Fő-Kormányozóját, a' ki egyſzersmind Amurath Török Csáſzárnak sógora vala, Fő-Hadi-Vezérnek rendelte, fejére parantsolván, hogy Romániába vezető *Hemus* hegyeinek ſzoros útjait híven megőrizné, ne hogy azokon által-nyargalhatná Hunyadi János, a' ki már akkor öt' külömböző helyeken emberül megverte a' Török Tábort. Karamb Basa örömest kikerűlte vólna Hunyadi Jánost, és Uladislaus Király' Tábora előtt fújatta vólna meg a' Török sípot; azért is Nyssa Városa felé közelgetett, hogy onnét Uladislaus Király' Táborát közelebb érhesse; de eleibe állott Hunyadi János, söt Nyssa Városát, mellyből Karamb Basa kihordozkodott vala, hatalmába vévén, mindenfelől nyomozta az előtte bújkáló Török Tábort. Elnyúgodott már a' fényeskedő nap, midőn feltalálta Karamb Basa' Táborát Hunyadi János, a' ki a' hóld' világosságánál minden rendeléseket megtévén, annyi időt sem engedett a' Törököknek, hogy féltekben kifoháſzkodhatták

Digitized by Google

vólna magokat, egyenesen ellenek ugratja a' lovasságot. A' Törökök a' szükséget bátorságra fordítván, kimutatták minden erejeket, kik között olly átalkodással védelmezte magát a' kétségben esett Nép, hogy napnyúgottól fogva, egész éjfélig tartana a' viaskodás: midőn látta vólna Karamb Basa, hogy a' győzhetetlen Magyar Vitézségnek fegyverét tovább nem győzhetné emberrel, a' közel lévő erdőtől kért vala szállást; de elárúlta ott is őket az ellenek irígykedő hóldnak szép világossága: mindenfelől darabolta a' félelemtől remegő Törököt a' Magyar Sereg, úgyhogy azon ütközetben közel 20 ezer embernek vérével áldozott légyen a' Török Császár; maga Karamb Basa is elfogattatván Hunyadi János' sátorába vitetett. Vólt ugyan szándéka Hunyadi Jánosnak más napra kelvén a' megrémült ellenséget bellyebb szorítani, de mivel veszedelmes, söt lehetetlen dolognak állította a' meredek Havasoknak kősziklás oldalain felvinni a' fegyveres Népet, megmásolta szándékát, 's a' Király után menvén, annak Táborával egybe-kaptsolta a' maga Vitézeit, 's vele együtt elsőben Belgrádba, onnét viszsza tért Buda Városába 1443-ban *November* Hónapnak közepe tájján.

(y) Azt beszéllik némellyek, hogy valamelly nyil lövettetett vólna be a' Várba, mellyre tzédula vólt hajtogatva, olly írással, melly a' Törökök' szándékát kinyilatkoztatta. Ezen tzédulát Sován János kezéhez vévén, olly rendeléseket tett nagy sietséggel, mellyekkel Amurath' igyekezetét ugyan annak kárára fordította.

(z) Régenten ezen Város Gyula-Fejérvárnak mondatott, miolta pedig azt Károly Császár, és ezen nevezetű III-dik Magyar Király megerősítette, építő Urának nevéről azután Károly-Várnak, vagy Károly-Fejérvárnak mondatott.

Digitized by Google

§. 35.

I. Uladislaus Király frigyet köt a' Törökökkel. Azt felbontván, Várnánál történt szerentsétlen ütközetben elesik, 's a' Törököktöl feje vétetik.

Elterjedett az egész Európában Uladislaus Király' győzedelmes fegyverének híre, azért is, sok Követségek által tiszteltetett a' Budai Udvar, mellyeket rész szerint azért küldöttek a' Keresztény Fejedelmek, hogy Uladislaus Királynak halhatatlan győzedelmén örvendeznének, rész szerint, hogy a' Török ellen folytatandó hadban a' győzhetetlen Magyar sereggel öszve-szövetkezhetnének. Nem vólt ezen eltökéllése az Európai Udvaroknak úgy elfedezve, hogy hírévé ne ment vólna a' Török Császárnak, a' ki mivel már akkor Ázsiába szándékozott vala menni, hogy ott a' Karamaniai Fejedelem' nyakába vesse a' kirázott igát, ne hogy két, vagy több részről ostromot szenvedvén, több felé szaggatni kénszeríttessék Hadi-erejét, Szeged Városába Követeket küld Uladislaushoz, a' ki ottan az Ország' Nagyjaival Gyűlést tartott vala, 's kérte a' Magyar Udvart, hogy hasznos, és a' Magyar Nemzetnek betses alku szerint tíz esztendeig való békességet engedne néki: egynehány óráig tartó vetekedés után úgy egyesült meg a' két Udvar, hogy Amurathé lenne az egész Bolgár-Ország, Rácz-Ország pedig, és minden egyéb elfoglalt Tartományok és Városok a' Magyar Korona árnyékában nyúgovó Fejedelemnek viszsza adatnának. Karamb Basa' váltságáért pedig ötvenezer arany fizettetnék. Ezen fellyül Vuchovits György Rácz-Országi Fejedelem' fijai is, a' kiket Szendrő Várában elfogott vala Amurath,

Digitized by Google

az ő attyoknak, (*a*) a' ki ezen békességnek titkos szerzője vólt, viszsza adatnának. Ezen kötés lett meg 1444-dik esztendőben. Mind a' két rész felesküdött ígéretének megtartására, a' Törökök, ugyan az Alkoránra, Uladislaus pedig az Evangyéliomra. (*b*) Rémülve tsudálta az egész Európa Uladislaus Királynak tselekedetét hogy a' Törökökkel, a' kiknek mind erejét megtörte, mind bátorságát elvette, békességre lépett. Alíg tért viszsza a' Török Követ, azonnal jöttek mindenfelől a' levelek Uladislaushoz. Első vólt, a' ki Uladislaushoz írt, Palæologus János Görög Császár Misistra Városából, melly levelében minden erejéből való segítséget ígér Uladislausnak, de a' mint utóbb fogjuk látni, Görög szokás szerint tett ígéretéből egy mák-szemnyit sem tartott meg; veszedelemben hadta az egész Magyar Tábort, Királyjával együtt. Ugyan azon időben érkeze Alberinus Ferentz Florentziai Kardinálisnak levele is Budára, mellyben jelenté, hogy ő mint Fő-Hadi-Vezér, IV-dik Eugenius Pápa' intézete szerint a' Helesponti Tengeren Amurathnak útját, a' ki Natoliában vólt vala, negyvenezer Katonával tellyességgel elrekesztette vólna. Skanderbég, más néven Kasztriotus György, Albániának, és Epirus Szigetnek Fejedelme is olly tudósítást küldött Uladislaushoz, hogy tizen-ötezer embere már fegyverben állana Amurath ellen Matzedoniában; ezek után pedig még annyit küldene. Ezek köz-akarattal ösztönözték Uladislaust, hogy a' Törökökkel kötött frigyet, mellyet társai' híre nélkül tökéllett vala el, bontaná fel. Nem akart szentség-törő lenni Uladislaus, azért Szegedre öszve-gyűjté az Ország Nagyjait, Juliánus Kardinális is jelen vólt, és e' dologban minémű értelemmel vólna, az Ország kívánta hallani. Már titkon szégyenleni lát-

Digitized by Google

ſzottak a' frigy-kötésben történt hirtelenkedéseket mind a' Király, mind annak tanátsosai, melly belső érzékenységeket mintha ábrázatjokon írva látta vólna az említett Kardinális, hoſzſzas, és fontos ſzóllással arra bírta mind a' Királynak, mind az Orſzág' Nagyjainak ſzívét, hogy az előbbeni frigyet feltörvén, a' Török ellen Táborba ſzállanának. Julianus Kardinálisnak okoskodása, mellyel meggyözte a' Magyarok' ſzívét, ebben állott, hogy Uladislaus, előbb, hogy sem békességre lépett vólna a' Törökkel, frigyet vetett a' Kereſztény Fejedelmekkel, hogy velek együtt a' Török ellen fegyvert fog emelni: nem vólt tehát hatalmokban azon Fejedelmeknek hírek nélkül a' Törökökkel egyességre lépni, a' kiknek társaságára magát lekötelezte vala. Meggyőzettetvén Uladislaus, és a' Magyarok ezen okoskodással, *Agustus* Hónapnak 4-dik napján, 1444-ben még a' Szegedi Gyűlésben esküvéssel leköték vala magokat, hogy semmi ok, vagy tekintet alatt a' Török' ostromlásától el nem állanának. (*c*) Hirtelen végbe-ment az ütközethez való nem nagy kéſzület, úgyhogy 20-dik *Septemberben* 15 ezerből álló lovas-sereggel megindúlna Uladislaus Király: Orsovánál általment a' Dunán Hadi-seregével, mellyet Bolgár-Orſzágnak Nikopolis Városáig vezetett, a' hol Havas-Alföldnek Fejedelme eleibe jövén, tsudálkozott, hogy ama' hatalmas Amurath ellen kevesed-magával jönne; könyörgött is néki, hogy kéſz-akartva magát veſzedelembe ne döntené; de midőn ſzemlélte, hogy a' Király Julianus Kardinális' ſzavára, a' ki minden erejéből javaslotta a' viadalt, többet hajtana, négy-ezer válogatott lovas-legényeket tulajdon fijának vezérlése alatt adott vala a' Király mellé. A' *Hœmus* hegyeinek óldalánál *Pamis* vizéhez érkezvén, elöre küldé a' Király Hunyadi,

Digitized by Google

Jánost négy-ezer Oláh, és három-ezer Magyar lovassággal, a' ki a' *Szumiomi* és *Peszeki* Várt elfoglalván, elöre léptetett, míglen az egész Tábor Várna Városának határában le nem telepedne. Várták ők az ígért segítséget, de elöbb elérkezett az ellenség, hogy sem a' segítség. Hunyadi vólt leg-első, a' ki gyanúságba vette Amurathnak elközelítését: látott t. i. ez távolyról éjtszaka nagy világosságot, mellyöl, hogy ott Amurath' táborozó Katonái tüzelnének, végre tapasztalása szerint bizonyos következéssel kihozta; megduplázta azonnal az örizeteket, és keményen reájok parantsolt, hogy mihelyt Amurath Táborának közelítését sejdítenék, azonnal lármát üttetnének; maga pedig a' Királyhoz ment, hogy mindeneket az ütközethez elrendeljen. A' Király' sátorában tanátsot tartottak a' Hadi-Vezérek: Juliánus Kardinális kérdeztetett leg-elöször, hogy mit ítélne, az ütközet elkezdésének módja felöl? Juliánusnak az vólt a' véleményje, hogy szekerekkel és sántzokkal erössen beker

ha fél is, a' félelmet kimutatni. Nem győzettetik meg előbb a' Vitéz, hanem, midőn a' bátorságot leteszi. Egy értelemben vólt a' Király Hunyadi Jánossal; elrendelik azért az egész Tábornak állását, kiadatnak a' parantsolatok, megmondatik minden Hadi-Vezérnek minden esetre mihez tartsa magát. A' Tábornak jobb szárnyát foglalta el az Egri Püspök Rozgon Simon, Tallotz Ferentz, Tóth-Országi Bán; Vuchovits György, Rácz-Országi Despota; és Julián Kardinális. Ezeknek háta megett állott a' Király, test-őrző Katonáival. Bal szárnya a' Tábornak a' Váradi Püspökre bízatott. Hunyadi János az ő Oláh Katonáival együtt semmi bizonyos állást nem választott, a' végre, hogy a' melly része a' Tábornak hanyatlana, vagy nagyobb veszedelemben forogna, annak lehetne óltalmára. Fegyverben állott már az egész Tábor, midőn Amurath a' Tábornak ellenébe lévő hegyekről, Katonáinknak számát és állását jól kitanúlván, parantsolja, hogy 15 ezer Spahik sebes nyargalással ellenünk ugratnának; eleikbe vetették ezeknek a' kősalnál erőssebb mejjeiket a' Magyar Bajnokok, és nem csak szembe állottak a' Törökökkel, hanem fél óráig tartó viaskodás után őket viszsza is űzték. Erre olly szörnyen megdöbbent vala Amurath, hogy azonnal szaladásnak eredett vólna, ha a' mellette álló, nálánál bátrabb Vitézek a' lovát kantárjánál fogva meg nem tartották vólna. Megújítja tehát az ütközetet, de akkor is erőssebb vólt a' Magyar Vitézség; vajha az Egri, és Váradi Püspökök, mind a' kettő jó Pap, de rosz Katona, az elrendelt helyről vakmerő bizodalommal ki nem mozdították vólna Katonáikat, bizonyosan miénk lett vólna a' nyereség' borostyán Koszorúja; de midőn ezek helyekből kimozdúlván rendet bontot-

Digitized by Google

rak, alkalmatosság nyújtatott a' Törökнek, hogy a' Magyar Tábort könnyebben felzavarhassa: valóban úgy is történt; oda ugratott mindazonáltal Hunyadi János, és a' hanyatló szerentsét vitézi karjaival feltámasztotta, úgyhogy újonnan futásnak eredne a' pogány ellenség; mellyet látván Uladislaus Király, hogy hivalkodva ne nézze az ellenséget, ő is kimozdúlt elrendelt helyéből, hogy ő is magát féjfi gyermeknek lenni mutassa, ellenek ugrata a' Jantsároknak, és velék hallhatatlan bátorságal viaskodott, míglen egy a' Jantsárok közzűl Uladislaus lovának szügyébe döfvén a' dárdát, a' lovat Urával együtt a' földre ejtette. Ellepte azután a' Jantsároknak sokasága Uladislaust, és a' földön elterűlt Királynak fejét elvágták, mellyet Zászlójok' kopjára tettek, és az ütközet után mindenfelé, még Azsiában is kérkedve mutogattak. Minekutánna a' Király élete elveszett, olly félelem fogta el az egész keresztény Tábort, hogy már senki a' Török dühösségének ellent állani nem akarna: Hunyadi János is a' közel lévő erdőt vette a' nyakába, és a' mennyire paripájától kitelhetett, előbbre léptetett. Történt ezen szerentsétlen ütközet 1444-dik esztendőben, Novembernek 10-dik napján. Elesett ezen tsatában Uladislaus Királyon kívül Báthory István, Perényi Miklós, és Tamási Henrik, mind Fő-Emberek, Rozgon Simon Egri Püspök, János Váradi Püspök. Juliánus Kardinális a' Török elől eleven fejjel szaladott ugyan el, mindazonáltal előbb, hogy sem Magyar-Országot érhetné, az úton a' haramiáktól, a' kik nála a' pénz szagát megérzették, megölettetett. Hunyadi János sem kerűlte el a' keleptzét; mert Oláh-Országnak Fejedelme; a' ki előbb négy-ezerből álló sereget adván, magát a' Magyarokhoz jó szívvel lenni mutatta, már-

Digitized by Google

felé fordítván a' palástot, Hunyadi Jánost, a' ki hozzá, mint meghitt emberéhez, az ütközetből haza felé szaladván, bément vala, embertelenül megkötöztette, és hogy ez által Amurathnál, a' kit most erössebbnek látott lenni, kedvet találjon, Hunyadit néki el akará küldeni; megváltoztatta még is ezen kegyetlen szándékát; mert félt attól, hogy ne talám a' Magyarok ezen tselekedetét példássan megbosszúlják; azért is egynehány napig tartó fogság után Hunyadit haza botsátja. Ezen ütközetben leg-nagyobb, és egyetlen egy kárunk vólt, hogy a' Királyunkat elvesztettük; mert ha azoknak számát tekintjük, a' kik mind a' két részről életeket áldozták, a' Keresztény Táborban elesteknek száma egy tized részét sem teszi azoknak, a' kik Amurath' részéről a' tsata-piatzon fekve maradtak; azért, a' kik Amurattal társalkodtak, soha szomorúbb ábrázattal nem látták, mint ezen győzedelem után; mert valamikor a' Várnai viadalom beszédbe került előtte, azt szokta mondani, hogy ollyan győzedelmet az ellenségének kívánna, nem pedig magának, vagy jó barátjának.

(*a*) Állhatatlan szívű ember vólt ezen Vuchovits György, Szerviának Fejedelme; mert majd a' Törökhöz, majd pedig, ha amott szoros vólt a' kaptza, a' Magyarokhoz szegödött. Midön Országától megfosztatott vólna, a' Magyarokhoz folyamodott, 's azoknak kegyességekbe adta magát; de nem másért, hanem hogy ezeknek erejek által Országát viszsza vehesse. Talált védelmét a' Magyar Udvarnál, és még is titkon a' Törökkel tzimborált. Ezen békességre is ö beszéllette reá Hunyadi Jánost; a' kinek akaratja egy vólt a' Király' akaratjával. Nagy ígéreteket tett tudniillik Vuchovits Györgynek Amurath, hogy vele békességre lépjenek. Megörült György Despota Amurath' ígéreteinek, és félre tévén azon Országnak bóldogságát, melly néki számkivetettnek szállást adott, erövel kigondolt okokkal reá bírta Hunyadi Jánost, azután

a' Királyt is, hogy a' Törökkel békességet köthe; Állhatatlan vólt: arra fordította a' köpönyeget, a' merre a' szél fújt.

(b) Az Evangéliomos Könyvre tette Uladislaus Király a' kezét, úgy esküdött fel a' frigynek megtartására, nem pedig, a' mint némellyek bizonytalan véleményeket követvén, beszéllik, az Oltári Szentségnek jelen léttében. Kívánták ugyan a' Török Követek, hogy az Oltári Szentség hozatna elő, és arra tévén ujjait Uladislaus, mondaná fel az esküvést; de valamint ezt tselekedni nagy tiszteletlenség lett vólna, úgy Uladislaus Királyról ezt tsak gondolni is nagy gondatlanság. Mivel tudniillik kívánták a' Török Követek az Oltári Szentségnek előhozását, ebből származott azután az a' mese is, mellyet némellyek költöttek, hogy ezen békesség szerzésnek alkalmatosságával, Uladislaustól a' Törököknek zálogba adatott vólna az Oltári Szentség.

(c) Vajha ne hirtelenkedtek vólna akkori érdemes Eleink a' Törökökkel kötött frigynek felbontásában, ámbár törvényes okok vólt, mellyre nézve azt megmásolhatták. Hittek ama jó szívű együgyű Eleink a' szomszéd Fejedelmek ékes szókkal tetézett ígéreteinek: azt vélték, hogy olly egyenes szívvel bánnak velek a' jó szomszédok, mint ők, tsatsalárdságtól irtózó Magyar természetekhez képpest mással szoktak tselekedni, de ellenkezőt tapasztaltak; mert Palæologus János, a' mint ígérte vala, se hátúlról meg nem támadta az ellenséget, hogy két tüz közzé szorította vólna, se a' midőn a' szükség úgy hozta magával, segítséget nem küldött. Alberikus Ferentz Florentziai Kardinális is vigyázatlansága miatt Amurathot Táborával együtt a' Helesponti Tengeren Ázsiából által-ereztette, és ennek által-meneteléről Uladislaust, hogy tejendő rendeléseket ahoz képpest alkalmaztatná, nem tudósította. Végre Skanderbég is az ígért 15 ezer embert az elrendelt helyre és időre elő nem állította, mentvén magát, hogy Amurathnak közben vetett Tábora állotta vólna el útját. Légyen, hogy úgy vólt a' dolog, vallyon, ha igaz szívvel akart Skanderbég Uladislausnak hadi társa lenni, midőn Uladislaus Várnánál megütközött Amurattal, nem támadhatta vólna-é meg másfelől Skanderbég Amurath' Táborát? és úgy két részre hasítván Amurathnak

Digitized by Google

nak erejét, vallyon nem lehetett vólna-é segítségekre a' Magyaroknak? Ha igazán akarunk a' dologhoz szóllani, ez vólt inkább Uladislaus Király' Várnánál történt vesztedelmének az oka, hogy tudni-illik kevesed magával lévén, Fejedelem társaitól megtsalattatott inkább, hogy sem elhagyattatott; nem pedig, a' mint némellyek vélekednek, hogy Hunyadi János mintegy eltökéllett akarattal mészárszékre vezette, és vesztedelemben hagyta a' gyámoltalan Királyt.

HUNYADI JÁNOS:

§. 36.

Hunyadi János Magyar-Ország' Kormányozójává választatik.

Hunyadi Jánost nem azért helyheztetem Királylyjaink' rendében, mintha ez valaha Hazánkban Királyi-székben ült vólna, hanem egyedül; hogy Magyar Hazánkban Királyi-személyt-veselő lévén, I. Uladislaus' halálától fogva, mind addig, mint Hazánknak édes attya, azt leg-fóbb hatalommal igazgatta, míglen V-dik László Fridrik Császár' Oskolájából haza nem eresztetett. A' Várnai veszély után (*d*) Hunyadi téli szállásra eresztette a' Katonaságot; maga pedig a' következő 1445-dik esztendőnek elein, az az; Februariusnak 6-dik napján Székes-Fejérváratt az Ország' Gyűlésében megjelent, a' hol Magyar-Országnak Tiszán túl való része reá bízatott. Következendő esztendőben, Pünkösd napján, melly vólt 12-dik Majusban, a' Rákos-mezején ismét Ország-Gyűlés tartatott, a' hol V-dik László a' Királyi hatalomban megerősíttetett; mivel pedig ez Fridrik Császár' Udvarában nevelés végett tartatott, hogy az Ország, és a' Köz-jó tsorbúlást ne szenvedjen, Hunyadi János választatott

Digitized by Google

az egéſz Orſzág' kormányozójává, tsak nem Királyi hatalommal; határt ſzabott mindazonáltal néki az Orſzág, mellyet hogy egy pontig megtartana, esküvéssel ötet az Orſzág lekötelezte, (*e*) azután az Orſzág is Hunyadi' engedelmességére feleskődött; kérték azután az Orſzág' Rendei, hogy Láſzlót a' Magyar Koronával együtt Német-Orſzágból mentül hamarább lehetne, haza hozná.

(*d*) Várna, mellynek határában a' Magyar Sereg meggyőzettetvén I. Uladislaus Királyunk megölettetett, Bolgár-Orſzágnak nevezetes Városa, melly a' fekete Tengernek partján két hegy között építve fekſzik. A' Törökök azon a' helyen, a' hol Uladislaus Királynak meg-merevedett teste találtatott, örök emlékezetre márvány-oſzlopot állítottak, mellyre némellyek' vélekedése ſzerint ezen Deák-Versek vésettek:

Romulidae Cannas, ego Varnam clade notavi,
Discite mortales non temerare fidem.
Me nisi Pontifices jussissent rumpere foedus,
Non ferre Scythicum Pannonis ora jugum.

(*e*) A' többi tzikkelyek közzül, mellyre az Orſzág eltött magát lekötelezni kellett Hunyadi Jánosnak, ezek vóltak: 1-*ſzör*. Hogy a' Világi és Egyházi Méltóságokat az Orſzág' híre és tanátsa nélkül maga akaratja ſzerint nem fogja oſztogatni. 2-*ſzor*. Hogy azon Tartományokból, mellyeket fegyver által az ellenségtöl viſzſza vevénd, senkinek harmintz két egéſz helynél többet maga hatalmával nem fog ajándékozni. 3-*ſzor*. Hogy a' maga rokonait az Orſzág' jövedelméböl feleleg nem fogja gazdagítani. Mind ezekre azért kötelezte az Orſzág Hunyadit, ne hogy ezen hatalomban lévén, magának sok jóakarókat ſzerezzen, végtére elhatalmasodván, az Orſzágot maga tetſzése ſzerint maga réſzére húzza.

Digitized by Google

§. 37.

Fridrik Császártól Követek által a' Magyarok visszza kérik a' Királyt a' Koronával együtt, és azon Tartományt, mellyet Magyar-Országtól fösvényen eltsípett vala.

Nem elégedett meg azzal Fridrik, ezen nevezetű III-dik Római Császár, hogy Magyar-Országban egész Soproh és Moson Vármegyét, azon fellyül Győr és Pozson Vármegyének is nagy részét bírta; már Vas-Vármegyét is kezdette látogatni, söt 1445-dik esztendőben Kőszeg Várát, nem tudom melly igazsággal, el is foglalta. Fájt ez a' Magyaroknak, a' kiknek szívén úgy is elég mély sebet ejtett az által, hogy a' Királyjokat Koronával együtt magánál tartotta. Követeket rendeltek tehát Fridrikhez, a' kik mind ezekben a' Magyar-Országi Rendeknek kívánságát kinyilatkoztatnák. Míglen a' Követek Bétsben vetekednek, addig Hunyadi János Erdély-Országból Havas-Alföldre által-szaladott, és egynehány ezer válogatott lovas Legényekkel azon Tartománynak Fejedelmét, a' ki a' Várnai tsata után Hunyadi Jánost álnokúl megfogta vala, és Amurathnak akará küldeni, ezen álnok Fejedelmet Bukerest Városában bekeríté, és elfogván, fejét vétette; nem külömben tselekedett az öregebbik fijával is; a' kissebbik fijának pedig a' szemeit tolatta ki, hogy soha a' Magyarokon az attya' haláláért boszszút ne állhasson. Az egész Oláh-Országot azután a' Magyar Koronához viszsza tsatolta. Haza térvén Havas-Alföldéről, mivel a' Német-Országba küldött Követek Fridrikkel meg nem egyezhettek, már nem szóval, hanem karddal akart vetekedni. Leg-először is Stájer-Országnak ment Hunyadi

Digitized by Google

János, és annak Petovia nevű Városát elfoglalván, Ulrik Czilei Grófnak jószágán nagy pusztítást tett, minthogy ez egyet-értett Fridrikkel, nem tsak titkon, hanem nyilván is ásta a' vermet a' Magyarok alatt. Stájer-Országból Vas-Vármegyében által-vezette Katonáit, minekutánna Ulrik Gróf esküvéssel fogadta, hogy semmi álnokságot nem fog forralni a' Magyarok ellen. Által-tsapott azután Austriába, és Rozgon Rajnaldot, nagy nevezetű Hadi-Vezért Austriának perselésére küldé, maga pedig Béts Városát, és annak kerületét ijesztgette, míglen a' keményebb téli szelek' alkalmatlansága miatt, az egész Austrián keresztül kóborló Katonáit Magyar-Országba haza vezetné. Újonnan 1448-dik esztendőben Bétsbe Követeket küldöttek, (*f*) a' hol ismét haszontalan vetekedést viszáltak magok között. Végre Rakelspurgban Stájer-Országban ezen tzikkelyekben egyeztek meg, hogy Sopron, Kőszeg, Rohontz, Sleinigk, és egyéb helységek, mellyeket Fridrik a' Magyaroktól, akár mi módon ragadott vala el, igaz Uroknak visszza adatnának. László Fridrik' kezében maradna, míglen felnevelkednék, a' kinek minden esztendőben az Ország huszonnégy-ezer aranyat küldene Austriába. Ugyan azon esztendőben Hederváry Lőrintz Ország' Palatinusa az ő dítséretes életének végét érte, a' kinek helyében Gara László emeltetett Budán az Ország-Gyűlésében, a' hol elvégeztetett, hogy a' Palatinus, a' kinek gondviselésében vólt előbb Buda Vára, azt Hunyadi Jánosnak, mint Ország' Kormányozójának által-adna. Ezen végzést azután levélben foglalták az Ország' Nagyjai. (*g*)

(*f*) A' kiket Bétsbe Követségben küldöttek az Ország' Rendei, ezek vóltak: Széchi Dénes, Esztergomi Érsek. János, Váradi; Péter, Vátzi; és Ágos-

Digitized by Google

ton, Györi Püspökök. Hederváry Lörintz, Palatínus; Palótz Láſzló, Orſzág' Bírája; Orſzág Mihály Kints-tartó; Gara Láſzló, Horváth-Orſzági Bán; Gróf Szétsi Tamás, Rév-Komárom Várának Kapitányja, és azon Vármegyének Fö-Ispánja.

(g) Mivel Hunyadi János' levelében megneveztetnek, a' kik az Orſzág' Rendeiböl azon közönséges Gyülésben jelen vóltak, hogy azon idöben virágzó Úri Familiáknak emlékezete nálunk fent légyen, és hogy esmeretesebb légyen elöttünk, már akkor, és most is nagy Nemességü Nemzetségeknek régisége, ide nevezet ſzerint feljegyzem, a' mint Hunyadi Jánosnak 1447-dik eſztendöben a' Budai Orſzág-Gyülésében kiadott Levelében megneveztetnek, illy renddel vóltak: Hunyadi János, Gubernátor. Széchi Dénes, Eſztergomi Érsek. — — Gróf Gara Láſzló, Palatinus. Gróf Palótz Láſzló, Orſzág' Bírája. Újlaki Miklós és Pelsötz Imre, mind a' kettö Erdélyi Fejedelem. Perény János, Tárnok-Mester. Martzal Imre, Királyi ajtón-állók' Mestere. Palótz Simon, Királyi Fö-Lováſz-Mester. Rozgon György, Pozsoni Gróf. Gróf 'Sigmond, Szegniai, Veglai, és Modrusi Gróf. Korbaviai Gróf György. Zelk Tamás. Thytöus Láſzló. Desö János. Koroghy János. Rozgon Osvald, és János. Pelsötzi Láſzló. Bitskelei, és Felvavári István. Netzpall Láſzló. Berényi Pál. Csupor Akátz. Lábatlani Farkas Láſzló. Debre Imre. Emökvei Miklós. Buchányi Osvald. Zobi János. Csirei Barnabás. Soós István. Dombói Pál és Láſzló. Szeretsen György. Szepesi Láſzló. Thurótzi Benedek. Nagytárkányi Péter. Botskai István. Zthántzy Miklós. Zopa Péter. Faiſzi Miklós. Ugron Imre, és Thúri Kozma, Somogy-Vármegyének Követjei. Kalló János, Pazonyi Benedek, Kerzi Mátyás, és Temenyei Mihály, Zabolts-Vármegyének válaſztott Követjei. A' több Vármegyékböl ezen renddel vóltak: Baranya-Vármegyéböl Hervad Láſzló, Bajai György, Bobokai Mihály, Nyaktalan Miklós. Veſzprém-Vármegyéböl Berdue István, Borotz Mihály, Achiai András, Béli Domonkos. Tólna Vármegyéböl Bódó András, Salyogi János, Szent Miklósi Miklós, Kéérdei György. Vas Vármegyéböl Szép Miklós, Száſz Mihály, Deák Bálint, és Begedi Nagy Péter. Békés-Vármegyéböl Haraſztos Domonkos, Eölyeti

Digitized by Google

Barnabás, Tamási Tamás, Jónkai Tamás. Borsod-Vármegyéböl Kereſztúri Tamás, Bálai György, Thybold János. Fejér-Vármegyéböl Almási Péter, Baratzkai Máté, Theteleni Mihály és Almási Láſzló. Komárom Vármegyéböl Vágközi János, Némai Kolos, Radványi Láſzló, és Deák Imre. Bereg-Vármegyéböl Balsói Péter, Lónyai András, Bereghi Miklós, és Ulazi Privard. Verötze Vármegyéböl Maykótzi Péter, Faragói Faragó György, és Figh János. Györ-Vármegyéböl Koramzói Sebestyén, Alapi Benedek, Baronyi Albert, és Enysei Domonkos. Posega-Vármegyéböl Tserneki Pál, Lezáni Láſzló, Lánitzai Miklós, Jakelovetzi János. Sümeg-Vármegyéböl Stharosi Thembold György, Hanyai András, Vaydai György. Sáros-Vármegyéböl Saigó Tamás, Delnei Kakas András. Hont-Vármegyéböl Balog Sándor, Demendi Miklós, Figh György, Gyarmathi Láſzló. Pilis-Vármegyéböl Tsikó Sándor, Tsíp István. Thorontál-Vármegyéböl Matsa István, Szentgyörgyi Sigmond, és Sárközi János. Heves-Vármegyéböl Rechi Miklós és Darmani János. Bodrog-Vármegyéböl Nagy-Völgyi Láſzló a' Sz. Lörintzi Prépositt-tal együtt. Zaránd-Vármegyéböl Ispán-Pál, Septeli János, Sárosi Láſzló, és Sárközy Biritz. Báts-Vármegyéböl Zalantzi János, Sulyog György, Félegyházi Gáspár, és Tordas János. Neográd-Vármegyéböl Zékelyi György, Darótzi Jakab, Rhédei Sándor és Lengyeli Mihály. Pest-Vármegyéböl Kathai Isák, Irsai Antal, Barsovay Miklós, és Dobosi Miklós. Abaújvármegyéböl Figedi Láſzló, Thobád Tamás, Merai Miklós, és Dobzai János. Valkó-Vármegyéböl Filgevári Fábián, Rezenetz Láſzló, Bornemiſza Bálint, és Deák Miklós. Ung-Vármegyéböl Veres Láſzló, Stritzei Láſzló, Iskei Láſzló, és Deák Ádám. Liptó Vármegyéböl Hadasi Benedek. Bars-Vármegyéböl Baragyoni Salamon. Trenchén-Vármegyéböl Majthéni György. Nitra-Vármegyéböl Zobonyai János, és Zemekei János. Sopron-Vármegyéböl Vági Miklós, és Zráki Miklós. Bihar-Vármegyéböl Isakai Miklós, és Beöthy Láſzló. *Sclavonia*, vagy is Tóth Orſzágból ezen küldött Biztosok vóltak: Simonfi György, Ivánfi György, Vidfi György, Fizedi Péter, Zénaharaſzti Péter, és Magalótzi György. Vóltak az említett Gyülésben sokan az Egyházi Méltóságokból is jelen, a' kiket az egy Eſztergomi Érseken kívül meg nem neveztem,

Digitized by Google

mível egyedül csak a' kereszt-neveik találtatnak feljegyezve, mellynek említésébül Nemzetségeknek esméretére nem juthatunk.

§. 38.

A' Törökkel a' Rigó-mezején megütközik Hunyadi János.

Fridrik Császárral tett egyesség után egész eszét és erejét a' Török ellen fordította Hunyadi János. Követséget küldött mind Alfonsus Aragoniai Királyhoz, mind pedig V-dik Miklós Római Pápához, hogy a' Magyaroknak több ütközetekben megtörött erejét segítséggel gyámolítanák. Ehez küldötte Miklóst Karakói Kanonokot, a' ki Uladislaus Királlyal jött ki Lengyel-Országból. Amahoz való Követséget pedig István Segniai Grófra bízta. A' Szentséges Pápa Hunyadi Jánosnak, tehetős segítség helyett Herczegi tzímet (*titulust*) küldött. Hunyadi ezt a' betsületet igen szépen megköszönte; de el nem vette, jelentvén levél által a' Szentséges Atyának, hogy a' Magyaroknak most segitségre vólna szükségek, nem pedig *Titulusra*, mellynek semmi hasznát nem lehetne venni a' Török ellen. Nem jött tehát segítség, azért tovább száj-tátva nem is várakozott Hunyadi János, hanem Septemhernek elein 1448-dik esztendőben huszonkétezerből álló sereget vezetvén, által-ment Bolgár-Országban, ott Sophia Városát minden sérelem nélkül hagyván, eleibe sietett a' Török tábornak, mellyet maga vezetett Amurath, régi Török Császár. (*h*) Első gondja a' vólt Hunyadinak, hogy kitanúlhassa az ellenség' táborában lévő Katonáknak számát: kitanúlta kémjei által, hogy nyóltzvan-ezeren vólnának; sietett azután, hogy a' Rigó-mezejével határos hegyet, melly Szinitza

Digitized by Google

vize' partján vagyon, elfoglalhassa. Sietett azon hegynek elfoglalására a' Török Csáſzár is, de megelözte ötet Hunyadi János, a' hegynek ellenében teriedő mezőséget lepte el tehát a' Török tábor; még azon estve ſzekerekkel, 's ágyúkkal tetézett sántzokat kerítte Hunyadi János a' Kereſztény tábornak védelmére; utánna való nap, melly vólt 18-dik *Octoberben*, korán reggel elintézi a' Hadi-rendet: jobb-ſzárnyát Losontzi Benedekre, bal ſzárnyát pedig Bánfi Istvánra bízta; közepére állítá Székelyi Jánost, a' vasas Katonaságnak Vezérét, és olly parantsolatot ád néki, hogy azon állást, mellyben négy elejű rendben vóltak a' Katonái, új parantsolat nélkül fel ne bontaná, maga pedig Hunyadi semmi bizonyos helyet nem váláſzta magának. Ezen rendelések után elsöben nyilakkal kezdették egymást köſzöngetni, melly ijazás tovább két óránál tarta; közelebb ugratnak azután egymáshoz, és hallhatatlan erővel viaskodnak. Losontzi Benedek vólt első, a' ki helyéből kinyomá a' Török tábornak egyik ſzárnyát, ezt sajdítván Bánfi István, bátorságot kapott, és mind addig ritkítá az ellenben álló rendeket, míglen azok is hátat nem fordítottak. Megrémült vólna erre az egéſz Török tábor, ha Amurath új nyúgott Vitézeket az elfáradtak helyében nem vezetett vólna: megújult ezeknek elérkezésekre a' tsata, és mind addig tartott, míglen az elérkezett éjtſzakának homálya egymástól el nem váláſztá őket. Parantsolta azután Hunyadi, hogy egy réſze táborának fegverben lévén, az ellenség mozdúlására vigyázna, más reſze pedig a' sántzok között nyúgodna meg, de egyiknek sem kellett az álom, hanem, minekutánna egy kevessé falatoztak vólna, egéſz hajnalig ſegyverben állottak. Más napra kelvén, Amurath vezette

ki először a' sántzból a' Katonáit, a' kiknek nagy bátorsággal eleikbe állottak a' Magyarok, 's úgy mentek az ellenségnek, mintha a' bizonyos győzedelem már kezekben vólna: meg is lett vólna valóban, ha ezt Székely Jánosnak heves indúlatja meg nem veszteget te vólna: látván ez az ellenségnek futamodását, kiindúlt a' helyéből, és a' reá bízott vasas-sereggel az ellenség után eredett. Midón már távol lett vólna a' keresztény tábortól Székely, a' Törökök, a' kik előbb tettetve-é, vagy félelemből elötte szaladtak vala, ellene fordúltak, és mivel számosabban vóltak, a' Székely' Katonáit mindenfelől bekerítvén, egy lábig leaprították. Ezeknek veszedelmekre megrémúlt a' Keresztténység, és arra szaladott, a' merre tágosabb útat látott. Hunyadi János is félre tette a' szégyent, szaladásnak eredett, hogy életét megtarthassa: sok tévelygés után (*i*) harmad' napra Szendrő Várában akaratja ellen érkezett, a' hol György Rácz-Országi Despota megfogatta, 's megkötöztette őtet, és mind addig azon fogságból ki nem botsátotta, míglen esküvéssel meg nem ígérte, hogy az ifjabbik fijával Mátyással Ulrik Czilei Grófnak leányát Erzsébethet, a' ki ezen Despotának Unokája vala, elfogja vétetni. Ezen ütközetben a' Törököknek adatott ugyan a' győzedelemnek ditsősége, mivel előttök a' Keresztény tábor megfutamodott; de még is, ha mind a' két részről szenvedett kárt tekintjük, Hunyadi' tábora vólt a' nyertes; mert abból csak nyóltz-ezeren, Amurath' népéből pedig harmintz-négy-ezeren hagyták a' fejeket a' Rigó-mezején.

(*h*) Amurath Török Császár, hogy sok csatákban megtörödött testének végső napjaiban nyúgodalmat engedjen, az Ottomani Birodalomnak kormányozását tulajdon fijának Mahumetnek által-adta, a' ki, mivel gyengébb vólt, mint sem hogy annyi

Orſzágokat fenyítékben tarthatna, Kali Basát rendelé Mahumeth mellé Igazgatónak, maga pedig Ázsiába ment, hogy annál nagyobb tsendességben tölthesse hátra lévö kevés óráit; de ezen magánosságból, mellyhez Amurath úgy sem ſzokott, mivel Remete soha tsak egy óráig sem vólt, kiſzóllította ötet a' flatal Csáſzár Mahumeth, 's kérte Kali Basával együtt, hogy a' magános Remetéskedésnek, melly a' Törököknél soha ſzokásban nem vólt, eleibe tenné a' Birodalomnak köz-bóldogságát, 's jönne mentül nagyobb sietséggel lehetne Bolgár-Orſzágba a' Török Birodalomnak védelmére.

(*i*) A' tsata-piatzról elſzaladván Hunyadi János, midön esméretlen helyeken, maga sem tudván hol légyen, fel 's alá tétovázna, egy sereg kóborló Törökbe ütköze, a' kik elfogván Hunyadit, mivel nem esmérték ki légyen, tsak két legények' örzésére bízták, a' többi pedig elſzélyedett, azon a' tájjékon lappangó Magyaroknak felhajháſzására. Örült annak Hunyadi, hogy ö, a' ki mindenkor tizenkét legénynek is meg tudott felelni, tsak két ſzátyúk Töröknek örzésére bízatott; élt az alkalmatossággal, 's egyik örzöjének kezéböl hirtelen kiragadván a' dárdát, 's azzal azon örzöjét egy döféssel a' más világra küldé; nem nézte azt a' másik örzö, hogy a' társa miképp' feküdne a' földön, hanem félelmében annyira ſzaladott, a' mennyire a' lábai vitték.

§. 39.

Losontz Váránál ſzerentsétlenül ütközik meg Giskrával Hunyadi János.

Hunyorgó ſzemmel nézték sokan Hazafiai közzül Hunyadi Jánosnak Hadi-erejét, 's bátorságát: azért titkon tapsoltak a' Rigó-mezején történt megſzalaſztásán. Ezen irígy férgek új alkalmatosságot leltek 1451-ben, midön Giskra ellen fegyverbe kelne Hunyadi János, hogy ezen halhatatlan érdemü férjfiat verembe dönthessék: jól végbe-ment gonoſz eltökéllések, mert, midön az említett eſztendöben, Szepes, és Sáros-Vár-

Digitized by Google

megyében garázdálkodó Csehek ellen dobot üttetett vólna a' Magyar-Orszag' Igazgatója Hunyadi János, többen állottak fel Hunyadi Zászlója alá a' Nemességből, mint sem maga képzette vala; de gonosz indúlattal, mert elvégezték vala magokban, hogy Hunyadit titkon az ellenségnek elárúlják, 's kezébe adják. Megindúl ezen jó Hadi-Vezér Losontz felé, semmit sem tudván az őtet követő Vitéz társainak gonosz szándékáról, és szorossan bekeríté az úgy neveztetett Sz. István Klastromát, mellyet nem mészsze Losontztól a' Csehek Vár formára építettek vala, ezt olly vitézűl ostromlotta Hunyadi, hogy a' Várban lévő Csehek magok' megadásáról gondolkodnának; őszve-szűrik az alatt a' levet Hunyadi Jánosnak fedezett irígyei Giskra Jánossal, és ennek útat mutatnak, miképp' nyakazhatná meg Hunyadit. Nem várt a' Cseh Vezér sok kérést arra, a' mi néki úgy is hasznára szolgált; setét éjtszaka reá üt Hunyadi' táborára, és azonnal hozzá kaptsolja magát nagy része a' Magyar Nemességnek: látván Hunyadi, hogy társaitól elhagyatott vólna, kevés ideig védelmezvén magát, kéntelen vólt a' tábor' helyét az ellenségnek hagyni. (*k*) Elesett ezen ütközetben a' több nevezetes erős Vitézek közzűl Kompolthy Nanai János; az Egri Püspök pedig Hederváry László sánta lévén, az ellenségtől elfogattatott; maga Hunyadi János is nagy veszedelemben forgott. Midőn így üldözné az irígy szerentse ezen egyenes szívű Hadi-Vezért, más részről megvígasztaltatott; mert Rozgon János, Raynald és Osvald, három vérszerint való atyafiak, 's mind a' hárman Hazájokat nagyon szerető derék Magyar emberek, segítséget vittek Hunyadi Jánosnak, a' ki is egybeszedvén megszakadozott erejét, tsapkodni kezdé mindenfelől Giskra' követőit, és őket sok neve-

Digitized by Google

zetes Városoknak feladására kénszerítette, míglen békesség nem köttetett Hunyadi János, és Giskra János között. A' békességnek megtartására kötelező levél, mellyben Hunyadi Giskra Jánosnak tíz-ezer-hat-száz aranyat ígér: Rima-Szombatban írattatott meg 1451-dik esztendőben.

(*k*) Hunyadi János ellen tett öszve esküvésről élő bizonyságot tett Pelsőtz István, egy azon időbéli Fő Emberek, 's Hadi-Tisztek, közzül, a' ki Sz. István Várának sántzaiban ágyú-gólyóbissal meglövettetvén, midőn halálos sebbe feküdne, előbb, hogy sem Vitéz Magyar lelkét más világra útnak ereztette, kinyilatkoztatta a' Hunyadi János ellen tett öszve-esküvést, és azokat is, a' kik ebben részesek vóltak, igazán kinyilatkoztatta, hogy látná a' következendő világ is nem csak Hunyadi Jánosnak halhatatlanságot érdemlő Hadi-erejét, hanem az ő ditsősége után leselkedő irígyeknek gonosz szándékát is: ezt hogy gyülölje, átkozza; amazt pedig, hogy a' leg-fényesebb felhők' tetejében magasztalja.

V. LÁSZLÓ.

§. 40.

V. László Fridrik Császárnak kezéből kiszabadúl, és elsőben Bétsben tiszteltetik a' Magyar-Ország' Nagyjaitól, onnét pedig Magyar-Országba vezettetik.

Sokaknak ellenkező indúlatját tapasztalván Hunyadi János, eltökéllette vólt magában, hogy László Királynak Fridrik' kezéből való kiszabadítását, és Országunkba való haza hozását minden erejével munkálni fogja: e' végre hosszas, de mind haszontalan ütközetek után az Austriai Rendekkel tanátsot tartván 1452-dik esztendő-

Digitized by Google

ben nagy Hadi-sereget vezetett Hunyadi János a' Német-Újhelyi Vár ellen, mellyben Fridrik Csáſzár Láſzló Királlyal rekeſzkedett vala: törték erőssen a' Várnak falait, mellytől meg nem ijedett vólna sem a' Csáſzár, sem pedig a' Várat óltalmazó Vitézek, ha táplálásokra való élemény nélkül nem ſzűkölködtek vólna, de mivel annyira jutottak, hógy éhségekben a' Várbeliek még pökni sem tudnának, kéntelen vólt Fridrik a' Magyarokkal, és azokkal egyet értő Austriai Rendekkel alkura lépni. Úgy lett meg az egyesség, hogy Láſzló a' Magyaroknak viſzſza adassék, mivel pedig tsak 12 eſztendős lévén, neveletlen vólna, míglen az Orſzág Kormányjához egyedűl űlhetne, Ulrik Czilei Grófnak igazgatására bízattatnék. Által-adatott tehát Ulrik Czilei Grófnak kezébe *Septembernek* 4-dik napján 1452-dik eſztendőben, és Bétsbe vezettetett, a' hol a' Magyar-Orſzági Rendek tiſzteletére vóltak az ifjú Királynak. Az Egyházi Méltóságok közzűl ugyan vóltak vala Széchy Dénes Eſztergomi Érsek, Ágáston Győri, és Vitéz János Váradi Püspök. A' Világi Fő-Rendek közzűl pedig Gara Láſzló Palatinus, Hunyadi Láſzló, sok Vármegyéknek és Királyi Városoknak Követjeivel együtt. Felment azután Bétsbe Hunyadi János is, és Magyar-Orſzágot, mellyet sok fáradságokkal őrzött, és hét eſztendeig mint Orſzágunknak attya, igazán és híven kormányozott vala, Láſzló Királynak által-adta. Láſzló díſzesen megköſzönte vala Hunyadi Jánosnak Hazájáért, 's Királyjáért tett sok fáradtságait, és hogy halhatatlan érdemeit valamelly jutalommal tetézhesse, Erdély-Orſzágban Biſztritze Vármegyének örökös Grófjává, 's Fő-Ispánjává tette. Azon eſztendőben még Bétsben maradott Láſzló, a' kit azután következő 1453-dik eſztendőben

Digitized by Google

Februarius' elein Pozsonba vezettek az Orszag' Rendei, a' hol Ország-Gyűlést tartván, mind ő felesküdött az Országtól eleibe tett tzikkelyekre, (*l*) mind pedig az Ország a' Király' hívségére.

(*l*) A' Királyi levél, mellyel az Ország' általvétele előtt lekötelezte vala magát V-dik László, ezen tzikkelyeket foglalta magában: I. Hogy Törvényjeikben, szabadságokban, és a' bévett 's helybe hagyott szokásaikban megtartja az Ország' Népét, nem külömben, mint 'Sigmond' vagy Albert Király' idejében vólt vala. II. Hogy az Ország' határaiból semmit el nem fog tsípni. III. Hogy az Egyházi, és Világi Méltóságokat, 's más alatsonyabb rendbéli hívatalokat is az idegen Országbeli jövevényeknek nem fogja adni, míglen a' következendő Ország-Gyülésben erről más végzés nem fog tétetni. IV. Hogy mindeneknek, a' kik Uladislaus Király' idejében, vagy azután, vele, vagy Erzsébeth Királynéval ellenkezésben vóltak, igazán meg fog botsátani, és soha rajtok boszszút nem fog állani. V. Hogy minden *Donátziókat*, mellyeket Erzsébeth Királyné tett vala, megmásít, kivévén azon egygyet, mellyet a' Fejérvári Templomnak tett vala. VI. Hogy minden Várakat, és erősségeket, mellyek a' Király' vagy Ország' engedelme nélkül építtetrek, le fogja rontáni. VII. Azon jószágokat, mellyeket az elmúlt zenebonás időben a' hatalmasabbak elfoglaltak vala, igaz Uroknak viszsza adatja. VIII. Azon *Donátziókat*, mellyeket Hunyadi János mint Ország' Igazgatója tett vala, megerősíti, helybe hagyja.

§. 41.

Ulrik Czilei Gróf a' Magyarok, és Hunyadi János ellen rútul agyarkodik V-dik László Király elött.

Mivel a' Német-Újhelyi egygyesség szerint László Ulrik Czilei Grófnak igazgatása alá adatott, ezen fiatal Királyt úgy a' kezére gombolyította az álnok mesterségű Gróf Ulrik, hogy őtet

Digitized by Google

arra venné, a' mire akarná: Ez, mivel mindenkor a' Király' óldala mellett vólt, úgyhogy senkit a' Királlyal magánosan még szóllani sem engedne, valamit a' Gróf akart, a' Királynak azt kellett tellyesíteni. Ulrik, valamint maga a' Magyarokat nem szívelhette, úgy azokat a' Király előtt, mint állhatatlanokat, pártütöket, kevélyeket, kegyetleneket, rútnál-rútabb festékkel befestette: szüntelen azt lehellette a' Király' fülébe, hogy a' Magyaroknak még akkor se hinne, midőn halva feküdnének, kivált Hunyadi Jánosnak, a' ki, ámbár külsőképpen a' Törökkel ellenkezést mutatna, titkon még is a' Király' veszedelmére vele tzimborálna; könnyű vólt ezt tzifrán kigondolt okokkal a' Király' eleibe adni, és azokat a' gyermek-eszű Királlyal elhitetni. Arra vette már Ulrik Gróf a' Királyt, hogy ez Hunyadi Jánosnak, a' kit nem régen az egész Országban Generális Kapitánynak, és Fő-Hadi-Vezérnek rendelt vala, titkos elvesztésére reá állna: Bétsbe hívatta László Király Hunyadit valamelly szín alatt, azzal a' szándékkal, hogy Hunyadit soha többet eleven fejjel viszsza ne eresszse Magyar-Országba; vóltak azonban olly jó-akarói Hunyadinak Bétsben, a' kik őtet Ulrik Grófnak László Királynál készített keleptzéjéről bizonyossá tennék; ez tehát azt izente Bétsbe a' Királynak, hogy Magyar-Országban kész ugyan a' Felségnek minden parantsolatjait híven tellyesíteni; de, hogy az Országon kívül menjen, ezt hívatalja sem engedi, tanátsosnak lenni sem ítéli. Itt nem tellyesíthette Ulrik Gróf Hunyadi' veszedelmére tzélozó gonosz szándékát, másutt vetette meg tehát a' horgot: azt hírlelte, hogy valamelly Királyi Parantsolatokat akarna közleni Hunyadi Jánossal, e' végre Köptsén Mező-Városnak határában kívánna személyje szerint

Digitized by Google

Hunyadival lenni, titkon pedig eltökéllette magában, hogy vagy kötözve Bétsbe viszi, hogy onnét soha többet haza ne mehessen, vagy pedig még Köptsénben életét végzi. Hunyadi, mivel a' Király' neve alatt hívattatott, megjelent Köptsénben; de két-ezer lovas Legényt vitt magával, a' kikkel a' Köptsényi határban megállapodván, beizent a' Helységbe Ulrik Grófhoz, hogy már elérkezett vólna, jönne tehát ki hozzá, és adná elöl a' Király' parantsolatját: Ulrik azt válaszolta, hogy ő a' Király' személyjében jött vólna, mint Király' Követje, Méltósága ellen vólna tehát, hogy ő magát Hunyadihoz megalázná; e' mellett, ha Nemességét veszi is tekintetbe, többnek állítja magát Hunyadi Jánosnál. Ezen válaszára Ulriknak azt felelte Hunyadi, hogy ő hozzá Ulrik követségbe küldetett, a' Követeknek pedig hívataljok hozza magával, hogy ahoz személyjek szerint menjenek, akár ki légyen az, a' kihez küldetnek; a' mi pedig mind a' kettőnek Nemességét illeti, azt kérdésbe sem kell venni; mert tudva vagyon az egész Európában, mondá maga felöl Hunyadi, az ő Hadi-erkőltsé 's vitézsége, ki-ki, mondá tovább Hunyadi, nem az Őseinek, hanem önnön maga' tulajdon erkőltsét fitogtassa: ha pedig mind a' kettőnknek nemes erkőltse fontba vettetik, nagy ellenkezést tapasztalunk; nyilván vagyon tudniillik az egész világ előtt, hogy Hunyadi János (így szóllott tovább maga felöl) vólt első, a' ki az ő Familiáját annyira megnemesítette, Ulrik pedig maga rút életével 's erkőltstelenségével régi Eleinek minden nemességét eltemette. Bátran kimondotta Hunyadi a' lelkén valót, és viszszatért azon az úton, a' mellyen jött, a' nélkül, hogy valamit végzett vólna Ulrikkal. Ez által nem óltatott, sőt inkább és inkább lobogott Ulrikban

rikban Hunyadi ellen a' boszszúság: leveleket küldözött tehát a' Király' nevével, mellyekben bátorította Hunyadit, hogy minden félelem nélkül Bétsbe jönne fel; még ha ennek is tellyes hitelt nem adna, küldetne néki Menedék-levél, mellyben Királyi névnek alá írásával bizonyossá tétetne, hogy minden ártalom nélkül, dolgait végezvén, Bétsből haza ereszthetnék. Itt is tsalárdság feküdt; de még is jóakarói által reá hagyta magát beszélleni Hunyadi, hogy felmenjen Bétsbe a' Királyhoz; útnak ereszkedett tehát, és midőn nyóltz mért-földnyire vólna Bétstől, megállapodik, és az ígért Menedék-levélért küld elöre Bétsbe egyet az emberei közzül, holott a' levél helyett, valamelly Lamberger nevezetű Austriai Nemes ifjú jött Ulrik' rendeléséből Hunyadihoz; a' ki mondá vala, hogy a' Király már Bétsen kívül útban vólna a' levéllel, Ulrik Gróf is vele vólna, jönne tehát sietséggel a' Király' eleibe: vévén ezt a' hír-adást, egynehány dűlő földnyire előbb ment Hunyadi, és körül-nézvén, midőn senkit sem látna eleibe jönni, gyanakodni kezdett a' hír-hozónak hitelességéről, és annak személyéről, ha nem vólna-é Ulrik Grófnak álnok kerítője? megállapodik azért útjában, és kevés idő múlva ott terem Ulrik 40 lovas legényekkel; a' ki intette Hunyadit, hogy űlne fel lovára; és sietne a' Király' eleibe; Hunyadi pedig azt felelte, hogy mindenfelől tágas vólna a' mező; és még sem látna senkit is feléje jönni: itt hímölt-hámolt Ulrik, és mivel igaz-mondás akkor éppen eszébe nem jutott, azt füllentette, hogy a' Király a' közel lévő szőllők között a' fák' árnyékában várakozna; a' Menedék-levélről is kérdést tett; ezt is a' Királynál lenni mondotta. Vak lett vólna Hunyadi, ha Ulriknak álnok praktikáját észre nem vette vólna, mivel

már ſzinte kifáradott előtte a' hazugságba: Hunyadi azért előſzör is Lembergerhez fordúl, és így ſzólla néki: jámbor! jó gombolyag hazugságot hozál elömbe. Lemberger maga mentségére egyebet nem mondott, hanem hogy ő a' Grófnak hír-hozója vólt, ő mást nem mondott, hanem tsak a' mit a' Gróf reá bízott, ha külömben vagyon a' dolog, mint sem ő elől-adta vala, a' Grófé a' hiba, jelen vagyon, feleljen meg maga helyett. Akkor Hunyadi a' Grófhoz fordúl, és ſzikrázó katona tekintettel így ſzólla néki: te! álnokságoknak kováts-műhelye, nem de kezemben vagy most? nem-de egy döféssel kitaſzíthatnám tsúf testedből füstös lelkedet, ha a' Királynak ſzentséges ſzemélyét nem tekinteném? annak, és nem néked ajándékozom az életedet; most menj el, és többé soha ne lássalak. (*m*) Ezt mondván, viſzſza jött társaival együtt Magyar-Orſzágban. Mind ezekre pedig maga nyújtott okot a' Király, a' ki, minekutánna Ulrik Czilei Grófot Eytzingernek ſzavára a' Királyi Udvarból gyalázatosan kiparantsolta vólna, azt újonnan sokaknak megbántásával magához vette. (*n*) Igaz, hogy Széchi Dénes Eſztergomi Érsek öſzve-békéltette Hunyadi Jánost Ulrik Gróffal, és Láſzló Királlyal, úgyhogy Hunyadi az ifjabbik fiát Mátyást Láſzló Király' Udvarába adná, hogy ott azon Nemes ifjakkal, a' kik a' Királynak ſzolgálatjára vóltak, neveltetnek; Ulrik még is a' Hunyadi Ház ellen való gyűlölségből soha ki nem vetkezett.

(*m*) Ezt az egéſz dolgot eleven festékkel írja le *Aeneas Silvius. Hist. Bohem. Cap.* 64. a' kinek, mint azon idöbéli Írónak, a' ki mind ezeket tsak nem ſzemeivel látta, minden kétséget kirekeſztö hitelt adhatunk.

(*n*) Eytzinger, ékesen ſzóllású, és nagy böltseségű derék Német ember, és az Ausriai Rendeknek

Digitized by Google

azon idöben egy érdemes Tagja, alkalmatosságot lelvén a' Királlyal való szóllásra, felfedezte Ulrik Grófnak minden gonoszságát: elbeszéllette egyenes szívvel a' Király elöt Ulriknak fösvénységét, álnokságát, tisztátalan erköltsét, úgyhogy a' Király mind ezekröl meggyözettetvén 1453-dik esztendöben, elöbb, hogy sem Prágába indúlna, hogy ott Tseh-Ország' Királyjának koronáztatnék, Ulrik Grófot Udvarából kirekesztette; utóbb még is, minekutánna az említett esztendöben Tseh Királynak koronáztatott vólna Novembernek 27-dik napján, Bétsbe viszsza térvén, Ulrik Grófot Udvarába viszsza vette, és elsö leg-titkossabb Tanátsosának rendelte, melly által mind az Austriai, mind pedig a' Magyar-Országi Urak nagyon megbántódtak; söt Eytzinger, a' kiröl fellyebb emlékeztünk, látván, hogy ez a' tzinkos ismét a' Király' oldala mellett vólna, abból sok rosz következéseket mind magának, mind az Országnak jövendölvén, nem csak Béts Városától bútsút vett, hanem László Királynak minden Tartományaiból kimenvén, szabad akaratból számkivetést választott magának.

§. 42.

Hunyadi János, és Kapisztrán János a' Törököt Belgrádnál keményen megverik.

Minekutánna Mahometh Török Császár 1453-dik esztendöben Majus Hónapnak 29-dik napján Konstantinus Palæologustól, azon idöbeli Görög Császártól elvette vólna Konstantzinápoly Városát, félelmet okozott az egész Európában: ezen félelemböl leg-több jutott a' Magyaroknak, a' kik leg-közelebb vóltak a' tüzhöz. Hogy tehát légyen a' ki az ellenség' eleibe vesse a' mejjét, Hunyadi János az egész Magyar Tábornak Fö-Kapitányjává rendeltetett. Ország-Gyülés tartatott azután Györött 1455-dik esztendöben, (o) a' melly Gyülésben jelen vólt Kapisztrán János is, a' ki azon esztendöben Junius Hónapnak 21-

Digitized by Google

dik napján levelet írt Rómába III-dik Kalisztus Szentséges Pápához, mellyben a' Török ellen adandó segítségért esedezik. Ugyan azon esztendőben Julius Hónapnak elein az Ország' Nagyjai lementek Budára, és a' Gyűlést, mellyet Györött kezdettek vala, Budán folytatták. Írtak ők is azután az említett Római Szentséges Atyához levelet, mellyben az Országnak veszedelmes környűl-állásait elő-beszélvén, zörgettek a' segítség adásért. Mind addig Adrianopolis Városának falai között, és annak közel lévő vidékében tartotta Mahometh az egész tábori népét, és védelmezni akarta inkább magát, hogy sem minket ostromlani: midőn azonban észre-vette, hogy a' Keresztény Fejedelmek magok között villongást kezdvén, néki útat, és időt engednének, hogy Európában előbbre tsúszhasson, általballagtat Rácz-Országba. Kívánta vólna a' Szentséges Pápa, hogy a' Keresztény Fejedelmek félre tévén a' magok között támadott pert, egy szívvel 's lélekkel a' Pogány Török ellen támadtak vólna fel; de nehéz vólt azt kívánni, a' minek tellyesítése nem vólt hatalmában: tehát Karvajali János Kardinálist és Apostoli Követet küldé Magyar-Országba, 1456-dik esztendőben, a' ki azon esztendőben Budán tellyes Bútsút hírdet azok' részére, a' kik vagy magok személyek szerint a' Török ellen hat Hónapig fegyverben szolgálnak, vagy magok költségével annyi ideig Katonát tartanak. Mivel a' Kereszténynek vékony készűlettel vóltak, nem szunnyadozott Mahometh Török Császár, hanem kétszász-ezer néppel már a' Száva vizéhez közelgetett; Tábori hajókat is vonattatott fel a' Dunán a' Fekete Tengerből, kétség kívűl nem másért, hanem hogy azokat is segítségül vévén, Belgrád Várának falait sűrűbb ütésekkel kongathassa. Eleibe indúlt

Digitized by Google

Mahomethnek Hunyadi János, és az Apostoli Követet, azon ideig öſzve-ſzedett Kereſztes Katonákkal Szegeden találta, a' kikkel le akara menni Péter-Váradra; de Hunyadi János hathatósan javaslotta az Apostoli Követnek, hogy Budára viſzſza térjen, és ott a' fiatal Királyt Láſzlót, az Orſzágnak illy ſzoros környűlállásaiban bölts tanátsával támogassa: engedett Hunyadi János' beſzédjének az Apostoli Követ, és ez Budára, amaz pedig Belgrád felé indúlt. Minekelőtte Hunyadi János Belgrádot megközelítené, oda érkeze Mahomethnek egéſz Tábora *Juliusnak* 4-dik napján 1456-dik eſztendőben, mindenfelől a' Várat úgy bérekeſztette, hogy még a' madár is mesterségesen repűlhetne ki belőle: talált még is olly útat Szilágyi Mihály, Belgrád Várának Fő-Kapitányja, mellyen Láſzló Királyt a' jelen lévő veſzedelemről tudósította; Láſzló, a' helyett, hogy a' megſzállott Várnak segedelmére ſzolgáló rendeléseket tenne, vadáſzatnak ſzíne alatt Ulrik Gróffal Budáról Bétsbe ſzaladott. Hunyadi János vólt tehát Isten után Magyar Hazánknak leg-nagyobb óltalma, a' ki Kapiſztrán Jánossal tanátsot tartván, miképp' lehetne a' Várban bérekeſztett Magyarságnak segítséget adni, azt végezték, hogy vízen tennék meg az ütközetnek elsö próbáját: elkéſzíttetnek azért kétſzáz hajók, mellyekhez egy igen nagy gálya ragaſztatott, melly a' több hajóknak, 's azokban lévő hadakozóknak, mintegy erös Vár, óltalmára lenne; izentek az alatt Szilágyi Mihálynak, hogy midőn ezek a' hajók az ellenséggel ſzemközt lévén leg-hevessebb viaskodásban leéndenek, indúljon meg a' Vár felől lévő partról, mennél több hajókkal lehet, és azokkal a' vízen viaskodó ellenségre hútulról tsapván, azt ha lehet, közbe ſzorítsa. Tíz nap, és annyi

Digitized by Google

éjtſzaka törte már Belgrád Várának ſalait Mahometh, midón Szalankeméntől *Juliusnak* 14-dik napján megindúltak a' mi tábori hajóink, mellyek réſz ſzerint Kereſztes, réſz ſzerint más régi gyakorlott Vitézekkel, és mindenfelé fegyverrel meg vóltak rakva. Hunyadi János, és Kapiſztrán János a' Duna parton a' hajók' erannyában ballagván, bíztatták a' Népet. Midón a' Török tábornak ſzemébe tűntek a' mi tábori hajóink, tréfára vélték a' Törökök a' dolgot, és katzagni kezdettek, azonban midón látták, hogy a' hajóban evező Kereſztények nem értenének a' tréfához, ők is tsáklyákat kaptak, 's taſzították a' partról felénk a' hajókat; Kiáltja Kapiſztrán János a' Jézus' nevét a' partról; hogy azon névnek erejében helyheztetnék a' megütköző Vitézek tellyes bizodalmokat, erős kiáltással bíztatta őket; Hunyadi János is hasonló ſzókkal öntötte a' lelket a' viaskodásra kéſzen lévő Katonaságba. Öſzve-ütközik az alatt Mahomethnek vízen lévő serege a' mieinkkel, és ſzórják egymás ellen a' nyilakat, sütik az ágyúkat, mellynek látására megindúlnak Belgrád Várában lévő Vitézeink 40 hajókkal, hogy a' Török tsajkásokat közbe kerítsék; a' Törökök minekelőtte víznek ereſzkedtek, öſzve-lántzolták hajóikat, hogy egybekaptsolt erővel bátrabban hadakozhassanak, de midón a' Várbelieket is látnák hátúlról utánnok evezni, hogy közbe ne ſzoríttassanak, hirtelen feloldották a' lántzokat, és a' hajókat egymástól meſzſzebb taſzították, a' végre, hogy nagyobb helyet foglalván, a' mi hajóinkat egymástól meſzſzebbre válaſzſzák; de nem haſznált nekik ez a' feltalálás, mert a' mieink könnyebb kéſzűlettel lévén, nagy sietséggel körűl-lepték a' Török hajókat, és azokat a' benne lévő ellenséggel együtt vágták, égették, míglen öt óráig tartó

verekedés után a' pogányságon erőt nem vett a' Keresztény tábor. Ezen ütközetben a' Török gállyákból hármat elsüllyesztettek a' Keresztények, négyet minden hadi-ferszámmal, és benne lévő Néppel együtt elfogtak, a' többi hajóit pedig ugyan azon pogány ellenségnek úgy megrongálta a' Kereszténység, hogy annak Mahometh soha többé hasznát nem vehetné. A' hadakozó Törökök közzűl egy sem ment viszsza seb nélkül; a' Dunába pedig közzűlök 500-zan fűlladtak. Az ellenségnek ezen első vízen lett megverése után, mellynek híre az egész Európát hamar elfutotta, éleményt, és Vitézeket, a' kik a' Várnak tovább való őrzésére lennének, hajókon vittek által a' Keresztények a' Dunán; maga is által-ment Hunyadi, és Kapisztrán János, a' kik is az ő jelen-léttekkel Szilágyi Mihályt, és Kanisai Lászlót, a' kik Belgrád Várának mind azon óráig eleven bástyái vóltak, megvígasztalták. Elrendelvén mindeneket, mellyek a' Várnak megtartására szükségesnek látszottak lenni, Kapisztrán János Hunyadi Jánossal a' Száva vizén által-mentek Zimonba, hogy onnét, mind az elérkezendő segítségekre gondjok lenne, mind pedig a' túl fekvő ellenségnek mozdúlásaira szemesen vigyáznának. Elérkezett kevés napok alatt a' segítség, melly hatvan-ezerből állott, mind Keresztes Katonák vóltak, (p) kivévén azt a' tsekély sereget, mellyet Korogh János Makoviai Bán, és Posega-Vármegyének Fő-Ispánja oda vezetett vala. Ezt a' gyülevész Népet egynehány nap Zimon' határában a' hadi rámához igazgatta Hunyadi János, azután a' Száva vizén Belgrádba által-tétette, maga is utánnok ment; Mahometh pedig ha szeszergett is, eltitkolta mindazonáltal félelmét, és éjjel nappal törette a' Belgrádi bástyát, mellynek nagy része

Digitized by Google

midön már több helyen öszve-törve halomban feküdne, 21-dik *Juliusban*, midön már a' nap hanyatlana, a' Város sántzainak ereszti leg-bátrabb Jantsárit, és egy rohanással a' hegy alatt lévő erősséget elfoglalja. Erre úgy megrémült a' Várban lévő Kereszténység, hogy azon erősségnek tovább való óltalmazhatásáról maga Hunyadi János is kétségeskedne; sőt Szilágyi Mihály, Kanisai László, több Várbeli Fő-Tisztekkel együtt azt nézték, hogy drágább holmijeket hajóra rakván, az ellenség' dühössége elől merre övezzenek. Kapisztrán János tartotta még bennek a' lelket, mert ez mennél nagyobb sietséggel lehetett, egybe-szedte a' Keresztes Népet, és azokkal a' hídat, mellyen az ellenség a' belső Város felé kezde tolongani, elállotta, és ott egész hajnalig viaskodtak a' pogányokkal, a' kik is a' fáradttak helyébe új nyúgodt legényeket állítottak. Hosszas viaskodás után már a' sántzokba ereszkedtek a' pogányok, hogy onnét a' megromladozott falaknak nyílásain a' belső Városba betsúszhassanak. Itt már utolsó veszedelemben függött a' Város, midön a' Várbeliek szurkos és kénköves rőzsét és venyegét 's forgátsot gyújtván, azt a' sántzba mászkáló Törökökre hirtelenséggel levetették: egy szempillantásban elfogta a' füst, és láng az egész Vár-allyát, melly sokakat megfojtott, másokat pedig olly rémülésbe hozott, hogy félelmekben az oldalokon lévő kardra sem akadhatnának. Kinyomták tehát szerentsésen őket a' Várnak külső erősségéből a' Keresztények, Hunyadi pedig azonnal a' bástyáknak nyílásaira őrizeteket rendelt, és fej-vétel alatt megparantsolta, hogy senki helyéből ki ne mozdúlna: ezt okossan elrendelte az akkori környűlállásokhoz képpest Hunyadi János; de még is a' Keresztes Katonák, a' kik

Digitized by Google

a' Hadi-törvénynek ſzoros megtartását nem tanúlták, ezt által-hágták, némellyek tudniillik az előbbeni nyereségben vér-ſzemet kapván, a' Várból kimentek, és fellyebb-alább kóborló Törökökbe bele kaptzáskodtak: a' Törökök ſzaladni kezdettek, a' Kereſztények pedig utánnok eredtek; ezt látván, a' Várban lévő Kereſztesek közzűl sokan a' Törököket kergető társaik után indúltak, úgyhogy már három-ezeren vólnának a' Váron kívül a' Kereſztesek közzűl: közikbe ugrik ezeknek Kapiſztrán János, és puska helyett a' Kriſztus' Kereſztét emelvén fel, bíztatja társait, és velek elsőben is az ellenségnek ágyúit foglalja el, onnět Mahometh' sátora felé nyomódnak, és a' Csáſzárnak Test-őrző Jantsárjait erőssen kezdik nyakazni. Nagy réműlés fogta el itt az egéſz Török tábort, úgy annyira, hogy sátoraikat, hadi-eſzközeiket, minden éleményekkel együtt magok után hagyván, Mahometh Török Csáſzárral együtt nagyobb félelemmel ſzaladtak el, mint a' minő bátorsággal jöttek vala a' Kereſztények ellen. Elestek mindenestől ezen ütközetben a' Törökök közzűl, azokat egybe-vetvén, a' kik azután seb, vagy bádjadtság miatt lelkeket kiadták, többen 40 ezernél; az ágyúknak pedig, tábori-hajóknak, és mindenféle apróbb, vagy öregebb hadi-ſzerſzámoknak alíg vólt ſzámok: tevék' lovak', ökrök', tehenek', és más teher hordásra, vagy éleményre ſzolgáló marháknak sokasága véghetetlen vólt; rövid ſzóval: az egéſz Török tábornak erőssége, kintse, és eledele a' Kereſztényeknek kezekben hagyatott, maga a' Török Csáſzár is veſzedelmes sebbe esvén, ſzaladva is nehezen tarthatta meg életét; melly győzedelemnek az vólt legfőbb haſzna, hogy a' Török, Mátyás Király' idejéig nem bátorkodván megmozdúlni, Magyar Hazánkat tsendességben hagyta.

Digitized by Google

(o) Hunyadi János, elöbb, hogy sem ezen Orſzág-Gyülés tartatna, Fritzbey Basa' Táborát megſzalaſztotta, magát a' Vezért elfogta, és Vidint, Bolgár-Orſzágnak nevezetes Városát elégette.

(p) Ha ezek gyakorlott, és tanúlt Katonák lettek vólna, fele sem lett vólna ſzükséges a' Török' megverésére; de a' mint Vandingusnál *Annal. Minor. Tom. XII. ad an.* 1456. olvassuk, ebben az egéſz 60 ezerböl álló Kereſztes Seregben nem mások, hanem paraſztok, koldúsok, deákok, Papok, és Remeték vóltak; ezek közzül pedig sokaknak se paripájok, se kardjok, se puskájok nem vólt, hanem fegyver helyett furkós, vagy görtsös-botot vittek az ellenségnek megverésére a' kezekben; öltözetjek (*Uniformissok*) pedig ollyan vólt kinek-kinek, a' millyen tetſzett.

§. 43.

Hunyadi János életét végzi; Láſzlónak, Hunyadi János öregebbik fijának a' Budai Várban feje vétetik, és az egéſz Hunyadi Ház nagy veſzélyben keveredik.

Azon örömet, mellyet a' Töröknek Belgrádnál történt hármas győzéséböl vett az egéſz Európa, setét homállyal fedezte bé Hunyadi Jánosnak ſzomorú halála. E' győzedelmes Vezér, azon eſztendöben, mellyben Belgrádnál Mahometh' táborát megverte, 's elſzéleſztette, forró betegségbe esvén, Belgrádból Zimonba általvitette magát, feleségét, 's két élö gyermekeit, Láſzlót tudniillik, és Mátyást magához hívatta, és nékik végső atyai oktatását adta, hogy az Istenhez tiſzteletet, Fejedelmekhez hív engedelmességet, Hazájokhoz pedig állandó igaz ſzeretetet mutatnának. Magához hívatta azután Kapiſztrán Jánost ſzíves jó barátját, már nem úgy, mint Vezér baj-társát, hanem mint Lelki-attyát,

Digitized by Google

hogy lankadt testéből bújdosni készűlő nagy lelkét idvességesen útra készítené: meggyónt igaz töredelemmel, és midön az Úr-vatsorájában végsöképpen részesűlni kívánna, méltatlannak ítélte lenni magát, hogy azon Nagy Szentség az ö hajlékába hozattassék, hanem magát beteg ágyostól a' Templomba vitette, és ott igaz tisztelettel részesűle az Úr' testében: így elkészíttetvén, bóldogabb életre költöze, hogy ott fedhetetlen életének érdemlett jutalmát vegye, és az elötte elhúnyt jó életű Magyar Vitézekkel egy karban légyen. Halála történt *Augustusnak* 11-dik napján, a' többször megnevezett 1456-dik esztendőben. Teste Erdély-Országba Gyula-Fejérvárra vitetett, hogy ott nagy tisztelettel eltemettessen. (*q*) Hunyadi János' halála után, László Király Bétsből lement Báts-Vármegyébe Futakra, hogy ott az Ország' Nagyjaival tanátskozzon; azt is eltökéllette magában, hogy Futakról lemenénd Belgrádba, hogy azon Várnak romladozott falait lássa, és minden ellenkező esetre megerősítse. Eleibe jött a' Királynak Hunyadi László, a' meghólt Hunyadi János Fö-Hadi-Vezérnek öregebbik fija, (*r*) hogy a' Királynak tiszteletet adjon; de már akkor Ulrik Czilei Gróf megtöltötte gyanúsággal a' Királyt, hogy Hunyadi Lászlót elötte gyűlölségbe ejtse; azért, menedék-levelet kívánt Hunyadi Lászlótól a' Király, mellyel ez magát lekötelezné, hogy a' Várat a' Királynak által-adná, és semmi ellenkező dolgot Belgrád Várában a' Király' szentséges személyje ellen el nem követne. Sértette ez Hunyadi Lászlónak szívét; mert tudta, hogy a' Királynak ezen kívánsága Ulrik Gróf' áskálódásából származna, fájdalmát mindazonáltal eltitkolta, és, hogy a' Király' parantsolatja szerint mindeneket tellyesíteni akarna, magát ajánl-

Digitized by Google

lotta: elöre ment Hunyadi, és hogy a' Királyt nagyobb tiſztelettel fogadhassa, ſzép rendeléseket tett Belgrád Várában: oda érkezett kevés idő múlva a' Király is, Ulrik Króffal, és 4 ezer Kereſztet viselő Német Katonákkal. Rozgon Raynaldot küldé elöre a' Király a' Várba nagyobb bátorságnak okáért; mert egéſzen megtöltötte vala őtet a' Czilei Gróf gyanúsággal, mintha Hunyadi Láſzló álnok ſzívvel vólna a' Királyhoz, és valamelly titkos ártalmat forralna, hogy a' Királyt elveſztvén, az Orſzágot elfoglalhassa. Rozgon Raynaldot követte a' Király Czilei Gróffal, és több Udvari Tanátsosaival, a' ki után a' Vár felé nyomódott a' Kereſztet viselő Német Katonaság; a' kapun kívül eleibe jött a' Királynak Hunyadi Láſzló, és a' Várnak kúltsait nagy tiſztelettel néki által-adta; bément a' Király a' Várba Udvari Népével együtt, a' kiknek nyomában vólt a' Kereſztes Katonaság; ezek elött Hunyadi a' felvonó hídat elzáratta, hogy a' Várba be ne mehessenek: megháborodott ezen Láſzló Király, a' ki tömve lévén gyanúsággal, Hunyadi Láſzlónak minden tselekedeteit, még ha imádkozott is, roſzra magyarázta; kérdé tehát Hunyadit, mi végre tselekedte légyen, hogy az őtet követő Katonákat a' Vártól elküſzöbölte? Hunyadi nyomos mentségét adta ezen tselekedetének, hogy tudniillik az Orſzág' törvénye tíltaná a' határon lévő erősségekbe az idegen Orſzágbeli Népet bébotsátani, ehez azt is hozzá ragáſztotta, hogy a' Király, a' ki magát valaha Bétsben a' Magyarok elött Magyarnak lenni mondotta, most, maga Háza-népe között lévén bíztos helyen vólna, kéſzek vólnának ők mindeneket, ha még az életeknél is drágább vólna, ſzerette Királyjokért feláldozni. Maga is látta a' Király, hogy jól beſzéll ez az em-

Digitized by Google

berséges ember; meg-nyúgodott tehát valamennyire elméjében. Ulrik Gróf azonban üzte a' mesterségét, és Hunyadi Láſzlót a' Király elött motskos hazugságokkal bémázolta; beſzédjének nagyobb hitelességére azt is emlegette, hogy a' Kereſztes Vitézeket is nem más okból rekeſztette vólna ki a' Várból, hanem hogy a' Királyon könnyebben erőt vehessen; azon légyen tehát a' Király, hogy ezen veſzedelmes embert az Orſzágból gyökerestől ki-irtsa, söt azt is sokſzor rebesgette a' Király előtt, hogy a' Magyaroktól az Orſzág' ſzélén lévő Várakat elvenné, és azokat Német Kapitányok' őrizetére bízná. Tudták ezen áskálódásait Ulriknak sokan Hunyadi' jóakarói közzűl, azért ezt inték vala, hogy magára, 's Hívatalára eſzésen vigyázna; forrott az alatt Ulrik ellen másokban is a' méreg; eltökéllették tehát magokban, hogy nem sokára megtépik a' tollát ennek a' Magyarok' féſzkében motskoló verébnek: erre maga nyújtott alkalmatosságot; magához hívatta talán őtet Hunyadi Láſzló, hogy vele némelly dolgait közölje, megjelent Ulrik, és viſzános köſzöntés után beſzélgetésbe erednek: Hunyadi panaſzolkodva inkább, hogy sem felgyulladt elmével emlegetni kezdé Ulriknak azon tselekedeteit, mellyekkel mind ama' bóldog emlékezetű Hunyadi Jánost, mind pedig most őtet is ſzűntelen üldözné; felpattant erre a' beſzédre Ulrik, és kardot ránt Hunyadi ellen, 's azt heves tsapással fejének ſzabja; ott lett vólna vége Hunyadi Láſzló életének, ha kezét vetvén védelmére, az ujjában lévő arany-gyűrűvel a' tsapásnak erejét fent nem tartóztatta vólna; beugrottak a' lármára Láſzlónak emberei, és hogy Urokat védelmezzék, Ulrik Czilei Grófnak testéből kiſzabták a' lelket, 15-dik *Novemberben* 1456-dik

eſztendőben. Megrémült ezen hírnek hallására Láſzló Király, és nagyon felháborodott, de minekutánna Hunyadi Láſzló a' Király' előtt letérdepelvén, az egéſz dolgot igazán előbeſzéllette, és botsánatot kért, a' Király azt az ítéletet hozta, hogy Ulrik tulajdon oka vólt maga halálának, Láſzlónak megbotsátott, vagy legalább úgy mutatta, mintha ellene semmi nehezteléssel nem vólna. Kevés idő múlva elkéſzűlt Láſzló Király Belgrádból, a' ki, hogy Hunyadi Láſzló is vele együtt Budára jönne, parantsolta, talán, hogy ottan Ulrik' halálát könnyebben megboſzſzúlhassa. Elindúltak Belgrádból, és midőn a' Temesvári határhoz közelítenének, a' Királynak eleibe jött gyáſzos öltözetben az elhúnyt Hunyadi János' özvegye Horogſzègi Szilágyi Erzsébeth, Mátyással, az ifjabbik fijával együtt, és a' Királyt a' Várbeli palotába bévezetvén, térd-hajtva kérte, hogy az öregebbik fijának elkövetett vakmerőségét kegyesen botsátaná meg. Láſzló Király az Oltári ſzentségre megesküdvén, fogadta, hogy Ulrik' megölését soha Láſzlónak még ſzemére sem fogja vetni, annál is inkább meg nem fogja bűntetni, (s) sőt mind a' kettőt attyafiának, Láſzlót báttyának, Mátyást pedig öttsének fogadta; azt parantsolta azután, hogy gyáſzos öltözetekből kivetkezvén, veres bárson köntösbe öltöznének: betellyesíték a' Király' parantsolatját, 's vele együtt Budára mentek. Nem sokáig tartott a' Hunyadi Háznak tsendes nyúgodalma; mert Gara Láſzló Nádor-Ispán, és Bánfi Pál, mintha Ulrik' bőrébe ölöztek vólna, Hunyadi Láſzlót a' Király előtt elárúlták, és az egéſz Hunyadi Házat, sőt egéſz Magyar-Orſzágot nagy veſzélybe hozták; nevelte Láſzló Királynak Hunyadiról való gyanakodását az, hogy azon időben Hunyadi Láſzló nehány lovas sere-

Digitized by Google

geket fogadott, a' kiket talán az Orſzág' határainak őrizetére Belgrád Várába le akara vezetni: mivel ezen fegyveres lovas legények Buda és Pest Városának környékében fel 's alá nyargaltak, a' Király ezen látvánságot roſzra magyarázta; elvégezte tehát magában, hogy Hunyadi Láſzlónak fejét veteti. A' Királyhoz hívattatik Láſzló az ő testvér Öttsével Mátyással együtt 21-dik *Mártziusban*, és nem tudom mitsoda titkos ſzemre-hányások után a' Királyi épűletnek egyik réſzében elzáratott, hasonlóképpen Mátyás is jelen nem lévén Báttyának vádoltatásán, egy más ſzobában betsukatott, a' nélkül, hogy egymás' rabsága felől valamit tudhatnának. Más napra kelvén az idő, megfogattattak, és mintha gonoſztévők lettek vólna, tömlötzbe zárattak a' Hunyadi Háznak hív emberei közzűl ezek: Vitéz János, Váradi Püspök; Rozgon Sebestyén, Kanisai Láſzló, Bodó Gáspár, Madaráſz György, Horváth Pál, több Fő-Emberekkel együtt. Harmad' nap, az-az *Mártziusnak* 23-dik napján Hunyadi Láſzló a' Budai Tanátsnak kezébe adatott, olly parantsolattal, hogy még azon a' napon estve felé feje vétetne: (*t*) kivezettetik tehát ezen ſzerentsétlen ifjú Hunyadi Láſzló a' Sz. Györgytől neveztetett piatzra, nem meſzſze a' Királyi palotától, a' mint most a' Budai Várban a' fegyvertartó ház építve vagyon; minekutánna az, a' kire gonoſzságának kihírdetése bízatott, ezen ſzókat mondotta vólna: *így büntettetnek, a' kik a' Királyhoz nem hívek!* a' Hohér nagy erőſzakkal nyakákoz sujtá a' pallost, de három vágásra sem ſzeghette le válláról a' nyakát; harmadik tsapás után a' földre borúlt ugyan Hunyadi Láſzló, de onnét maga erejével felkelt, és sírással egyelített jaj ſzók között még az érzékenység nélkül való kőfalakat is hívta segítségül; kiáltotta, hogy

Digitized by Google

három tsapásnak elszenvedésénél, mellyet már kiállott, szokásból vett törvény szerint többel nem tartozna: nem talált még is irgalmat ezen nagy reménységû ifjú, hanem, midön a' földre borúlna, nyakastól a' fejét elfürészelték inkább, hogy sem elvágták. Testét fekete posztóba fordíttták, és Mária Magdolna Templomába tették étszakára; más nap azután minden halotti pompa nélkül, a' Kisztus Sz testének Templomába temettetett el, a' melly Templomból utóbb Szilágyi Mihály' rendeléséből Erdély-Országba Gyula-Fejérvárra (most Károly Várnak nevezetik) vitetett, és nagy tisztelettel az attyának hamvai mellé temettetett. Fájdalmas érzékenységgel vette ezen szomorú hírt Hunyadi Lászlónak édes Annya Horogszegi Szilágyi Erzsébeth, a' ki azonnal Katonákat fogadván, maga részéről Hadi-Sereget állított ki a' Király ellen; hasonlóképpen tselekedett Szilágyi Mihály is, és azt izente Szilágyi Erzsébeth Budára a' Királynak, hogy ha Mátyást a' Budai fogságból ki nem botsátja, mind Temesvárt, mind pedig az Ország' határán lévő erősségeket Mahometh Török Császárnak által-adándja. Megszeppent ezen bátor izenetére Szilágyi Erzsébethnek a' Király, és szokása szerint Bétsbe szaladott, Hunyadi Mátyást is elvitte magával; (*u*) Vitéz Jánost pedig a' fogságból kiereztette.

(*q*) Hunyadi Jánosnak mind Rómában, a' III. Kalisztus Pápa, mind pedig Párisban VII. Károly Frantzia Király áldozatokat tettek Hunyadi' lelkéért, és halottas pompát követő beszéddel, melly Hunyadi Jánosnak dítséretét, 's emlékezetes tselekedeteit foglalta magában, tisztelték meg ezen Nagy Vezért. A' mi Hunyadi Jánosnak eredetét illeti, többen többféleképpen vélekednek: én elöttem leghitelesebbnek látszik azoknak véleménye a' kik Hunyadit Buthó nevezetû attyától származottnak lenni mondják; ezen Buthó eredetére nézve Olán volt,

Digitized by Google

vólt, de Erdély-Országban fegyvere által megnemesíttetvén, Hollós nevezetü Helységgel 'Sigmond Királytól megajándékoztatott. Eunek fija János 1392-dik esztendöben született, és felserdülvén, Cháki Miklós Erdélyi Fejedelem' Udvarában, azután pedig Széchy Dénesnél, a' ki akkor Zágrábi Püspök vólt, neveltetett; alkalmatos lévén a' katonaságra, fegyvert kötött, és Hadi-ereje, 's okossága által annyira lépett, hogy Országunkban 'Sigmond, Albert, I. Uladislaus, és ezt követö V. László Királytól leg-méltóságosabb hívatalokkal tetéztetnék.

(r) László, Hunyadi Jánosnak öregebb fija, attyának halála után, az Ország' határán lévö Váraknak örizetét, mint azoknak Fö-Kapitányja, felválalta; ezen fellyül, Horváth, és Dalmátzia-Országnak Bán nevezet alatt való Kormányozása az attyáról reá szállott, úgyhogy ezen fényes tzímekkel (*titulusokkal*) már 24 esztendös korában fényeskedne.

(s) Ezen esküvése László Királynak vólt 1456-dik esztendöben, *Novembernek* 23-dik napján; ugyan azon a' napon 1457-dik esztendöben lett halála László Királynak; mellyröl alább fog emlékezet lenni. Erröl némellyek úgy vélekednek, hogy az Istennek igaz büntetéséböl következett, hogy Lászlónak azon a' napon lenne halála, a' melly napon esküvéssel kötötte vala le magát, hogy Ulrik Grófnak halálát Hunyadi Lászlón meg nem fogja bosszúlni: mivel pedig Hunyadi Lászlónak fejét vétetvén, fogadását feltörte, az Istennek büntetö ítéletét el nem kerülte. Erröl tegyen ítéletet ki-ki, a' mint tetszik. Én, a' ki az Isten' laistromába még bé nem tekintettem, ha valósággal az Isten' büntetéséböl történt-é, vagy nem? az ítélet-hozásra nem bátorkodom eresztkedni.

(t) Nagyon eltitkoltatott Hunyadi Lászlónak halálos *szententziája*, ne talán e' miatt a' Nép közt zendülés támadjon, söt bizonyos dolog, hogy ha Hunyadinak halálra kárhoztatása Buda Városában elhíresedett vólna, maga a' Köz-nép, söt a' szölömívesek erövel is kiragadták vólna ötet a' Hóhér' körmei közzül. Tudták ezt, a' kik Hunyadi' elvesztésének eszközi vóltak; azért is úgy rendelték, hogy nem reggel, midön munkások a' szölöbe seregesen mennek, hanem estve felé vétetne feje.

Digitized by Google

(u) Tsudálkozásra méltó dolog, hogy Láſzló Király illy nagy ſzélvéſzben látván lenni az Orſzágot, Mátyást ſzabadságra nem botsátotta, holott ennek ſzabadságra ereſztése által tsendességet ſzerezhetett vólna az egéſz Orſzágban, sőt mintha nem is őtet illette vólna Hazánk' veſzedelmének eltávoztatása, Láſzló' megöletésével, és Mátyás' elrablásával felzavarta az Orſzágot, és midőn mindenek mozdúlásban vólnának, a' tsendesség' megſzerzéséről nem tsak nem gondolkodott, hanem azt Mátyás' rabsága által mintegy eltökéllett ſzándékkal meggátolta.

§. 44.

V-dik Láſzló Királynak halála.

Olly nagy vólt már Szilágyi Erzsébethnek a' Hadi-Serege, hogy annak Láſzló Király ellene nem állhatna, azért, nagy hirtelenséggel tsak nem fél Magyar-Orſzágot maga hatalma alá hódította. Midőn mindenfelől villog a' fegyver Magyar-Orſzágban, Láſzló Király Bétsben a' Házasságról gondolkodik: VII-dik Károly Frantzia Királynak Magdolna nevű leányát váſaſztá élete' párjának, a' kiért Követeket küldé Frantzia-Orſzágba. Gondolkodott azután Láſzló, hogy Orſzágai közzül mellyikben tartaná a' Menyegzős pompát, Podiebrád Györgynek tanátsából Tseh-Orſzágban Prága Városát váſaſztotta. Általment tehát Bétsből Prágába, Hunyadi Mátyást is elvitte magával, de nem azért, hogy a' Menyegzős örömben réſzessé tegye, hanem hogy ezen ártatlan iſjúval a' Prágai tömlötzöt is meghevertesse. Eltelt már *Novembernek* 22-dik napja, midőn estve nagy gyomor-fájásba esik a' Király; hívattatnak az Orvosok, de haſzontalan vólt minden orvoslás; Lelki-Atyák hívattatnak tehát, a' kik a' halállal küſzködő Királyt más világra útba igazítanák, a' kiknek imádsági között pihe-

Digitized by Google

nését végzé *Novembernek* 23-dik napján, 1457-dik eſztendőben, ugyan azon a' napon, mellyen valaha megesküdött, hogy Hunyadi Láſzlón Ulrik Grófnak megölését meg nem boſzſzúlja. Halála előbb történt, hogy sem a' Frantzia-Orſzági Herczeg-Aſzſzony Párisból Prágába érkezett vólna. Nem felejtkezett el Láſzló Király Hunyadi Mátyásról; mert halála előtt Podiebrád Grörgyöt Tseh-Orſzágnak Igazgatóját igen nagyon kérte, hogy Mátyást soha a' tömlötzből ki ne ereſztené.

I. MÁTYÁS.

§. 45.

Hunyadi Mátyás Magyar Királynak váláſztatik.

Láſzló Király' halála után tized' napra levél ereſztetett az egéſz Orſzágba, melly által az Orſzág' Rendeinek híreltetett, hogy Pest Városában *Januarius* Hónapnak első napján megjelennének, a' végre, hogy Láſzló' helyébe közakarattal Királyt váláſztanának. (*x*) Megjelent Szilágyi Mihály, 40 ezer Katonát vezetvén maga után, Pest Városában, és vele együtt sok Fő-Emberek, úgymint: Székelyi Tamás Aurána Várának Kapitányja; Rozgon Sebestyén; Kanisay Láſzló; Szent-Miklósi Pongrátz; ezek Pest Városában vóltak. A' Budai Várban pedig Gara Láſzló Nádor-Ispán; Ujlaki Miklós; Lendvay Pál, és némellyek az Orſzág' Nagyjai *közzűl* együtt tanátskoztak. Jóllehet nagy réſzét az Orſzágnak maga akaratjára húzta Szilágyi Mihály, a' kinek eltökéllett ſzándéka vala Hunyadi Mátyást a' Királyi-ſzékbe ültetni, hogy mindazonáltal Mátyás köz-akarattal váláſztassék Király-

Digitized by Google

nak, Gara Láſzlót, és annak társait maga réſzére akarta húzni: féltek ezek, ne hogy Mátyás, az ő Báttyának halálát, és a' maga' sanyarúságát, mellynek ezek okai vóltak, valaha megboſzſzúlja rajtok, ugyan azért Mátyást örömest megmentették vólna a' Királyságtól; Szilágyi Mihály tehát által-menvén Budára, reá beſzéllette Gara Láſzlót, hogy Pestre az Orſzág' Gyűlésébe által-jönne. Minekelőtte a' tanátskozáshoz kezdettek vólna, Szilágyi Mihály megeskűdött az Orſzág' Rendei előtt, hogy Hunyadi Láſzlónak megölettetése soha még kérdésbe sem vétetődne, a' végre, hogy a' kik annak okai vóltak, megbűntetődjenek; ezt pedig azért tselekedte, hogy Gara Láſzlót társaival együtt könnyebben Mátyás' réſzére húzza. Hozzá kezdettek azután a' tanátskozáshoz: Szilágyi Mihály kezdett a' beſzédhez, a' ki elsőben is emlékeztette a' Hazát az elhúnyt Hunyadi Jánosnak ditső erkőltseire, a' ki többſzör győzedelmeskedvén a' Törökön, Orſzágunkat sokſzor megmenté a' veſzedelemtől, mind ezek után pedig a' jutalom helyett, mellyet várhatott vólna az Orſzágtól, egyik gyermekének feje vétetett, a' másik pedig, úgymond, most is idegen Orſzágban tömlötzöt ſzenved; (y) méltatlan jutalom vólt ez Hunyadi Jánosnak olly sok jótéteményéért, hatalmában vólna pedig most az Orſzágnak, hogy ezen Nagy lelkű Hazafiának érdemére nézve annak fiját Mátyást, Királyságra felmagaſztalja. Midőn Szilágyi Mihály a' beſzédet elvégezte, sokan azt vélték, hogy talán önnön maga ásítozna a' Királyságra, értésére adták tehát néki sokan, hogy valamint őtet ezen Felséges tiſzteletre méltónak lenni ítélik, úgy ebben akaratjával nem ellenkeznének. Szilágyi Mihály díſzes Magyar beſzéddel megköſzönte azoknak hajlandóságát,

Digitized by Google

a' kik az Orſzág' Rendei közzül voksokkal reá tzéloztak, és javaslotta, söt kérte, hogy azon ſzíves hajlandóságot, mellyel hozzá vólnának, Hunyadi Mátyáshoz fordítanák: nem állottak még is mindnyájan Szilágyi' tanátsára, azért több napokig tartott közöttök a' tanátskozás. *Januariusnak* 24-dik napján ismét együtt vóltak az Orſzág' Rendei, 40 ezer fejből álló Katonaság pedig, a' kiket Szilágyi Pestre vezetett, a' a' befagyott Duna' hátán a' jégen állott, míglen az Orſzág' Nagyjai azon Palotában, mellyben a' Gyűlés tartatott, vetekednének, a' Katonaság, melly a' jég' tetején állott, nem ſzenvedhetven tovább a' hideget, köz-akarattal felkiáltott, *Éljen a' Mátyás! Éljen a' Mátyás Király!* a' kiknek harsogó kiáltások midön az Orſzág' házáig terjedett vólna, félbe-ſzakaſztván a' vetekedést, magok is felkiáltottak: *A' Mátyásnak hoſzſzú életet, ſzerentsés kormányozást, boldog Királyságot, Éljen a' Mátyás Király!* (z) Ezen válaſztás lett 1458-dik eſztendőben, *Januariusnak* 24-dik napján. Mivel pedig Mátyás még fiatal vala, (tsak 15 eſztendős) úgy végezték ugyan azon Pesti Gyűlésben az Orſzág' Nagyjai, hogy Szilágyi Mihály, Mátyás Királynak, 's az Orſzágnak öt eſztendeig Igazgatója lenne. (*aa*)

(*x*) Sokan vóltak V. Láſzló' halála után, a' kik sarkalták a' Magyar Királyságot. Elsö vólt a' ki a' Magyar Koronát kívánta, VII. Károly Frantzia Király, nem magának ugyan, hanem a' fijának, vagy a' jövendőbéli vejének. Második, a' ki a' Magyar Királyságot nyomozta, Fridrik Csáſzár vólt; talán azért, hogy a' Magyar Koronát, 's Magyar-Orſzágnak valamelly réſzét zálogba tartotta. Harmadik vólt Kazmér Lengyel Király, a' kinél Erzsébeth, a' meghólt Láſzló Királynak testvére vólt férjnél. Negyedik vólt Gulielm Szakſzoniai Vezér, a' ki Láſzlónak nénnyét Annát válaſztá vala élete' párjának. De még a' Magyarok között is Gara Láſzló Palatinus, és Ujlaki Miklós Erdélyi Vajda

Digitized by Google

eleget hunyorogtak a' Királyságra; tudom, hogy ha olly hathatós lett vólna mindegyiknek a' tehetsége, mint a' kívánsága, úgy válaſztás nélkül is Királlyá lettek vólna.

(y) V-dik Láſzló' halála után Podiebrád György, Tseh-Orſzági Igazgató (*Gubernator*) Hunyadi Mátyást a' tömlötz' sanyarúságából kivévén, a' maga palotájába vezette, és ott egéſz tiſzteletben nagy kegyességgel tartotta: tiſztességes őrizet alatt tartatott, nem vólt semmi baja, csak hogy ſzabadsága kötve tartatott.

(z) Minekutánna Szilágyi Mihály a' maga véleményét, mellyel Mátyást akarta a' Királyságra emelletni, az Orſzág' Rendei' eleibe terjeſztette vólna, mingyárt más nap a' Pesti Duna-parton egynehány akaſztó-fát állíttatott fel, azoknak rettentésekre, a' kik vele ezen dologban ellenkeznének; ezt pedig nem a' végre tselekedte, mintha ez által az Orſzág' Nagyjainak nyelvére, a' ſzabad-válaſztásban nyügöt akart vólna vetni, hanem csak azért, hogy az által a' több réſzre való hasonlást, mellyből belső háború következhetett vólna, akarta meggátolni: ezt tehát nem annyira Mátyásnak, mint Hazája' tsendességének ſzeretetéből tselekedte. *Dlugoss. Lib. XIII. Col.* 220.

(*aa*) Bétellyesedett Hunyadi Mátyáson Kapiſztrán Jánosnak jövendölése: azt beſzéllette tudniillik Hunyadi Mátyás, már midőn Király lett vólna, hogy néki még mint gyenge gyermeknek megjövendölte vala Sz. Kapiſztrán János, hogy valaha Magyar Király leénd: ezen jövendölése pedig Kapiſztrán Jánosnak illy környülállásban esett: Hunyadi János, a' ki Kapiſztránnak nem csak Vezér társa, de ſzíves barátja is vólt, kérte vala Kapiſztrán Jánost, hogy mint Lelki-Atya, áldást adna Láſzlóra és Mátyásra: Kapiſztrán mind a' kettőnek fejére tette a' kezét, midőn áldást adna reájok, de kereſzt formára tette, úgy, hogy jobb-kezét Mátyásnak, a' ki iſjabb vala; bal-kezét pedig Láſzlónak mint öregebbnek tette a' fejére; ezt látván Hunyadi János, kérdé az okát, hogy miért tette a' jobb-kezét az iſjabbik, bal-kezét pedig az öregebbik fija' fejére? azt felelte Kapiſztrán János: mert, úgymond, ezen iſjabbik fijad valaha Magyar-Orſzág' Királyja léſzen. Ezt maga Mátyás, már mint Magyar Király, az Orſzág' Nagyjai előtt sokſzor elbeſzéllette.

Digitized by Google

§. 46.

Magyar-Országba hozattatik.

Tetszett az Ország' Rendeinek, hogy azonnal Követek küldetnének Podiebrád Györgyhöz Tseh-Országba, a' kik annak Udvarából az új Királyt minden lehetséges tisztelettel bévezetnék Magyar-Országba. Ezen Követség bízatott Vitéz János Váradi Püspökre, Székelyi Tamásra, Rozgon Sebestyénre, Kanisai Lászlóra, Szokoly Péterre, a' kikhez kaptsolta magát az új Királynak Annya Szilágyi Erzsébeth. Minekelőtte ezék Morva-Országnak Straznitz nevezetű Mezö-Városában érkeztek vólna, meghallotta Podiebrád György Mátyásnak szerentséjét, és ezen örvendetes hírt maga akarta elsöben is kinyilatkoztatni, mellyet illy' módon vitt végbe: Mátyást, a' kit elöbb is maga asztalához szokott űltetni, most maga eleibe a' leg-első helyre űltette, és midön vígan ebédelnének, azt kérdé vala Mátyástól, hogy mivel ajándékozná meg azt, a' ki őtet egy reménytelen, de igen örvendetes hírrel megvígasztalná? Nem tudta Mátyás, hogy ezen kérdés hová czélozna, azt válaszolta tehát rövideden, hogy ő rab lévén, magával is jótehetetlen vólna, kissebb vólna tehát néki a' tehetsége, mint sem hogy a' nagy dolgokat nagy jutalmakkal idézhetné: akkor Podiebrád székéről felkelvén, tisztességesen magát meghajtá Mátyás előtt, és ezen szókkal köszönte: *Üdvöz légy Mátyás, Magyaroknak választott Királyja. Ő' szerentséden, mellyre méltó vagy, szívemből örvendek; nem kell nékem a' te hintsed; hanem csak barátságod; örülök, hogy leányomat olly mátkának jegyzettem el, a' kinek fejét Királyi Korona fogja tetézni:* (bb) *vigyázz, hogy szívességemről valaha meg ne felejtkezz, felbontha-*

Digitized by Google

tatlan légyen közttünk a' barátság. Ezen hírmondásra mintha álmából serkent vólna fel Mátyás, habozó gondolatjaival nem tudván, ha valóság légyen-é a' mit hallott, vagy tréfa? egy kevessé tétovázott, míglen Magyar-Országlól a' Követeket megelőző levelek az igazságot fel nem fedezték. Elérkeztek azonban a' Követek is Straznitz Városához, és ott megállapodtak, Podiebrád pedig magától nagy tiszteletel elbotsátá vala Mátyást, (*cc*) a' kit *Morava* vizének tulsó partjáig elkísére vala tiszteletnek okáért Podiebrádnak fija Viktorínus. *Februariusnak* 6-dik napján érkezett Magyar-Ország' határán várakozó hív Hazafiaihoz Mátyás, a' kit, mihelyt megláttak az Ország' Rendjeitől küldetett Követek a' Népnek sokaságával együtt, leugrándoztak lovaikról, mindnyájan térdet hajtottak elötte. Első vólt Mátyásnak édes Annya Szilágyi Erzsébeth, a' ki megölelvén szerette magzatját, mivel örömében nem szóllhata, egy anyai kegyes tsókkal, és egy mély fohászkodással áldoza néki. Az Ország' Nagyjai közzül Vitéz János vólt, a' ki nyers, és nyomos Magyar-beszéddel Üdvözlé a' Királyt. Mátyás ennek üdvözlését örömest elfogadta vólna, hozzá is kezdett a' szólláshoz; de az örömbül kibugygyant könnyhullatás, elkezdett beszédjét félbe-szakasztatta. Útnak kerekedtek azután mindnyájan, és Mátyást Budára vezették, a' hol az öszve-tsoportozott Nép igaz örömmel fogadta ötet. A' Várba felvezettetvén, leg-elöször a' Boldog-Asszony' Templomába ment bé, hogy ott az Egek' Urának egy-két fohászkodással áldozván, Atyai gondviseléséért hálákat adjon. A' Templomból a' Királyi Palotába vezettetett, a' hol az Ország feleskűdött Mátyás' hívségére, Mátyás pedig az Ország' Törvénnyének egy pontig való megőrzésére.

Digitized by Google

(*bb*) Mátyás midön Tseh-Országban fogva tartatna, Podiebrád Györgynek leányát Katalint, vagy más néven Kunegundét eljegyzé magának: gyengébb vólt ez, hogy sem öszve esküdhetett vólna Mátyással, midön ez Magyar-Országba haza vezettetett. Kezére került azután Mátyás Királynak ezen Katalin 1461-dik eszteneőben: három esztendeig élt Mátyás Királlyal, és 1464-dik esztendőben, *Februariusnak* 22-dik napján életének utólsó óráját érte. Teste Budán a' Sz. 'Sigmond' Templomában temettetett el.

(*cc*) Igen nagy betsülettel vólt Podiebrád György Hunyadi Mátyáshoz, midön ez Tseh-Országban fogva tartatna; de nem maradott jutalom nélkül Podiebrádnak szíves embersége; mert böven megjutalmazta ezt néki Szilágyi Erzsébeth, a' ki Vitéz János Váradi Püspököt küldvén Tseh-Országba, hogy fijának miképp' létte felöl értekezne: midön hallotta, hogy Podiebrád György Mátyáshoz nagy kegysséget mutatna, és ezt kész vólna minden ártalom nélkül haza botsátani, söt ha szerentséje elömozdítása kívánná, Katonákkal is segítené, ha 40. ezer aranyat adni mind ezekért nem sokallana; ezt Vitéz János örömmel megígérte, mellyhéz még 20 ezeret adott Mátyásnak az Annya, és így Podiebrádnak Mátyáshoz mutatott szíves barátságát 60 ezer arannyal jutalmazta meg.

§. 47.

Szilágyi Mihállyal méltatlanúl bánik Mátyás Király, mellyből okot vévén, sokan az Ország' Nagyjai közzül pártütésre hanyatlottak, a' kiket Mátyás okossan engedelmességre hozott.

Az ifjú Királynak hevességét okos tanátsával sokszor mértékleni akará annak Igazgatója Szilágyi Mihály; azért is, valamikor a' nevendék Királynak rendelését hibásnak lenni találta, hívatalához képpest azt meginteni el nem múlatta: nehezen nyögte ezt Mátyás, a' ki a' más'

Digitized by Google

hatalma alatt lévő Királyságot szolgálatnak lenni állítá; hogy tehát ne legyen, a' ki a' Királynak tselekedetét olly bátran rovásra írja, Szilágyi Mihályt 1459-dik esztendőnek elején, nagy háládatlansággal Igazgatói (Gubernátor) Méltóságból kitette, söt, nem tudom melly vad indúlattól viseltetvén, ezen nagy érdemű férjfiat, a' ki vér szerint való rokonja, és a' Királyságra emelője volt, a' Világos-Vári tömlötzbe záratta, (a) és helyette Vitéz Jánost választa első és leg-belsöbb Tanátsosának. Szilágyi Mihálynak elzárattatása nem tsak tsudálkozást, hanem félelmet is okozott sokakban, és okot adott, hogy Mátyástól elidegenedvén, Fridrik Római Császárhoz tsapnák a' levet. Tsendesen terjedett a' gyűlölségnek tüze mind addig, míglen Mátyás Király Szegeden Ország-Gyűlést tartván, ott Gara Lászlót a' Palatínusságból, Ujlaki Miklóst pedig az Erdélyi Fejedelemségböl kitette: ennek helyébe Rozgon Sebestyént, amannak pedig Ország Mihályt rendelvén. Felháborodtak ezek Mátyás Királynak ezen rendelésén, öszve-belzéllettek tehát Gara László, Ujlaki Miklós, Bánfi Pál, Palótz László, Sigmond és János Szent-Györgyi Grófok, és hogy Mátyást megtronfolják, Fridrik Császárhoz folyamodtak, és ötet Magyar-Országgal, mintha öt, hat emberre bízatott vólna az egész Ország' dolga, megkínálják: nem várt erre sok okoskodást Fridrik, mivel úgy is annyira utánna vólt a' Magyar Királyságnak, hogy nappal is azzal álmadott; segítségét ád tehát a' Pártosoknak, a' kik tsatapiatznak a' Szombathelyi mezöt választották. Letelepíték azért Szombathely és Körmend között a' Tábort, mellyben Fridrik Császárnak Német Katonái, és a' Magyar Pártosok vóltak. Ezen zenebona' hallásra el nem veszté bátorsá-

Digitized by Google

gát Mátyás Király, hanem, hogy megtudhassa, kik lennének hozzá igaz barátsággal, parantsolta, hogy valakik az Orszag' Nagyjai közzül hozzá hívek volnának, Budára jönnének. Okossan találta ezt fel Mátyás Király; mert ebböl a' hív jobbágyait a' pártosoktól megkülömböztethette, 's egyszersmind azt is megesmérhette, hogy minémű erövel állhat elöl Fridrik Császár', és más ellenkezö Udvarok ellen. Megjelentek Budán az Orszag' Nagyjai közzül 48-an *Februariusnak* 10-dik napján 1459-dik esztendöben, a' kik újonnan felesküdtek, hogy minden kitelhetö módon segíteni fogják Mátyást, mint választott törvényes Királyjokat; Mátyás is hasonlóképpen esküvéssel lekötelezte magát az Orszag' szabadságának egész örzésére. Semmit nem kételkedett azután Fridrik Császár, és azt segítö pártosok ellen még azon esztendöben Körmend felé küldeni a' Tábort, mellynek Vezérévé rendelte Nagy Simont, a' ki nagyobb bátorsággal, mint erövel reá ütvén az ellenségre, küszködött ugyan valamelly ideig, de azután az ellenségtöl két részröl berekesztetvén, szaladásra eresztette a' mint lehetett a' Magyar Tábort. Azt azon ijedésében okosan rendelte, hogy hátra húzván a' lovasságot, elállá az utánnok rohanó ellenségnek útját, hogy az elöre szorított Gyalogságnak bátrabb útat adjon a' szaladásra. Ezt eszesen rendelte a' Hadi-Vezér Nagy Simon, de az még többet használt sokaknak életek' megtartására, hogy Ujlaki Miklos, és 'Sigmond Szent-Györgyi Gróf Magyar lélekkel bírván, sajnálták Hazafiaiknak véreket ontani, azért, mihelyt megfutamoda Mátyás Király' Tábora, mintegy eltökéllett akarattal késlelték a' Német Katonákat, hogy az elöre szaladó Magyaroknak nyomába ne léphetnének. Vak lett

Digitized by Google

vólna a' Német Tábornak Vezére Graveneg-ger, ha ezt nem láthatta vólna; azért is erről mindjárt tudósította Fridrik Császárt, a' ki is azután hidegebb szívvel vólt a' Magyarokhoz. Jó víz vólt ez Mátyás Király' malmára, mivel ez által könnyebben engedelmességre hozhatta a' pártosokat! hírt ereszt azért, hogy mindeneknek nem tsak megbotsát, hanem az elvett Hivataljokat is viszsza adja azoknak, a' kik ellene fegyvert emelni bátorkodtak, ha minden pártoskodást letévén, állandó hívségben maradni akarnak. Ezen hír-adásra leg-első vólt Gara László, a' ki Mátyás Király' engedelmességére viszsza esküdött, mellyért őtet a' Király előbb tett ígérete szerént Palatínusi Méltóságra emelte. Ennek példájára Ujlaki Miklós is több társaival együtt Mátyás' hívségére viszsza állott, a' kiket Mátyás olly Méltóságra emelt, hogy Austriától távol esvén, szem előtt vólnának, hogy illy formán alkalmatosságok ne eshetne a' szomszéd Fejedelmekkel együtt tzimborálni. Giskra vólt még hátra, a' ki Kazmér Lengyel Királyt, I. Uladislaus Magyar Királynak testvér öttsét felbíztatta, hogy jönne Magyar-Országba, és a' Királyi hatalmat magáévá tenné! Több társai is vóltak Giskra Jánosnak, a' kik ellen Mátyás Király Rozgon Sebestyént, és Hedervári László Egri Püspököt küldötte. Ez a' két Hadi-Vezér sok Várakat vett vala viszsza a' Tsehek' kezekből, mellyek közzül ezek vóltak nevezetesebbek, úgymint: Pata, Sajó-Némethi, Balog, Gömör, Osdián, Széts, Salgó, Sáros-Patak, Sáros, Ujvár, Sepes, Késmark, és több kissebb nevezetű erősségeket, mellyeknek elveszítésével megerötlenítetvén Giskra, Mátyás Királynak kegyességéhez folyamodott, Mátyás pedig Lipa, és Zólyom Várát néki ajándékozta,

Digitized by Google

zon fellyül 25 ezer aranyat adott vala néki, melly váratlan kegyességére, és bőv adakozára a' Királynak annyira megindúla Giskra, hogy örömében, és szégyenletében sírásra fakadna; esküdött azután mint a' kereskedő 'Sidó, hogy soha Mátyás ellen nem fog tusakodni, meg is tartotta esküvését, azért a' Királynak helybehagyásából Ország Jánosnak leánya adatott vala feleségül Giskrának. És így azon háborúság, melly a' Tseheknek Országunkba való béjövetelétől fogva húsz esztendeig tartott, letsillapodott 1462-dik esztendőben.

(a) Midőn Szilágyi Mihály a' Világos-Vári tömlötzbe küldetetne, Lábatlan Györgyre, és Dótzi Györgyre bízattatott, a' kiktől azt kérte vala, hogy az ő régi hív Szakátsa, a' ki Urának szája ízét igen jól esmérte, néki szolgálatjára lehetne: megengedték ezt a' Várnak említett két gondviselői. A' Szakáts, nem soká hogy Szilágyi Mihálynak szolgálatjához ereztetett, két inas társaival öszvebeszélvén, hirtelen lármát indít, hogy a' Török sereg a' Várhoz közelítene, azért mentül hamarább fegyvert ragadnának, maga is mindenfelé kapkoda, hogy kardot találhasson: felzendülnek tehát ezen lármára a' Várban lévő Katonák az ő Kapitányjokkal együtt, és nyakra-före szaladnak ki felé a' Várból, hogy az ellenséget viszsza kergethessék; mikor a' Katonák a' Várból mind kitakarodtak, a' Szakáts két inas társaival együtt betsukta a' Vár' kapuit, és a' tömlötzöt feltörte, onnét Urát kiszabadította. A' Váron kívül lévő Katonák midőn semmi felől ellenséget nem látnának, viszsza tértek; de a' kapukat már zárva találták: Szilágyi Mihály' hatalmában kellett tehát azon Várat hagyni, a' ki azt éleménnyel, és Parasztokkal megtöltvén, azt írta Budára a' Királynak, hogy szabadon, és egésségben vólna; de szabadságát, és egésségét nem a' Királynak, hanem a' maga Szakátsának kellene köszönni: ugyan azért többel tartozna a' Szakátsának, mint sem az Unokájának. Megbékélt azután Szilágyi Mihály az ő Unokájával Mátyás Királlyal, és az Ország' határán lévő Fő-Kapitányságot több esztendőkig viselte. 1460-dik esztendőben, midőn

Digitized by Google

a' Törökökkel ütközetet tartana, elfogattatott, és Konstantzinápolyban feje vétetett. *Bonfin. Dec. III. L. X. p. 527.*

§. 48.

Kiváltják a' Magyarok Fridrik' kezéből a' Koronát, azt Országunkba viszsza hozzák, és vele Mátyás Királyt megkoronázzák.

Hoszszas vólt a' Magyarok és Fridrik Császár közt a' vetekedés, előbb hogy sem ez a' Koronát viszsza adta a' Magyaroknak, a' leg-nagyobb mértéket is fellyül ütötte Fridriknek a' kívánsága; mert a' Korona' váltságáért 40 ezer aranyat kért a' Magyaroktól, e' mellett arra is kénszerítette az Országot, hogy a' Dunán túl való részéből Magyar-Országnak azon falukat és gazdag Városokat, mellyeket Erzsébeth Királyné' idejétől fogva a' Magyar határból elárkolt vala, örökösen kezében hagynák. Illetlen dolognak látszott a' Magyarok előtt, hogy Hazájoknak olly szép darabját kótya-vetyére vessék; nem lehetett meg tehát közttök az egyesülés. A' Török azonban bellyebb nyomódott Magyar-Ország felé, úgyhogy minden keresztény Fejedelmeket rettegésbe hozna. (*b*) Szívére vette Fridrik Császárnak a' Magyarokkal való méltatlan villongását II-dik Pius Szentséges Római Pápa, és a' Magyarok mellett magát közbe-vetette: (*c*) átallotta a' Szentséges Atyának kérését megvetni Fridrik; azt válaszolta tehát, hogy 60 ezer aranyoknak leolvasások után kész vólna viszsza adni Erzsébeth Királynétól adatott zálogot. Ezen hír-adásra Budán Ország-Gyűlése tartatik, 1462-dik esztendőben, a' hol, mihelyt az Ország' Rendeinek eleibe adatott Fridrik Császárnak kívánsága, azonnal felkiáltottak az ott öszve-se-

Digitized by Google

eglett Országunk' Nagyjai, hogy a' Korona váltságáért adandó summa pénzt nem a' Királyi Kints-tárból, hanem a' Nemességnek értékéhez képpest teendő adákozásból kellene leolvasni; ezen summa pénznek pedig öszve-pótolásárá nem tsak Magyar, hanem Tóth, Horváth, Dalmátzia, és Erdély-Ország is mozgatta a' hüvelyk ujját. Nevezet szerént ugyan Erdély-Országban, az ott adandó pénznek öszve-szedésére Busla László küldetett Budáról az Ország-Gyüléséből: egyszersmind Követek is választattak, a' kik, mihelyt az említett pénz egy tsomóban vólna, annak Fridrikhez való elvitelét magokra vennék. Ezen Követeknek feje vólt Vitéz János, Váradi Püspök, sok Világi Méltóságokkal együtt, a' kik, következendő 1463-dik esztendőben megindúltak Német-Ujhely felé, három-ezer lovas Legények is rendeltettek melléjek, rész szerént nagyobb illendőségnek, rész szerént nagyobb bátorságnak okáért, a' kiket Német-Ujhelybe bé nem eresztett Fridrik, hanem olly rendelést téve erántok, hogy Vitéz János, és Palótzi László kétszáz Lovasokkal béeresztetnének a' Városba, a' többi pedig viszsza térvén Sopronba állapodna meg, mind addig, míglen az alku egészen végbe-menne: nehány napokig tartó vetekedés után ezen tzikkelyekben állapodtak meg: I. Hogy a' Koronáért 60 ezer aranyat minden halasztás nélkül fizetnének le a' Magyarok. II. Azon falukat és Várasokat, mellyeket Magyar-Országból elfoglalt vala Fridrik, Sopron Városát kivévén, mind hóltig megtarthatná; nevezet szerént pedig Vorchenstein, és Kobelsdorff nevű helyeket; ezen fellyül Kőszeget, Rohontzot, és Vasvárt, minden hozzájok tartozandó helységekkel együtt, úgy mindazonáltal, hogy Fridrik' halála után lefizetvén a' Magyarok 40 ezer aranyat, ezen

ſzép Tartományt, mint igaz örökjöket viſzſza vehetnék. III. Mátyás Fridrik Csáſzárt attyának, Fridrik pedig Mátyás Királyt fijának nevezné. IV. Azoknak, a' kik a' háború' idején meghasonlottak, botsánat adatnék mind a' két réſzről. Ezen tzikkelyeknek bépetsételések *után* új vetekedés támadott abból, hogy se a' Magyarok az alku-pénzt mind addig le nem akarták olvasni, míglen a' Zálog kezekbe nem adatnék, se a' Németek a' Koronát mind addig kézhez adni, míglen a' pénz le nem olvastatott. A' melly réſz okossabb vólt, az engedett a' régi közmondás ſzerént; leolvasták azért a' Magyarok a' 60 ezer aranyat, a' Németek is által-adták a' húſz eſztendős zálogot, a' mellyet elsőben Soproba, onnét Budára vittek a' Követek, *Julius* Hónapnak vége felé 1463-dik eſztendőben. Orſzágunk' drága Zálogának haza hozása után hogy azonnal Mátyás meg nem koronáztatott, Mahometh Török Csáſzárnak fenyegetései nyújtottak okot: annyira terjeſztette tudniillik Mahometh az erejét, míglen a' Magyarok Fridrikkel vetekedtek, hogy már Oláh, Rácz, és Bosnyák-Orſzágot elfoglalván, a' Száván innét garázdálkodna; ezen Orſzágunk' veſzedelmére tódúló ellenségnek eleibe indúlt Mátyás Király, nem hogy az ellenséget meſzſze-látó üvegen *távolról* nézze, hanem, hogy vele kardra kerüljön. Lemegy tehát Hadi-Seregével Péter-Várad mellé, a' hol a' Velentzei Köz-Társaságtól küldetett Követtel frigyet köt, hogy a' Török ellen tartandó hadban a' Velentzeiekkel társaságban léſzen. Kémjei által bizonyossá tétetett Mahometh Mátyás Királynak a' Táborban való jelen-léttéről, a' kivel, mintha fiatalságára nézve ſzégyennek állította vólna Mahometh ſzembe-ſzállani, Táborának egyik réſzét Alibegre bízta, másik réſzé-

vel

vel, pedig maga viſzſza tért Matzedoniába. Mátyás kéſzen lévén a' verekedéshez, megpederíté akkor mohozni kezdett bajuſzát, és a' Dunán által-vezeti a' Török vért ſzomjúzó Magyar Vitézeket, és azonnal meg-támadván Alibég' Táborát, azt a' Száva vizén által-ſzorítja; utánna vezeti a' Száván túl ő is a' Tábort, és hogy elfáradott testeknek pihenést engednének, az egéſz Hadi-Sereget letelepíté. Kevés nyúgodalom után ſzéjjel ereſzté Katonáit, a' kik az egéſz Rácz-Orſzágot elpuſztították. Onnét Bosnyák-Orſzágnak vévén az útat, annak Anya-Városát Jajtzát elfoglalta. Jajtza Vára' megvételének mihelyt híre futamodott, azonnal több, mint hatvan Városok és erősségek Mátyás Királynak kaput nyitottak Bosnyák-Orſzágban, úgyhogy kevés Hónapok alatt tsak nem az egéſz Bosnyák-Orſzágból Mahomethnek Táborát kiküſzöbölte; melly győzedelmei után ditsőségesen viſzſza tért Budára, 1464-dik eſztendőben, és ugyan azon eſztendőben Székes-Fejérvárra az Orſzág' Rendeit egybe-gyűjtötte, a' kiknek jelen-léttekben, *Martzius* Hónapnak 29-dik napján, melly azon eſztendőben Nagy Tsötörtökön esett, Széchi Dénes Eſztergomi Ersek által Királynak koronáztatott.

(*b*) Míglen Mátyás Király Fridrik Csáſzárral veſzödött, Mahometh Török Csáſzár nem ſzunnyadozott, hanem, a' Kereſztény Fejedelmeknek egymás között való ellenkezéseket maga haſznára fordította. Látván tudniſſlik, hogy a' Magyarok, a' kiket Fridrik ſzüntelen piſzkált vala, egéſz erejeket le nem hozhatnák Török-Orſzág felé, élt az alkalmatossággal, és Bosnyák-Orſzágot kegyetlenül kezdette puſztítani: Biháts Várát ſzámtalan falukkal együtt meghódította; melly veſzedelmet látván Bosnyák-Orſzágnak Királyja István, Jajtza Várába, melly magos, és kőſziklás hegyen vala építve, Feleségével, és drágább holmijével együtt rekeſzkedett, reménylvén, hogy azon Várban Mahometh Török

Digitized by Google

Csáſzárnak eltökélléseit könnyen megnevethetné. Mátyás Király nem nézte a' ſzomſzéd házának pattogó égését érzékenység nélkül, hanem Szokoly Péternek, a' ki azon idôben gyözedelmes Hadi-Vezér vala, parantsolta, hogy a' Bosnyák-Orſzági Királynak segítségére lenne. Elment Szokoly Péter Bosnyák-Orſzágba, és István Királynak azt a' tanátsot adta, hogy jönne ki Jajtza Várának ſzoros falai közzül, és a' tágas mezõn támadná meg a' Török Tábort; ô azonban más réſzrõl kerülvén, hátulról indítana tsatát a' Török ellen, melly rendelés ſzerént, mivel feloſztatna a' Törökök' ereje, várhatóbb lenne a' ſzerentse, mint sem ha az ellenségnek egéſz erejét eleikbe várnák. Szokoly Péternek a' tanátsa igen jó vólt; de haſzon nélkül maradott, mert István féltében azon kintset, mellyet magával hordozott, ellenség' prédájává tenni, nem bátorkodott a' kõfalak közzül tágasra lépni. Utóbb azután, minekutánna a' Várnak ostroma rettegésbe ejtené, midôn Dalmátziába akarna ſzaladni, Mahomethtõl elfogattatott, a' ki Istvánt minden kintsétõl megfoſztván, végtére életétõl is megfoſztotta; és így, már nem tsak Jajtza Várát, hanem az egéſz Bosnyák Orſzágot hatalma alá vette 1463-dik eſztendõben. A' föld' Népébõl, a' kik fegyverfoghatóbbak vóltak, 30 ezeret ſzedett öſzve, a' kikbõl Gyalog-Seregeket rendelt, és Jantsároknak nevezte. Ezektõl vette azután a' Török Gyalogság a' Jantsár nevet.

(c) Azt vítatják némellyek, hogy a' Római Szentséges Atyák nyújtottak vólna okot a' Török Birodalma' terjedésére Európában. Én pedig talán minden hiba nélkül mondhatom, hogy erre nagyobb alkalmatosságot nyújtott Fridrik Csáſzárnak sok nyughatatlansága. Errõl senki nem fog kételkedni, ha tsak álmos ſzemmel tekinti is meg azon ízetlenségeket, mellyeket tett Fridrik a' Magyaroknak, mind Hunyadi János' idejében, mind pedig, midôn ennek a' fija Mátyás uralkodna, valahányſzor a' Török közelített Magyar-Orſzághoz. Ezen két Fõ-Vitéz Hunyadi János, és Mátyás, a' máknál apróbra törték vólna a' Törököt, ha sokſzor Fridrik miatt Austria felé nem kellett vólna felhúzni Orſzágunk' erejét.

Digitized by Google

§. 49.

Erdély-Országban támadott zenebonát letsillapítja, és Moldva-Országot a' Magyar Koronához visszza tsatolja.

Mivel a' Török-háború Mátyás Királynak Kints-tárját nagyon kiüresítette vala, kéntelen vólt talán ez nagyobb adót szabni a' Népre, mellyből okot vévén némellyek, Erdély-Országban Mátyás Királyt oldalba akarták rúgni. A' ki a' Népet felbíztatta, Veres Benedek vólt: ez reá beszéllette Szentgyörgyi Grófot Jánost Erdély-Országi Vajdát, hogy a' Fejedelemséget függhetetlenül viselné az Országban; tetszett Jánosnak ezen nem igen okos tanáts, sokan a' Kolosi Nemességből hozzá is esküdtek. Ezekkel hogy megesmértesse Mátyás az Erdély-Országnak igaz Urát, és a' Magyarok' Istenét, 40 ezer főből álló Sereget vezet bé Erdélybe 1467-dik esztendőben, mellynek elérkezésére az egész Ország megadta magát. János az életét megtartotta ugyan, de az Erdélyi Fejedelemséget mága testvérének Györgynek, és Monyorúkeréki Elderbach Bertholdnak engedni kénszeríttetett. A' párt-ütésnek első kezdői jószágokat életekkel együtt elvesztették. Erdélyből által-ment Mátyás Moldva-Országba, a' hol eleinten hárman vetekedtek a' Fejedelemségről, István, Péter, és Berendei; a' vér-ontó viaskodás után István lett a' nyertes, a' ki három közzűl leg-erőssebb vólt: ez valamint a' Magyar Király' híre nélkül hágott ezen Méltóságra, úgy azt annak akaratja ellen is meg akarta tartani, mellyet hogy bizonyosabban végbe-vihessen, Mahometh Török Császár' szakálla alá esküdött: szükséges vólt tehát, hogy ezt is megtanítsa Mátyás a' magyar

Digitized by Google

tántzra, mellyet így vitt végbe: Erdély-Orszá-ból az előbb említett 40 ezer Katonáit Moldvába vezette, a' hol nagy veszedelemben vólt ugyan a' Magyar Tábor, de utóbb még is a' győzedelemnek ditsőségét elnyerte. Letelepedett Mátyás az egész Táborával Moldva-Országnak Banya nevezetű Városában, hogy ott éjtszakának idején bátran nyúgodván, más nap az ellenséget apróbbra szabdalhassák; estve talán némellyek közzülök jó ízűn boroztak, azért is éjtszaka jó ízű vólt nékik az álom; gyanúságba vette ezt valamiképp' István, azon Országnak Fejedelme, 's erre nézve tehát éjtszaka akarta meglátogatni Mátyás Királynak Táborát, leg-inkább azért, mivel úgy sem igen bízott a' maga erejében; úgy okoskodott tehát, hogy ha éjszakai ütközetben szolgálna a' szerentse, magát a' setétben könnyebben látatlanná tenné: reá üt azért véletlenül Mátyás' Táborára, és hogy azt nagyobb rettegésbe hozza, a' Várost felgyújtotta: a' tűznek ropogására, és az ellenség' fegyverének tsattogására felserken Mátyás, dobot üttet, mellynek harsogására talpra ugranak a' Legények, és mejjeket az ellenség' eleibe bástya gyanánt vetik; de mivel közzülök sokan mámoros fővel vóltak, az egész nyereséget tsak nem a' Moldvaiak' kezében hagyták: bizonyos dolog, hogy nagy veszedelemben forgott a' Magyar Tábor, mivel maga Mátyás Király is hármas sebbe esett: megfordúlt azonban a' kotzka, mert a' Magyarok, rész szerént a' tűzben lévő házok', rész szerént pedig a' Hóldnak világosságánál az egész Moldvai Tábornak mennyiségét 's erejét kitanúlták: bátorságot vévén azért, nagyobb erővel, mint előbb aprítják az ellenséget. Hosszasabb vólt a' Magyarok' átalkodása, mint sem a' Moldvaiak ítélték vólna; hátat fordítanak tehát,

Digitized by Google

és azon jó éjtszakát, mellyet a' Magyaroknak jöttek mondáni, magok szaladva fogadták el. A' Moldvaiak közzűl közel hét-ezeren ott hagyták a' fejeket, azok közzűl is, a' kik nehezen elszaladván, nyomorúságos életeket megtartották, a' Magyarok sokat megbillegeztek. Ezen ütközetnek mostoha kimenetelét látván a' Moldvai Fejedelem, botsánatot kére, és magát a' Magyar Király' hívségére, 1467-dik esztendőben, mellyben ezen ütközet tartatott, keményen lekötelezte.

§. 50.

Míglen Podiebrád György ellen berzenkedik Mátyás Király, Vitéz János Kazmér Lengyel Királynak hasonló nevezetű Fiját a' Magyar Királyságra bé akarja tsúsztatni, a' kit azután haza korbátsolt Mátyás., Vitéz Jánosnak is levötte a' tarajját.

Valamint nagy vólt Mátyásban a' maga ditsőségének szeretete, úgy könnyen reá engedte magát beszélleni II. Pál Római Pápától, hogy Podiebrád Györgytől, mivel ez Husz János' tudományát óltalmazta, ragadná el Tseh-Országot, mellyre nem tsak tellyes hatalmat nem adott néki az említett Szentséges Pápa, (*d*) de, hogy azt halasztás nélkül végbe-vinné, szinte ösztönözte is őtet, Hazánknak megtérithetetlen kárával; mert midőn Mátyás Tseh-Országnak, mellyhez semmi igazsága nem vólt, meghódításában fáradozik, a' Magyar Kornnához tartozandó Országokat, mellyeknek védelme első tekintetben kellett vólna lenni Mátyás előtt, a' Török igazán megszabdalta; de annyira elfogta Mátyás-

Digitized by Google

nak szemét a' ditsőségnek füstje, hogy ezt látván is inkább kapna a' másén, hogy sem tulajdonát védelmezné. Minekelőtte megindítaná a' Tábort, 1468-dik esztendőben Egerben Ország-Gyűlést tartott, a' hol a' Tsehek ellen viselendő hadról az Ország' rendeivel tanátskozott. Vége szakadván a' köz-tanátskozásnak, ugyan azon esztendőben Pozsonból a' Tseh-Országi Rendekhez levelet botsátott, mellyben ébresztette őket, hogy Podiebrád ellen vele együtt fegyvert emelnének; tellyes reménységgel lévén azután, megindúlt Morva-Ország felé, és Znoima Városának határában Tábort telepített. Ellenében verette a' sátort Podiebrád Tseh Király is a' maga Katonáival, egyenlő lévén mind a' kettőnél a' felelem a' bátorsággal, valamelly ideig egymás szemebe néztek. Felszedeti hirtelen a' sátor-fákat Mátyás Király, és a' Csaszlaviai határon által-menvén, már Német-Bródán túl érkezett Táborával együtt; Podiebrád vigyázva eleibe kerűlt, és a' Vilemnoviai erdőben dűlt fákkal elrekeszteti Mátyásnak az útját, hogy majd se előre, se hátra nem mehetne. Veszedelmes helyen vólt itt Mátyás Táborával együtt; abból még is, jóllehet nehezen, kivántzorgott, és még Podiebrád Rosenbergnek, a' ki ellene pártot ütött vala, engedelmességre való hozásában foglalatoskodik, Mátyás Spilberget, Olmitzot, Brunát hatalma alá vévén 1469-dik esztendőben, nénielly Tseh, és Morva-Országi Fő-Emberektől, Bruna Városában *Majus* Hónapnak 2-dik napján a' Római Pápa' Követjének jelen-léttében Tseh Királynak koronáztatott, a' Szűz Mária' képéről levett Koronával; ugyan akkor Morva-Ország Mark Grófjának, és Luzátzia 's Slézia Fejedelmi Vezérének választatott. Nem tette le mind ezen történetekre bátorságát Podiebrád,

Digitized by Google

hanem Prága Városában a' Tseh-Országi Rendeket Ország-Gyülésére szóllítja, és azt javasolja nékik, hogy az ö halála után Kazmér Lengyel Királynak fiját Uladislaust választanák Tseh Királyságra, ezt pedig a' végre tselekedte, hogy ez által Fridrik Császárt elhúzza a' Mátyás oldala mellöl, a' ki elöbb Podiebrád ellen Mátyást, bizonyosan ígérvén néki a' beiktató levelet (*Investiturát*) felbújtotta. Ezen fellyül a' Lengyeleket is illy váratlan tisztelet által maga mellé húzza. Betellyesedett Podiebrád' szándéka, mert Fridrik, a' ki elöbb bíztatója vólt Mátyás Királynak, azonnal azt oldalba rúgta; a' Lengyelek is ajánlották minden szolgálatjokat Mátyás Király ellen. Illy kétséges állapotnak közepette Tsupor Miklósra bízta a' Tábornak Vezerlését, maga pedig Ország-Gyülést tartott Budán 1470-dik esztendöben, a' hol elöbb beszélvén a' Királyi Kints-Tárnak szükségét, e' mellett pedig az Országnak védelmet kívánó veszedelmes környüllállásait, 's kérte, hogy Hazájoknak szeretetéböl annak óltalmazására nyitnák meg erszényeiket. Ezen jelentésre azonnal nagy summa pénz szedetett öszve az Ország' Nagyjaitól, melly summa pénzhez II. Pál Szentséges Pápa, ezen ütközetnek illesztöje, 18 ezer aranyat küldött Mátyás Királynak. (*e*) Midön illy készületek tétetnek Budán, Podiebrád vízikórságban meghal 1471-dik esztendöben, *Martziusnak* 22-dik napján. Azonnal a' Tseh-Országi Rendek elöbb tett ajánlások szerént Uladislaust Kazmér Lengyel Királynak fiját Királynak választják, és Prágában 1471-dik esztendöben 22-dik *Septemberben* meg-koronázzák. Míg Uladislaus ellen tusakodik Mátyás, kevésbe múlt el, hogy a' Magyar Koronát is el nem ejtette, mivel Kazmér Lengyel Király hasonló nevezetü fiát

Digitized by Google

Vitéz János' bíztatására Magyar-Országba küldé, hogy Mátyást a' leg-felségesebb hatalomból leszállítaná. Már Nitráig jött vala 20 ezer Lengyel Katonáival Kazmér, midön Mátyás a' veszedelemnek elszélleztésérül nyomossan kezde gondolkodni, mellyből olly szerentsésen kivágta magát, hogy mind a' hátúl lévő Lengyeleket, mind az elötte álló Tseheket kikerűlvén, sérelem nélkül haza térne. Budára szóllítja ismét az Ország' Eleit, és mintha nem ő lett vólna, a' kit megbántottak, könyörgésre veszi a' dolgot, reménykedik, hogy illy nyomorúságos ügyében el ne hagynák őtet; vólt foganatja a' Király' könyörgésének, és hirtelen 18 ezerből álló Hadi-Sereget gyűjtenek az oldala mellé, a' kikkel Nitra alá menvén, Kazmér Királyi Herczeget Lengyel társaival együtt mint a' legyeket úgy elszélleztette. Annak Báttyával is Uladislaussal 1472-ben békességet kötött, mellynek ezek vóltak főbb czikkelyei: I. Tseh-Ország Uladislausé lenne, a' Tseh-Országi Király nevét pedig Mátyás is viselné. II. Morva, Slézia, és Luzátzia Mátyás Király' bírtokában maradna. Ha Uladislaus előbb meghalna, Mátyásé lenne Tseh-Ország, ha pedig Mátyás halna meg Uladislaus előtt, az említett három Tartományok Tseh-Országhoz viszsza tsatoltatnának; úgy mindazonáltal, ha előbb a' Magyaroknak 40 ezer arany leolvastatnék azoknak váltságáért. Ugyan ezen esztendőben Kazmér Lengyel Királyjal is egyességre lépett. Mátyás (*f*) így tsendességet tévén, Vitéz Jánoson, a' ki akkor Esztergomi Érsek vala, példás bosszút állott, midön nem tekintvén Érseki méltóságát, és betsűletesen megöszűlt Egyházi személyét, a' Visegrádi Várban lévő setét tömlötzbe tétette. Kiereztette ugyan onnét sokaknak esedezésére; de tsak a' helyét

Digitized by Google

és nevét változtatta el a' fogságnak, nem pedig a' fogsagot, mivel Visegrádról az Eſztergomi Várba vitetett, a' hol Németh János (Alemannus János) Egri Püspök' vigyázása alatt vólt, ne hogy utóbb is Mátyás Király' ſzámára valamelly keserű levet forralna; engedtettek ugyan 30 legények Vitéz Jánosnak ſzolgálatjára, de ezek is mindnyájan az említett Németh Jánosnak engedelmességére fel vóltak esküdtetve. Ezen ſzégyent nem viselhetvén a' jámbor öreg ember, ſzíve' fájdalmában meghalt 9-dik Augustusban 1472-dik eſztendőben.

(*d*) Azon homályos időkben, mellyekben a' Deák nyelvnek tiſztább esméretével minden ſzebb Tudományok meghanyatlottak, és tsak-nem a' sepreire jutottak, közönséges vélekedés vólt, kivált azok előtt, a' kik az Egyházi Törvénynek Tanítói vóltak, hogy a' Római Pápa közönséges Ura vólna minden Kereſztény Orſzágoknak, világi hatalomra néve is, olly formán, hogy ha valamelly Kereſztény Fejedelem vagy a' Hitét eltseréli, vagy valamelly törvénytelenséget követ el, azt a' Római Pápa Orſzágától megfoſzthatja, 's alatta-valóit az engedelmességnek hitétől felóldozhatja, a' mint ezt tselekedettel megmutatta, hogy többeket emlékezetbe ne vegyek, VII. Gergely Pápa. Ezen hijános vélekedést némellyeknél a' réſzre-hajlás, másoknál pedig a' homályos időknek tudatlansága ſzülte. Ha a' Szentséges Római Szék a' Római Katholikus Királyokat Királyi-ſzékekből letaſzíthatja, és Orſzágoktól megfoſzthatja, bóldogtalanabb léſzen a' Katholikus Fejedelmeknek állapotjok a' nem Katholikus Fejedelmek' állapotjoknál, mivel ezekhez képpest a' Szentséges Római Széknek ama' tágas hatalom nem tulajdoníttatik. De erről talán máskor. —

(*e*) Midőn ezen Orſzág Gyülését tartaná Mátyás Király Buda Várában, Podiebrád Tseh Királynak öregebbik fija Viktorínus ottan fogságban vólt, a' kit Mátyás Király előtte való eſztendőben *Vezeke* nevezetű Morva-Orſzági Mező Városnál fogott vala el. Bezzeg akkor emberségesen gondolkodott vólna Mátyás, ha olly kegyessen bánt vólna ezen Vikto-

Digitized by Google

rínussal, a' millyen kegyesen bánt vala ennek az attya Podiebrád Mátyással, midön ez Királysága elött Tseh Országban fogva tartatna. De nem kell a' jótéteményért hálá-adást várni, csak a' jó szívü embertöl.

(*f*) Sok esztendökig tartott a' Magyar, és Lengyel Udvar között a' viszsza-vonás, Mátyás Király mindazonáltal mind szóval, mind erövel mindenkor megfelelt maga helyett. Emlékezetre méltó vólt azon felelete Mátyás Királynak, mellyet a' Lengyel-Országi Követeknek adott a' Visegrádi Várban 1479-dik esztendöben. Szemére találták vetni a' Lengyel Követek Mátyásnak, hogy ö némelly Lengyel-Országi Fö-embereket Kazmér Király ellen felindított, azon idö alatt, a' midön a' Lengyel és Magyar Király között háborúság vólna: erre Mátyás mosolyogva így válaszolt: mondjátok meg, úgymond, a' Királyatoknak ö Felségének, hogy én még gyermek koromban Tanítóimtól azt az oktatást vettem, hogy tisztességes hiba az, a' mellyben a' Nagy-Vezéreket követjük; nálam öregebb Kazmér Király, ebben a' tselekedetben pedig ö vólt a' Mesterem. Ö valaha a' Püspököket, és az Ország' Nagyjait ellenem felbújtotta, a' végre, hogy engem' Országomtól megfoszthasson; ne tsudálja tehát, ha én ebben tanítványa lévén, példáját követni akartam. Erre a' reménytelen felelletére Mátyás Királynak elpirúltak a' Lengyel Követek, és úgy eltsendesedtek, mint a' tyúk a' gyomban. *Palma Not. Rer. Hung. P. II. fol.* 333. *in Notis.*

§. 51.

Erdély-Országban a' Kenyér Mezön ditsöségesen megverik a' Török tábort a' Magyarok.

Gyötrötte Mahometh Török Császárnak a' szívét Szabats Várának elvesztése, (*g*) mellyért hogy boszszút állhasson a' Magyarokon, az egész Hadi-erejét 1479-dik esztendöben Szendrönél öszve-gyűjté, és azt minden hadi-szerszámokkal elkészítvén, Erdély-Ország felé útnak eresztí.

Digitized by Google

Nem ment ez olly titkon végbe, hogy erről Mátyás tudósítást ne vett vólna, parantsolja azért Báthori István' Erdélyi Fejedelemnek, és Kinysi Pál' Temesi Bánnak, hogy a' Török szomszédokat talpon állva várnák. Öszve-beszéllett a' két Hadi-Vezér, hogy ha közzűlök valamellyik a' másik félt hanyatlani látná, annak azontúl Hazájokhoz való szeretetből óltalmára áldoznák magokat; ember vólt mind a' kettő, emberűl meg is tartotta a' szavát. A' Török Tábort Alibeg Basa vezette, a' ki alíg lépett Erdély-Országnak határaiban, azonnal űzte a' mesterségét, mindenfelől sok ragadozásokat tévén. Nem állott vele szembe Báthori István, míglen kedves bajtársának Kinysi Pálnak közelítéséről bizonyosabb nem lett, a' kit midőn sietve nyomódni bizonyos izenetekből hallana, a' Török Tábornak nyomát követte, mind addig, míglen Hunyad-Vármegyében lévő úgy neveztetett Kenyér-mezőben elérné őket; itt bátorító szavai után kardot ránt Vitéz társaival együtt a' Török ellen, és több órákik olly átalkodással kontzolták azt, hogy Alibeg Basa a' tsatázó Jantsárjainak seregeit többször megújítani kénszeríttetnék, a' kiknek részéről mivel a' fáradttak' helyébe új nyúgódt Vitézek állottanak elől, a' Magyar Táborból már nem tsak a' Köz-Legények hullottak, hanem maga is a' Fő-Vezér Báthori István veszedelmes sebbe esvén, lováról a' hólt testek közzé lehanyatlott: éppen akkor találá érkezni kedves Vitéz társának segítségére Kinysi Pál, a' ki az ellenségnek leg-sűrűbb rendén által-vágván magát, a' hanyatló Magyar Tábort jelen-léttével meg-vídámította; reá akadt azután Báthori Istvánra is, a' kiben, a' magok vérében úszó hólt testek között még gyengén pihége a' lélek; felemelte őtet, és bátrabb helyre

vitetvén, maga ismét a' viaskodásra viſzſza fordúla, mellyet mind addig folytata, míglen a' Török Tábor 30 ezer Népnek elveſztése után ſzéllyel ſzalada. Itt Alibeg Basa is nagy veſzélyben forgott, a' kinek a' Magyar-ruha, és a' Magyar-nyelvnek tudománya tartá meg az életét, mivel a' Török Tábornak megfutamása után valamelly Magyar rabnak ruhájába öltöze, és hogy az utánnak eredett, 's kóborló Katonáknak körme közzé ne kerüljön, egy némelly páſztornak gunyhójában kért vala éjtſzakai ſzállást, a' hol a' páſztorral Magyarúl tiſztán beſzélvén, ſzeméllyét 's ſzületését ſzépen eltitkolta.

(g) Mahometh Török Csáſzár 1470-dik eſztendőben a' Száva vizének partjához 20 ezer embert küldvén, Szabáts Basa' kormányozása alatt egy erős Várat épített, mellyet is annak építője Szabáts Szendrői Basa, Szabátsnak nevezett. Ezen Várnak építését, mivel Mátyás Király kevés erővel lévén, meg nem gátolhatta; de minekutánna megſzünt a' Tsehekkel és Lengyelekkel való ellenkezéstől, azt egéſzen elfoglalta 1475-dik eſztendőben, mellynek elfoglalása Hadi-fortéllyal ment inkább véghez, hogy sem erővel: látván tudniillik Mátyás Király, hogy a' Szabáts Várának őrzői átalkodott keménységgel védelmeznék annak falait, egynehány ezer Katonákat lesbe állított olly helyre, a' hol őket a' Várbeliek sem éſzre, sem tzélra nem vehetnék, megindítja akkor a' Tábort, és mintha Szabáts Várán erőt nem vehetne, azt maga után hagyja: ezt látván, tapsolni kezdettek a' Várnak védelmezői, réſz ſzerént, hogy az emberségekre bízott erősséget megtartották, réſz ſzerént, hogy Mátyás Királyt lehajtott fejjel a' Várnak sántzai alól viſzſza ſzégyenkedni gondolták. Némellyek tehát a' Várbeliek közzül vígan eſznek, 's iſznak, mások pedig, hogy a' tsatában elzsibbadt tagjaiknak nyúgodalmat engedjenek, álomnak ereſzkedtek: midőn az egéſz Várbeli Nép eltsendesedne, elő-bukkannak a' rejtekben vólt Katonák, és a' Várnak falaira hágván, az álomban elmerült vigyázatlan Népet nagy részről mind lekontzolják; midőn az ágyúk' pattogását hallja

Digitized by Google

a' Király, viszsza ugrat Szabáts felé egynehány ezer Katonáival együtt, és azon Várat hatalma alá veszi.

§. 52.

Fridrik Császárral két izben hadakozván Mátyás Király, Austriát elfoglalja.

Gyűlölte nagyon Fridrik Császár az ő fogadott fiját Mátyás Királyt, és valamiben néki árthatott, vagy szerentsétlt meggátolhatta, azt, mintha atyai kötelessége úgy hozta vólna magával, el nem múlatta. Nagy idegenséget követett el az által is, hogy leányát Kunegundist Mátyás Királynak feleségül adni nem akarta, sőt Kazmér Lengyel Királyt is reá bírta, hogy ez is az ő leányával Hedvigissel Mátyásnak kosarat adatna. Ez nem vólt elég, hanem midőn Mátyás Beátrixal, Ferdinand' Nápolyi Király' leányával Menyegzős örömet tartana, Fridrik beütött Magyar-Országba, és annak határaiban igazságtalan prédálásokat követvén el, Mátyásnak vígasságát az által akarta felzavarni. Megindúlt ezen törvénytelenségre Mátyás, és Fridrik ellen fegyvert emelt, 1477-ben Hamburg Várát elfoglalta, Béts Városát is szorossan bésántzolta; az alatt pedig mindenfelé kiküldé a' lovasságot, hogy befutván Austriának minden részét, Fridriknek adnák viszsza a' költsönt. Már közel 70 Várakat, és Mező-Városokat foglaltak vala el Austriában, midőn Fridrik Beátrix Királynét arra bírta, hogy Férjét beszéllené reá a' békesség-kötésre. Meglett az egygyesség ugyan azon esztendőben, *Decembernek* első napján, melly egyezésnek ezek vóltak a' tzikkelyei: I. Hogy a' Császár száz-ezer aranyat fizetne Mátyás Királynak, ezen Hadban tett költségére

Digitized by Google

nézve. II. Hogy Fridrik a' Tseh-Országba béiktató levelet (*Investitúrát*) által-küldené Mátyás Királynak. III. Hogy Fridrik Magyar-Országhoz minden vélt jussának ellene mondana. IV. Mátyás viszontag az Austriában elfoglalt Várakat Fridriknek viszsza adná. Azonban ezen békességnek lakatját szokása szerént nem sokára feltörte Fridrik, mivel, nem tsak azon száz-ezer aranyat, mellyet az 1477-dik esztendőben tett békesség' tzikkelyei szerént tartozott vala Mátyás Királynak fizetni, le nem tette, hanem midőn Mátyás a' Keresztény nép' ellenségének megalázására Rácz-Ország felé indúlna, Fridrik betsapott Sopron-Vármegyébe, és azon szép Tartományt jég-eső módra pusztította. Fájt ez Mátyás Királynak, a' ki is Kinysi Pálra bízván a' Török-Országi kerületet, maga pedig nagy részével Hadi-Seregének Austria felé indúlt, hogy Fridrik Császárnak megköszönje a' jó akaratját. Bévezette 1480-dik esztendőben a' Táborát Austriába, mellyet kevés idő alatt ellepett vólna, de rész szerént Beátrix Királynénak, rész szerént pedig a' Szentséges Pápának közbe-vetései mértéklették Mátyásnak felháborodott indúlatját; azt még is végbe nem vihették, hogy békességre léphettek vólna, mivel Mátyás Fridriktől már ezer boszszúsággal illettetvén, félre tette az eddig való engedelmességet, és elsőben is Házi Dávid által 1484-dik esztendőben elfoglaltatja Pruk Városát, következendő esztendőben Korneoburgot; az alatt Bajazetes Török Császárral öt esztendeig való frigyet kötvén, Kinysi Pált is felhívta Béts felé, hogy tanítsa meg az Austriaiakat a' Magyar tántzra. Nagyobb vólt már Mátyás Királynak ereje, kivált minekutánna Ujlaki Lőrintz is elérkezett vólna a' Király' Táborába; bekeríték azért Béts Városát, és öt Hó-

Digitized by Google

napig tartó ostrom után (*h*) azón nevezetez Várost 1484-ben *Juniusnak* első napján Mátyás Király hatalma alá vette. Széjjel ereszté onnét az ütközetre készen lévő Katonáit 's Hadi-Vezéreit Mátyás, a' kik Stájer-Országot, Karnioliát, Karinthiát, és tsak nem az egész Austriát magokévá tették, úgyhogy Fridrik az egész Ausztriában nem találván maradásra bátorságos helyet, mint egy Hazájából számkivetett, bellyebb ballaga Német-Országba; Mátyás Király pedig az Ausztriai Rendeket a' Magyar Király' hívségére felesküdtette. A' Németh-Ujhelyi Várnak megvétele leg-nagyobb gondot adott Mátyás Királynak, mivel az tsak nem két esztendeig el vólt zárva a' Magyar Tábor elől; 1486-dik esztendőben még is az éhségtől kénszeríttetvén, feladta magát. Ezen Városnak ostromlása alatt emlékezetet érdemlő dolgot vitt vala végbe Mátyás Király: akkor találta éppen Bajazeth Török Császár Hassemberg Basát küldeni Követségbe Mátyás Királyhoz, midőn ez Német-Ujhelynek ostromlásában törekedne; Mátyás már előbb hallotta vala ezen Basának maga meghitt tselekedeteit, a' ki, mivel már több Európai Udvaroknál vólt vala Követségben, soknál is többet tartott maga felől: eltökéllette tehát magában Mátyás, hogy ezen dagályos Török fejet megszégyeníti, mellyet így vitt végbe: midőn az említett Várat leg-erőssebben ostromlaná, és a' Városbeliek is viszányos erővel védelmeznék magokat, Mátyás olly helyre vette magát, a' mellynek környékét leg-sűrűbben lepték a' Várból kilövöldözött nyilak és golyóbisok, és akkor hívatá magához a' Török Követet, hogy beszéllené elő a' reá bízott Követségnek rendét: ez, az ágyúknak ropogása, és a' ki 's belövöldözött tüzes golyóbisoknak sokasága között min-

Digitized by Google

tegy eſzeveſzett ember állván, majd elő sem tudta helyesen beſzélleni Bajazeth Török Csáſzártól reá bízott dolgot; erre Mátyás egy kevessé alá 's fel sétálván, azontúl feleletet adott, és az előtte remegő Török Követet magától elbotsátotta. A' Török Követ a' félelem miatt olly tompa elmével ſogadta Mátyás Királynak a' feleletét, hogy abból tsak egy betű sem jutna eſzébe, viſzſza ſzégyenkedett tehát ismét a' Király eleibe, 's kéré; hogy az előbb adott feleletet még egyſzer elmondani ne terheltetne; de ezt Mátyás Királytól meg nem nyerhette, a' ki, hogy mind a' Török Csáſzárnak, mind pedig a' Követjének tarajját leüsse, azt írta Bajazethnek, hogy ezután leendő esetekben olly ſzemélyre bízná a' Követséget, a' ki az adandó feleleteket elméjében tudná tartani. (*i*) Hatalmába vévén Mátyás Király Auſztriának nagy réſzét, és midőn a' Visegrádi Várban múlatna, Bajazeth Török Csáſzártól új Követséggel tiſzteltetett meg: mi vólt légyen ezen Követségnek oka, nem bizonyos; vélekedhetünk még is, hogy talán ezen Követség által Mátyást meg akará kélelni Bajazeth, mivel ez, előbb, hogy sem az öt eſztendő, mellyhez a' békesség' ideje ſzabattatott, elfolyna, betsapott Moldvába, és Oláh-Orſzágba, némelly erősségeket el is ragada. (*k*) Akármi vólt azomban ezen Követségnek oka, a' bizonyos még is, hogy ezen Követ is ſzégyen fejjel ballagott viſzſza Török-Orſzágba; mert midőn a' Visegrádi Várba a' Királyhoz felvezettetnék, hogy Követségének okát elő-beſzéllené, látván mind az épületeknek méltóságos ékességét, mind a' Királyi Udvarban lévő Magyar Méltóságoknak fényes, és mind annyi Királyi Felséget ábrázoló drága öltözeteit, mintegy magán kívül lévén, a' reá bízott Követségről úgy megfelejtkezett, hogy

hogy annak még a' kezdetét sem tudná, hanem féltében 's szégyenletében tsak azt hötyögte: *A' Császár köszöntet. A' Császár köszöntet.* A' kit midön a' Király kérdezne, hogy miért jött vólna, és mi vólna követségének az oka? némább lett a' pontynál, tsak egy szót sem tuda kimondani: mivel semmire sem mehetett vele a' Király, viszsza vezettette a' szállására, hogy pihenné ki magát. Nehány napok múlva azután ezt is haza küldötte Mátyás Király, olly parantsolattal, hogy mondaná meg az Urának, hogy ezután alkalmatos emberekre bízná a' Követséget. Társúl adatott ezen Követnek Jakosits, Rácz-Országi Királynak fija, a' kit nagy tisztelettel fogadott ugyan a' Török Sultán, midön azonban viszsza jövén az Ország' széléhez jutna, Gazes Mustafa nevezetű Basától dárdával általverettetett.

(*h*) Béts Városát Mátyás Király nem erővel, és vér-ontással, hanem éhséggel vette meg; annyira jutott tudniillik a' Bétsi Lakosság, midön Mátyás Király a' Várat körül-rekesztette, hogy a' ló-hús sem vala ösztövér nékik; izengettek ugyan ők Fridrik Császárnak, hogy jönne segítségére az éhel haló Városnak, de Fridrik óltó feleleletet adott; mert azt izente nékik, hogy ők is megkoplaltatták valaha Fejedelmeket, midön a' Német-Ujhelyi Várban bé vala zárva; kóstolnák meg tehát most ők is, ha ugyan egésséges vólna-é nékik az ollyan *dieta*? De a' Bétsiek éhségekben nem értették a' tréfát, és a' Várat Mátyás Királynak által-adták.

(*i*) Petrus de Reva. Cent. V.

(*k*) Midön Bajazeth Török Császár öt eszten-deig tartandó békességet kötne Mátyás Királlyal, ezen egygyesség' tzikkelyeinek kimunkálását Vár-dai Péterre, akkori Kalotsai Érsekre bízta, a' kinek gondatlansága miatt úgy tétetett fel az egygyesülő levél, hogy abból Moldva, és Oláh-Országnak meg-nevezése kirekesztetnék: ebből alkalmatosságot lel-vén a' Török Császár, betsapott Havas-alföldre, és

Digitized by Google

Kilia Várát más nehány erösségekkel együtt megszállotta. Panaszolkodó levelet küldött ezért Mátyás Bajazethez, a' ki magát az egyesülö levélnek szavaival; mellyben Havas-alföld (Moldva és Oláh-Országok) nem vóltak megnevezve, könnyen kimentette; Mátyás pedig az említett Kalotsai Érseket, a' ki az egygyesség' tzikkelyeinek gondatlan rajzolója vólt, tömlötzbe tetette a' Visegrádi Várba. Némellyek úgy vélekednek, hogy Várdai Péter' elzárásának a' lett vólna az oka, hogy a' Királynak Felséges személlyét valamelly illetlen szókkal sértette vólna meg.

§. 53.

A' Magyar Anyaszentegyháznak állapotja Mátyás Király' idejében.

A' Római Anyaszentegyház' Tudományja, mellyet Sz. István, és utánna uralkodó Királyok közönségessé tettek vala Országunkban, némelly részeiben az Országnak már Mátyás Király' Uralkodásának kezdete tájján változni kezdett: feltserélték tudniillik azt némelly Helységek a' Husz János' tudományjával, a' kik még Erzsébeth Királyné' idejében bétsúsztak vala Országunkban, úgyhogy Mátyás Király' idejében már sok Helységek találtatnának Szepes, és Sáros Vármegyében, mellyek a' Római vallás-tételt Husz János' tanításával eltserélték. Ezek ellen Mátyás Király kemény büntetést rendelt, ha azon útra, mellyből kiléptek, viszsza nem térnek. (*l*) A' mi pedig a' Püspökségeknek, és más Egyházi Méltóságoknak osztogatásában való Királyi jussát illeti, ezt mindenkor olly állandón védelmezte Mátyás, hogy jóllehet a' Szentséges Római Széknek nagy tisztelöje vólna, ebben még is Királyi hatalmának leg-kissebb tsorbúlását sem akarta elnyögni: példáját találjuk ennek 1483-dik esztendöben, midön a' Modrusi Püspök

Digitized by Google

történetből Rómában lévén meghalna, ennek helyébe akará tenni Mátyás Király a' Modrusi Püspökségbe Sz. Domonkos' Szerzetéből lévő P. Andrást, a' ki Mátyás Királynál Udvari Káplán, és Beátrix Királynénak gyóntatója vala; azonban a' Király' szándékát megelőző rendelésével gátot vetett ennek a' Szentséges Pápa, a' ki magának tulajdonított hatalommal Ragusa Városából származott Krístóf Papot rendelé vala Modrusi Püspöknek, a' ki, mivel akkor éppen a' Római Széknek ügyében Frantzia-Országban fáradozott vala, Párisban Püspöknek felszenteltetett. Ezen tselekedetén a' Szentséges Pápának annyira felindúlt Mátyás Király az egész Ország' Nagyjaival együtt, hogy a' Római Székhez illy fenyegető szókkal írnának: *Azon kettős kereszt, melly Országunknak tzímere, inkább akarjuk meghármoztatni, mint sem arra reá állani, hogy a' Magyar Koronához tartozandó Egyházi Méltóságok az Apostoli-szék által osztogattassanak.* (*m*) Azt is emlékezetre méltó dolognak esmérhetjük, hogy Mátyás Király Alamisnás Sz. Jánosnak testét Bajazeth Török Császártól ajándékon nyerte vala, mellyet ez Konstantzinápoly Városából Budára küldé 1488-ban. Ezen Szentnek tetemét Mátyás Király Po'sonba vitette, hogy ott nyilvánságos tiszteletben tartatnék. Ezen szent tetemnek valamelly része Budán hagyattatott, mellyet a' Budai Várban lévő Városi Kápolnában magam is sokszor tisztelettel néztem.

(*l*) Azt beszélli Bíró Márton *Enchir. f.* 123. hogy Mátyás Király a' Huszitákat elevenen temettette el, és azoknak sírjokban leeresztett karóra illy emlékeztető-írást jegyzetett fel Szent János' Evangyéliomából: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Joan.* 12: *v.* 24, 25. Ezen keménysége Mátyás Királynak,

Digitized by Google

helyes vólt-é avagy nem? kinek-kinek szabad vélekedésére eresztem.

(*m*) Ezen szók feltaláltatnak azon levélben, mellyet Mátyás Király a' maga, 's az Ország' Nagyjainak nevével Budáról küldött vala Rómába 1483-dik esztendöben. *Pray. Ann. Reg. Hung. Lib. II. f.* 136.

§. 54.

Mátyás Királynak némelly nevezetesebb rendeléseí, és halálának módja.

Hazánk' bóldogúlására, és a' Királyi Udvar' fényességének 's méltóságának fenn-tartására sok bölts rendeléseket tett Országlásának idejében Mátyás Király. A' mi Hazánknak bóldogúlását illeti, 1485-dik esztendöben a' Budai Ország' Gyűlésében a' Nádor-Ispánnak tágas hatalmát Országunk' Nagyjaival együtt szépen lerajzolta, a' mint ezt feltalálni Országunk' Törvény-Könyvében, (*n*) a' mellyben olvashatni ezen Királynak szép rendeléseit. Tudta azt is, hogy az Ország bóldogságrá nem léphet, ha az bölts, és tanúlt Emberek nélkül szűkölködik, a' Tudományok pedig tanúló helyek, és Könyv-Tár nélkül meg nem szereztetnek, több helyeken tehát olly Házakat állított, mellyekben mind az alsóbb, mind a' fellyebb való Tudományok tanítatnának. Ezekbe külső Országból nevezetes Tanítókat hozott, hogy Hazánkfiai ne kéntelenítetnének a' Tudományok véget idegen Országba szorúlni. Nevezetesebb Oskolákat állított Budán és Po'sonban, (*o*) a' hol a' Tudományoknak Mindensége találtatna. A' Budai Akademiát olly nevezetes Könyv-Tárral (*Bibliothekával*) ékesítette, mellyhez az egész Európában hasonló nem találtatna. Ebben több vólt ötven-ezer darab Könyvnél, mellyek 'Sidó, Görög, Deák, és

Digitized by Google

más nyelveken írva valának; mindenkor 30 Író-Deákokat tartott Mátyás Király, a' kik közzűl négyen Florentziában laktak. Ezen Író-Deákoknak kötelességek vólt ékessen leírt Könyvekkel a' felállított Könyv-Tárt gazdagítani. (*p*) Mindenkor fegyverben lévő Katonákat is tartott az Orszag' bóldogúlása véget Mátyás, a' kiknek kötelességek vala békesség' idején is szűntelen való gyakorlásban lenni. Ezek közzűl nevezetes vólt Mátyás Királynak fekete Regementje, a' melly választott seregben lévő Katonák mind öltözetjekre, mind ábrázatjokra nézve feketék vóltak; az ütközetben pedig nyerni vagy meghalni, változhatatlan törvénynek lenni állíttották. (*q*) Valamint az Orszag' szerentséjéről, úgy a' Királyi Udvarnak fényességéről is gondoskodott Mátyás, a' kinek, minthogy sem a' Podiebrád leányától Katalintól, a' ki első Felesége vala, sem Beátrixtól magzatja nem vólt, a' ki a' Királyi-Székben örökösse lehetne, Korvínus Jánosnak, a' kit törvénytelen ágyból nemzett vala Mátyás Király, (*r*) Királyi Méltóságra való emelését kezdé munkálni; melly dolog hogy könnyebben megtörténjen, ezt úgy nevelte, hogy akár melly Orszag' Kormányja mellé bátran felállhatna. Feleségül eljegyzé néki Mária Blankát, Galentzius Mediolánomi Vezérnek leányát, a' kinek házassága által Korvínus János nem tsak az Olasz-Orszagi Tartományok' bírtokába, hanem a' Frantzia Királyokkal is sógorságba léphetett vólna. (*s*) Fija eránt tett bőlts rendelései közzűl Mátyás Királynak az is vólt még, hogy sokakat a' Püspökök, és az Orszag' Nagyjai közzűl annyira kezére gombolyított, hogy ezek még Mátyás király idejében, Korvínus Jánosnak Királyságra választása mellett hiteket letennék. Mivel e' mellett tudta Má-

Digitized by Google

tyás, melly nagy légyen a' Nádor-Ispányi Hatalom a' Király válaſztásban, 1485-dik eſztendőben Zapolya Imrét válaſztá Nádor-Ispánnyá, Zápolya Istvánt pedig Béts Városának Fő-Kapitányjává tette, olly intézettel, hogy ez által a' Zápolya familiát lekötelezvén, Jánosnak több jó-akarókat ſzerezne. Míg ezen rendeléseket teſzi Mátyás, Fridrik Csáſzár egyességre akara lépni; de úgy, hogy Mátyás Király néki az egéſz Auſztriát viſzſza adná, a' nélkül, hogy Fridrik maga réſzéről valamelly ígéretet tenne Matyásnak, a' melly maſzlagos kívánságát Fridriknek a' maga fija Maximilián sem hagyá helybe. Kéſz vólt azonban Mátyás Auſztriából kihordozkodni; de úgy, ha előbb Fridrik hét-ſzáz-ezer aranyat fizetne néki; mellyre midőn Fridrik reá nem akar állani, Auſztriának birodalmában marada Mátyás, a' ki talán megbomlott egességének helyre állítása véget Bétsbe vitette magát, a' hol, midőn Virág Vasárnap, melly Aprilisnek 4-dik napján esett vala, a' Templomban tovább hat óránál ájtatoskodna, haza térvén gyomorájúlásokat érze; mellyeknek enyhítésére nehány friss füget evett vala meg. Ez vólt Mátyás Királynak ſzerentsétlen utolsó falatja, mert midőn az aſztalhoz akara űlni ebédelni, mintha a' ſzél ütötte vólna meg, hirtelen lerogyik, és töredezett ſzókkal kérvén a' jelen lévő Orſzág' Nagyjait, hogy Korvínus Jánost válaſztanák Királynak, Beátrix Királynét pedig, özvegyi eltartását kiadván, Olaſz-Orſzágba viſzſza küldenék, a' Jézus nevének segítségűl hívása közt Aprilis' 6-dik napján 1490-dik eſztendőben adá ki lelkét; (t) teste hajóra tétetett, és Bétsből Budára, onnét pedig Szekes-Fejérvárra vitetett. Az emlékezete méltó, hogy a' melly napon esett Mátyás Királynak halála Bétsben, azon napon

Digitized by Google

az Oroſzlánok is, mellyeket a' Budai Várban nevelt vala Mátyás Király, mind megdöglöttek. A' meghalt Királynak lelkéért elöſzör Betsben, utóbb Budán, végre Székes-Fejérváratt áldozat tétetett az Orſzág' Nagyjainak jelen léttekben. Az öſzve-sereglett sokaság elött Mátyás Király' dítséreteiröl ékes beſzédet tarta Ranzán Péter Lutzeríni Püspök.

(*n*) *Corp. Jur. Pat. Par. I. pag.* 233.

(*o*) A' Pozsoni Akademia a' régibb Írásokban Istropolitana Akademiának nevezete alatt esméretes.

(*p*) Idönek elötte veſztét érte ezen nevezetes Könyv-Tár, mivel II. Uladislaus, a' ki Mátyás Király után lépett a' Királyságra, midön más ajándékot adni nem tudott, még a' leg-alább való embereknek is ezen Könyv-Tárban lévö Könyveket oſztogatta. A' tudatlan soha sem betsüli a' tudományt, sem azon eſzközöket, mellyek által a' tudomány és böltseség ſzereztetik. — —

(*q*) Ezen fekete Regement is Mátyás Király' halála után II. Uladislaus Király alatt Hazánk' boldogtalanságára elrontatott; talán, hogy ezeknek zsóldjokból azon húst, mellyet Uladislaus a' méſzárſzékböl rovásra hordatott, könnyebben kifizethesse.

(*r*) Míglen Mátyás Királynak törvényes házastársa vólna, Hitvességhez való hívségét fedhetetlenül megtartotta; özvegységében mindazonáltal nem sókat küſzködött, midön a' Sátán angyala tsapdosá ötet: vólt is látatja, mert törvénytelen ágyból nemzé Korvínus Jánost, a' kinek annya Slésia-Orſzágból, a' mint némellyek vélekednek, Sandratsky Grófok' nemzetéböl vette eredetét

(*s*) Mivel Uladislaus elkapá a' Magyar Királyságot Korvínus János elöl, ez, a' megigért mátkáját is Mária Blankát elveſztette, a' ki tsak olly kötéssel akara Korvínus Jánosnak Házasságbéli társa lenni, ha egyſzersmind Magyar Királyné is lehetne. Korvínus János elsö mátkájának elveſz-

Digitized by Google

tése után Frangepani Beátrix Grőf Kis-Aſzſzonyt válaſztá élete' párjának, a' kitöl két magzatokat nemze, Kristófot, és Erzsébethet: ezen két vígaſztalása mindazonáltal Korvínus Jánosnak korán elhalt; maga pedig ugyan midőn Uladislaus uralkodna, sok nevezetes tselekedetek után elvégezte dítséretes életét 1504-dik eſztendőben. Teste Lepoglaviában temettetett el.

(t) *Sambucus in Appendice ad Ranzani Judices* említi, hogy Beátrix Királyné gyanúságba ejtette vólna magát férjének halála felöl, mintha azon fügéket, mellyeket a' Király előbb hogy sem halálra betegedne, megevett, méreggel megveſztegette vólna. Az ugyan bizonyos, hogy a' fügék, mellyek a' Királynak adattak, olly undoroďást okoztak néki, hogy ezért ſziňte felháboroda azon Inas ellen, a' ki azon ízetlen, vagy inkább roſz ízű fügéket nyújtotta néki. A' Köz-Nép pedig sok helyen még most is úgy vélekedik, hogy nyárs ütetett vólna Mátyás Királynak az alſelébe, és abból következett vólna élete' vége. De mind ezek bizonytalanabbak, hogy sem bátran hitelt adhassunk nékik.

II. ULADISLAUS.

§. 55.

Magyar Királyságra hívattatik.

Mátyás Király testének eltakaríttatása után Nagy Luchei Dótzi Orbán Egri Püspök, mint Nádor-Ispánságnak Helytartója, Ország-Gyűlést hírdetett 1490-dik eſztendőben Pestre, a' hová ſzámtalan Fő-Embereken kívül megjelentek több idegen Fejedelmeknek a' Követjei is; de nem azért, hogy Nemzetünknek tiſzteletet tegyenek, hanem, hogy tulajdon Fejedelmeknek a' Magyar Királyságra való betsúſztatását ügyeſzhessék. Minekelőtte a' tanátskozáshoz kezdenének az Orſzág' Rendei, parantsoltatott a' Követeknek, hogy mondanák fel a' mit tudnának. Leg-elő-

Digitized by Google

ſzör Korvínus János' Követjei, úgymint: Erdődi Bakáts Tamás Győri Püspök, (*u*) és János, Váradi Püspök kezdettek ſzóllani, a' kik az elhúnyt Királynak az érdemeit ékes ſzóllással elő-adván, végre annak fiát Jánost kezdék magaſztalni, utánna vetvén, hogy már több példákból tapaſztalta légyen az Orſzágunk, melly veſzedelmes légyen idegen vérből ſzármazott Fejedelmet válaſztani. Ezek után Maximilianus' Követjei ſzóllottak, a' kik parantsolni látſzottak inkább, hogy sem esedezni, hogy Maximilián válaſztatnék Magyar Királynak, mivel a' Mátyás Királlyal tett alku ſzerént ötet illetné a' Királyság. A' Lengyelek nagyobb ſzelídséggel ſzóllottak a' Németeknél, a' kik a' Lengyelek, és Magyarok között való régi barátságot, és vér ſzerent való ſzövetséget nagy betsülettel emlegettek; mellyre nézve kérték, hogy Albertnek, Kazmér Lengyel Király iſjabbik fiának tétetnek fejére a' Korona. Negyedik rendbéli Követség vólt Ferdinand' Nápolyi Királyé, a' ki mind ſzárazon, mind vízen ajánlá segedelmét a' Magyaroknak, ha Beátrixet tiſztelnék meg a' Királysággal. Végre Uladislaus Tseh Királynak Követjei állottak elő, a' kik leg-haſznosabbnak lenni mondották, ha Uladislaus válaſztatnék Magyar Királlyá, a' kinek válaſztása által két gazdag Orſzágnak ereje öſzvekaptsoltatnék. Több napokig meg nem egyegyezhettek, végre Dótzi Orbán fellyebb említett Egri Püspök Hazai nyelvünkön nyomos beſzédet tartván az öſzve-sereglett Rendekhez, arra bírta mindnyájoknak ſzívét, hogy a' *Király* válaſztásnak mentűl hamarébb való tellyesítésére magokat esküvéssel lekötelezték. Hátráltatták Hazánk' Attyainak kéſz akaratját valamennyire Korvínus Jánosnak imádói, nevezé-

Digitized by Google

tesen pedig Ujlaki Lörintz Sirmai Vezér, és Sigmond Pétsi Püspök, a' kik Korvínus János' réſzére kardot villogtattak; de ezeknek ellene állott Báthori István és Kinysi Pál, a' kik olly okos intézeteket tettek, hogy minden vérontás nélkül a' Király-válaſztás véghez-menne: sok vetekedések után abban állapodtak meg, hogy a' kire Gróf Zápolya István, Auſztriának Kormányozója, és Béts Városának Fő-Kapitányja voksolna; ők is mindnyájan a' mellé állanának: Elküldeték azért János Váradi Püspök harmad magával Bétsbe, hogy az Orſzág' Rendeinek kívánságát Zápolya István előtt kinyilatkoztassa, a' kiknek Zápolya rövideden illy értelmű ſzókkal felelt: *Olly Fejedelmet ſzükséges nékünk váláſztani, a' kinek Királyságra emelése által Orſzágunknak kevesebb ellenségei leſznek: illyennek ítélem pedig én lenni Uladislaus Tseh Királyt, a' kivel sem a' testvére Albert, sem pedig Maximilián Római Király nem sokat fognak ellenkezni. Ha Korvinus Jánost váláſztándjuk, mindenfelöl békörnyékezi Hazánkat az ellenség. Uladislaus' váláſztásából azt a' haſznot is reménylhetjük, hogy Slésia, Lusátzia, és Morva-Orſzág minden vérontás nélkül a' Magyar Koronához örökösen kaptsoltatnék.* Zápolya Istvánnak gondolatját midőn a' Pesti Gyűlésben lévő Rendeknek eleikbe terjeſztették a' Követek, Uladislaus Tseh Király, Magyar Királynak tétetett, a' kinek váláſztását nem kevessé siettette Beátrix Királyné, midőn a' Királyi Kints-Tárt jól kikotorván, pénzel jóakarókat ſzerze Uladislausnak, reménylvén, hogy ezzel majd nem soká házasságra léphet. Követség rendeltetett tehát, melly által Uladislaus Magyar Királyságra hívattatnék. Ezen Követségben vóltak János Váradi, Bakáts Tamáts Győri, János Tsanádi, István Sirmai

Digitized by Google

Püspökök; az Orszag' Nagyjai közzül Báthor István, Zápolya István, 'Sigmond Szentgyörgyi Gróf, Dragfi Berthold, Orszag László, és Losontzi László; a' kik Budára vezetvén Uladislaust, midőn már előbb az Országtól eleibe adott tzikkelyekre leköteleze vólna magát, hogy tüstént meg nem koronáztatott, Korvínus Jánosnak ellenkezése okozta; de midőn látván magát kissebb tehetséggel lenni, hogy sem Uladislausnak ellene állhatna, inkább akarta, magát megadván, jószágát Méltóságával együtt megtartani, mint sem minden birtokát életével együtt kotzkára vetni; megegyezett azért Uladislaussal, és a' Koronát, mellyet a' Visegrádi Várban Balás Fő-Kapitány' őrizete alatt tartott vala, a' Királyi jushoz tartozó Várakkal együtt által-adta. Megindúlnak tehát Székes-Fejérvárra az Orszag' Nagyjai Uladislaus Királlyal, a' kit sok Nemzeti Katonákon kívül tíz-ezer Lovas, és öt-ezer Tseh-Országi Gyalogság követe, a' hol *Septembernek* 21-dik napján 1490-dik esztendőben megkoronáztatott Osvald Zágrábi Püspök által. (*x*)

(*u*) Ezen Bakáts Tamás, a' ki Egyházi Méltóságán kívül sok fényes Hivatalokat viselt Országunkban, az Erdődi Familiát, melly sok száz esztendőktől fogva Országunkban nevezetes, nagyon felemelte. Vóltak ugyan már 'Sigmond Király' idejétől fogva, sok nevezetes Férjfiak az említett Erdődi Familiából Magyar Hazánkban. Ezen Úri Familiát mindazonáltal fellyebb emelte Bakáts Tamás. Nem bagyhatjuk tehát helybe Istvánfinak mondását, a' ki Bakáts Tamást úgy rajzolja le, mint alatsony és homályos eredetü embert.

(*x*) Osvald Zagrabi Püspök akkor a' Magyar-Országi Püspökök közzül leg-öregebb vala. Hogy ez, és nem az Esztergomi Érsek tette Uladislaus' fejére a' Koronát, oka vólt, mivel Hippolitus akkori Esztergomi Érsek még gyenge gyermek lévén, a' Király' koronázását végbe nem vihette. Ezen

Digitized by Google

Hippolitust Beátrix Királyné' kedvéért tette Mátyás Király az Érseki ſzékbe: minekutánna tudniillik Németh János (*Joannes Alemonus*) három ſzáz ezer forintot élére vervén, az Eſztergomi Érsekségböl elſzökött, és Fridrik Caſzárhoz, mint Hazánk' ellenségéhez ſzegödött vólna, ezen Hazát árúló ſzökevénynek helyébe Mátyás Király Aragoniai Jánost, Beátrix Királynénak testvérét tette, a' kinek utóbb helyébe lépett Hipolitus, Ferrariai Vezérnek Herczegetskéje, a' kit Eleonorától Beátrix Királynénak testvérétöl nemzett vala. Az Eſztergomi Érsekségre 1487 dik eſztendöben emeltetett, a' midön nem vólt több hét eſztendösnél; midön tehát Uladislaus Királynak koronáztatott, tíz eſztendösnél idössebb nem lehetett.

§. 56.

Alberttel, és Maximiliánnal vólt vetekedések után mind a' kettövel egygyességre lép.

Albert Lengyel-Orſzági Herczeg, a' kit a' Pesti Orſzág-Gyülésnek kezdetén némellyek vakmerőségböl inkább, hogy sem törvényes válaſztással Királynak kiáltottak, Báttyától el akarván venni Magyar-Orſzágot, 12 ezerböl álló Hadi-Sereggel nyomódott bé Magyar-Orſzágba, és azt Kassa Városától nem meſzſze letelepítette. Albertnek eleibe küldé Uladislaus Zápolya Istvánt 18 ezerböl álló Hadi-Sereggel, mellyben leg-nevezetesebb Vitéz vala Jaksitz Demeter, a' ki a' Lengyel Seregnek minden bátorságát elvette. Vólt akkor Albert' Táborában egy Óriás termetű, és termetéhez hasonló erejű Tatár Nemzetböl való Vitéz; ez magános bajvívásra kért vala társat magának a' Magyaroktól, a' kik közzül elöl-álla Jaksitz Demeter, és minden gondolkodás nélkül a' Tatár Óriásnak ellene nyargalván, dárdájával lováról letaſzítja, és földön fektében a' nyakát kereſztül-vágja. Bé-

Digitized by Google

kességet kötött azután a' két atyafi, a' nélkül, hogy válamelly véressebb tsatára kikeltek vólna: Albert lemondott a' Magyar Királyságnak keresésérol, Uladislaus pedig Lengyel-Országhoz való jussát Albert Öttsének által-engedte 1491-dik esztendőben; az alku Eperjes Városánál történt meg. Több fáradtsággal, és nagyobb vérontással ment végbe Uladislausnak Maximiliánnal vólt egyenetlensége: Ez, mihelyt a' Magyar Királyi páltzát Uladislaus' kezében látta, dúlt azonnal a' Magyarok ellen. Könnyű folyamatja vólt Ausztriában Maximilián' igyekezetének, mivel azon Helységek, mellyeket valaha Mátyás Király elfoglalt vala, Maximiliánhoz önként viszsza tértek. Béts Városa állította vólna talán meg Maximiliánnak lépéseit; de itt sem vólt szükség igen nagy eröre, mivel Zápolya István Béts Várának Fő-Kapitányja hallván Maximiliánnak Hadi-készületét, Magyar-Országba előre elhordozkodott; hogy pedig az ellenséggel tzimborálni ne láttassék, négyszáz Magyar Katonát hagyott Béts Várának óltalmazására Upor László' vezérlése alatt, a' kik erőssen védelmezték ugyan a' Várat, a' meddig tölök kitelhetett, úgyhogy magán Maximiliánon is sebet ejtenének, utóbb még is illy kevés számú Vitézek engedtek a' sokaságnak, és még azon esztendőben, mellyben Uladislaus megkoronáztatott, Béts, Német-Ujhely, és Ausztriának minden egyéb erősségei Maximilián' kezére viszsza kerültek. Bátorságot vett Maximilián, és Ausztriából általjön Magyar-Országba, a' hol Kőszeget, Rohontzot, Szombathelyt, Vasvárt, Veszprémet, Fejérvárt hatalma alá vette; (y) lemegy onnét Budára, és annak dúledező falait kezdé töretni; nem is kételkedett már semmit, hogy kevés napok alatt Buda Várában fog ebédelni; visz-

Digitized by Google

ſzavonás támad azonban a' Katonák között, a' kik magokat a' prédának feloſztásában megtsalattaknak vallották; ezeknek példájokra a' többi is felzendűl, a' kiknek 'sóldját Maximilián már több napoktól fogva ki nem fizette: és így az ellene dűhösködő Katonákkal megindúlni nem bátorkodván, Buda Várát ott hagyta Maximilián. (z) A' Magyarok azonban 40 ezerből álló Hadi-Sereget vezetvén Buda alá, ott jól meg sem állapodtak, hanem azt egyenesen Fejérvár' ostromlására vezették: kevés napok múlva a' Németek feladták ezen Várat, a' kiknek harmintz-hat ſzekér adatott, hogy a' holmijeket könnyebben Bétsbe vihessék. Nem soká Veſzprém, Vasvár, Szombathely, és más nevezetesebb helyek a' Magyar Király' kezére ismét viſzſza kerültek. Korvínus János is Tóth és Horváth-Orſzágban emberűl forgatta a' kardot; mert nem tsak az oda tsúſzott Német Katonákat haza ſzalaſztotta, hanem, azon Magyar, és Horváth-Orſzági Fő-Embereket is, a' kik előbb Maximilián mellé ſzegődtek, Uladislaus' engedelmességére viſzſza hozta. Midőn illy ſzerentsés lépéseket tennének a' Hadi-Vezéreink, akkor jutott eſzébe Uladislausnak, hogy az ellenségtől, a' kit már az egéſz Orſzágból kiűztek, békességet kérne. Jó víz vólt ez Maximilián' malmára, a' ki a' maga Követjeit Pozsonba küldötte, hogy ott lenne az alku. Uladislaus' réſzéről küldetett Erdődi Bakáts Tamás, Báthori István, Orſzág Láſzló, és Rozgon Láſzló, a' kik ezen tzikkelyekben állapodtak meg, hogy Uladislaus Magyar Orſzágnak, Maximilián pedig Auſztriának Úra lenne: Ha Uladislaus férjfi magzat nélkül maradna, Magyar-Orſzág Maximiliánra, vagy annak maradékira ſzállana. Ezen tzikkelyek 1491-dik eſztendőben *Novembernek* 7-dik napján a'

Digitized by Google

Bíztosoknak alá-írásával erösíttetett meg Pozsonban; melly végzés midön Budán az Orszag' Rendeinek eleibe adatott vólna, olly zendülés támada, hogy ha a' Király magát közbe nem vetette vólna, azonnal a' Pozsoni Királyi Bíztosokat darabról darabra vagdalták vólna; söt torok-tátva azt kiáltották, hogy készebbek életeket ezerszer kotzkára vetni, hogy sem a' Németek' szolgálátjára magokat lekötelezném. Mivel tehát az említett Pozsoni végzést az Orszag' Rendei bé nem vették, sem arra magokat le nem kötelezték, (*aa*) Uladislaus hogy megkélelje Maximiliánt, magát újonnan lekötelezte a' Pozsoni végzésre, melly levélre Uladislaus Királyon kívül alá-írták vala magokat Osvald Zágrábi, Bálint Váradi, János Tsanádi, Miklós Vátzi, István Sirmai, György Nitrai, Lukáts Bosnai Püspökök; a' Fejérvári Prépost, Péter és János Szentgyörgyi Grófok, Losontzi László, Drágffi Bertalan, Thurótzi György, Dótzi Péter, Gersei Petöffi Miklós; ezen alá-írás pedig titkon ment végbe, mert ha az Orszag' Rendei ezt megsejdítették vólna, új zenebona támadott vólna az Országban. Reá állott még is ezen végzésre nagy része az Országnak, melly dolog illy formán ment vala végbe: Mivelhogy Uladislausnak tunyasága miatt a' szomszédok mindenfelöl tsipdezték a' Magyar Koronához tartozandó Tartományokat, annyira felháborodott Uladislaus ellen az Orszag, hogy Pesten az Orszag-Gyülésében, mellyet talán a' Király' híre nélkül öszve-hít vala Perényi Imre Nádor-Ispán 1505-dik esztendőben nem tsak törvényt hoztak, de esküvéssel is kötelezték magokat hogy ha Uladislaus férjfi magzat nélkül fog meghalni, soha idegen vérből való Fejedelmet nem választándanak Magyar Királynák; melly végzést neveik-

Digitized by Google

nek alá-írásával erősítették vala meg Bakáts Tamás Esztergomi Érseken kívül más 10 Püspökök; 40 Záſzlós Urak; Vármegyéknek és Királyi Városoknak 180 Követjei. Ezen végzést hogy kitöröltesse a' Magyarokkal a' lajstromból, 1506-dik eſztendőben nem kis Hadi-Sereggel bejött Magyar-Orſzágba, és Po'son körűl megállván, távolról villogtatta boſzſzúálló kardját. Látván Hazánknak gondos Attyai, hogy a' Király' gondatlansága miatt olly karban vólna az Orſzág, hogy Maximiliánnak ellene nem állhatna, öſzvegyűlnek az Orſzág' Nagyjai Fejérvárra, és a' Kalotsai Érseket Maximiliánhoz küldék alkura tellyes hatalommal, a' ki is Bétsben a' Po'soni végzést az Orſzág' nevével megerősítette 1506-dik eſztendőben *Juliusnak* 19-dik napján.

(*y*) Székes-Fejérvárnak falai omladozottak lévén, azt könnyen megvehette Maximilián; a' ki, mivel nem fizethette Katonáit, őket ſzabad prédára ereſztette: éltek ezen ſzabadsággal a' Katonák, mert még a' Templom' Kints-tárját is jól kitakarták.

(*z*) Minekelőtte Buda Vára alól elvezetné Táborát Maximilián, 'Sigmond Pétsi Püspöknek a' Sóvári (*Salisburgi*) Érsekséget árúba ereſztette: azt ígérte tudniillik Maximilián 'Sigmondnak, hogy ha hatvan-ezer aranyat ád költsön a' Német Katonák' zsóldjának fizetésére, a' Sóvári Érsekséget néki fogja adni; de 'Sigmondnál nagyobb vólt a' Hazájához való ſzeretet, hogy sem a' maga ſzerentséie: nem nyitotta tehát meg a' pénzes-ládát Maximilián' kérésére, mivelhogy úgy is törvény ellen való Kalmárkodás vólt az Érsekséget árúba ereſzteni, rútabb lett vólna pedig azt 'Sigmondtól költsön adott pénzel megvenni, melly által nem csak ſzentségtörő, hanem Haza-árúló is lett vólna.

(*aa*) Magok a' Maximilián' Bíztossai is, a' kiket Po'sonba küldött vala, magokban megesmérték, hogy Uladislaus Királynak Bíztossaival együtt sem vólna olly hatalma, hogy Magyar-Orſzágot alkuba ereſzthessék, és azon ſzabad Nemzet, melly eddig magának

Digitized by Google

magának Fejedelmet szabadon választott, ezen törvényes hatalmából négy vagy öt ember' szava által kiforgattassék; azért, azt kivánták vala Uladislaus' Biztossaitól, hogy a' Po'soni végzésnek tzikkelyei az Ország' Rendei' eleibe adatnának, és arra az egész Ország felesküdne.

§. 57.

Magyar Nemzetünknek II-dik Uladislaus idejében Törökkel vólt ütközetei, 's annak változó kimenetelei.

Sokszor lett vólna kedve Bajazeth Török Császárnak Magyar Ország határaiban bétsapni, tett is készületeket, de Bajazethnek minden bátorsága azonnal ellankadott, mihent Gereb Mátyás', Báthori István', Kinysi Pál', és több Nagynevezetű Magyar Vitézeknek erejéről gondolkodott. Gereb' és Báthorinak halála után 1495-dik esztendőben szerentsét próbált, és Ailbéget Drágffi Bertalan ellen, a' ki Báthori István halála után Erdélyi Fejedelem lett, Erdély Országnak ostromlására küldötte. Könnyebb vólt a' Törököknek a' Dunán, melly vastagon által fagyott vala, Erdély felé menni, hogy sem onnan haza ballagni, mert, midőn bútyorosan Erdélyből viszsza térnének, Drágffi Bertalan véletlenül elállá útyokat, és tizen öt ezernél többet leaprítván minden Zsákmánnyoktól megfosztá őket. E' győzedelemből származott örömet űrömre változtatta még azon esztendőben Jakup Basa Bosnyák Országnak Kormányozója, a' ki, minekutánna Thrátziából és Matzedóniából küldött tíz ezer lovassággal Kárnióliának és Dalmátziának nagy részét kiseprette vólna, midőn gazdag prédával haza akar térni, eleibe került Derencheni Imre Horváth-Országi Bán,

Digitized by Google

Zrínyi Péterrel, és Frangepán Bernárd' János', és Miklós Atyafiakkal együtt, mivel a' Keresztény sereg tapasztalható-képpen kissebb vólt mind számra, mind erőre nézve, Frangepán Bernárdon kivül mindnyájan azt állították, hogy tanátsosabb vólna a' Modrusi Várnak falai közé rekeszkedni, hogy sem a' prédával gazdag ellenséget új prédával gazdagabbá tenni; Frangepán Bernárd azomba rút dolognak mondotta lenni, ha a' Pogány körmei között hagynák Keresztény társaikat vagyonokkal együtt; míg ezek tétovázva tanátskoznak, reájok rohan Jakup Basa, és a' Keresztények közül öt ezeret ledarabolván, Derencheni Imrét, és Frangepán Miklóst elevenen hálóba kerítette, 's Konstántzinápolyba Bajazeth Török Császárhoz küldötte. Ugyan azon 1493-dik esztendőben a' Törököknek viszsza adta a' költsönt Kinysi Pál Temesi Bán, a' ki tíz ezer lovas katonát által vezetvén a' besagyott Dunán, három ezeret Moesia Tartománnyának rablására küldött, hét ezerrel pedig Szendrő Várát kezdette ostromlani, mivel tudta, hogy Alibegnek minden kintse, mellyet a' Keresztény Tartományokból kiemelt vala, ott vólna letéve. Hírtelen megszállotta a' Várat, és abban találtatott Kintset Vitéz társai között felosztván a' Várat felgyújtotta, hogy ott olly bátran ezután a' Törökök ne fészkelhetnének. Még az nap' Katonáit a' jégen viszsza-vezette igen szerentsésen, úgy, hogy midőn más nap utánnak indúlt Alibeg, hogy a' Szendrői Várban mutatott jó-akaratot megköszönnye Kinysi Pálnak, meleg szél támadván, a' jeget úgy meggyengítette, hogy táborát azon által vezetni bátorságosnak lenni nem itélné; fejébe nyomta azért a' patyolatos tsalmát, és az el-pusztult Szendrő Vára felé szomorún viszsza ballagott.

Digitized by Google

Kinysi Pál pedig útyában bétekintett Belgrád Várába, a' hol értvén, hogy a' benne lévő Rátzok a' Várat árúba ereſztették a' Töröknek; ezen Haza-áruló Kalmárokat tömlötzbe tetette, és minden nap egyet nyársra húzatott, 's megsütetett, és úgy adta a' többieknek eledelül; midőn egygyenként magokat megették vólna, az utolsót éhséggel ölette meg Kinysi Pál mások' példájára. Kinysi Pálnak érdemeit jutalommal akarván tetézni Uladislaus Király, őtet Orſzág Fő-Birójává tette 1494-dik eſztendőben, a' ki, midőn Uladislaus Királytól meglátogattatott vólna, megakarván hálálni a' Királynak kegyes jó akarattyát, mivel nem ſzólhatott, minthogy már akkor a' ſzél megütötte vala a' nyelvét, jobb karjával Török Orſzág felé mutatott, bal kezével pedig tulajdon torkát mutatta, jelentvén hogy kéſz vólna a' Király hívségéért, és Hazájának ſzeretetiért életét adni. Még ezen beteges állapottyában is sokſzor megſzabdalta a' Törökök nyakát, sőt More Péter Konstántzinápolyban lévő Magyar Követnek bizonyságtétele ſzerént olly rémülésbe ejtette a' Konstántzinápolyi Törököket, hogy a' Csáſzárnak testőrzői is féltekben Ázsiába költöznének. Azonban 1494-dik eſztendőnek végével ezen halhatatlan erejű Vitéz életét végezte. Hasonló ſzerentsével viaskodott Korvinus János Kinysi Pálnak halála után a' Törökökkel, a' ki 1495-dik eſztendőben Jajtza Várát a' Törökök kezéből kivévén azt annyira megerőtlenítette, hogy Bajazeth táborának ſzállást nem adhatna, azért 1495-dik eſztendőben Budára küldött Követtyei által békességet kére Uladislaustól, mellyet három eſztendőhöz ſzabott a' Budai Udvar, úgy, hogy Uladislaus hatalmában lenne azon időt meghoſzſzabbítani, vagy megrövidítteni, tsak

Digitized by Google

elöbb három hólnappal a' Török Csáfzárt erröl tudósittaná. A' békesség idejének elfolyása után Korvinus János Vidin Várát elrablotta, és felgyújtván hamuvá tette, annyira, hogy Bajazeth új félelembe esvén, hét eſztendeig való békeséget kötne Budán Uladislaussal 1503-dik eſztendöben. Elfolyt talán a' békességnek ideje, midön a' Törökök magok nyújtottak alkalmatosságot, hogy a' Kereſztény Fejedelmek ellenek támadnának: Selimus 1512-dik eſztendöben az ö Attyától Bajazethtöl erövel elragadván a' Birodalmi páltzát, kegyetlenül viaskoda mind az attyával, mind a' testvérjeivel, a' kik mind egymást ſzabdallyák, javasollya Bakáts Tamás, már akkor Eſztergomi Érsek és Kárdinális, hogy a' Szentséges Pápától a' Pogányok ellen segítség kéretnék, melly ügynek folytatása Bakáts Tamásra bízatott; a' ki elmenvén Rómába X-dik Leo Pápától (*d*) segítséget kért ugyan, de mást nem nyert azon engedelmen kivül, mellyre nézve tellyes Bútsút hírdethetett azoknak, a' kik a' Kereſzt jele alatt a' Török ellen fegyvert rántanának. Haza jött 1513-dik eſztendöben Rómából, és a' Római Sz. Széknek végzését az Orſzág Nagyjainak eleibe terjeſztette. Sokan ellenzették a' kereſztes sereg' felállíttása véget adott Bútsúnak kihirdetését, nevezet ſzerént pedig Telegdi István, Királyi Kints-tár Mester, a' ki azon gyülevéſz, tudatlan népet, melly a' kereſztes seregbe állana, haſzontalannak, söt ártalmasnak lenni mondotta: félhetünk, úgymond: ne hogy azon munka kerülö nép, a' melly úgy is minden hadi tudomány nélkül vagyon, vagy a' tanúltt Vitézeknek akadállyára légyen, vagy, nem lévén elegendö Zsóldja, tulajdon Hazájának rablására fakadjon. Ha Próféta lett vólna, sem beſzélhetett vólna

Digitized by Google

igazábban a' jövendő dolgokról Telegdi, mivel azomba Bakáts Tamás a' Római Bútsús Levélnek kihirdetését javaslotta, ennek akarattyán megállapodott az Ország, és Budán a' Sz. Zsigmond Templomában a' Szentséges Pápa Levele Bakáts Tamás által kihirdettetett 1514-dik esztendőben: ugyan azt tselekedték a' többi Püspökök-is a' magok Megyéikben. Kevés idő alatt 40 ezerre ment azoknak száma, a' kik a' Keresztes Zászló alá állani akartak, a' kiknek Vezérévé rendeltetett Dosa György, a' ki Epirota Török Basának magános bajvíváson történtt meggyözéséért éppen akkor Budán Uladislaus Kiralytól arany lántzal ajándékoztatott vala meg: Ennek kezébe adatott azon veres Keresztel jegyzett fejér Zászló, mellyet Bakáts Tamás Rómából hozott vala, melly alá naponként többen és többen állottak. Midőn ezeknek, a' Királyi Kintstár üres lévén, nem lehetné fizetni a' Zsóldot, sokan mindjárt Pest körül elkezdették a' ragadozást; nevelte ezeknek vakmerőségét nem kevesé a Nemesség ellen felgyülladott gyülölség, mellyre az nyújtott okot, hogy némellyek a' Földes Uraságok közül jobbágyaikat meg-akadályoztatták a' keresztes katona seregbe való meneteltől, mivel sokan egyedül azért állottak ezen Zászló alá, hogy a' dolgot el-kerülhessék; az egész dolognak rút kegyetlenség lett a' vége, elannyira, hogy a' felzendültt parasztság valamerre Nemeset látott, azt ölte, vágta; még az Egyházi Méltóságban lévőknek sem engedett meg, minden felől a' falukat, és kastéllyokat égették, pusztitották, úgy, hogy a' jajgató népnek kiáltása a' Budai Várba Uladislaus fülébe hatna. Ezen gyülevész, de nagy sokaságú nép ellen egy részről Bornemisza János, más részről Zápolya János küldetett, a' kik

Digitized by Google

nagy vér-ontás után Dósa Györgyöt, a' ki már Királynak hírdette vala magát, elfogták, és az egész parasztsereget, mellyből 80 ezer daraboltatott vala le, elszélleszttetek. (*e*) E' lett a' Török ellen való tanátstalan készületnek szerentsétlen vége, hogy azon fegyver, melly a' Pogányok ellen emeltetett, Keresztény, és pedig Haza-fiúi vérrel undokíttatna meg.

(*d*) Midőn Bakáts Tamás Rómában mulatozna, II-dik Julius Pápának Udvarában, annyira magához kaptsolta a' Római Kardinálisoknak szívét, hogy azon idő alatt meghalván Julius Pápa, sokan Bakáts Tamást akarnák tisztelni ezen legfelségesebb Egyházi Méltósággal; egynéhány voksal még-is felöl haladta őtet *Mediceus* Kardinális, a' ki Szentséges Pápának választatván X. Leo nevezetet vett vala magára.

(*e*) Dosa Györgynek e' vólt a' büntetése: megtüzesíttetett vas székbe mezítelen ültettetett, tüzes vas Korona lévén a' fejében. Minekutánna így megsült vólna Dósa, kilentz párt-ütő társainak eleibe eledelül tétetett, a' kik előbb néhány nap éhséggel tanyargattattak vala; ezek-is azután, hogy a' Dósának sült testét meg-ették, külömbféle halállal végeztettek ki a' világból.

§. 58.

II-dik Lajos eránt tett rendelései Uladislausnak, és ugyan ezen Király idejében történt szakadozása Országunknak.

Sokat sarkalta vala Beátriksz, Mátyás Királynak életben hagyott özvegye Uladislaus Királyt az házasságért, de ennek ellene állott az Ország: nem engedték tudni illik az Ország Rendei, hogy Uladislaus oly feleséget venne, a' kinek bizonyos magtalansága miatt az Ország Uladislaus halála után új veszélyben

Digitized by Google

keveredne. Annyira kelt már a' dolog, hogy Romában VI-dik Sándor Szentséges Pápa elott folyna a' törvény: Beátrikſz azt vítatta a' Szentséges Pápa elött, hogy Uladislaus Király néki megigérte vólna a' házasságot, sőt hogy bizonyosabban megnyerhesse a' perét a' ſzemtelen Aſzſzony, arról sem ſzégyenlett vallást tenni, hogy Uladislaussal az igéret után titkon közlése is lett vólna. Hogy a' dologban ne hirtelenkedjék Sándor Pápa, Ursinus Kardinálist Magyar Orſzágba küldötte, hogy közelebröl vizsgálná meg a' környűl állásokat, és azokról a' Sz. Széket tudósíttaná. Ursínus azt vette éſzre Magyar Orſzágban, hogy Uladislaus Király örömest Beátrikſz mellé állana ugyan, de ezt az Orſzág Nagyjai semmi módon meg nem engedték: erről midón Rómában tudósíttást vitt vólna, 1494-dik eſztendőben Aprilisnak 3-dik napján a' Kardinálisok Gyűlése azt a' végzést hozta, hogy Uladislaus minden törvény sértés nélkűl Beátrikſz Királynétól elálhatna, sőt Magyar Orſzágnak környűlállásai azt kivánnák, hogy Uladislaus Beátrikſznak férje ne lenne. Halván a' Római Sz. Széknek ezen végzését Beátrikſz, haza ment Neápolisba, Uladislaus pedig el-jegyzé magának Annát, Gaston Királynak leányát 1502-dik eſztendőben, a' kitől két magzatot nemze, Annát, és Lajost: Anna 1503-dik eſztendőben, Lajos pedig 1506-dikban ſzületett, a' kinek ſzületése után kevés napok alatt meghalt a' Királyné, melly miatt olly ſzomorúságban esett Uladislaus, hogy magát bérekeſztvén egéſz eſztendeig senkivel sem ſzóllott, de még az Orſzág dolgával sem gondolt. Egy eſztendőnek elfolyása után Bakáts Tamás bátorságot vévén, bément a' Királyhoz, és eleibe terjeſztvén azon károkat, mellyek Orſzágunkra ſzállottak a' Ki-

Digitized by Google

rálynak gondatlan élete miatt, végre azzal fejezte bé a' beszédjét, hogy az Ország Rendei kivánnák, hogy Lajos Hertzeget megkoronáztatná: megvidámúlt ezen hír adásra Uladislaus, és megtévén ehez a' szükséges rendeléseket, Lajost 1508-dik esztendőben Fejérvárott Magyar Királynak, két esztendő múlva pedig Prágában Tseh Királynak koronáztatta. Lajosnak feleségűl jegyzé Máriát Fülöpnek Spanyol Királynak leányát 1515-dik esztendőben, Annát pedig ugyan azon esztendőben Ferdinándnak Kasztiliai Király fiának jegyzé el feleségűl. Ezen rendelésével megerősítette ugyan Lajost a' Magyar Királyságban, de lágy gondatlansága által Országunkat már előbb igen megszaggatta: mivel Uladislaus gondatlansága által Maximilián elfoglalá Austriát; a' Tsehek Sléziát, Luzátziát és Morvát; Bogdán Moldva Országi Fejedelem a' Magyar Koronától magát elszakasztván, a' Lengyelekhez szegődött 1508-dik esztendőben; a' Velentzeiek-is 1504-dik esztendőben Dalmátziának nagy részét elfoglalták, sőt annyira jutott már Uladislaus Királysága alatt az Ország állapottya, hogy az ütközetre szükséges vas golyóbisoknak tsinálását Czigányokra kellene bízni. (*f*) Akármelly dolog adatott eleiben, közönségesen azt szokta válaszolni: *dobse*, melly Tseh szó Magyarúl annyit tészen, hogy *jól vagyon*; ugyan ezen szokására nézve közönségesen *Dobse* Királynak neveztetett. Gondatlansága miatt nem tsak Magyar Országot rontottameg, hanem a' Királyi Udvarnak fényességét is béhomályosította, mivel Király lévén sokszor olly szükségre jutott, hogy a' Kints-tárban tsak egy forintya se vólna, azért mindennapi éléménnyére valót-is sokszor hitelbe hordatott. Midőn így megvesztegette vólna mind az Ország-

Digitized by Google

nak, mind a' Magyar Királyi Udvarnak ditsőségét, végső nyavalyáját érte, mellyben az Országot Bakáts Tamásnak és Bornemisza Jánosnak, a' ki elébb Lajos Hertzegnek Tanítója vólt, gondviselésére bizta, Lajosnak pedig Fő-Gondviselőivé Zsigmond' Lengyel Királyt maga testvérét rendelte, a' ki, mivel a' Királyi Hertzegnek gondviseléséért saját Országát el nem hagyhatta, parantsolá Uladislaus, hogy Zsigmondnak személyét Lajos gondviselésében György Brandeburgi Markio viselné, a' ki utóbb Lajosnak erköltsét egészen megvesztegette. Uladislaus pedig ezen rendelései után 1516-dik esztendőben *Mártziusnak* 13-dik napján meghalt. Teste Fejérvárott temettetett el.

(*f*) *Pray Ann. Reg. Hung. Lib. IV. f.* 273. elöl adja azon levelét Uladislaus Királynak, mellyet 1496-dik esztendőben adott vala Bolgár Tamás nevezetű Tzigány Vajdának, és ezen Bolgár Vajda 25 sátor alatt lévő Tzigány társainak. Parantsolja ezen levelében Uladislaus, hogy minden Vámokon, és harmintzadokon fizetés nélkül által botsáttasson ezen Tzigány Vajda társaival együtt, a' kiknek munkája, úgymond a' Király, puskába való golyóbisok tsinálására szükséges. Ezeket Uladislaus Király Faraóknak, vagy-is Faraó nemzetségéből valóknak nevezi.

II. LAJOS.

§. 59.

Országunk' hajdani ditsősége hanyatlani kezd II. Lajos Országlásának kezdetén.

Ezen szerentsétlen Király alatt elsöben ugyan ingani kezdett, az után eldűlt Országunk' támasztó oszlopa, végre Nemes Hazánk' hajdani ditsősége örökös sírba temettetett el. Meg kell

Digitized by Google

ugyan vallanünk, hogy Lajos Orſzáglásának kezdetén bölts rendeléseket tettek Orſzágunknak gondos attyai, de ezeket mind haſzontalanná tette Brandeburgi György a' Király erköltsének megveſztegetője, a' ki valamint maga *eſzem iſzom* ember vólt, úgy a' gyenge Királyt is magához hasonló formában akarta önteni. Tartatott ugyan 1518-dik eſztendőben Tolnán, és ugyan azon eſztendőben Bacchán Orſzág Gyűlése, a' mellyben Hazánk sebjeinek Orvoslására alkalmatos törvények hozattak: nevezet ſzerént, a' ki ürült Királyi Kints tárnak jobb karba állíttására leg-jobb módok találtattak. Nem külömben a' *Banderiumoknak* felállíttása eránt a' régi törvényes ſzokás megújjítatott. A' fiatal Király mellé pedig bizonyos ſzámú férjfiak rendeltettek, a' kiknek tanátsával élne az Orſzág terhes dolgainak intézeteiben. Ezen Királyi Tanátsossak pedig vóltak *Bakats Tamás* Eſztergomi Érsek, *Frangepán György*, Kalotsai Érsek, *Szakmári György*, Pétsi, és *Vardai Ferentz*, Erdélyi Püspökök, *Perényi Imre* Nádor Ispány, *Lőrintz* Bosnyák Orſzági Vezér, *Bazinyi és Sz. Györgyi Gróf Péter* Orſzág Fő Birája, *Zápolya János* Erdélyi Fejedelem, *Báthori István* Temesi Gróf, a' Nemesek közül pedig *Zob Mihály*, *Pakos János*, *Gergöi Bodó Ferentz*, *Görög Miklós*, *Kendressi Mihály*, *Pogány Zsigmond*, *Perneſzi Miklós*, *Arthandi Pál*, *Klesányi Miklós*, *Faiſzi János*, *Chányi Balás*, *Thurótzi Miklós*, *Kutassi Lukáts*, *Debrechenyi György*, *Amadé István*, *és Sythkei György*. Bornemiſza János pedig úgy is ſzüntelen a' Király óldala mellett dajkálkodott; de mind ezen hatalmas okosságú férj-fiaknak tanáts adásit haſzontalanná tette Brandeburgi Györgynek, mint közelebbről való Királyi nevelőnek beſzédje,

Digitized by Google

a' ki nem más letzkét adott az ifjú Király eleibe, hanem, hogy bízná az Orszá'g' dolgát másokra, elég arra való ember vólna az Országba, miért nyúghatatlankodna éjjel nappal? mennyen inkább vadászni, komédiát nézni, muzsikát halgatni, tántzolni; illyetén kellemetes mulatságokkal töltse örvendetes óráit; nem szolga ő, sem Major Gazda, hogy éjjel nappal törekedjék, és pedig másokért. Illyen forma letzkét olvasott Brandeburgi György Lajos Király' eleibe, és ezen letzkére úgy megtanította, hogy az Orszá'g' terhes dolgairól már szóllani sem akart. A' pénz költést is Brandeburgi Györgytől igazán megtanúlta, mivel jó lehet a' Királyi Kints tárban a' hadi népnek tartására is szűken vala a' pénz, még is egy Sólyom madárért örömest kiadott 40 ezer aranyat. Igaz, hogy 1519-dikbe Ország Gyülése tartatott ismét Báchán, de itt sem készíthettek Hazánknak bölts Orvosai olly flastromot, mellyel Hazánknak veszedelmes fekéllyeit meggyógyíthatták vólna. Reménleni lehetett, hogy, ha Házasságra menend Lajos, nyomossabban fog gondolkodni: megesküdtt Máriával Fülöp' Kasztellai Király' Leányával 1521-dik esztendőben, de, nem hogy elnem hagyta az előbbeni életének rendét, hanem, még a' Királynét is meg tanította arra, a' mit Ő maga Brandeburgi Györgytől tanúlt, úgy, hogy semmit nem használtak Hazánk' bóldogságát ügyellő Fő Embereknek sok panaszkodási.

Digitized by Google

§. 60.

Mohátsnál el-vesztyük Királyunkkal együtt Hazánknak hajdani ditsöségét.

Nem vólt II-dik Lajos idejében más ellenséggel a' Töröken kivül viaskodásunk, de ez maga is elég vólt, hogy a' Magyarok ditsösségét gyászba öltöztesse. Ennek kezdete vólt 1520-dik esztendőben, midőn Sélimus Török Császárnak Ázsiában létte alatt Balibeg *Samandriai* és Mustafa *Varbosaniai* Basa Szrebenitziumot tíz napi ostrom után elfoglalták, és a' benne lévő népet tett fogadások ellen egy lábig ledarabolták. Ezek egyenesen Jajtza ellen indúltak, de Keglevits Péter azon Várnak Fő Kapitánnya belé kerítette őket a' hálóba, mert néhány válogatott gyalog Vitézeket állított azon sántzon túl, mellyben az ellenség rejté vala magát; hajnal hasadtakor egy sereg leányt és aszszonyt küldé ki a' Várból, parantsolván, hogy valamint torkokon ki tér, olly hangosan danolnának, a' végre, hogy az ellenséget a' leányok éneklésére a' sántzból kitsalván tzélra vehesse: meglett a' dolog, midőn a' leányok danollását hallyák a' búja Törökök, utánnok rugaszkodnak; Keglevits Péter azomba eleikbe kerül, a' sántz után lappangó gyalog sereg pedig utánnok nyomódik, és úgy két tűz közzé szorítván a' Török tábort, annyira megpiszkolta, hogy közülök hír mondó alig maradna. Meghala azon esztendőben *Selim*, a' kinek helyében Solimán választatott Török Császárnak, és minden halogatás nélkül követségbe küldé *Berehqm Chausi* Basát Budára, a' ki által jelenté, hogy az Attya helyébe Császárságra emeltetett vólna; kívánná egyszer'smind azt-is tudni,

Digitized by Google

ha az Attyával kötött békességet akarná-é tovább is fent tartani, vagy félre tenni a' barátságot. Ez vólt a' Követségnek ſzíne, valósággal pedig nem mást akart, hanem ki akarta kémleni, minémű hadi készülettel vólna a' Magyar Udvar. Tanátsot tart Lajos az Orſzág Nagyjaival, kik közül némellyek a' békességet, mások pedig hogy hadat indíttana, vakmerőképpen javasollyák. Zsigmond Lengyel Királyt is megkérdé Lajos, e' dologban mint vélekedne? a' ki tudván Magyar Orſzágnak roſz környül állásait, a' békességet ſzükségesnek lenni mondotta. Már egéſz eſztendő folyt el, hogy a' Török követ bizonytalan várakozással Magyar Orſzágban tartatott, melly válaſz adásnak halogatását megvetésre, vagy félelemre magyarázván Solimán, 1521-dik eſztendőben *Szabats* Várának elfoglalására *Achomat* Basát küldötte; melly erősséget, mivel igen kevés néppel védelmezé *Logodi Simon*, vér ontó ütközet után Török kézre került. Ennek elfoglalása után Belgrádot sántzolta bé. Előbb, hogy sem Belgrád alá érne Solimán tábora, azon Várnak óltalmára Báthori Istvánt küldé vala Lajos, de ezt Ennyingi Török Bálint, és Hedervári Ferentz Belgrádi Kapitányok, irígységből a' Várba bénem botsátották, holott azután magok is Solimántól való félelmekben a' Várból elillantottak, a' Várnak gondviselését pedig Oláh Balásra, Morae Mihályra, és Both Jánosra bizták, a' kik, ámbár semmi segítség nem jött Lajostól, a' Várat még is erőssen óltalmazták, mind addig, míg a' Várban lévő Rátzok a' Magyar Vezérek akarattya ellen Solimánnal alkuba nem ereſzkedtek. Látván a' Magyarok, hogy a' Rátzoktól elárúltatnának, hogy a' Vár' elveſztése után legalább életeket megtarthassák, az

Digitized by Google

Erősségnek által adására reá állottak, olly kötéssel, hogy minden ártalom nélkül kiköltözhetnének. Által adatott Belgrád Vára Solimánnak 1521-dik esztendőben *Augustusnak* 29-dik napján a' ki megszegvén igéretét, a' Várból kiköltöző Magyarokat mind kardra hányatta, melly törvénytelenséget halván Lajos Király, hogy Solimán tselekedetéért boszszút álhasson, a' Budán lévő Török Követet társaival együtt agyon sujkoltatta. Belgrád elvesztése után keményen parantsoltatott, hogy minden *Bandériumok* Báchára mennél nagyobb sietséggel lehetne, öszve seregelnének: megjelentek ugyan, de olly kevesen, hogy azokat nem az Országnak, de még egyedül maga Királlyi személlyének őrzésére is elégteleneknek lenni gondolná; visszza tért tehát Budára, és 1522-dik esztendőben *Aprilisnak* 24-dik napjára Ország Gyűlését hirdetett, mellyben a' katonák' állíttásáról tett parantsolatok megujjíttásán kivül rendeltetett, hogy a' Templomokban lévő kelyheknek, és más ezüst, és aranyból lévő drága edényeknek tized része az Ország' Kints-tárjába vitetnék, és abból a' tábori nép számára pénz verettetnék. Ezen fellyül minden Püspököknek, Ország Nagyjainak, Nemeseknek, és Szerzetes Klastromoknak parantsoltatott, hogy esztendőbéli jövedelmeknek felét az Ország kints tárjában adnák, hogy az Ország' védelmére több fegyveres népet lehessen állíttani. Ezen kintsnek bészedése nem mentt olly híven végbe, a' mint Hazánknak akkori szoros környül állása kivánta vólna. Nem kevés akadályt vetett Hazánk jobb karba állíttásának az is, hogy a' Nemesség az Ország Nagyjaival gyűlöletes szakadásban vólt. Ezen hasonlásnak nagy gyújtogatója vala Verbőtzy István, a' ki 1524-dik esz-

Digitized by Google

tendőben a' Pesti *Diaetán* ékesen szóllásával Báthori István Palatinus ellen annyira felindította a' Nemességet, hogy a' Gyülést félbe szakasztván Hatvanra mennének által, hogy az elkezdett *Diaetát* ottan folytatnák; a' hol Verbőtzi Palatinusnak tétetett, de ezen méltóságtól 1525-dik esztendőben a' Budai *Diaetán* megfosztatott, és számkivetésbe küldetett. Zápolya Jánoshoz szegődött azután Verbőtzy, és annak részére húzta a' Nemességet. Soliman azonban örült mind ezeknek, a' ki jólehet tudományok mellett neveltetett, még is olly hadi készületeket tudott tenni, mellyeknél magától a' *Mars* Istentől sem lehetett vólna nagyobbakat várni: kétszer meggyőzettetett ugyan Solimán tábora a' Magyaroktól, de harmadszor elfelejthetetlenül viszsza fizette az adósságot. Az első győzedelemnek Vezére vólt Tomori Pál Kalotsai Érsek, (*g*) a' ki Ferhátesnek tizenöt ezerből álló hadi seregét tsak nem egy lábig leaprította, úgy hogy maga Ferhát Basa is Szerem (*Sirmium*) tájjékán hagyná a' fogát. *Ferhát* Basát *Bárdi István* ölte meg, a' melly nevezetes Magyar Vitéz Tomori Páltól Budára küldetett, hogy a' győzedelemnek bizonyos jelenségeit mutatná meg, melly 40 zászlóból, és más drágaságokból állott. Második győzedelemnek szerzője vólt Frangepán Kristóf, a' kinek midőn hírt adna Keglevits Péter, hogy *Ufreff* Basa, és *Sinan* Balibeg 20 ezer néppel Jajtza Várához közelgetne, Frangepán 16 ezer népet vezetvén ellenek, nem tsak Jajtza Várát a' félelemtől megszabadította, hanem az egész Török tábort is elpusztította. 60 Török Zászlót küldött Frangepán Budára, mellyért Lajostól Dalmátzia, Horváth, és Tóth Ország védelmezőjének neveztetett. Mintha leverettetett vólna az egész

Digitized by Google

Török erö ezen győzedelém után, az előbbeni puha életre viszsza tért mind a' Király, mind pedig leg-többen az Ország Nagyjai közül. Solimán azonba nagy hadi készületeket tett, nem tsak Európában, hanem Ázsiában is a' Magyarok ellen. Tomori Pál vólt első, a' ki ezen ellenkező készületeket megsajdította 's megjelentette; felrándúlt tudni illik nagy sietséggel Budára, hogy erröl a' Királyt és az Országot bizonyossá tegye, de ennek gondoskodását sokan, a' kik tsak nyúlak ellen tartották vala a' puskát, nevetséggel fogadták, söt vóltak, a' kik azt felelték, hogy a' gyüröjökben lévő kövekkel is leverik a' Törököt; semmit nem gondoltak tehát az Ország' óltalmáról, vígan vóltak, ettek, ittak, tántzoltak, úgy, hogy B. *Herberstein* Ferdinánd Austriai Fejedelemnek a' Budai Udvarnál lévő Követtye azt mondá, hogy soha sem látott, se nem hallott Országot, a' melly nagyobb örömmel ment vólna a' maga veszedelmére, mint Magyar Ország. Solimán azonba 1526-dik esztendőben, mihent a' Tavasz kinyíltt vala, 200 ezer népet vezetett ki Konstántzinápolyból, a' kikkel elfoglalván Péter-Váradot, bellyebb nyomóda a' Dráva vizén túl lévő tartományban, és nem messze Mohátstól letelepítté számtalan sok népét. Ezt látván, nem kételkedett már senki az ellenségnek elérkezéséröl, de még is szunnyadozva mentek végbe a' készületek. Senki nem vólt, a' kire bátran lehetett vólna bízni az egész hadi seregnek vezérlését, ezen terhes betsület tehát akaratja ellen is Tomori Pálnak vállaira tétetett, a' ki felválalta ezen Hívatalt, mert azt semmi úton magától elnem támaszthatta; társúl adatott Tomori Pálnak Zápolya György Erdélyi Fejedelemnek testvére. Megindúlt Lajos Király *Juliusnak*

Digitized by Google

nak 24-dikén Budáról három ezerből álló tsekély sereggel, Tolnára érvén négy ezerrel ſzáporodott meg a' népe, a' kiket a' Római Pápa küldé vala; Tolnáról *Augustusnak* 14-dikén Sexárdra, onnét nem soká Moháts tájékára érkezett, a' hol az egéſz Kereſztény Tábor tsak 26 ezerből állott; tanátskoztak tehát, mit kellessék illy ſzoros környül-állásokban tselekedni? a' kik okosabban gondolkodtak, azt adták elő, hogy ſzükséges vólna a' Tábort viſzſza húzván, az ütközetet mind addig elkerülni, míglen a' várt segítségek elérkeznének. (*h*) Tomori Pál azonban rútnak állította, hogy az ellenség elől elſzaladván, Házájokat mintegy kéſzakartva prédára adnák; söt vóltak, a' kik olly kinyilatkoztatást tettek, hogy kéſzek vólnának azok ellen fordítani fegyvert, a' kik velek együtt a' Törököt meg nem támadnák. Eltökéllette tehát a' Király magát az ütközetre, és parantsolatot adott, hogy a' Tábor elrendeltetnék. Az első Hadi-rendnek jobb-ſzárnya Batthiáni Ferentzre, balſzárnya pedig Perény Péterre bízatott; a' második Hadi-rendnek közepette állott a' Király, a' melly rendnek jobb réſzét az Eſztergomi Érsek, és a' Püspökök, bal réſzét pedig Báthori István Nádor-Ispány, és az Orſzág' Nagyjai őrizték; a' Király' őrizetére különösen ezer vasas Katonák rendeltettek. Eljött azonban *Augustus* Hónapnak 29-dik, a' Magyarok' ditsőségének pedig utolsó napja, mellyben ama' ſzerentsétlen Mohátsi ütközet tartatott: korán reggel rendbe helyheztették magokat a' Vitézek, és azonnal Drágfi János Orſzág' Bírájának a' sarkantyúja leóldoztatott, hogy ő, a' ki a' Tábornak leg-főbb Záſzlóját vitte, meg ne futamodnék. Úgy fegyverben állván, tsak nem napnyúgotig várták az ütközetre adandó jelt. Tsak egy hegy

Digitized by Google

válaſztá el Solimán' Táborát a' Kereſztény Hadi-Seregtöl; midőn tehát már a' nap hanyatlóba vólna, kezd a' Török Sereg a' hegyen általrohanni; leg-előſzör is a' hegynek tulsó oldalán felhágó Törököknek dárdájok látſzott, nem sokára magok is felbukkantak a' hegy' tetejére; azonnal a' Király' fejére tétetett a' vas-sisak, mellyre a' Királynak mindenkor pirosló ábrázatja elhalaványodott: jel adatik tüstént, és a' Jézus' nevét kiáltván, a' Kereſzténység eleikbe ugrik a' Törököknek, a' kiket nem éppen egy óráig tartó viaskodás után futásra indít; utánna ereſzkedik a' mi Seregünknek elsö tagja, és egéſz az ágyúkig nyomja a' Törököket, annyira, hogy már kevés lépésnyire vólnának az ágyúktól; mellyre a' Törökök kisütik minden ágyúikat, úgyhogy a' Magyar Katonák a' füstben magokat sem láthatnák; előbbre nyomódtak még is, annyira, hogy már nem meſzſze vólnának Solimántól a' Magyar Vitézek, söt annak Test-őrzőit is derekason ſzabdalták. Hír futamodik azonban, hogy a' Törökök feldúlták a' Kereſztény Tábort; megretten erre a' Magyarság, és a' győzedelmet, melly már a' kezében vólt, önként ott hagyja; ſzaladásnak ered az egéſz Magyar Tábor, a' Király is a' többiekkel együtt, a' ki vajha az elrendelt helyből maga akaratja ſzerént ki ne mozdúlt vólna; elhagyván ázonba a' Király a' helyét, az egéſz Hadi-rend felzavarodott, ki ki arra ſzaladott, a' merre ſzemeivel látott: Lajos Király midőn Péts felé akarna nyargalni, Czilie nevű falunál ugratni akarván egy motsár partján a' lovával belé dűlt a' motsárba, a' hol hanyatt esvén a' Király' paripája, rajta ülő Urát a' sárba agyon nyomta. Elestek ezen ſzerentsétlen ütközetben 22 ezeren a' Kereſztények közzűl: Hogy az egéſz Magyar Sereg

Digitized by Google

egy lábig le nem daraboltatott, abból következett, hogy Soliman, félelméből-é, vagy kémélni akarván fáradott Katonáit, őket a' megfutamodott Magyarság' öldösésétől viszsza húzta. Elment azután Soliman egész Budáig, a' honnét az özvegy Királyné Pozsonba hordozkodott vala, azért azon éles Várat tsak nem üressen találta; széjjel botsátá onnét Hadi-népét Országunk' pusztítására: egy része Győr felé, más része pedig a' Balaton felé egész Keszthelyig terjeszté kegyetlenkedését; mindenfelől annyi rablásokat tettek, hogy midőn Solimán Konstantzinápolyba viszsza térne, számtalan rabokat hajta magával. A' raboknak, és megölettetteknek száma háromszáz-ezerre számláltatik a' História Íróktól.

(g) Tomori Pál Gömör-Vármegyében született, és valaha nevezetes Katona vólt; két egymás után eljegyzett mátkájának hirtelen halálán annyira megszomorodott, hogy nem tsak a' Tábortól, hanem a' világtól is bútsút vévén, a' Szent Ferentz' Szerzetesei közzé felesküdött, hogy a' magános falak között tsendesebben töltse életének hátra lévő napjait; de ezen Klastromi magánosságból kiparantsolta őtet Lajos Király, és Hazánknak illy szoros környülállásaiban nem tsak Kalotsai Érsekké, hanem egyszersmind az Országnak Banátusi határán Fő-Kapitánnyá, végre Fő-Hadi-Vezérré is tette.

(h) Zápolya János már akkor úton vólt 40 ezer néppel; Frangepán Kristóf 15 ezerrel; a' Tseh-Országi segítségek sem meszszire valának, úgy, hogy ha az ütközet nehány napokig hátráltatott vólna, a' Keresztény Tábor közel száz-ezerre nevekedvén, könnyen győzedelmeskedhetett vólna.

Digitized by Google

§. 61.

A' Magyar Anyaszentegyházban történt Hitbéli hasonlások, II. Lajos Király' idejében kezdödtek némelly helyeken.

Lajos Király' idejében nagy zenebonát támasztott Luther Márton Német-Országban, a' ki bízván nagy tudományjában, elöször is a' Bútsúk eránt történt némelly rendetlenségeket kezdi ostromlani, utóbb a' Hit' ágazatainak rostálásához is hozzá nyúlt. Sok védelmezöket talált Német-Országban; vóltak ellenben sokan, a' kik véle ellenkeztek. Magyar-Országban 1523-dik esztendöben Grime Simon kezdé Luther' tanítását leg-elöször is Budán hírdetni; de ennek ellent állott mind a' Király, mind pedig a' Római Hitet óltalmazó Püspökök, sőt ugyan azon 1523-dik esztendöben Budán az Ország' Gyülésében kemény bűntetés rendeltetett mind azokra, a' kik Luther' tudományját vagy elfogadnák, vagy annak elfogadóit óltalmaznák: nem tehetett tehát II. Lajos' éltében nagy lépéseket ezen tudomány Magyar-Országban. Azonban Lajos' halála után 1526-dik esztendöben maga Luther Márton is írt vala levelet Pozsonba Mária Királynéhoz, a' meghólt Lajos Király' Özvegyéhez, mellyben inté vala inkább, hogy sem öszönözé a' Királynét, hogy Magyar-Országban az Isten' Igéjét, kétség kívül önnön maga magyarázása szerént, serényen elő-mozdítaná; de azon levélnek még akkor kevés folyamatja vala.

Digitized by Google

ZÁPOLYA JÁNOS.

§. 62.

Magyar Királynak koronáztatik.

Szegedre érkeze Zápolya János 40 ezer néppel, midön Lajos Királynak veſzedelme történt, mellyről bizonyossá tétetvén Zápolya, megállapoda Katonáival, (*i*) és a' Királyi Méltóságnak elnyeréséről kezde gondolkodni. Meginté Mária Királynét, hogy Király-válaſztás véget Pestre Orſzág-gyűlést hírdetne: hírdettetett is a' Királyné Orſzág-Gyűlést, de úgy, hogy az nem Pesten, hanem Komáromban tartatnék, a' nélkül, hogy a' Király-válaſztásról említést tett vólna. Értette jól Zápolya János, hogy mind ezek mire tzéloznának, meg akará azért előzni ſzándékát a' Királynénak, a' ki a' Magyar Koronát maga Báttyának Ferdinándnak fejénn akarta látni: noſza tehát Tokajba vezeti az előbb említett Katonákat, és Orſzág-Gyűlést hírdet, melly Tokajban tartaná tanátskozásit. Számosan megjelentek az Orſzág' Nagyjai, nem külömben a' Nemesség is; Verbőtzi István vólt, a' ki őket Zápolya' réſzére hajtotta, úgyhogy ezt Királynak válaſztanák. A' Koronát is által-adta Zápolya Jánosnak Perény Péter Korona őrző, a' kinek ezen kéſz akaratjáért Zápolya a' Sáros-Pataki Várat hozzá tartozandó Uradalommal együtt ajándékozta, ígérvén, hogy az Erdélyi Vajdaságot is által-adná néki. Kezében lévén Zápolya Jánosnak a' Korona, egyenesen Budára ment, és azon Anya-Várost hatalma alá vévén, Fejérvárra indúlt, a' hol minekutánna Lajos Királynak hólt tetemét Királyi tiſztelettel eltakaríttatta vólna, (*k*) Várdai Pál által, a' kit tsak előbb Eſzter-

Digitized by Google

gomi Érsekké tett vala, 1526-dik esztendőben, *Novembernek* 11-dik napján megkoronáztatott. (*l*)

(*i*) Méltatlanúl rágalmazzák Zápolya Jánost némellyek azzal, mintha a' Mohátsi veszedelemnek ő lett vólna leg-nagyobb oka, minthogy azon 40 ezer Néppel, mellyet vezetett vala, alkalmatos időben meg nem jelent. Megjelent vólna Zápolya, de a' sok egymással ellenkező parantsolatok közt nem tudta mit tselekedjen, mivel, majd az parantsoltatott néki, hogy Oláh-Országba beütvén, oszsza el a' Török Tábort, majd ismét, hogy a' Király után siessen; és illy állhatatlan habozások között nem tudta mit tselekedjen.

(*k*) Lajos Királynak hólt teteme nem meszsze azon helytől, a' hol lovától a' sárban agyon nyomattatott vala, eltemetve találtatott, mellyet a' Mária Királynétól küldött férjfiak feltalálván Budára hoztak, a' honnét Fejérvárra vitetett, és Novembernek 10-dik napjáig az ott való Prépostnak házában tartatott a' végre, hogy az Ország' Rendeitől azután Királyi pompával temettessen el.

(*l*) Zápolyának viszontagságait Ferdinand' Királyságában beszéljük elő.

Digitized by Google

MÁSODIK SZAKASZ.

Melly mágában foglalja I. Ferdinándtól I. Leopoldig történt viszontagságait Magyar Hazánknak.

I. FERDINÁND.

§. 1.

Ferdinánd Zápolya Jánost Lengyel-Országba szorítja.

Báthori István, és Mária Királyné II. Lajos halála után mindent elkövettek, hogy Ferdinándot Magyar Királlyá tegyék. Pozsonban 1526-dik esztendőben *Novembernek* 25-dik napján Ország-Gyűlést kezdettek, mellyben megjelentek sokan azok közzűl is, a' kik Tokajban Zápolya' részére vóltak: itt először is Zápolyának választása törvénytelennek magyaráztatott; azért is ennek helyébe Ferdinánd, a' ki azon időben Ratisbonában az *Imperiumi* Gyűlésben vala, Magyar Királynak választatott; mivel pedig a' Korona Perény Péter' hatalmában vála, a' ki már előbb Zápolya mellé szegődött, ezt kellett ígéretekkel megszelídíteni, hogy Zápolya Jánost elhagyván, Ferdinánd' részére állana; ezt ha elkövetné, Thurzó Elek megígérte Ferdinánd' nevével, hogy mind a' Sáros-Pataki Várnak birtokában, mind pedig az Erdélyi Vajdaságban megerősíttetnék: tetszett az ígéret Perény Péternek, és a' Koronával együtt Ferdinánd mellé állott. Mind ezek után is fegyverrel kellett Magyar-Országban útat nyitni Ferdinándnak;

Digitized by Google

közbe-veti azonban magát Sigmond Lengyel Király, és ezen két vetekedö Fél között Bíró akart lenni. Bíztosokat küldött Olmitzba mind Ferdinánd, mind pedig Zápolya János, a' kik a' Lengyel Király' Követjei elött 1527-dik eſztendöben *Juliusnak* elsö napján kezdették vítatni igazságokat, a' hol jóllehet Statilius János ékesen ſzóllású és nagy böltseségü Pap, Ferdinánd' Bíztossainak minden okoskodását egéſz erejéböl kivette vala, még is egyességet nem tehettek, ntóbb is csak fegyverre kelletett kelni; ugyan azért Ferdinánd 1527-ben nagy Hadi-Sereggel Magyar-Orſzág ſzéléhez érvén Pozsonba vezettetett, onnét alább indúlván, Györt, Rév-Komáromot, Tatát, Eſztergomot, Visegrádot, Fejérvárat, végre Budát is, a' honnét nem régen hordozkodott vala el Zápolya János, Ferdinánd elfoglalta, és minekutánna Perény Péter a' Sz. Koronát Fejérvárra vitte vólna, a' fellyebb említett eſztendöben *Novembernek* 5-dik napján Podmanitzky István Nitrai Püspök által megkoronáztatott, mivel az Eſztergomi Érsek Váradi Pál egésségtelen állapotban vala, úgy, hogy ezen hivatalát nem tellyesíthetné. Zápolya Jánost pedig olly ſzorongatásokba ejtette, hogy Lengyel-Orſzágba költözni kénſzeríttetne.

§. 2.

Zápolya János Solimán' segítsége által viſzſza tétetik a' Magyar Királyságba, végre Ferdinánddal békességre lép.

Tarnovi Jánosnak Lengyel-Orſzági hatalmas Fö-Embernek Udvarában tartózkoda Zápolya János, és már csak nem minden reménységéböl kivetkezett, hogy Magyar-Orſzágot vissza

vifzfza nyerhesse; megvígafztalta azonban Zápolyát Lasci Jeronimus Siradi Palatínus eszes tanátsával, a' ki azt javaslá vala, hogy Solimán Török Császárhoz folyamodna segítségért: tetszett ezen gondolat Zápolyának; és Lasci 1528-dik esztendőben Konstantzinápolyba küldé követségbe, a' ki Gritti Lajosnak közben-vetése által úgy alkudott meg Solimánnal, hogy Solimán Zápolyát Magyar-Országi vifzfza vételére segítené, Zápolya pedig a' Konstantzinápolyi Udvarral örökös frigyet tartana. (m) Vifzfza térvén Lasci Lengyel-Országba, mindenekről tudósítá Zápolyát, a' ki Martinusi Györgyöt (n) titkon a' Magyar-Országban levő jóakaróihoz küldé, és hírte, hogy midőn ő a' Havasokon által-tsap Magyar-Országba, ők is hozzá kaptsolnák Hadi-erejeket. Minden Hadi-készülete Zapolyának igen titkon ment végbe, ugyan azért Kassánál véletienül reá ütvén Ferdinánd' embereire, rajtok győzedelmeskedett, melly nyereségnek híre midőn elterjedett vólna, mindenfelől Zápolya' Zászlója alá tódult a' Magyarság. Elérkeze azonban Solimán Török Császár is 1529-dik esztendőben iszonyú Sereggel, és a' Mohátsi mezőn sátort verete, a' hová tiszteletére ment Zápolya János, és mint leg-főbb jóltévőjét kéztsokolással betsülte meg. (o) Ott öszve-kaptsolván Hadi-erejeket, Budára mentek, és azt hatalmasan kezdették ostromlani. Bátran szembeállott ugyan nékik Nádasdi Tamás Buda Várának Fő-Kapitányja, de a' Németek, a' kik hétszázan vóltak a' Várban, a' Kapitány' akaratja ellen a' Vár' feladásáról alkudni kezdettek, sőt Nádasdi Tamást, a' ki a' Várat tovább is védelmezni akarta, megkötözvén, a' Várral együtt a' Törököknek kezekbe adták. Solimán Nádasdit, jóllehet ellensége vala, hívségéért 's Hadi-

Digitized by Google

erősségéért megdítsérte, a' Németeket pedig, mint Haza-árúlókat egy lábig ledaraboltatta. Zápolyának által-adta Buda Várát Solimán, maga pedig Béts alá ment a' Török Táborral, melly Várnak megvételét midőn igen nehéznek tapasztalná, visszá tért Budára, és által-adván Zápolya Jánosnak a' Koronát, Gritti Lajos' vezérlése alatt lévő Török Katonákat hagyott Zápolya' segítségére, maga pedig 60 ezer Keresztény rabokat vezetvén, ugyan azon 1529-dik esztendőben visszá tért Konstantzinápolyba. (p) Három esztendő múlva Zápolya Gritti Lajost Magyar-Ország' Igazgatójává tette, úgy, hogy a' Király után az Országban leg-nagyobb hatalma lenne, a' kinek 1534-dik esztendőben az Erdélyiek a' Megygyesi határban fejét vették. (Előbb, hogy sem Gritti megölettetése történt volna, Solimán 1532-dik esztendőben 300 ezer Népet vezete Ausztria ellen, nem ment mindazonáltal tovább Kőszegnél, melly Várost olly emberül védelmez vala polgár társaival Jurasits Miklós, hogy azon számtalan sokaság rajta erőt nem vehetne. Általment tehát Stájer-Országba Solimán' Tábora, és onnét véghetetlen rabokat hajtván maga előtt, haza tért Konstantzinápolyba. (q) Több esztendőkig haszontalan villongások voltak Ferdinánd és Zápolya János között, de egyik sem vehetett erőt a' másikon; egyesülni kívánt tehát mind a' két rész, mellyre nézve 1538-dik esztendőben Nagy-Váradra jöttek öszve mind a' két részről való Biztosok: Ferdinánd' részére ugyan János Leodi Érsek, és Velsi Hadi-Vezér; Zápolya' részéről pedig Frangepán Ferentz, Sz. Ferentz Szerzetéből való Kalotsai Érsek; Martinusius György Váradi, Broderits Vátzi, Statilius Erdélyi Püspökök, és Verbőtzi István Kantzellárius; a' kik abban egyeztek meg, hogy Zápolya Ki-

Digitized by Google

rályi név alatt bírhassa fél Magyar-Országot, Ha gyermeke szüleinek Zápolyának, annak semmi jussa ne lenne a' Királysághoz, hanem maga örökségén kívül bírná Vezéri név alatt Szepes-Vármegyét. Békességet kötvén Zápolya, feleségül vette Isabellát 'Sigmond Lengyel Királynak leányát 1539-ben, a' kitöl *Juliusnak* 7-dik napján 1540-ikben nemzé Zápolya 'Sigmond nevű fiját; maga pedig fija' születése után huszad napra Szász-Sebesen Erdély-Országban meghalt; teste Szekes-Fejérváratt Magyar-Országban temettetett el, mellyet Achomat Fejérvári Basa a' Magyar Királyok' hólt tetemei közzül ellene való boszszúságból kivettetett.

(*m*) Midön Lasci Konstantzinápolyban vólna Követségben, akkor küldé Ferdinánd is Hobordánszky Jánost Solimánhoz, hogy vele békességet kötne; de mivel Hobordánszky hangosabban kezdé Ferdinánd' jussait védelmezni, hogy sem a' Törökök' fülei szenvedhetnék, Solimán ö véle jól beszédbe sem állott, hanem rövideden néki így válaszolt: *Mond meg a' Királyodnak, hogy már egybegyüjtöm Hadi-Népeimet; valahány Várakat bírok Magyar-Országban, mindenájoknak kültsait nyakamba akasztom, és Magyar Országba viszem azon mezöre, mellyen Lajos Királyt meggyöztem; ha ott a' Királytok meggyöz, vágja el fejemet, és vegye ki nyakamból a' kültsokat; ha pedig azon mezöben nem találom ötet, Budán keresém, és ha ott sem találhatom fel, Bétsbe is meglátogatom ötet.* Ezeket mondván, egyenesen haza küldötte Hobordánszkyt; melly eset nagyon elö-segitette Zápolyának ügyét a' Török Udvarnál.

(*n*) Martinusius György, más néven *Utichenich* Györgynek neveztetett. Ez Horváth Országi szülemény lévén, 16 esztendös koráig Korvínus János' Udvarában neveltetett, onnét Zápolya István Özvegyének *Teschini* született Fö-Herczeg-Aszonynak Udvarában múlatozott, míglen elunván a' világgal való veszödséget, Remete Sz. Pál' Szerzetébe állott, a' hol nagy tudományt szerezvén magának, Zápolya

János-ütán Lengyel-Országba ment, a' kire, mint leg-hívebb emberére bízta Zápolya János az ô Magyar-Országban teendô titkos intézeteit. Ezt azután Zápolya Király Váradi Püspökké, és Udvari Fô-Kantzellárius sává tette. Nagy eszû embernek kellett lenni, a' kirôl sokszor azt mondá Ferdinánd Király, hogy tsak ezt az egy Barátot irígyli Zápolyának, a' kit, ha maga részére húzhatna, nem adná 10 ezer vasas Katonáért.

(o) Midôn Zápolya Solimánhoz érkeze a' Mohátsi Táborba, már akkor kezében vólt Solimánnak Magyar-Ország' Koronája, minden hozzá tartozandó kintsel együtt: mivel Szeretsen János elfogá vala Perény Pétert, midôn a' Siklósi Várból bátrabb helyre akara menni a' Koronával, és azt minden pogygyászszával együtt Solimánhoz vitte.

(p) Várdai Pált Esztergomi Érseket, és Perény Péter Korona Ôrzôt is kezébe adta Solimán Zápolyának, de egyszersmind esedezett, hogy Ferdinándhoz való által menetelekért botsátana meg nékik. Valóban egy Kereszténytôl sem lehetett vólna szebb oktatást várni, mint Solimán Török Császár adott Zápolyának, midôn a' többi közzül azt mondá, hogy felejtkezne el ezen két szárnyatlan fogolynak állhatatlanságáról; nints, úgymond, szebb erkölts, mint az ellenségnek megbotsátani. Elmehetnének igaz erkölsöt tanúlni ezen Pogány Fejedelemhez sokan azok közzül is, kik magokat tökélletesség Mesterének gondolják lenni — és azonba a' legyet is, melly az orrokrá szállott, törvény-székre hívnák, ha —

(q) Magyar-Országban kevés kárt tett Solimán' Tábora, mellyet Ibrahim Basa Nagy Vezérnek lehetett köszönni, a' ki maga is valaha Keresztény szülektôl születtetvén, sajnálta a' Keresztény vért ontani, kivált, midôn ôtet erre Zápolya János titkon reá kérte vólna.

Digitized by Google

§. 3.

Ferdinándnak Zápolya 'Sigmondal és Solimánnal való ellenkezései.

Látván Zápolya János, hogy már jelen vólna élete' vége, nem rég' ſzületett fiját 'Sigmondot Martinusi Györgynek, Petrovits Péternek, és Török Bálintnak gondviselésére bízta, a' kik Zápolya János' halála után ennek fiját 'Sigmondot Királynak nevezték, és azonnal Verbőtzi Istvánt és Eſzéki Jánost Pétsi Püspököt Konstantzinápolyba küldötték drága ajándékokkal, a' kik 'Sigmondot Solimán' óltalmába ajánlanák. Magára válalta Solimán Zápolya' gondviselését, és hogy nem sok idő múlva Magyar-Orſzágba jönne, fogadta. Ferdinánd azonban két ízben is parantsolta, hogy Buda Vára ostromoltatnék: előſzör Velsi Lenárdnak 1540-dik eſztendőben, azután Rogendorf Vilhelmnek 1541-ben, de mind a' kettő haſzontalanúl fáradozott. Rogendorf ugyan megvehette vólna a' Várat, ha Révai Ferentznek rendeléseit irígységből el nem változtatta vólna: Öſzve-beſzéllett már előbb Révai Ferentz Bornemiſzával, a' ki Buda Várának Kapitányja vala, hogy a' Duna felé ſzolgáló ajtótska éjtſzaka nyitva maradna, mellyen Révainak Katonái beballaghatnának; ezt megjelenté Révai Rogendorfnak, Rogendorf pedig ezen ditsöséget nem akarván engedni a' Magyaroknak, Révait másfelé rendelte, azon ajtótskához pedig Német Katonákat küldé; a' kik éjtſzaka bémenvén a' Várba, midőn sem az útat nem tudnák, sem Magyarúl nem tudván ſzóllani, magokat el nem titkolhatnák, félelmes lépésekkel, és idegen nyelven való beſzédjekkel önnön magoktól elárúltatattak; lárma támad hirtelen a' Várban, kardot rántanak a' Vár-őrzők,

Digitized by Google

és a' kik a' Németek közzül a' bástyáról leugorván nyakokat nem szeghették, azokat a' Várban mind egy lábig ledarabolták. Rogendorf pedig ezen szerentsétlen rendelése miatt bújába meghalt. Kijött azonban Solimán Konstantzinápolyból, és Ó-Buda határán Tábort veretett, a' honnét Követeket küldé a' Várba Isabellához, hogy Sigmond Herczeget, a' kinek kedvéért ennyire fáradott, küldené le hozzá a' Táborba: elhalaványodott ezen reménytelen kérésre Isabella, de mivel más mód nem vólt a' dologban, elküldé Sigmondot Solimánhoz, a' kit oda sok Fö-Emberek követtek vala. Solimán örömmel fogadta, és jól megvendéglette a' Magyar Urakat; azonban még ezek vendégeskednek, Török kézre került Buda Vára, mert sokan a' Jantsárok közzül öszve-tsoportozván, mintha tsak nézni akarnák a' Várat, a' Bétsi Kapun, melly akkor Szombati Kapunak neveztetett, mintegy henyélve besétáltak, és mindenfelöl nézegetik az ékes palotákat, és hogy könnyebben tsalt vethessenek, némellyek még ki is mennek a' Várból: midön már szinte tíz-ezeren vólnának belöl a' bástyákon, hirtelen parantsolatot adnak, hogy a' kik életeket meg akarnák tartani, tennék le a' fegyvert: ellent nem állhatván a' Várbeliek, engedelmeskedtek, és így 1541-ben vérontás nélkül Török kézre került a' Nemes Város. Viszsza küldötte azután Solimán Sigmondot Isabellához, nehány nap múlva pedig Isabellát fijával együtt Budáról Erdély-Országba parantsolta, hogy ott, és Magyar-Országnak Tiszán túl való részében uralkodna. Buda Várát azonban Solimán magához hasonló nevezetű Basára bízta, a' ki született Magyar vólt ugyan, de elunván a' feszes Magyar ruhát hordozni, Török bugyogóba öltözött, és Török hitre állott: ennek

Digitized by Google

hakállára parantsolta Sultán, hogy Buda Várát utolsó tsepp vérig óltalmazza; ígéretet tett azonban, hogy azon Várat 'Sigmondnak, midön felnevelkedik kezére adandja. Ezen rendelése után haza ment Kostantzinápolyba. Buda' elvesztése után Új-Bányán Ország-Gyűlést tartott Ferdinánd, mellyben nagy erő ígértetett a' Török ellen: nevezetesen Buda Várának visszza vételére 1542-dik esztendőben, de azon készűletet haszontalanná tette Brandeburgi Joákim 80 ezerből álló seregnek Fő Hadi-Vezére, midőn az első tsatában szerentsétlen lévén, az egész Hadi-Sereget haza vezette. Kijött Solimán ismét 1543-ban Török-Országból, és Valpot, Pétset, Siklóst, Esztergomot, és Székes-Fejérvárt elfoglalta. (r) Solimán' kezére kerűlt azután Visegrád, Neográd, Hatvan, Osora, Simontornya, Léva; melly erősségeknek elvesztése Ferdinándot nagy félelembe hozta.

(r) Székes-Fejérvárnak elfoglalása után Achomat Basára bízattatott ezen Várnak, és azt kerítő Tartománynak Fő-igazgatása: Ez, a' Magyar Királyoknak temető helyét feldúlta, és onnét sok ékességeket, mellyek ezüstből, és aranyból vóltak készítve, vitt vala el; melly tiszteletlenségért Solimán ötet a' Fő-Kapitányságból gyalázatosan örökre levetette.

§. 4.

Ferdinánd Erdély-Országot Martinusius által hatalma alá veszi. Kasztaldus kegyetlensége miatt pedig nem sokára elveszti.

Ferdinánd 1549-dik esztendőben Követeket küldé Martinusiushoz, a' kik által az Esztergomi Érseket, és Kardinálisi Méltóságnak megszerzését ígéré vala néki, ha Erdély-Országot Isabellától elragadná: megígérte Ferdinánd' kérésének

Digitized by Google

tellyesítését Martinusius, azt kívánta azonban, hogy tzéljának tellyesítésére Erdély-Orszag' szélére Katonák állítatnának, a' kiknek minden esetre hasznát lehetne venni; parantsolta azért Ferdinánd Kasztald Hadi-Vezérnek, a' ki a' Magyar Nemzetnek leg-nagyobb gyülölöje vala, hogy Hadi-seregével Erdélytől ne lenne messze. Elöször az Erdélyi Rendekkel gyülöltette meg Martinusius a' Török' uralkodását, azután Isabellát kénszeríté, hogy az Országot Ferdinándnak engedvén, Opoliába hordozkodna: engedett Isabella az erőszaknak, mivel látta, hogy már Kasztaldus is Erdélyben fegyverben állana; kézre adván tehát a' Magyar Koronát, mellyet mindenütt magával hordozott vala, haza ment Lengyel-Országba. Az Erdélyi Fejedelemség Ferdinándtól Martinusiusra bízattatott, a' Katonaságnak vezérlése pedig Kasztaldus mellett vólt, a' ki azután Martinusiust tulajdon Várában Alvintzen Marcus Antonius által megölette, nem tekintvén Fejedelmi Méltóságát, sem Papi Szentségét, sem azon érdemes fáradtságát, mellyet tett vala Erdély-Országnak Ferdinánd' engedelmességére hozása által. (*s*) Martinusius Kardinálisnak megölése után, melly történt 1551-dik esztendőben *Decembernek* 17-dik napján, Báthori András tétetett Erdélyi Fejedelemmé, Báthori András után pedig Ruszai Dobó Istvánra, és Szent-Iványi Kendi Ferentzre bízta Ferdinánd azon Fejedelemséget. Mindenestől csak négy esztendeig vólt Erdély-Ország Ferdinánd' hatalmában, mellyet hogy elveszte, ama kegyetlen, és a' Magyarnak még a' nevét is gyülölö Hadi-Vezér Kasztald vólt az oka, a' ki Ferdinándtól Erdélybe küldetvén, sok törvénytelen zaklatásokat követett el ama jó szívű Erdélyi Magyarokon, a' kik Petrovits Péternek javaslásából

1556-

Digitized by Google

1556-dik esztendőben Izabellát visszsza hívták az Erdélyi Fejedelemségbe; Ferdinánd pedig ugyan azon Országnak Rendeit, ámbár nem örömest, feloldozá néki igértt hívségének megtartásától. Izabella bírta Erdélyt 1560-dikig, melly esztendőben életét végezvén Gyula Fejérvárott tétetett Földbe. Zápolya Sigmond vette fel a' Fejedelemséget Izabella halála után, a' ki Erdélyt, és Tiszán túl való részét Magyar Országnak Királyi neyezettel tulajdonítá magának, melly eránt, hogy megegyezhessen Ferdinánddal, 1563-dik esztendőben Báthori Istvánt, a' ki utóbb Lengyel Ki rály lett, küldé Bétsbe Ferdinándhoz, de, hogy erre reá állyon a' Bétsi Udvar, végbe nem vihette, kivált, minekutánna Ferdinánd a' Töröknek adózóvá tévén Magyar Országot, Solimánnal békességet kötött. vólna. (t)

(s) Kasztald valamint közönségesen a' Magyaroknak, úgy Martinusiusnak-is nagy ellensége, és üldözője vólt. Sokszor árúlkodott Martinusius ellen Ferdinándnál; utólsó okot vett Martinusiusnak vádolására Lippa Várának megvételekor: mivel tudniillik, ez igen kegyesen bánt vala Lippa Várában volt Törökökkel, úgy, hogy még szekereket is rendelne nékik, mellyeken holmieket elvihetnék, bé-vádolta Ferdinándnál, a' ki Martinusius Kardinálist kegyetlen Kasztaldnak embertelenségére bízta, azt irván néki, hogy úgy tselekedne Martinusiussal, a' mint szükségesnek lenni itélné: kapott ezen engedelmen Kasztald, és nem tsak életét végezte a' Kardinálisnak, hanem annak minden kintsit is, melly felette sok vólt, elragadván, testét temettetlen hagyta, úgy hogy hetven napig azon a' helyen, a' hol megölettetett, maga vérébe fekünne.

(t) Magyar Ország a' Török Udvarnak harmintz ezer aranyat fizetè minden esztendőbe adó-képpen.

Digitized by Google

§. 5.

Ferdinándnak gyermekei eránt tett utólsó intézetei.

I. Ferdinánd Királynak Felesége vólt Anna, II. Uladislaus Magyar Királynak leánya, a' kitöl 15 magzatokat nemze, kiknek ezek a' nevei: *Maximilián*, *Ferdinánd*, *János*, *Károly*; Leányai pedig ezek vóltak: *Erzsébeth*, *Anna*, *Mária*, *Katalin*, *Eleonóra*, *Borbála*, *Joanna*, *Magdolna*, *Orsola*, *Margit* és *Ilona*. Az elsőnek férje vólt 'Sigmond Lengyel Király, 2-diknak Albert Bavári Hertzeg. 3-diknak Vilhelm Juliai Hertzeg, 4-diknek Ferentz Mantuai Hertzeg, 6-diknak Alfons Ferrariai Hertzeg, 7-diknek Ferentz Hetrúriai Nagy Vezér; a' négy utólso megapátzásodott. Az első szülötjét Maximiliánt hogy Magyar Királlyá tehesse, első, és leg-főbb gondjának állította, azért 1561-dik esztendőben sokakat az Ország Nagyjai közül Bétsbe hívatott, oly szándékkal, hogy Maximiliánt Magyar Királynak választassa, mellyet hogy meglelhessen, tzifrán elöl beszéllette azon érdemeket, mellyeket a' Magyarok előtt tett vala, azután kimondotta a' szívén valót. Erre midőn mindnyájan halgatnának, megszólamla Nádasdi Ferentz Nádor Ispány, és rövid szóval kettőt vetett a' latba: *Elsőben*, hogy a' Király választásból a' Nemességet ki nem lehetne rekeszteni, a' kik most, úgymond, jelen nintsenek. *Másodszor*, hogy az Országnak hatalmában vólna azt választani az Austriai Fő Hertzegek közül, a' kit alkalmatosabbnak látnának a' Királyságra. Ez által Nádasdi Ferdinánd Hertzegre, Ferdinánd Királynak második szülöttyére tzélozott, a' kiben nagy hajlandóságot tapasztalt vala a' Magyar Nemzethez, azért, ezt akar-

Digitized by Google

ta vólna inkább, hogy sem a' Báttyát a' Magyar Királyi ſzékbe látni. Nem tetſzett ez a' Királynak, azért egyebet nem mondván, hanem hogy erről máskor kellene tanátskozni, kezdett beſzédjét félbe ſzakaſztá. (*u*) Nádasdi Ferentznek halála után 1062-dik eſztendőbe Pozsonba Országgyülését tartott, a' hol jelen vólt Maximilián Fő Hertzeg is, a' ki eránt kivánta az attya, hogy elsőben is annak válaſztása eránt tanátskoznának, mellynek végbe vitele után, egyéb dolgokat elől lehetne venni; az Ország Rendei pedig kivált ezen két fő tzikkelét vítatták, *elsőben*, hogy a' Király válaſztása előtt Nádor Ispány válaſztatnék, *másodſzor*, hogy az Egyházi és Világi Hívatalokra, kivált a' Városban lévő Kapitányságokra Magyarok válaſztatnának, mivel Ferdinánd az Országban lévő Hivatalokat többnyire Németekre oſztogatta. Meglett még is Maximiliánnak válaſztása, és 1563-dik eſztendőben megkoronáztatott Pozsonba, mivel Fejérvár a' Törökök hatalmában vala. Maximilián koronáztatása után Ferdinánd következendő eſztendőben meghala Bétsbe; hólt teste Prágában temettetett el.

(*u*) Tapaſztalván Ferdinánd, melly nagy légyen a' Palatinusnak hatalma, eltökéllé magában, hogy ezen tágas határú Méltóságnak ha lehet, végét ſzakaſztja; nem is vólt 56 eſztendeig Palatínus Magyar Országban, ámbár azért minden közönséges Gyülésben nem tsak esedeznének, hanem zúgolódásra is fakadnának az Ország Rendei.

§. 6.

1. Ferdinánd idejében a' Magyar Anya Szentegyházban történt emlékezetesebb dolgok.

Zápolya János, és I. Ferdinánd idejében sokan vették fel Magyar Hazánkban Luthernek

Digitized by Google

taníttását az Augustai vallás-tétel ſzerént, Kalvinus tudománnyát pedig a' Helvetziai vallás-tételnek tzikkelyei ſzerént. A' Helvetziai vallás-tétel Petrovits Péter, és Sánta Márton által hirdettetett nyilvánságosan leg-elsőben Munkáts Várában, azután mind a' két vallás-tétel ſzerént való tudomány, leg-inkább Ferdinánd Királynak Német tiſztjei által tovább és tovább terjedett; mely annál inkább gyarapodhatott, mennél kevesebb Püspökök vóltak, a' kik ezen tudománynak ellene álhattak vólna. Sokan elveſztek tudniillik a' Római Anya Szentegyháznak Püspökei közűl a' Mohátsi ütközetben, a' kiknek hellyében midőn Zápolya János Uj Püspököket nevezett vólna, azoknak válaſztását Ferdinánd kérésére helybe nem hagyta (nem *confirmálta*) VII-dik Kelemen Pápa, azt éſzbenem vévén, hogy ez által ajtó nyittatik a' Római vallás-tétellel ellenkező tudományoknak béhozására; sőt azt is elkövette az említett Szentséges Pápa, hogy Ferdinánd kérésére Zápolya Jánost minden Szentségektől, és a' Római Anya Szentegyházzal való közléstől eltiltotta, mindaddig, míglen Ferdinánddal az Orſzáglás eránt meg nem egyezne. Nem jó időben forgolódott itten az *Excommunicatióval* és *Interdictummal* Szentséges Kelemen Pápa, mert úgy is nagy hasonlás vólt a' Hit dolgában Orſzágunkban, és így olajt döntött a' tűzre, midőn a' Római tudománytól idegenedni kezdőket még inkább elidegenítette. Ezen időben a' Püspöki jóſzágok világi Uraságok kezére kerültek: az Egri Püspökséget ugyan Perényi Péter foglalta el, a' ki az Augustai (*Lutherános*) vallást vette fel: Török Bálint a' Nitrai Püspökséget; Bodó Ferentz az Erdélyit; Perusits Gáspár a' Tsanádit; Szeretsen János a' Pétsit; Czibák Imre pedig a'

Digitized by Google

Váradi Püspökséget lepte el; ez ugyan felvette a' Papságnak 4 Kisebb Rendeit, (*Quatuor minores*) és védelmezte is a' Váradi Püspöki Megyét az újabb tudománytól, de a' Papságnak szentebb rendeit fel nem vette. Első Ferdinánd idejében 1542-dik esztendőben jött bé Lelius *Socinusnak* tudománnya is Erdély Országban, melly, Zápolya Sigmond Fejedelemsége alatt, azon Országban nagyon elhatalmazott. Közönséges Gyülést tartott azomba a' Római Anyaszentegyház Tridentom Városában, melly Gyülésbe Ferdinánd Császár részéről mint Császári Követ, küldetett Draskovits György Pétsi Püspök, a' Magyar Anyaszentegyház részéről pedig Kolosvári Pál, Sz. Domonkos szerzetéből lett Tsanádi Püspök, és Dudich András Tinini Püspök. Dudich András haza jövén Tridentomból Lengyel Országban ment, és ott meg felejtkezvén Papi fogadásáról, megfeleségesedett. A' Tridentomi Gyülekezet után is megmaradott a' Hitbéli hasonlás Magyar Országban: ezen két tzikely látzatott akadályoztatni leg-inkább az egyesülést: *elsőben* a' Papok nőtelensége, *másodszor* az Oltári Szentségnek egy szín alatt való vétele. Erősen vítatta ezt mind a' kettőt mind maga Ferdinánd Király, mind pedig sokan a' Világi és Egyházi személyek közűl, hogy mind a' Papoknak engedtetnék meg az Házasság, mind pedig a' Világiaknak a' két szín alatt való áldozás; írt-is ez eránt IV-dik Pius Pápához Ferdinánd Király, a' ki nagyon szorgalmaztatta vala a' Szentséges széket, hogy ezen két tzikkelyt engedné meg Magyar Országban. Az elsőre semmit sem felelt Pius Pápa, a' másodikat pedig megengedte azon Levele (*Bulla*) által, mellyet 1564-dikbe *Aprilisnek* 14-dikén küldött vala Oláh Miklóshoz, akkori

Digitized by Google

Eſztergomi Érsekhez, a' ki még azon eſztendőben kihirdette a' Pápa Levelét, és azonnal Magyar Orſzágban két ſzín alatt oſztogattatott az Úr Vatsorája, mindnyájoknak, valakik abban két ſzín alatt kivántak réſzesűlni. Tartott ezen ſzokás a' Magyar Anyaſzentegyházban néhány eſztendőkig, de kevés haſzonnal, mert ez által kevesen egyesűltek a' Római Anyaſzentegyházzal; megſzűnt azután kitsinyenként itt is a' két ſzín alatt való oſztogatása az áldozatnak.

MAXIMILIÁN.

§. 7.

Maximiliánnak Orſzáglását mind Zápolya 'Sigmond, mind pedig a' Törökök háborgatják.

Maximilián 1564-dikbe kezdé Uralkodását, midőn még az Attya éltében megvólna koronázva. Ez, hogy azon adót, mellyet már két eſztendeig elmulata fizetni, azonnal küldenémeg, Arslan Basa Budai Várnak Kormányozója Solimán nevével izente vala néki; melly izenetre felgyullada Zrínyi Miklós, és javaslá Maximiliánnak, hogy illy gyalázatos békességet ne tartana a' Törökkel; rút alávalóság; úgy mond, az ellenséget pénzel, és nem fegyverrel kergetni el az Orſzág határától; Maximilián még is nem bátorkodván megbántani a' Török Csáſzárt, azt izente Arslan Basa által Solimánnak, hogy nem sokára a' mivel tartozik, megfogja adni. Zápolya 'Sigmond azonban nagyon kezde nyughatatlankodni: elsőben is Szachmár Várát vettemeg tsalárdsággal, midőn tudniillik estve a' marhák haza hajtattak vólna, mindenütt a' marhák nyomába küldé katonáit, a' kiket a' nagy por miatt, mellyet a'

Digitized by Google

marhák ſzaladása támaſztott vala, nem láthatván a' Városbéliek, tsordával együtt az ellenséget befogadták. Nem külömben Nagy-Bányát, Hadadot, Etsedet, Kis-Várdát, és több helyeket elfoglala, mellyre nézve Svendi Lázárt, és Báthori Andrást küldé Maximilián Zápolya ellen, a' kik midón hatalmasan tsipdezik Zápolyát, azt írja titkon Hoſzſzútóti György Konſtántzinápolyi Követ Maximiliánnak, hogy Solimán nagy készületeket tenne Magyar Orſzág ellen, közönségès Orſzág Gyűlését hirdet azért Pozsonyba 1566-dik eſztendőbe, mellyben maga Maximilián nem jelent meg, hanem Károly Fő-Hertzeget maga test-vérét küldé az elől-ülésre. Ezen Gyülésben sok vólt a' panaſzſza a' Magyaroknak, mellyek közűl tsak egynehányat említtek: Zúgolódtak tudniillik I. Hogy ezen első Orſzág Gyűlését sem tiſzteli meg maga jelen léttével Maximilián; hanem tsak a' test-vérét küldi, hogy elöl üllyön. II. Hogy Uralkodásának kezdetén e' jelen való időig nem tartott Orſzág Gyűlését. III. Hogy a' Palatinus válaſztásról tsak emlékezet sintsen. IV. Hogy a' Magyar Nemesség a' Király embereitől sok húzást, vonást ſzenved; és több illyenekről hangosan panaſzkodtak. Ajánlották azután még is segítségeket az ütközetre. Megindúla azonban Solimán 1566-dik eſztendőbe Konſtántzinápolyból, és nem soká Belgrád alá érkezik. Eljött ide tiſzteletére Solimánnak Zápolya 'Sigmond, a' kiről, minekutánna maga mellé leültette vólna, mondá a' körűlötte álló Török Basáknak, hogy 'Sigmond az ő attyának Zápolya Jánosnak valóságos formája vólna; bémutatta azután esedező levelét Solimánnak Zápolya 'Sigmond, mellyben Buda Várának, és ahoz tartozandó Magyar Orſzágnak viſzſza-adását kér-

Digitized by Google

te. Ezen esedező levelet, a' nélkűl, hogy bele nézett volna Solimán, Méhmeth Nagy Vezérnek adta, hogy tellyesítené azon dolgot, melly benne foglaltatna. Értésére adta azután Méhmeth Nagy-Vezér is Zápolyának, hogy alázná meg magát látogatására, az alatt drága ajándékokat készítvén el néki; azonban Bekes Gáspár lebeszéllé vala erről Zápolyát, alávalóságnak mondván lenni, hogy egy Király fia magát egy szolgához megalázza: nem ment tehát el Zápolya Méhmeth sátorába; ugyan azért ez megneheztelvén, olly gyűlölségbe hozta Zápolyát Solimán előtt, hogy ez, se kérésének tellyesíttesét, sem, hogy valaha Solimánnal szólhatna, meg nem nyerhette. Zápolya tehát visszza-tért Erdély Országban, Solimán pedig egyenesen Eger Városának megvételére indúla, Uttyában parantsolta, hogy Arslán Budai Basa sinóroztatnék meg, és Mustafa lenne Buda Várának Igazgatója, Méhmeth Basát pedig Bosnyák Ország igazgatására küldé; a' kit mivel Alapi Gáspár, Szigeth Várához tartozandó vitéz, Siklósnál megöle, és minden kintsétől, melly igen sok volt, megfoszta vala, elhagyván Egert, Szigeth Vára ellen indúla 200 ezer néppel, hogy Zrínyi Miklóson, és Alapi Gáspáron boszúját tőltse. *Augustusnak* 1-ső napján kerítté be Solimán Szigeth Várát, mellyet 2500 vitézek Zrínyi Miklós Fő-Kapitánnyal védelmeztek, vala olly erősen, és álhatatosan, hogy egy egész holnapig azt azon szörnyű sokaság meg-nem vehette. (*x*) Már minden éleménnyek elégett vala a' Várbélieknek, midőn Zrínyi Miklós legtzifrább ruhájában felöltözvén száz aranyat vet az erszénnyében, annak számára, a' ki őtet a' Törökök közűl megfogja ölni, a' Várnak kultsait mejjéhez rekeszté, társait,

Digitized by Google

kik már csak 300 valának, az utólsó kirohanásra bátoríttya, mely történt *Septembernek* 7-dik napján, elsütvén elsőben is egyetlen egy ágyújokat, olly erővel vágták az ellenséget, hogy már karjaik ellankadnának a' bajvívásban: utólsó pihenésig küszködtek mindnyájan, hármat kivévén, a' kiket elevenen elnyomtak vala a' Törökök, Zrínyi Miklós is ólom golyóbissal verettetvén le a' földre, vitéz pajtássainak hólt tetemi között adá ki halhatatlanságot érdemlő lelkét; és úgy kezekre kerítték az elpusztúlt Szigeth Várát 1566-dik esztendőben a' Törökök, mellynek megvetele előtt harmad nappal Solimán mint jó katona betsűletes életét táborba végzé vala el, életének 76-dik esztendejében. Eltitkolta a' Nagy Vezér Solimánnak halálát mind addig, míglen ennek fia Sélim Belgrádba nem érkeze, a' hol a' katonáktól Osálzárnak választatott; úgy nem sokára vissza tért Konstántzinápolyban. Követeket küldé ehez Maximilián 1567-dik esztendőben, a' kik vele nyóltz esztendeig tartó békességet kötöttek, olly végzéssel, hogy kiki a' mit eddig elfoglalt, annak birtokába maradjon, ezen egyesűlés alatt pedig Zápolya Sigmond is értetődjék; nem szünt meg mindazonáltal Zápolya részéről az ellenkezés, a' ki sok villongások után 1571-dik esztendőben úgy egyezett meg Maximiliánnal, hogy Zápolya tenné le a' Királyi nevezetet; Erdély Országgal, és Bihar, Kraszna, Marmaros, és Szolnok Vármegyével elégedne meg. Ha valaha Erdélyből a' Török által kiüzettetnék, Oppoli Hertzegségbe tartaná Honnyát. Ha Napkelet felé valamelly Tartományt foglalna el, azt mind tulajdonnyát minden per nélkűl örökösen bírja: melly egyesség hogy szorosabban megtartassék, Zápolyának feleségűl igértetett,

Digitized by Google

a' mellyik tetszene Maximilián unókái közül, de nem soká szomorú hír jött Zápolya fülébe, midőn jelentetett néki, hogy egyik Hertzeg Kis-Asszony igen rút szabású vólna, a' másik pedig Sociniánus valláson lévő Fejedelemhez nem akarna menni: ezen annyira felháboroda, hogy nem sokára halálos betegségbe esvén, Zápolya Familiának életével együtt végére jutna Gyula-Fejérvárott, a' hol Hertzegi pompával temettetett el. * Azon esztendőben Fejedelemnek választá Erdély Ország Báthori Istvánt, jóllehet Maximilián Bekes Gáspárt kivánta vólna ezen hatalomra emeltetni, az Ország Rendei mindazonáltal irtóztak Bekes Gáspártól, mint fösvény, és a' Socinus vallását erőszakosan terjesztő embertől; nem vihette azért végbe ajánló levele által is, hogy Bekes Báthori István eleibe tétetnék. Nem csak Maximilián, hanem Selimus is helybe hagyta Báthori választását, azt kivánta még is tőle Maximilián, hogy valamikor parantsoltatnék, azonnal lemondana a' Fejedelemségről, mellyet Báthori félvén a' népnek eshető zendűlésétől, helybe nem hagya. Báthori István 1576-dik esztendőbe Lengyel Királynak választatván, maga testvérét Báthori Kristófot rendelé Fejedelemnek. (y) Maximilián pedig Selimus halála után, Amurates Török Császárral nyóltz esztendeig tartó békességet kötvén, életben lévő első szülötjének Rudolfnak koronáztatását adta az Ország eleibe, mellyre, sok panaszkodó szemre hányások után reá állottak a' Mágyarok, és úgy Rudolf 1572-dik esztendőben Magyar Királynak koronáztatott Pozsonban. Maga Maximilián 1576-dik esztendőben meghalt Ratisbonában. Maximiliánnak Felesége vólt Mária V-dik Károly Császárnak leánya, a' kitől ezen férjfi magzattyai vól-

Digitized by Google

tak: Ferdinánd, Rudolf, Ernest, Mátyás, Maximilián, Albert, Ventzel, Fridrik, Károly; Leányai pedig: Anna, Erzsébeth, Mária, ismét Mária, Márgit, Eleonora; mind ezen gyermekei pedig magtalanúl hordozkodtak el a' másik Vilagra, hogy Maximiliánnak illy sok magzati után tsak egy unokája se vólna.

(*x*) 'Olly sok nép vólt Szigeth Vára mellett Solimán Táborában, hogy midön ezek az ostrom kezdetén *Alla* szót kiáltanának, a' föld megrendüle az egész Vár alatt.

(*) Azon idö tájján, hogy Zápolya 'Sigmond Erdélyben Fejedelemséget viselt, Blándrata György Orvosi Tudománynak igen nevezetes Doktora, mivel Szent Háromság tagadó vólt, Paviából, söt egész Olasz Országból kiüzettetett, Erdélybe ment, és Zápolya Fejedelemnek Fö Udvari Orvosa vólt. Ettöl a' Fejedelem a' Szent Háromság tagadóknak (kik Socinustól Sotziniánusoknak is neveztetnek) tudománnyát magába szívta, és nem tsak maga a' Fejedelem Sz. Háromság tagadó lett, hanem az Országnak nagy részét is hasonló hitbéli szakadásra hozta, úgy, hogy nem tsak az Helvetziai Vallást követök közül sok nevezetes és nagy tudományú embereket a' minö azon idöben Dávid Ferentz vólt, hanem a' Katolikusok közül is sokakat maga részére húzott. Ugyan akkor ama' roppant, és még most is a' tisztelendö régiséget mutató Károly-Fejérvári Püspöki-Széki (*Cathedralis*) Templomot a' Katholikusoktól elvévén Sotziniánus szertartásra fordította. Ezen Templomot utóbb Bethlen Gábor Fejedelemsége alatt, a' ki Helvetziai Vallásón vólt, ugyan azon Vallásón lévöknek adta. Harmadik Károly Királyunk alatt pedig az hajdani elsö Birtokosainak, a' Katolikusoknak visszza adatott, a' kiktöl azt régenten Zápolya 'Sigmond, mint Socinus tudománnyát követö elvett vala.

(*y*) Báthori István igazán szerette kedves Hazafiait, azért, már mint Lengyel Király Kolosvárott 1581-dik esztendöben Fö Iskolákat fundált, hogy az Erdélyi tanúllásra termett éles elmék ne kénteleníttetnének tanúlás véget idegen Tartományokban vándorlani.

Digitized by Google

RUDOLF.

§. 8.

Országlani kezd.

Rudolfnak, a' ki 1576-dik esztendőben kezdé Uralkodását, nem nagy kedve látszatott lenni az Országok kormányozásához, mivel, tsak nem egész életét Prágába a' tsillagok' vizsgálásába töltötte, úgy, hogy ha az Országnak igen terhes, és leg-sürgetőbb dolgáról támasztatott is kérdés előtte, azokra addig feleletet sem adott, míglen a' tsillag-vizsgálásban előlkerülő számozásait véghez nem vitte, azért, sokszor nem leg-jobban folyt az Ország állapottya: ezt maga is megesmérte, azért előbb lemondott a' Királyságról, hogy sem életének végére jutna. Harmintzkét esztendeig tartó Uralkodásában sokféle villongásokat tapasztalt: háborgatták őtet a' Törökök, háborgatták az Erdélyiek, háborgatta Botskai István, háborgatta végre Mátyás Fő Hertzeg is az ő testvére. Majd elől beszéllyük rend szerént mind a' négy-féle villongásait.

§. 9.

Villongásai vannak a' Törökökkel.

Ámbár a' békességnek ideje, mellyet Maximilián Amuráth Török Császárral kötött, még el nem folyt vala, sokszor még is a' Törökök által jártak hozzánk, lopogatni; ha rajta érték a' mi ör-állóink, megkötzinták vala a' körmöket nékik; söt, hogy bátrabb vígyázó helyünk lehessen, Horváth Ország szélén, *Dobra*, *Kolapis*, és *Mersnitza* vizek körületében Károly

Digitized by Google

Fő-Hertzegnek költségével 1579-dik esztendő-
ben egy erős Várat építtetett Rudolf, melly
Karoly Várának nevezetét vette. Nem szünt meg
azonban a' határokon való villongás, melly-
nek mindenkor titkos indíttója Fő-Vezér Sinan
Basa vala: Ez ösztönözte Amurátot, hogy Ru-
dolf ellen fegyvert fogna, és jóllehet 1584-dik
esztendőben kilentz esztendeig való békességet
kötött Amurath Rudolffal, Sinán Basa még is
ennek felbontásában erősen munkálkoda, ugyan
azért a' Muftit (Törökök leg-főbb Papját) mé-
reggel étette vala meg, mivel ez a' békesség-
nek megtartását javasollya vala a' Divánba;
Hassan Basát pedig, a' ki Bosnyák Országnak
Kormányozója vólt, titkon levél által ösztö-
nözte, hogy béütvén Horváth Országba, okot
adna az ellenkezésre. Által tsapott Hassan Ba-
a 1590 esztendőben Horváth-Országba, de visz-
za adta néki a' költsönt Erdődy Tamás Hor-
váth-Országi Bán, midőn Monoszló Várából ki-
izte a' Törököket, sőt utóbb, midőn Hassan
Basa nagyobb erővel jönne a' mieink ellen,
Erdődy Tamás olly veszedelembe szorította a'
Törököket, hogy 12 ezer veszne el közülök,
ik közűl vólt Méhmeth Basa is, a' Török
Császár testvér húgának fia; Hassan Basa pedig
' Kolapis vizébe merűlt lovával együtt. Ezt
alván Amuráth, 1593-dik esztendőben Rudolf
llen háborút hirdetett, mellynek folytatására
594-dik esztendőben száz-ötven-ezer néppel
inán Basa bérohant Magyar Országba, és Tata
Várát megvévén, a' Győri bástyáknak szegezé
gyújit, melly Vár hat-ezer katona által Harde-
i Fő-Kapitánsága alatt őriztetett vala: Ez, meg-
edvén Sinán Basának árnyékától, elöbb, hogy
em töretni kezdette vólna a' falakat, feladá
' Várat 1594-dikbe *Septembernek* 29-dik nap-

Digitized by Google

ján, sőt az eſztelen ember még hoſzſzú Uralkodást kivána Sinán Basának Győr Városában. (z) Két ezer Törököt hagyott Sinán Basa Győr Várossának őrizetére, a' többit pedig Pápának elfoglalására vezette, mellyet midőn hatalmában vett vólna, viſzſza tért a' Duna mellé, és a' Monostori hegyről, kedves Hazámnak Rév Komáromnak Várát kezdé lövetni, de haſzontalan vólt itt Sinán Basának egéſz igyekezete, ugyan azért, látván, hogy ezen győzhetetlen erősségen erőt nem vehetne, viſzſza tér még azon 1594-dik eſztendőben Konstantzinápolyban. Meghal azonban III-dik Amurath Török Csáſzár, a' kinek Méltósága III-dik Mahometre mint első ſzülöttyére ſzállott 1595-dik eſztendőben. Tudta Rudolf, hogy ez is nem soká bé fog tekinteni Magyar Orſzágba, nagy hadi kéſzületeket tett, és Mansfeld Károlyt Belgiumból kihíván, Magyar Orſzágban Fő-Hadi-Vezérré tette. Mansfeld 1595-dikbe elsőben is Eſztergom Várának ſzabadíttására indúlt, mellyet hogy kevesebb akadállyal végbevigyen, Párkánnak megvételét Pálfi Miklósra bízta, a' ki *Juliusnak* 2-dik napján ostromlani kezdvén Párkánt, a' benne lévő Törököket egy óra alatt mind kardra hányta; segítségére jött azonban az Eſztergomiaknak Hassan Basa Budai Várnak Kormányozója 30 ezerrel, a' kiket nagy vér-ontás után viſzſza ütött Mansfeld, és Pálfi; kevés napok múlva Mansfeld hidegelelésbe esik, és meghal Rév-Komáromban, a' ki helyében Mátyás Fő-Herczeg vette fel a' Fő-Vezérséget, és folytatván Eſztergom Várának ostromát, azt Nádasdi által viſzſza vette a' Törököktől 1595-dik eſztendőben *Septembernek* 2-dik napján, minekutánna az 52 eſztendeig sínlődött vólna a' Pogány kézben. Ugyan azon

Digitized by Google

ſztendőben Pálfi Miklós Vissegrádról és Vátzól, Zrínyi Babotsából, Báthori 'Sigmond Haas ál-földből a' Törököket kiſzorították; két éſzre oſztották azután mieink a' tábort, egyik réſzét Mátyás, másik réſzét pedig Maximilián Fő-Herczeg kormányozta; Ez a' Tiſza, amaz pedig a' Duna-melléki Várakra vigyázott. Maximilián 1597-dikbe Győr Várának viſzſza vételét haſzontalanúl próbálta, noſza tehát következendő eſztendőben H. Schvartzenburg és G. Pálfi Miklós 5150 válogatott fegyveresekkel éjtzaka a' Győri bástyákhoz közel lappanganak, és bélövén a' kaput a' piartzra rohannak, a' hol olly vakmerő bátorsággal védelmezték magokat a' Törökök, hogy a' mieink a' kapu felé már viſzſza nyomattatnának, parantsolja azért Pálfi a' Kapun kívűl lévő huſzároknak, hogy lovaikról le ugrándozván gyalog rántanának fegyvert hanyatló társaiknak óltalmazására: ezek midőn tétováznak, leugrik maga Pálfi elsőben a' lovárói, a' kinek példáját a' többi is tüsténtt követte, bérohannak gyalog a' Várba, és mind addig viaskodnak, míglen végre Ömer Agának nyakasságát megtörvén a' Várat kimentették a' Török kezéből, 29-dik napján *Mártziusnak* a' fellyebb említett eſztendőben. Buda ellen mentek azután Schvartzenburg és Pálfi még azon eſztendőben, de a' telet izenő hideg ſzelek, és havas idők annak ostromát félbe ſzakaſztatták. Következendő eſztendőben Ibrahim Basát küldé Mahometh, hogy Rudolfal békességet kötne, de mivel ez mind azon Várakat viſzſza *kivánta*, mellyeket mi, mint sajátunkat sok vér-ontással viſzſza nyertünk vala, a' Magyarok pedig ezen kérést érteni sem akarnák, folyt tovább is az ellenkezés: Merkuriánus Fő-Vezér Székes-Fejérvárat elvette ugyan 1599-dik eſz-

Digitized by Google

tendőben a' Törököktől, minekutánna abban 58 eſztendeig uralkodtak vólna; de ismét egy eſztendő alatt a' Törökök azt viſzſza foglalták. Fejérvárnak elveſztését hogy viſzſza pótollya Rosvurm Hadi-Vezér, Budáért kezdett a' Törökökkel birkozni, de midőn reá kelt a' dolog, nem felelt meg Vitézi hívatallyának, mert midőn viaskodásban lévén Vezetése alatt lévő katonák a' Törökökkel, leg-inkább kivántak vólna Hadi Vezérjeknek igazgatását, Rosvurm a' sátorba néhány Tiſzt-társaival kedvére kártyázott, sőt, midőn hír adatott vólna is néki, hogy veſzedelembe vólnának a' népei, mind addig le nem tette a' kártyát, míglen a' játéknak vége nem ſzakadna, azonban a' Törökök erőt vettek a' mi katonáinkon, és úgy ismét ſzégyen fejjel elkellett hordozkodni Buda Vára alól. Meghal azonban 1603-dikban III-dik Mahometh, és annak fia Achmeth foglalja el a' Csáſzári ſzéket; a' ki békességért esedezett, a' nélkül, hogy az végbe mehetett vólna.

(z) Hogy illy könnyen az ellenség kezébe adta Hardeki Győr Várát, ezen tselekedeteiért 1595-dik eſztendőben feje vétetett a' Bétsi piartzon. Hasonló büntetést vett Perlin is, Hardeckinek hasonló érdemű Vitéz Kapitány társa.

§. 10.

Rudolfnak Erdély Orſzág' megtartásában sok viſzontagságai vannak.

Nagy reménysége vólt már Rudolfnak, hogy Erdély Orſzágot a' Magyar Koronához viſzſza kaptsolja, midőn hirtelen megfordúlt a' kotzka. Rudolfnak reménységét félbe ſzakaſztotta Báthori Istvánnak Lengyel Királyságra való emeltetése. Ez, kiköltözvén 1576-dik eſztendőben

Digitized by Google

ben Erdély Országból, a' Fejedelemséget Báthori Kristófra, maga testvérére hagyta, a' ki, hogy ezen Méltóságot a' Báthori Familiának örökívé tegye, 1581-dik esztendőben reá beszélé az Erdélyi Státusokat, hogy a' maga fiát 'Sigmondot választanák Attya halála után Fejedelemmé: megesküdtek az Erdélyi Rendek, hogy míven megtartják 'Sigmond eránt tett igéretet; meghal azonbán 1585-dik esztendőben Báthori Kristóf, és az előbbeni végzés szerént Sigmond esmértetik Fejedelemnek, és mellé, mivel tsak 12 esztendős vala, Igazgatónak rendeletik Báthori István Lengyel Király által Gétzi János, míglen az ifjú Fejedelem törvényes idejére jutna. Midőn Báthori 'Sigmond egyedűl kezdette kórmányozni az Országot, azonnal reá untt a' Törökök barátságára, kivált, miutánna hallotta vólna Ravasdi Györgytől, a' ki által Konstantzinápolyba küldötte vala az adót, melly mosdatlanúl beszéllenének felöle a' Törökök, midőn őtet Fejedelem léttére Törökök Császár inassának nevezték; sőt a' Nagy Vezér is hatalmas parantsolatokat ada néki, a' hadi készűletet ügyellő rendelések eránt: felbosszonkodik azért Báthori, és Száz-Sebesen egybe gyűjtvén az Ország Rendeit, szándékát kinyilatkoztatja, hogy a' Töröktől elállván Rudolfnál akarna keresni óltalmat; *ellenzettek ezt* sokan az Erdélyiek közűl, sőt *már annyira* ment a' dolog, hogy Báthori ellen sokan fegyverbe öltöznének, a' kik közzül Kolosváratt sok Fő Embereket megfogattatván rút halállal küldé a' más világra. Így elnyomván a' hatalmasabbakat Báthori, Követeket küldé Prágába Rudolfhoz 1591-dik esztendőben, a' kik így alkudtak meg Erdély Ország eránt, hogy Báthori Herczegi nevezettel bírná Erdély Országot, és

Digitized by Google

Magyar Orſzágnak valamelly réſzét; Moldva és Oláh Orſzág is Erdélyhez kaptsoltatnék, ezek mindazonáltal, valamint az Erdélyi Fejedelemis, a' Magyar Királynak hívségére feleskűdjenek; ha férjſi mag nélkűl halna meg Báthori, Erdély Orſzág tűsként a' Magyar Király kezére jönne, úgy még is, hogy Haza-fiának adatnék az Erdély Orſzági Fejedelemség; a' mit Báthori maga erejével foglalna el a' Töröktől, annak igaz Ura a' Magyar Király lenne ugyan, haſznát mindazonáltal Báthori venné; köteles lenne azonban Rudolf Báthori eránt a' kezességet magára venni, hogy, ha ez a' Töröktől Orſzágából kivetkeztettetnék, azon esetre néki Méltóságához képest való eltartást adna. Mind ezeknek nagyobb erejére, Mária Kristina, Károly Stajer Orſzági Herczegnek leánnya adatott Báthorinak Feleségűl; melly tzikkelyeket 1595-dik eſztendőben Pozsonban az Orſzág Gyűlése helyben hagyta. Báthori tsak egy eſztendeig lakott Kristinával, és nem tudni mi okra nézve, azt Báthori az Erdélyi Fejedelemséggel együtt 1597-dik eſztendőben Rudolfnak viſzſza adta, és eſztendőnként való 50 ezer aranyat kérvén magának, Oppoliba vette lakását: Rudolf tehát parantsolta maga testvérének Maximiliánnak, hogy Erdély Orſzágnak kormányozását venné magára, Kristinának pedig, hogy várná meg Maximiliánnak oda érkezését. Botskai Istvánnak kérésére viſzſza jött ismét Báthori Erdélybe, és az ott hagyott Feleségét Kolosváratt találta, a' ki már akkor holmijét öſzve rakván, Grétz felé indúlóba vala; megbékélt tehát vele, és, hogy az elhagyott Fejedelemséget viſzſza vehesse, Követek által kéré Rudolfot, a' ki örömest reá állott Báthori kérésére, kivált: midőn jelentést vett, hogy Kri-

Digitized by Google

tinát ismét maga mellé vette; azonban, még haza sem jöttek a' Követek, midön Feleségét bútyorával együtt Szekérre rakván haza küldé Grétzbe. Az Attyának testvérét Báthori Andrást, a' ki Varmi Pöspök, és Kardinális vala, kihívja Lengyel Országból, hogy venné magára az Erdélyi Fejedelemséget, olly kötéssel, hogy magának Báthori 'Sigmondnak minden esztendőben 24 ezer aranyat, feleségének pedig minden esztendőben 15 ezeret adna. Által vette Báthori András Rudolf akarattya ellen az Erdélyi Fejedelemséget 1599-dik esztendőben, és ugyan azon esztendőben az Oláh Országi Vajdától meggyőzettetvén a' Székelyektől megölettetett. Báttya halála után még egyszer szerentsét próbált Báthori 'Sigmond, és fegyverrel bérohant Erdély Országban, de midön visszza nyomattatni látta vólna magát, utóljára is Rudolfhoz folyamodott, a' ki 50 ezer aranyat esztendönként ígérvén néki, Lobkovitz Várát rendelte lakó helyül. Megnyúgodott azután Báthori, míglen 1613-dik esztendőben Prágában életének végére jutna.

§. 11.

Botskai István zenebonát indít Rudolf Király ellen.

Nyughatatlan ember vólt ugyan Botskai István, de még is olly zendülést Országunkban nem indított vólna, ha Basta, a' kit Rudolf Erdély-Ország' Kormányja mellé állított vala, olly rútúl, és kegyetlenül az Erdélyi Magyar Atyánkfiaival nem bánt vólna: Rudolf, hogy valamennyire Basta' kegyetlensége eleibe korlátot vessen, melléje 10 férjfiakat, öt Magyart,

Digitized by Google

és öt Németet rendelt 1603-dik eſztendőben, a' kik Basta' elől-ülése alatt törvény ſzerént ſzolgáltatnák az igazságot: de ezzel a' gyenge orvossággal meg nem gyógyíthatta az Erdélyieken esett sebet, mivel már annyira megkeseredtek, hogy Székely Móyzsest Rudolf akaratja ellen válaſztanák Fejedelemnek 1603-dik eſztendőben, a' kinek válaſztását a' Török Sultán is helybe hagyta. Moyses' helyében, a' ki ugyan azon eſztendőben Radul Oláh-Orſzági Vajda által megölettetett, a' Törökök Bethlen Gábort akarták a' Fejedelmi ſzékbe ültetni, mellyről midőn értekezést vett volna Botskai, kérte Bethlent, hogy azon Méltóságot néki, mint hatalmasabb Embernek engedni ne terheltetnék; Betlen tudván a' maga tehetetlenségét, ezen Méltóságot Botskainak örömest oda engedte, sőt, hogy ezt minden ellen-vetés nélkül a' Török Csáſzár is helybe-hagyná, a' Törököknél végbe-vitte. Elkezdé tehát 1604-dik eſztendőben mindenfelé a' levelezést Botskai, és lázaſztja mindenfelől a' Népet, minekutánna 1605-ikben Kolosváratt az Erdélyi Fejedelemséget felvette volna, betsap Magyar-Orſzágba, és a' Bánya Városoknak elfoglalása után annyira terjeſzté hatalmát, hogy már egéſz Pozsonig Ő parantsolna; Látván Rudolf, hogy annyira terjedett a' tűz, hogy már azt más úton elóltani nem lehetne, akár miképp' békességre akart lépni a' Magyarokkal; Mátyás Fő-Herczegre bízta a' dolgot, a' ki Gróf Illésházy Istvánnal (*a*) 1606-dik eſztendőben Bétsben úgy egygyeztek vala meg, hogy Erdély, és Magyar-Orſzágnak azon réſze, mellyet Báthori bírt vala, Botskai is hasonló jussal bírná; ſzabad lenne az Augustai és Helvetziai Vallást követőknek magok rend-tartása ſzerént élni, mindazonáltal a' Római rend-tartás sérelme nél-

Digitized by Google

kül, a' Korona Magyar-Országban tartatnék; Nádor-ispán válaſztatnék, mellyre a' Protestansoknak is útjok lenne; a' Császár Magyar-Országot Magyarok által kormányozná; Erdély-Ország, és a' mit Magyar-Országban bír Botskai, ha férjfi magzat nélkül hal meg, a' Magyar Király' kezére viſzſza kerüljön. Ezen végzést 1606-dik eſztendőben *Septembernek* 23-dik napján az Ország' Rendei is helybe-hagyták; melly békesség-kötésnek Botskai kevés ideig vehette haſznát, mivel azon eſztendőnek végén, mellyben az egyesség megtett, életének végére juta *Decembernek* 28-dikán, a' nélkül, hogy magzatot hagyna, a' kire bőv ſzerzeményei ſzállhatnának.

(*a*) Gróf Illésházy István Királyi Fő-Palota-Mester, a' Királyi Kamara ellen tett írásával nagyon megsérté a' Királyi Felséget, mellyért törvény eleibe Bétsbe hívattatott fel; megintették azonban titkon őtet jó barátí, hogy ha életét meg akarná tartani, Bétset annyira kerülné, a' mennyire két ſzemével látna. Vette maga is ſzre, hogy roſz karban vólna állapotja, Lengyel-Országba ſzaladott. Tudta Botskai, melly gyökeres okosságú ember légyen Illésházy István, magához hívta tehát őtet Lengyel-Orſzágból, hogy tanátsával élhessen. Ez, ámbár Rudolftól minden örökségétől megfoſztatván, mintegy ſzámkivetésben vólt, híven ſzerette még is az Auſztriai Házat; vette azt talán éſzre Rudolf, azért Tsáſzári Kegyelmét ajánlván néki, magához hívattá, hogy a' Botskainál eſzközlendő békességnek tükkelyeit által-adná néki: ugyan csak Illésházira bízatott azon zenebonának letsillapítása, melly terhes dolgot olly ſzépen tökélletességre vitt, hogy mind a' Királyi Méltóság az Auſztriai Háznál megmáradna, mind pedig Botskai tellyes megelégedéssel vólna.

Digitized by Google

§. 12.

Rudolfnak Mátyás Fő-Herczeggel történt egyenetlensége.

Sok viszálkodási vóltak Rudolf Császárnak maga testvérével Mátyás Fő-Herczeggel, mellynek a' vólt leg-nagyobb oka, hogy Rudolf a' Magyar Királyságot maga után nem Mátyásra, hanem Ferdinándra akará szállítani. (*b*) Mátyás ellenben azt állíttá, hogy ehez néki nagyobb jussa vólna, azért elsöben is az Ausztriai Rendeknek vette meg szíveket, azután Illésházy Istvánnak tanáts-adásából 1608-dik esztendöben Pozsonba, valamelly kigondolt szín alatt Gyűlésbe hívta a' Margyar-Országi Rendeket, a' kiknek mutatá az Austriaiaknak levelét, mellyben ők magokat kötelezék, hogy minden esetben Mátyás Fő-Herczeghez hívséget mutatnak; kérte azután a' Magyarokat is, hogy ők is hasonló ígérettel magokat lekötelezném; sokan azonban ajánlják hívségeket, a' kiket már előbb Illésházy István, és Thurzó György reá beszéllettek vala; de azonban többen valának a' kik értvén hová tzéloz Mátyás, tétováztak a' felelettel: a' többi közzül leg-állandóbb vólt Forgáts Ferentz Esztergomi Érsek, a' kit sem félelemmel, sem ígérettel el nem húzhatott Mátyás Rudolf Királynak hívségétöl. Hosszas hitegetés után tsak nem az egész Ország Mátyás' részére állott, a' ki hirtelen Hadi-sereget gyűjtvén, Morvát elfoglalja, onnét által-tsap Tseh-Országba, és Rudolfot olly szorongatásokba ejti, hogy ez Ausztriát, és Magyar-Országot azontúl által-ádná néki, ezen két Tartománybeli Népet felszabadítván a' néki ígért engedelmességtöl. Minekutánna Magyar-Országról és Ausztriáról lemondott vólna Rudolf, négy esztendeig húzta

Digitized by Google

életét, mellyet végze 1612-dik esztendőben Prágában. Valamint soha meg nem házasodott, úgy magzatokat sem hagyott maga után.

(*b*) Ferdinánd, a' kit Rudolf maga után Királlyá akara tenni, Károlynak Stájer-Országi Fő-Herczegnek fija vólt, Károly pedig Maximiliánnal Rudolfnak Attyával testvér vala: inkább akarta Rudolf, hogy a' Magyar Királyság erre szálljon, hogy sem a' maga testvérére Mátyásra, azon okból, mivel Mátyás mind azon ideig magtalan vala, Ferdinándnak pedig már akkor férjfi magzati valának, a' kikből bizonyosabban reményle vala az Ausztriai Háznak nagyobb elterjedését.

§. 13.

Az Augustai, és Helvetica Vallást követőknek szabad hitbéli gyakorlás engedtetik.

Rudolf Király' idejében adott alkalmatosságot Botskai István, hogy Magyar-Országban az Augustai, és Helvetica vallástételt követők nem csak minden büntetés alól, mellyet az előbbeni Királyok a' Hit-változtatók ellen hoztak, felszabadíttatnának, hanem, Hitbéli rendtartásoknak szabad gyakorlása is engedtetett nékik 1606-dik esztendőben, melly engedelem először Bétsben végeztetett el Mátyás Fő-Herczeg, és Illésházy István között. (*c*) Ugyan ezen végzést az Ország' Rendei is 1608-dik esztendőben helybe-hagyták, jóllehet az Egyházi Rend, hogy Pásztori hivataljában tsorbúlást ne ejtsen, ellenemondását közbe-vetette. Ugyan Rudolf Király' idejében vétetett bé Magyar-Országban XIII-dik Gergely Pápától megjobbíttatott Kalendáriom: Látta tudniillik Gergely Pápa, hogy az előbbeni úgy neveztetett *Julianus* Kalendárioma az idő kiszabásában hibás vólna, ezt az említett Pápa

Digitized by Google

1582-dik esztendőben megjobbátotta; parantsolá azután 1598-dik esztendőben Rudolf Király, hogy ezen *Gregorianum Kalendarium* mind az Egyházi, mind pedig a' polgári dolgok' intezeseben bévétetnek Magyar-Országban.

(*c*) A' Bétsi egyesülésnek tzikkelye, melly a' Vallás' dolgát illeti, ezen szókkal vagyon feltéve az Ország' Törvényében *T.* 1. *p.* 643. *Quantum itaque ad Religionis negotium attinet, non obstantibus pro tempore Constitutionibus publicis, sed neque Articulo postremo Anni* 1604. *quum is extra dietam, et sine regnicolarum assensu adjectus fuerit, et propterea etiam tollitur, deliberatum est, ut juxta S. Caes. Regiaeque Majestatis priorem resolutionem, ad quam Regnicolae in sua replicatione referunt, nimirum, quod omnes, et singulos Status et Ordines intra ambitum Regni Ungariae solum existentes, tam Magnates, Nobiles, quam liberas Civitates, et Oppida privilegiata immediate ad Coronam spectantia, item in Confiniis quoque Regni Hungariae milites Ungaros in sua Religione, et Confessione nusquam et unquam turbabit, nec per alios turbari aut impediri sinet, verum omnibus praedictis Statibus et Ordinibus liber Religionis ipsorum usus, et exercitium permittetur: absque tamen praejudicio Catholicae Romanae Religionis; et ut Clerus, templa, et Ecclesiae Catholicorum Romanorum intactae, et libera permaneant, atque ea, quae hoc disturbiorum tempore utrinque occupata fuere, rursum eisdem restituantur.*

Digitized by Google

II. MÁTYÁS.

§. 14.

Prágából haza hozza a' Magyar Koronát, és azzal meghoronáztatik.

Mátyásnak engedvén a' Magyar Királyságot Rodolf, Országunk' szent Koronáját is, melly már 58 esztendőktől fogva az Ország' akaratja ellen Prágában tartatott, 1608-dik esztendőben *Juniusnak* 27-dik napján által-adta, mellyel Mátyás azután ugyan azon esztendőben Pozsonban Forgáts Ferentz Kardinális és Esztergomi Érsek által *Novembernek* 19-dik napján megkoronáztatott. Azon Ország-Gyűlésében, melly II. Mátyás' koronázásakor tartatott, vissza vette Országunk a' Nádor-Ispányi Méltóságot, melly 46 esztendőktől fogva megszűnt vala, és pedig olly meghatározással, hogy ezen Méltóságnak elnyerhetésétől az Augustai, és Helvetziai Vallást követő Uraságok sem volnának kirekesztve: ezt hogy törvényes szokásba hozza Mátyás, négy Fő-Embereket nevezett vala, kik közzül két Római Katolikus, egy Augustai, és egy Helvetika Valláson lévő volt: a' Katolikusok közzül Erdődi Tamást, és Forgáts Sigmondot, az Augustai Valláson lévőkből Illésházy Istvánt; a' Helvetziai Vallást követők közzül pedig Thurzó Györgyöt nevezte ki; ugyan ezek közzül legtöbbeknek voksok, és a' Királynak akaratja szerént Illésházy választatott Nádor-Ispánnak, a' ki nem régen mint jó Hazafi, Botskai zendűlését letsillapítván, Országunkat tsendességre hozta. Illésházy után, a' ki nem soká életének végét érte, Thurzó György nyerte el a' Nádor-Ispánságot.

Digitized by Google

§. 15.

Erdély-Ország Magyar-Országtól Botskai' halála után is függhetetlen marad.

Mátyásnak tsendes Országlását nyughatatlanná tette Erdély-Országnak Botskai' halála után maradott függhetetlensége. A' Magyar Király' kezére kellett vólna jutni Erdély-Országnak Botskai' halála után a' Bétsi egyesülés szerént; de ez bé nem tellyesedett. Botskai igen kérte halála elött az Erdélyi Rendeket, hogy Homonnai Bálintot választanák Fejedelemnek: ézt, mivel Római Katolikus vala, az Erdélyi Rendek megvetvén, Rákótzi 'Sigmondot Helvetika Vallást követő Fő-Embert választották Fejedelemnek; Rákótzit azonban rútul bekormolta a' Konstantzinápolyi Udvar előtt Homonnai Bálint; félvén azért ez, ne hogy Méltóságától gyalázatosan megfosztassék, önként lemondott róla; helyébe tehát Báthori Gábor választatik Fejedelemnek, a' ki, hogy ezen Méltóságot elnyerhesse, a' Romai Hitet a' Helvetika Vallás-tétellel feltserélte. Helybe-hagyta azután Achmeth Török Császár is Báthori Gábornak választását, míglen magok az Erdélyiek sem szenvedhetvén ezen rendetlen életű Fejedelemnek törvénytelenségeit, kértek Achmeth Török Császárt, hogy más Fejedelmet rendelne nékik; a' ki azonnal parantsolá, hogy Báthori' helyébe Bethlen Gábor lenne Erdély-Országnak Fejedelme, melly betsületet örömest felválala Bethlen; Báthori azonban, midőn az elveszett Méltóságért viaskodik, Nagy-Váradnál megölettetik 1613-dik esztendőben. Bethlen meghúzta magát mind addig, míglen Uralkodása erőssebb lábra állana, a' kit Mátyás Király sem mert háborgatni, ne hogy az Or-

Digitized by Google

ſzágban ez által új ſzélvéſz támadjon. Hogy pedig az Auſztriai Házat a' Magyar Királyságban megerösítse, mivel magának magzati nem vóltak, Ferdinándot kívánta maga után a' Királyiſzékbe ültetni, a' ki miatt Rudolfal ezelött vetekedett vala: tellyesítvén ezen ſzándékát II-dik Mátyás, életének végére juta Bétsben 1619-dik eſztendöben.

II. FERDINÁND.

§. 16.

Koronázása elött az Orſzágtól eleibe adott tzikkelyekre feleskü ſzik Ferdinánd.

Minekelötte Ferdinánd megkoronáztatnék, a' Pozsoni Orſzág-Gyülésében következendö tzikkelyek adattak vala eleibe. I. Hogy az egéſz Nemzetnek régi, és újabb ſzabadsági sérthetetlenül maradjanak. II. Minden harmadik eſztendöben Orſzág-Gyülés tartatssék. III. A' Magyarok' állapotját Magyarok folytassák. IV. Magyarokra bízattassék a' Váraknak és az Orſzág' határainak Fö-Kapitányſága. V. A' Protestánsoknak vallásbeli rendtartások ſzabad maradjon. VI. A' Palatínusnak és Bánnak hatalma helyre állíttassék, és abban megmaradjanak. VII. A' Királyi, és Bánya Városok' ſzabadsági fenn-maradjanak. VIII. A' Korona az Orſzágból ki ne vitessék, hanem a' két Örzönek gondviselése alatt maradjon. IX. A' határok megigazíttassanak. X. Az Orſzág' Rendeinek akaratja nélkül se Had ne indíttassék, se békesség ne köttessék, se idegen Nemzetböl való Katona az Orſzágba be ne hozattassék. XI. Azon Várak, és Városok, mellyek Magyar-Orſzágtól elſzakaſztatván

Digitized by Google

Auſztriához kaptsoltattak, ismét viſzſza adassanak. XII. A' Lengyeleknél zálogban lévő réſze Magyar-Orſzágnak, mentül előbb kiváltassék. XIII. Míglen Mátyás él, Ferdinánd a' puſztai Királyi nevezettel megelégedjen. Ezek vóltak a' nevezetesebb tzikkelyek, mellyekre Ferdinánd feleskűdvén, Pázmán Pétertől 1618-dik eſztendőben Pozsonban megkoronáztatott.

§. 17.

Ferdinándnak Orſzáglását bóldogtalanná teſzi Bethlen Gábornak nyughatatlansága.

Az egéſz Német-Orſzág fegyerben vala, midőn Ferdinánd kormányozni kezdé Orſzágait, melly zenebonára a' Hitbeli hasonlás nyújtott vala okot; kivált a' Tsehek és Morvák nagyon agyarkodtak Ferdinánd Király ellen, mivel tőle vallás-tételekben különböztek. Ezen egyenetlenség Magyar-Orſzágban is nagy tüzet támaſztott, mellynek Bethlen Gábor vólt a' terjeſztője, 1618.-dik eſztendőben Thurni Máté Helvetika Vallást követő Tseh-Orſzági Hadi-Vezér Pozsonba ment az Orſzág' Rendeihez, a' kik éppen közönséges Gyűlésben együtt űlnek vala, és kérte őket, hogy Ferdinánd ellen kardot rántanának; de ezen bujtogató emberrel ſzembe-állott Pázmán Péter és Forgáts Sigmond nehány jó Hazafiakkal együtt, és Ferdinánd hívségében az egéſz Orſzágot megtartották. Mivel Thurni Máté semmire sem mehetett, a' Tseh-Orſzági Protestánsok *Zsmeskalt Hierosiaust* küldék követségbe Bethlen Gáborhoz Erdély-Orſzágba, olly ſzándékkal, hogy ezt Ferdinánd ellen lóra ültetné; nem kellett sok öſztön Bethlen Gábornak, a' ki úgy is csak alkalmatosságot várt Ferdinánd-

Digitized by Google

nak megtámadására: noszsza tehát okül véven, a' Nemesi szabadságnak elnyomattatását, és a' Vallásbeli sérelmeket, 40 ezerből álló Sereget fegyverbe öltöztetett, és azt 1619-dik esztendőben Magyar-Országba vezeti. Ezen Hádi-Seregnek egy részével Rákótzi György elfoglalja Kassa Városát minden vérontás nélkül; maga Bethlen Gábor is nem sokára oda érkezett, a' ki Rákótzi Györgynek kormányozására bízván felső Magyar-Országot, maga Nitrát, és Nagy-Szombatot veszi hatalmába, a' honnét Rédei Ferentzet nyóltz-ezerből álló lovas-sereggel Tsehországba küldé a' Protestánsoknak segítségekre; sőt Pozson Várát is a' Sz. Koronával együtt, melly azon Várban tartatott, hatalmába vette. Által-ereszkedik azután Ausztriában, és Béts Városát olly erővel kezdé ostromlani, hogy kevés idő múlván Bethlen Gábornak az is kaput nyitott volna, de félbe kellett szakasztani a' Várnak ostromlását, mivel nagy szükség vala Bethlen' Táborában, a' ki előbb az egész közel lévő Tartományt tűzzel, vassal elpusztíttotta vala. Viszsza tér tehát Sopron Városa felé, mellynek Megyéjét maga hívségére felesküdtetvén, újonnan által-megy Pozson Városában, a' hol ugyan azon 1619-dik esztendőnek végén Ferdinánd Királytól Magyar-Ország Herczegének neveztetvén, 9 Hónapig tartó fegyver-szünést engedett, melly idő alatt Uj-Bányán Gyülést tartott Bethlen, a' hol jelen vóltak Ferdinándnak a' Követjei is, de nem lett meg az egyesülés: újonnan tehát fegyvert fog mind a' két Fél; sőt már annyira vitte a' szerentse Bethlen Gábort, hogy 1620-dik esztendőben *Augustusnak* 25-dik napján Magyar Királynak neveztetett, és azon naptól fogva mind a' vert pénzeken, mind pedig a' levelekben Király nevezettel kezdett élni; de

Digitized by Google

még ollyanok is találtattak, a' kik kevésnek ítéltték Bethlen Gábort puſzta Királyi nevezettel tiſztelni, ötet nagy tselekedeteire nézve Nagy Gábornak nevezték, (*d*) a' mint a' nevezetesebb Fejedelmeket Nagy névvel ſzokta tiſztelni a' következendő idő. Megfordúlt azonban a' kotzka, mert a' Tseh-Orſzági Pártosoknak megverettetése olly félelembe hozta Bethlent, hogy a' Koronát, melly azon ideig Pozsonban vólt vala, Zólyomba vitte; mivel pedig ott sem vélte azt bizodalmas helyen lenni, 1621-ben Kassára vitte, Kassáról pedig Etsed Várába vitette, míglen ugyan azon eſztendőben Nikolspurgon Morva-Orſzágban meg nem lett Ferdinánd és Bethlen között a' békesség, ezen feltétel alatt, hogy Bethlen a' Királyi nevezetről lemondván, a' Koronát Ferdinándnak viſzſza adná, nem külömben az elfoglalt Várakat is. Erdély-Orſzág, és Magyar-Orſzágnak hét Vármegyéje, úgymint: Bereg, Zemplén, Abaujvár, Borsod, Szabolts, Ugotsa, és Szathmár, Bethlené lenne; ezen fellyűl Herczegi nevezettel Oppoli és Ratibori Herczegségeket is bírná, úgy, hogy mind ezek Bethlen' halála után Ferdinánd Király' hatalma alá viſzſza adatnának, kivévén Erdély-Orſzágot, a' melly tsak úgy jönne viſzſza Ferdinánd' kezére, ha Bethlen férjſi magzat nélkül múlna ki e' világból. Befedeztetett itt inkább, hogy sem elóltatott az ellenkezés; mert Bethlen Gábor Thurni Mátét, a' kit magával Erdélybe vitt vala, segítségért elküldé Konstantzinápolyba, kinek viſzſza jövetele után 1623-dik eſztendőben Nagy-Szombath' tájjékát kezdé rablani, onnét Morva felé léptet, a' hol Karaffa Hieronymus állott eleibe, a' nélkül, hogy fegyverre keltek vólna. Megállapodott ott valamelly ideig; a' Törökről jött segítség pedig nagy sereg Kereſztény

Digitized by Google

rabokat húzván maga után, Nitra felé ment, a' hol Eſzterházy Miklós elrontván előttök a' hídat, ellenek ugrat, és közzülök sokat a' Nitra vizébe merítvén, sokat lekontzolván, 1390 Kereſztény rabot ſzabadított ki körmök közzül. Megtsökkent ennek hallására Bethlennek a' kedve, és békességre lépett Ferdinándal 1624-ben olly feltétellel, hogy Ferdinánd az Etsed Várát engedné néki. Tsendesen vólt azután Bethlen Gábor, de tsak két eſztendeig, mert 1626-ikban Brandeburgi Házból lévő Katalint feleségül vévén, ismét terjeſzteni akarta Uradalmának határit; hogy pedig bátrabban birkózhasson Ferdinándal, *Soffi Mehmeth* Budai Basát hívta pajtásságra; de ez pogány léttére is olly igazságſzerető vólt, hogy inkább akart Bethlen Gábornak ellensége, mint sem békesség' felbontása által az igazságnak megsértője lenni, mellyért ezen emberséges embert bevádolta Bethlen a' Török Csáſzárnál, mintha a' Németeknek tzimboráló társa vólna; ugyàn azért a' Sultán' parantsolatjából vitézkötést tettek a' nyakára. Helyébe *Murtezán* Basa lett Buda Várának Igazgatója, a' ki Bethlen Gáborral öſzve-kaptsolódván Neográd Vármegyében sok károkat tettek; onnét Nitra és Komárom-Vármegyében Érsek-Újvár tájékát lepték el, a' hol Eſzterházy Miklós Nádor-Ispány, és Vallenstein Német Hadi-Vezér annyira bekerítették Bethlen' Táborát, hogy mindenfelől ſzoros vólna a' kaptza: tsalárdsághoz ragaſzkodik tehát Bethlen, és hogy az elillantásra időt lelhessen, nagy álnoksággal harmad-napi fegyver ſzünést kér, jelentvén, hogy azon idő alatt az egygyességről akarna beſzélgetni: éſzre-vette Bethlennek tsalfaságát Eſzterházy Miklós, és inté Vallensteint, hogy semmit se hajtana az álnok ember' ſzavára, de Val-

Digitized by Google

lenstein olly megátalkodott akaratú ember vólt, hogy ötet Eſzterházy az ütközetre semmiképp' reá nem vehette; söt azt mondá Eſzterházinak, hogy ha tudná is bizonyosan, hogy a' ledarabolandó Törököknek testén még az nap Konstantzinápolyig mehetne, még sem ütközne meg velek: idö engedtetett tehát Bethlen, és Murtezán Basa Táborának az ellódúlásra, a' kik éltek is az alkalmatossággal, mert, még azon éjtſzaka felſzedvén sátor-fájokat, reggel, midön a' hajnál tsirázni kezdett, Érsek-Ujvárt már három mértföldnyire meghaladták, a' nélkül, hogy a' békesség eránt való beſzélgetésröl tsak legkissebb ſzándékjok is vólna; akkor vette éſzre Vallenstein, hogy Ferdinánd Táborának minden igyekezetét haſzontalanná tette. Bethlen azonban nem nagy segítséget várván a' Törököt, újonnan megbékélt Ferdinándal 1628-dik eſztendöben, melly békességben a' Munkáts Vára engedtetett néki. Következendö eſztendöben azután Bethlen' életének 's nyughatatlanságának vége ſzakada. Bethlen Gábor' halála után Eſzterházy Miklóst küldé Ferdinánd, hogy Erdély-Orſzágot a' fellyebb megnevezett Vármegyékkel együtt a' Magyar Korona alá viſzſza tsatolná; de ezt egéſzen végbe nem vihette: a' hét Vármegyék ugyan elöbbeni állapotjokra viſzſza tétettek, de Erdély-Orſzág a' Magyar Királytól függhetetlen maradott. Ök elsöben Brandeburgi Katalint tiſztelték Fejedelmeknek. Ennek Uralkodása tsak eſztendeig sem tartott, hogy Bethlen István, Gábornak testvére emeltetett ezen Méltóságra, mellyet ez 1630-dik eſztendöben Rákótzi Györgynek engedett. Nem viaskodott ezzel Ferdinánd, ne hogy új ſzélvéſzt támaſzſzon az Orſzágban, kivált, hogy úgy is az egéſz Német Birodalom vérontó fegyverben vólna,

Digitized by Google

vólna, melly villongásokban midön tsillapító akar lenni Ferdinánd, Királyságának és életének végét érte 1637-dik esztendőben. Teste Grétzben temettetett el. Ferdinándnak két felesége vólt, az első Mária Anna a' Bavériai Választó-Herczegnek leánya. Második vólt Eleonóra, Mantuai Vezérnek leánya. Második feleségétől semmi magzati nem vóltak; az elsőtől pedig nemzé e' következendőket: I. Jánost, a' ki 12 esztendős korában meghalt. II. Ferdinándot, a' ki az attya után Magyar Király lett. III. Leopoldot, a' ki Egyházi életre szentelé magát. IV. Kristinát. V. Annát. VI. Tzitzellét: ezen három leányi közzül az első gyenge korában halt meg; második Maximilián Bavériai Herczeghez ment; a' harmadik pedig Uladislaus Lengyel Királynak hitvese lett.

(*d*) Kezem között vagyon Füsüs János Pataki Prédikátornak Könyve, mellyet az Erköltsi-tudományokról 1620-ikban botsátott vala ki, és újonnan *Bártphán* nyomtattatott vala ki 1626-ban. *Királyok Tükörének* nevezte könyvének foglalatját, és azt Bethlen Gábornak, mint választott Magyar Királynak tisztelete alatt botsátotta világosságra. Ezen Könyvben Bethlen Gábor, nem csak Gábor Királynak, hanem Nagy Gábor Királynak mondatik szerentsés kimenetelü tselekedeteire nézve.

§. 18.

Veszedelmes környülállásai a' Római Anyaszentegyháznak II-dik Ferdinánd' uralkodása alatt Magyar-Országban.

Szoros környülállásokban vólt II. Ferdinánd' idejében a' Római rendtartás a' Magyar Anyaszentegyházban: azt végezte tudniillik Bethlen Gábor, midön 1620-ikban Új-Bányán Ország-Gyülést a' maga követőivel tartana, hogy Ma-

Digitized by Google

gyar-Orſzágban tsak három Püspökség tartatna meg, úgymint: Egri, Győri, és Nitrai; a' többi Püspökségeknek, Káptalanoknak, és Apátsságoknak jövedelmi az Orſzág határainak Őrizetére fordíttatnának, Pázmán Péter Eſztergomi Érsek ezen Gyülésnek végzése által ſzámkivetésre ítéltetett, mivel úgymond, magát roſz Hazafiúnak mutatta; de ezen végzései az Uj-Bányai Gyülésnek valamint soha meg nem tartattak, úgy Pázmán Péter is, és a' több Püspökök megmaradtak az ő ſzékekben, 's jóſzágoknak birtokában. Nagy viſzſzavonás vólt azonban a' Római és Protestáns Vallások között: ezek, az újabb egyesűléseknek tzikkelyeit hozták elő a' magok védelmére, amazok pedig a' régibb törvényekre, és azokhoz ſzabott jussaikra mutattak. Boldogabb vólt még is a' Római Hitnek állapotja Magyar-Orſzágban, hogy sem Erdélyben, a' hol Botskai István, Báthori Gábor, Bethlen Gábor, Rákótzi György, sőt ezekután lévő Fejedelmek is a' Helvetika Vallást követvén, ugyan annak gyarapítására a' Római Hit' elnyomásával is tapaſztalhatóképpen iparkodtak Vóltak ugyan ezen idő kerűletben gondos Fő-Páſztorok, a' Magyar Anyaſzentegyházban, de még is ezen kemény környűlállásokban tsak nem egyedűl maga vólt ama' nagy tudományú Kardinális Pázmán Péter, a' ki a' hanyatló Magyar Anyaſzentegyházat támogatta. Ez egyedűl maga többet 50 Familiánál az Orſzágnak Eő-Emberei közzül a' Római egyességre viſzſza vezetett. Hogy az Egyházi Rendtartást, mellyet az idők' mostohasága igen megſzaggatott vala, előbbeni ékességére hozza, több Egyházi Gyűléseket tartott: nevezet ſzerént Nagyſzombatban 1629-ben *Octobernek* 4-dik napján; ismét 1630-ban *Aprilisnek* 14-dik napján, és ugyan azon eſztendőben *Octoberhez*

Digitized by Google

5-dik napján nem külömben 1633-dik esztendőben *Aprilisnek* 23-dik napján. Több *fundatziai* közzűl, mellyeket tett vala, vólt azon Sz. Hagyományja, mellyet 1623-dik esztendőben tett vala Bétsben a' Magyar-Országi Kis-Papok nevelésére, melly a' kezdőitől *Puzmaneum Seminariumnak* neveztetett, melly nevelésre tett hagyomány eránt azon rendelést tette Felséges II. Jó'sef 1782-dik esztendőben, hogy az eddig ott nevelt Kis-Papok a' Pozsonyi Pap-nevelő Házba (*Seminariumba*) mennének; azon pénz pedig, mellyet ezen végre hagyott vala Pázmán Péter, a' Magyar-Országi *Religionáris fundusnak* kassájába döntetett. *)

*) Valamint Fels. II. Jó'sef Császárnak sok egyéb rendelései halála után megváltoztatódtak, úgy ezen *Pazmaneum* nevezetű Kis-Pap nevelő Bétsi Ház is viszsza állíttatott, a' mellyben a' Magyar Anyaszentegyháznak jövendő díszei neveltetnek, és ugyan a' Bétsi Tudományok' Mindenségében (*Universitásban*) szentebb Tudományokra oktattatnak.

III. FERDINÁND.

§. 19.

Országlását III-dik Ferdinándnak öregebbik Rákóczy György háborgattya.

Éltt még II. Ferdinánd, midön ennek fia III-dik Ferdinánd 1625-dik esztendőben Pázmán Péter által Sopronban Királynak koronáztatott; attya halála után pedig 1637-dik esztendőben az Ország Kormánnyát vette kezében, a' midön Ország Gyülését tartott Pozsonba, melly Gyülésben a' Religió miatt olly viszsza vonások támadtak az Ország Rendei között, hogy Esz-

Digitized by Google

terházy Miklós akkori Nádor Ispány nem nézhetvén a' sok villongásokat, hivatallyáról lemondána, mellyet még is Ferdinánd közbe vetésére megtartott; a' ki letsilapítván a' felháborodott elméket, végbe vitte, hogy köz akarattal az Orszag boldogságát eszközlenék. Felzavarta azonban Hazánk lehető tsendeséget öregebbik Rákótzy György Erdélyi Fejedelem, a' ki Magyar Ország romladékjából akarván magának házat építteni; Konstantzinapolyban lévél által árúlkoda a' Magyarok ellen, olly szándékkal, hogy a' Törököket a' Magyarok ellen felindítsa: itt, mivel nem használt néki a' tsalárdság az Svéd Királlyal öszve szúrte a' levet, a' kinek Pozsont, és Nagy Szombatot igérte vala jutalom képpen, ha vele együtt Magyar Ország rablására eltökélli magát. Hogy pedig a' Hazafiakból is sokat kaptsolhasson magához, hírlelte, hogy ő nem más, hanem a' Hit, és Nemesi szabadságnak ezközlésére akarna fegyvert emelni Ferdinánd ellen. Annál több követöket lelt Rákótzy, mennél tisztességesebbnek itéltetett lenni azon ak, mellyet elöl adott: mihent tehát 1643-dik esztendőben bétsapott Magyar Országban, azonnal Tokajt, Kassát, Eperjest, Lötsét, Selmetz-Bányát és Uj-Bányát, Murány, és Szendrő Várát megszállotta. Ellene küldé Ferdinánd Eszterházy Miklóst azon idöbéli Palatinust, úgy, hogy ez nagyon hátráltatná Rákótzy lépéseit. Ugyan ezen idöben Vesselényi Ferentz Fülleki Várnak Fő-Kapitánnya Murány Várát Ferdinánd birodalma alá hódította az ő Szeretöjének Szétsi Máriának, a' ki azon Várnak Asszonya vala, titkos mestersége által 1645-dik esztendőben. Azonban Rákótzi hada még is olly előmeneteleket tett, hogy Bazint, Sz. Györgyöt, Módrát, és Nagy Szombatot

Digitized by Google

magokévá tennék; ez olly félelmet okozott az Austriai Házat igazán szerető Magyaroknál, hogy a' Koronát 1645-dik esztendőben Pozsonból bátrabb őrizetre nézve Györbe vinnék. Megszóllítá azután Ferdinánd Követek által Rákótzy Györgyöt a' békesség eránt, de mivel igen nagyok voltak vala Rákótzinak kivánsági (e) meg-nem egygyesülhettek, mivel azonban Német Országban is hadat visele Ferdinánd, meg nem szüntt a' békesség kötésnek szorgalmaztatásától, melly ugyan azon 1645-dik esztendőben végbe ment olly végzéssel, hogy azon hét Vármegyéken kivül, mellyeket Bethlen bírt vala Magyar Országban, még Tokaj, Tartzal, Regetz, Szathmár, Etsed, Nagy-Bánya, és Felső-Bánya örökös jussal adatnék, melly végzés után tsendességben vólt Rákótzy György egész 1648-dik esztendeig, mellyben életének, 's Uralkodásának végét érte. (f)

(e) Rákótzy György több elöl adott tzikkelyek közül azt is kivánta, hogy Magyar Országból 14 Vármegye adatna néki, és hogy a' Jesuviták az egész Magyar Országból kiüzettessenek; de ezen két tzikkely keményebbnek látszott, hogy sem arra Ferdinánd reá álhatott vólna.

(f) Öregebb Rákótzi György után ennek hasonló nevezetű fia lett Erdélyi Fejedelemmé, a' kihez 1657-dik esztendőben Követeket küldöttek a' Lengyel Országi Rendek, a' kik által jelentették, hogy ha Rákótzi a' Tatárok rablási ellen segítségére lenne Lengyel Országnak, Kazmér Lengyel Királynak halála után ennek fiát Rákótzi Ferentzet, a' ki a' legutólsó Kurutz háborúnak feje vólt, válaszlanák Lengyel Ország Királlyának, tsak elöbb a' Római Hitet felvévén annak ágazatiban megtanittatna. Rákótzi György azonban maga akarván elnyerni azon méltóságot, Károly Svéd Királyhoz a' Lengyelek ellenségéhez kaptsolá magát, és fegyverrel akarta magáévá tenni, a' mit vérontás nélkül fia részére megnyerhetett vólna;

Digitized by Google

e' végre béütvén Lengyel Országban, Krakót, és Varsa Városát elfoglalja; intette ötet Lubomirszky, hogy illy erőszakos képzelödésektöl kémélné meg magát; nem jutott az, úgy mond, soha eszében a' Lengyeleknek, hogy Római Hiten nem lévö Fejedelmet kívánnának magoknak. Nem hajtott ehre semmit Rákótzy György, míglen keleptzébe nem került, melly nem sokára meg is történt; mivel tudniillik a' Dánusok Svéd Országba beütöttek, szükséges vólt tehát Károly Svéd Királynak a' maga háza tetejét pergelö tüznek óltására Országába viszsza térni, úgy maga marada Rákótzy a' jégen, azért szoros lévén néki az út, nem tudta, merre térjen viszsza Erdély Országba, kéntelen vólt tehát a' megbántódott Lengyelektöl békességet kérni, a' kik illy kötés alatt botsájtották viszsza Rákótzy táborát: I. Hogy mentül elöbb Követeket küldjön mind a' Császárhoz, mind pedig Kázmér Lengyel Királyhoz; a' kik által ezektöl botsánatot kérjen. II. A' Lengyelek ellenségeivel tett szövettségröl lemondjon. III. Fizessen tíz száz ezer forintot a' Lengyeleknek, a' Tatárok Fejedelmének pedig 150 ezer aranyat. IV. A' Templomokból elragadott prédát mind viszsza adassa. Illy betstelen alku után, haza menetelre való szabadságot nyervén Rákótzy, harmintz legényt vett maga mellé, a' kikkel sok tévelygés után Erdélybe szaladött, a' tábort pedig Kemény re bízta, a' ki azután békerítetvén a' Tatároktól, fitogatta egy kevesé bátorságát, azért a' Tatárok nem bátorkodtak fegyverrel megtámadni öket, mind addig, míglen bizonyos számát kitanúlnák a' Rákótzy Táborának, mellyet illy fortéllyal vittek végbe: parantsolták, hogy Kemény minden fejtöl két forintot fizetne váltságúl, másképp' mindnyájan kardra hányattatnának; Kemény, hogy megkémellye magát, és katona tátsait a' Tatárok kardjától, sietséggel béfzedte a' parantsolt adót, a' Tatárok pedig a' fizetett forintok számából kitanúlván az ott lévö Erdélyi katonáknak számát, reájok ütnek, és olly sokat ledaraboltak belölök, hogy hír mondó is alig maradna közzülök: melly szerentsétlen ütközet után olly sírás rívás lett Erdély Országban, hogy az özvegyeknek sírása, a' kik ezen tanátstalan hadi készületben elvesztek, Rákótzy fülébe hatna, a' kit tsak egyszerre hat száz özvegyek

Digitized by Google

fogtak vala közbe, 's özvegyi sorsokban segedelmet kértek Rákótzy Györgytöl, a' kinek vakmerösége által férjektöl megfosztattak.

§. 20.

Nem külömben a' Törökök is.

Nem vólt ugyan III-dik Ferdinándnak a' Törökökkel világos ellenkezése, nem lehetett még is ezek miatt Országunknak igaz tsendessége, mivel, azon helységekben, mellyek a' Török határt a' Magyarok Uradalmától elválasztják vala, sok erőszakos prédálásokat követtek el a' Törökök, a' mint hogy erről 1649-dik esztendőben sok földes Urak az Ország Gyűlésénél bényújtották keserves panaszokat, sőt, sokaknak midőn az Ország Gyűlésében indúltak a' Törökök garázdálkodási miatt Lengyel, és Morva Ország felé kellett útazni. Vólt ugyan tsak 1652-dikbe emlékezetet érdemlő tsatája G. Forgáts Ádámnak az Esztergomi Törökökkel: ezek, midőn a' szomszéd Tartományokat rabollyák, az említett Gróf felszed maga mellé egynéhány száz Nemes ifjakat, és a' prédával megterhelt Törököknek elállya az úttyát, megütközik velek, és körmeik közzűl kiszabadítván a' sok Keresztény rabokat, a' pogány ellenségen győzedelmeskedik, úgy mindazonáltal, hogy ezen tsatában az Eszterházy familiából négy nevezetes vitézségű ifjak Hazájoknak életekkel áldoznának, úgy mint László, a' Nádor Ispánnak Eszterházy Miklósnak fia; Ferentz, Pálnak; Tamás, és Gáspár, Dánielnek fiai; a' kiknek érdemes hamvát Nagyszombatban tiszteli a' háláadó utánnok valóság.

Digitized by Google

§. 21.

Azonban Királyságát végzi.

Semmit elnem mulatott Ferdinánd, hogy Erdély Országot a' Magyar Koronához visszatsatollya, de ezen elmélkedéseit Ferdinándnak megelözte ugyan ezen Fejedelemnek halála, melly történt 1657-dik esztendőben. Ferdinándnak három egymásután elhalt feleségei vóltak: az első vólt Mária Anna III-dik Fülöp Spanyol Kiralynak leánya; második vólt M. Leopoldina, Leopold Tiróly Fő-Herczegnek leánya; harmadik Eleonóra, Károly Mántuai Fő-Herczegnek leánya. Az elsőtöl nemzé IV-dik Ferdinándot, I. Leopoldot, és M. Annát IV-dik Fülöp Spanyol Királynak feleségét. II-dik feleségétöl nemzé Károlyt Passaviai Püspököt. III-diktól M. Eleonorát, elsőben Mihály Lengyel Királynak, azután Lotharingiai Károlynak feleségét; és M. Annát, Vilhelm Neoburgi Fejedelemnek hitvesét; a' többi magzatit Ferdinándnak, a' kik gyenge korokban elhaltak vala, említésre nem vélem szükségesnek lenni.

§. 22.

A' Religió eránt kezdett villongásokat tovább is folytatják a' Magyarok.

Az előbbeni esztendőkben kezdett Hitbéli vetekedéseknek Ferdinánd alatt sem szakada vége. Mindjárt Ferdinánd uralkodásának kezdetén 1637-dik esztendőben a' Pozsonyi Ország Gyűlésében olly vetekedésre fakadtak a' Státusok a' Religió eránt, hogy Eszterházy Miklós (g) Nádor Ispány nem nézhetvén az hosszas perlekedéseket, ezek miatt méltóságáról lemon-

Digitized by Google

dana; nem végeztek még is olly dolgot az Orszag Rendei, mellyben a' Római Anyaszentegyháznak tagjai megsértésekröl panaszkodhattak vólna; söt 1647-dik esztendőben, midön Pozsonban Orszag Gyülése tartatna, rendeltetett, hogy azon hét Vármegyékben, mellyek Rákótzi Györgynek engedtettek vala Magyar Országból, a' Római rendtartás gyakorlásában semmi akadály ne tétetnék. Azon még is megszomorodtak a' Római Hitnek Pásztorai, hogy a' Katolikusoktól ezen Gyülésben 90 Templomok vétettek el, és a' Protestánsoknak adattak. Tsak nem hasonló szomoruságot okoza Magyar Anyaszentegyházban Pázmán Péter Kárdinális és Esztergomi Erseknek 1637-dikben történt halála, a' ki II-dik Mátyás és II-dik Ferdinánd idejében egy, és hatalmas védelmezője vala a' Római Vallásnak. A' nagy gyarapodására vólt a' R. Anyaszentegyháznak, hogy Lippai György Esztergomi Ersek 1649-dik esztendőben Nagyszombatban Kis Papok nevelésére való közönséges Házat (*Generale Seminárium*) maga költségével állított, mellyben az egész Magyar Országban lévő Anyaszentegyháznak szolgálatjára Evangyéliomi munkások neveltetnének.

(g) Eszterházy Miklós Augustai valláson lévő szüléktöl, Eszterházy Ferentztöl, és Illésházy Zsófitól születtetett, a' ki mivel Szüléinek akarattya ellen a' Római Hitre tért, az attyának házából 's örökségéböl kirekesztetett; melly számkivetésnek nemét tsendes elmével viselte; és mivel a' kegyes Egeknek tetszett, hogy Eszterházy Miklós Fő Rendböl való szüléktöl vennné eredetét, tetszett egyszer'smind ötet nagy Méltóságra is emelni, úgy, hogy több nagy tekintetü Hivatalok után Palatinusságra, mellynél a' Király után betsesb tisztelet nintsen, magasztaltatott. Méltóságához képpest pedig értéke is nagyon megszaporodott két ízbéli házassága által. első felesége vala Dersi Orsola,

Digitized by Google

Magótsi Ferentznek özvegye; második pedig Nyári Kristina, Turzó Imrének életben maradott özvegy Felesége; a' melly két Fö-Aſzſzonyságoknak kintse és jóſzága Eſzterházi Miklósra ſzállott. Eſzterházy Miklós a' R. Hitért elhagyta maga tulajdon örökségét, melly más úton duplán viſzſza adatott néki.

IV. FERDINÁND.

§. 23.

Elöbb, hogy sem az Orſzág Kormányozása reá ſzállana, meg hal.

IV. Ferdinánd még az ö Attyának éltében Pozsonba Királynak koronáztatott Lippai György által 1646-dik eſztendöben, midön elöbb a' Protestáns vallásoknak ſzabadságait, mellyek nékik a' Bétsi egyesülés ſzerént engedtettek, hellybe hagyta vólna, a' ki felöl, midön legnagyobb reménységben vólna az Austriai Uralkodó Ház, véletlen betegség által ifjúságának legſzebb zsengéjében elfonnyada 1646-dik eſztendöben, midön még az ö attya III. Ferdinánd életben vólt vala. Ez ámbár soha Orſzágunkat nem kormányozta, mivel mindazonáltal megvala koronázva, törvényes Királyaink rendében helyet adtunk néki.

Digitized by Google

HARMADIK SZAKASZ.

Mellyben elö-adatnak I. Leopold Uralkodásától fogva történtt nevezetessebb dolgok a' Magyar Nemzettel, III-dik Károly Király haláláig.

I. LEOPOLD.

§. 1.

Leopold Királyságának kezdetén a' Törökökkel háborkodik, és néhány Váraknak elvesztése után a' Magyarok híre nélkül velek megbékül.

Mivel IV-dik Ferdinánd elöbb, hogy sem uralkodni kezdene, még az attyának éltében meghalt vala, III-dik Ferdinánd I. Leopoldot második szülött fiát 1655-dik esztendöben Magyar Királynak koronáztatta. (*h*) Ez tizenhét esztendös vólt, midön 1657-dik esztendöben az attya halála után kezdé uralkodását, melly valamint sok esztendökig tartott, úgy sokféle zenebonáknak határa vólt. Elsö szélvésznek kezdöi vóltak a' Törökök, a' kik elvégezték vala a' Divánba, hogy Magyar Országot Török Kormány alá fognák: ezen eltökéllésnek *tellyesítésére* Erdély Országi háborúságból *vettek alkalmatosságot.* (*i*) Nem hitte soká Leopold Cs. hogy a' Törökkel fegyverre kellene kelni, míglen ennek 1660-dik esztendöben világos jeleit tapasztálta: akkor tehát a' készületekhez kapott,

Digitized by Google

és Orszag Gyüléset tartván Pozsonban, segítséget kért a' Magyaroktól, ezek pedig hosszú laistromba feljegyzett panaszkodásokat segítség adás hellyett nyújták vala be Leopold Császárnak, mellynek egynéhány tzikkelyeit elöl hozom, hogy azon időknek állapotját, 's környüllállásait könnyebben esmérhessük. Panaszkodtak tehát I. Hogy sok idegen nemzetből való katonákat tartana a' népnek viselhetetlen terhére az Országban. II. Hogy a' Várbéli Fő-Kapitányságok Hazánkban nem Hazafiakra, hanem más idegenekre bízattatnak, mintha a' Magyarok vagy hitetlenek, vagy azon hívatalokra elégtelenek volnának. III. Hogy a' külső Nemzetből való Hadi-tisztek sok ragadozásokat, és más kegyetlenségeket követnek el a' föld népén. Ezekhez kaptsolták a' Protestáns Atyánkfiai is különös panaszokat, hogy az egygyesülés tzikkelyei ellen sok Templomok, és Tanittó-helyek tölök elvétettek. Letsillapodván a' hevesebb per után akkori Eleink, meglehetős rendeléseket tettek a' Török ellen. Hadi-Vezérnek nevezetett Zrínyi Miklós, és Montekukulus. Elérkezett az alatt a' Nagy Vezér Buda alá, onnan Esztergom felé léptetett, a' kinek úttyát akarván állani Forgáts Ádám Érsek-újvárnak Fő-Kapitánnya, elébe indúlt, és Párkánynál szerentsétlenül megütközvén, minekutánna három ezeret elvesztett volna, a' nyereséget az ellenségnek engedte. Több helyeken ütköztek megazután akkori Eleink a' Törökökkel, mellyek közzül nevezetes volt Zrínyi Péternek vitézsége, a' ki sokkal kevesebb társaival két ezer Törököt nyakazott le Uj Zríny Vára mellett, melly erősséget 1664-dikbe Montekukulus Német Hadi-Vezér Zrínyi Péternek, és Miklósnak ditsőségét irígyelvén, nem tsak nem védelmezte,

Digitized by Google

hanem azt felperselni a' Törököknek maga is segítette, mellyen annyira elszomoroda Zrínyi Miklós, hogy fegyverét hüvellyébe tévén, a' katona életröl örökre lemondana. (*h*) Ugyan azon esztendőben *Augustusnak* 16-dik napján Montekukulus Sz. Gotthárdnál megütközvén a' Nagy Vezérrel, olly szerentsés talál vala lenni, hogy a' Törökök közzül tizen hat ezeret küldene más Világra; maga a' Nagy Vezér maradék katonáival Fejérvár felé útazott, a' honnan Követeket küldé Leopoldhoz, a' kik őtet a' békesség eránt megszóllítanák: tetszett ezen jelentés Leopoldnak, és a' nélkül, hogy ez eránt a' Magyarokkal tsak legkissebbet is közlött volna, békességet kötött húsz esztendőre a' Törökökkel, ezen feltétellel, hogy az Erdélyiek azt választanák Fejedelemnek, a' ki tetszene nékik, a' melly Országból mind a' Német, mind pedig a' Török Császár katonái kivezettetnének; Várad, Karansebes, Lugos, Érsekújvár, és Neográd, mellyeket a' Törökök ezen háborúban foglaltak el, ugyan azok hatalmába hagyattatna. Leopoldnak pedig hatalmában lenne akár mellyik partján a' Vág Vizének Várat építteni.

(*h*) Midőn Leopold Magyar Királynak koronáztatott, Koronázás után szokás szerént kilovaglott a' Királyok dombjára, a' hol a' Világnak négy része felé vágta az hüvellyéből kivontt mezítelen kardot. Tudta ezen szertartását a' Magyaroknak a' Budai Basa, a' ki tsúfot akarván üzni Leopold Királynak emez tselekedetéből, ugyan azon nap, mellyben a' Koronázás történt, békötötte a' fejét, lefeküdt, és szörnyűképpen jajgatni kezdett: szaladnak segítségére a' borbélyok, és orvosok, kérdezik mi baja légyen, a' kit kevés órák előtt igen frissen láttak, a' kiknek azt felelé az ágyba fekvő Basa, hogy a' magyar Király sértette vólna meg a' fejét, midőn kardját koronázásakor a' Világnak

Digitized by Google

négy része felé vágta vólna. *Vagner Franciscus Hist. Leop. P.* 1. *p.* 8. A' mit ez tréfából tselekedett, az utóbb Leopold Király alatt valósággal bé is tellyesedett.

(*i*) Midön Magyar-Országot a' Török fegyver háborgatná, Erdély-Ország is igen szomorú játékot játszott, mellynek esméretéből mivel a' Magyar-Országi dolgok igen megvilágosodnak, rólok itt rövid említést teszek. Ifjabb Rákótzy, mivel az Ottomani Udvar' tilalmával nem gondolván, a' Lengyelek ellen fegyvert fogott, ezen vakmerö engedetlenségéért ötet méltóságától a' Török Császár megfosztotta, és helyébe elöször ugyan Rédey Ferentzet választatta Fejedelemnek, de mivel ez készakartva lemondott ezen terhes betsületröl, hogy Rédey' helyett Bartsai Ákátz választatnék Fejedelemnek, 1658-dik esztendöben parantsolta. Rákótzi György elvesztvén Hivatalát, Leopold Császárhoz folyamodott, a' ki Erdély-Ország' szélére küldé Veselényi Ferentz Nádor-Ispányt, és Montekukulust, nem azért ugyan, hogy Rákótzit elöbbi Méltóságába viszsza tegye, hanem, hogy az Országot a' Török erö ellen minden esetre védelmezhessé. Rákótzy György Nagy-Váradnál az ütközetben elesett, Bartsai Akátz pedig a' Fejedelemséget Kemény Jánosnak engedte, a' ki, mivel Követek által Leopoldnál óltalmat keresett, nem látszatott alkalmatosnak lenni a' Török Udvar' szándékainak tellyesítésére; parantsolat jön tehát az Erdélyi Rendekhez Konstantzinápolyból, hogy Kemény Jánost leszállítván, Apaffi Mihályt emelnék Fejedelemségre: véghez-ment a' Török-Udvar' parantsolatja 1659-dik esztendöben annál serényebben, mennél világosabb jeleit adta Kemény János kemény természetének, midön Bartsai Akátz Fejedelmet, és annak testvérét Andrást kegyetlenül megölette, Kemény János 1662 ikben Segesvárnál az ütközetben elesett, a' kinek halála után Leopold Szentgyörgyi Ferentzet azon idöbeli Vátzi Püspököt Követségbe küldé Apaffi Fejedelemhez, hogy ezt hódítaná el a' Török Császártól, és a' Magyar Király' engedelmességére hozná: Katsuki Basa megsajdítván mi járatba légyen a' Püspök, megfogatá tehát, és a' Temesvári tömlötzben gondját viseltette, a' hol sok inségek után nyomorúságos életét végzé. Apaffi Mihály pedig a' Törököt esmérte ugyan Urának, de titkon

Digitized by Google

még is a' Magyar Király szárnya alá vágyódott, mellyre reá vette ötet Teleki Mihály, a' mellyért is ezen nagy érdemü Fö-Embert Leopold Király a' Római Birodalom' Grófjai közzé számlálta. Hogy Apaffi Mihály Leopold' hívségére magát lekötelezte, történt 1687-ben, meghalt pedig 1690-ikben; a' kinek fija Mihály, mivel az akkori zürzavar idöben nem látszatott az Ország' Kormányja mellé elegendö erejünek lenni, 1693-ban Leopold lekötvén magát az Ország' Rendeinek akkor tett kivánságaira, Erdély-Országot által-vette, és abban Losontzi Gróf Bánfi Györgyöt tette Kormányozóvá. A' Konstantzinápolyi Udvarnak erejével az Attyának Uralkodó székébe tétetett Apaffi Mihály, de nem sokára önként lemondott ezen betsületröl, és hités-társával Bethlen Katalinnal Bétsbe vette lakását, a' hol 1714-ben más világra költözött. Azon idö után Erdély-Ország az Ausztriai Háznak engedelmessége alatt állandóan megmaradott.

(*k*) Zrínyi Miklósnak nagy neve vólt egész Európában, a' kinek végsö tisztelet képpen XIV. Lajos Frantzia Királynak parantsotjából halottas pompa, és áldozat tartatott Páris Városában, melly halottas áldozatnak alkalmatosságával Zrínyi Miklósnak halhatatlan érdemeit, az ott öszve seregült Néphez tartott beszéddel magasztalta Frinzoni Lenárd.

§. 2.

Melly miatt a' Magyarok Leopold ellen öszveesküsznek.

Nagy zúgolódásra adott okot Leopold, hogy a' Magyarok' híre nélkül békességet kötött a' Törökökkel, Magyar-Országot megtöltötte Német Katonákkal, söt a' Magyar-Országi Váraknak Kapitányságait is Német nemzetböl valóknak adta. Öszve-jönnek tehát 1667-dik esztendöben Új-Bányán, a' hol magok között, mit kellessék tselekedni, tanátskozának. Ezen öszveesküvésnek fö tagjai vóltak Veselényi Ferentz, Rákótzy Ferentz, Zrínyi Péter, Nádasdi Ferentz, Frangepán Kristóf, és Tattenbach Ernestus.

Digitized by Google

Elöbb, hogy sem világosságra jönne ezeknek titkos öszve-esküvése, Veselényi betegségbe esvén meghal; a' többi öszve-esküdtek olly rendelést tettek, hogy 1670-dik esztendőben, midőn Rákótzy Munkáts és Tokaj Várának megvételében fog izzadni, ekkor Zrínyi Péter, és Tattenbach Grétz Várát kezdenék ostromlani. Ezt hallván Leopold, Zrínyi és Frangepán ellen hat-ezer fegyveres Németeket küld, a' kik elött ök a' Tsáktornyai Várban rekeszkedvén, setét éjtszaka kiszöktek; midőn rettegve menedék helyet keresnek, magok rokonjától Gróf Kéritöl elfogattattak, és Leopold' kezébe, valamint Tattenbach is kötözve adattak. Nádasdi Ferentzet maga jószágán a' Pottendorfi Várban éjtszaka fogatta el Leopold, és tsak nem fél mezítelen Bétsbe vitette. Rákótzy Ferentznek, maga édes Annya Báthori Zsófi kegyelmet nyert Leopold Császártól, a' többinek pedig hóhér' által feje és keze elvágattatott: Gróf Nádasdi Ferentznek ugyan Bétsben, a' kinek gyálzos hamva Sopron Vármegyében Lékán márvány-kö koporsóban fedezve nyugszik. Zrínyi Péter pedig, (*l*) és Frangepán Kristóf hasonló halállal küldettek más világra Német-Ujhelyen, nem külömben Tattenbach is Grétzben. Ezen Fö-Embereknek halála történt 1671-dik esztendőben, a' kikért maga X-dik Kelemen Szentséges Pápa is esedezett Leopold Császárnál, de még sem vólt haszna közbe-vetésének. Úgy mondják, hogy Fö Udvari Minister Lobkovits sikkasztottá vólna el a' leveleket, mellyek azon Fö-Emberek' ügyében írattattak. Ezeken kívül sokan vóltak, a' kiket Leopold akasztófára, másokat fej-vételre, némellyeket pedig számkivetésre kárhoztatott. Az említett öszve-esküvés akkor tudódott ki leginkább, midőn Lotharingiai Károly Herczeg

Szétsi

Szétsi Máriától Murány Várát elvette; sok levelek találtattak tudniillik ottan, mellyekben Leopold Csáſzár igájának lerázásáról magok között tanátskoztak; keményebben bánt ezután Leopold a' Magyarokkal, a' kikre minden ſzemély válogatás nélkül, még az Egyházi embereket sem vévén ki, adót vetett, parantsolta azután Szeleptsényi Györgynek, a' ki Eſztergomi Érsek, és Nádor-Ispánynak Helytartója vala, hogy mondana le Méltóságáról, a' kinek helyébe Ambringeni Gáspárt tette Magyar-Orſzág' Kormányozójává 1673-dik eſztendőben, a' ki olly alávaló módon bánt még a' leg-méltóságosabb Magyar Urakkal is, hogy őket, jóllehet a' Királyi Felségnek leghívebb jobbágyi vólnának, még is őket nyakasoknak, és pártütőknek nevezte, mellyen annyira megkeseredtek még a' leg-jobb ſzívű Magyarok is, hogy ſzíveknek belső ſzomorúságát már tovább nem titkolhatnák.

(*l*) Zrínyi Péter Római Katolikus módra elkéſzülvén, midőn a' bűntetés' helyére kivezettetett vólna, előſzör is Frangepán Kistófot kedves sógorát megtsókolván, elbútsúza tőle, azután lehúzza az ujján lévő drága gyűrűjét, a' Kriſtus feſzületére melly a' gyóntató Atyának kezében vólt, ezen ſzókkal függeſztette: *eljegyezlek téged örökre, én lelkemnek leg kedvesebb jegyese*; azután fejér keſzkenőt vévén kezébe, azt az inassának adá olly parantsolattal, hogy kötné be vele ſzerentsétlen Urának a' ſzemét; a' ki minekutánna ezen utólsó, és legnehezebb ſzolgálatot könnyező ſzemekkel végbevitte vólna, Zrínyi Péternek három tsapással feje vétetett.

Digitized by Google

§. 3.

Tököly Imrének vezérlése alatt fegyvert emelnek Leopold ellen.

Azon idő alatt, hogy Ambringenius Magyar-Orszáagban három esztendeig hatalmaskodik, az öszve-esküdteknek maradékai Erdély-Országban szaladtak, a' kiknek Vezére vala Tököly Imre. Ez, hogy felindítsa Leopold ellen az egész Országot, mind szóval, mind írás által hírlelte, hogy már készülnének a' fegyverek, mellyekkel Magyar-Országnak elnyomattatott szabadsága visszza állíttatik; villogtatta is Tököly Imre a' fegyvert felső Magyar-Országban, de ezzel nem sokat látszatott gondolni Leopold Császár; ellene küldé még is Koppi Hadi-Vezért, a' ki szörnyű kegyetlenséget követett el még azok közzül is a' Magyarokon, a' kiknek Tökölyvel semmi szövetségek nem vólt, úgyhogy sokakat tsak gyanúságból is kardra, kerékre, és nyársra sententziázott, kárhoztatott: a' Magyarok is viszontag a' kit megragadhattak a' Német Tisztek közzül, ruhástól, fegyverestől karóba húzták; melly viszszános kegyetlenséget hallván Leopold Császár, Koppit viszsza hívta Magyar-Országból. Az alatt az Erdélyiek, Lengyelek és Frantziák Tökölyhez kaptsolták magokat, a kiknek segítségével Tököly Imre 1678-dik esztendőben 20 ezerből álló Hadi-Sereget vezetett ki Leopold ellen Erdély-Országból, és leg-először is a' Bánya Városokat foglalta el, a' hol XIV. Lajos Frantzia Királynak emlékezetére, a' ki őtet ezen Hadban nagyon elő-segítette, arany-pénzt veretett, mellynek egyik lapján ezen írás vala: *Ludovicus XIV. Rex Galliae;* másikán pedig: *Protector et Patronus Regni Hungariae.* Midőn illy elő-menetelét látja Leopold Tököly Imrének, (*m*) seré-

Digitized by Google

nyebben kezde gondolkodni, és már nem tsak magánosan tudakozá az Udvar' hívsége mellett lévő Magyaroktól, hogy miképp' lehetne az Országban lévő zenebonát letsendesíteni, hanem 1681-dik esztendőben Sopronba Ország-Gyűlést hírdet, a' hová hívatalos vólt Tököly Imre is, de meg nem jelent, jóllehet Eszterházy Pál maga tulajdon fiját ígérte vala, hogy kezességbéli zálogúl által-adná néki. Ezen Ország-Gyűlésében a' Nádor-Ispányi Méltóság a' Magyaroknak viszsza adatott, mellyre emeltetett Galántai Eszterházy Pál, a' ki utóbb Római Birodalomnak Herczegségével díszesítette meg Nagy érdemű familiáját. Az idegen Nemzetből való Katonáknak a' Magyarokon való garázdálkodása megzaboláztatott; az adó-fizetés alól a' Nemesség felszabadíttatott; a' Protestánsok' sérelmei megorvosoltattak.

(*m*) Tököly Imrének szerentséjét az is nagyon elöl-emelte, hogy I. Rákótzi Ferentznek II. Rákótzi György fijának elmaradott Özvegyét házas-társúl vévén, megbetsülhetetlen kintset nyert vele.

§. 4.

A' kezdett zenebonát tovább folytatják a' Törökök.

Midőn Leopold Császár Magyar-Országban tsendességet akart hozni, Tököly Imre a' Török Császárhoz folyamodik (*n*) a' ki *Karam Mustafa* Fő-Vezért háromszáz-ezer néppel Leopold ellen küldé 1683-ban, a' ki megrettenvén illy hatalmas ellenségnek közelgetésén, Királyi kegyelmét ajánlja Tököly Imrének, ha az engedelmességre viszsza akar térni; a' Törököket pedig adományokkal kezdé kélelni, de késő vólt már az orvosság, mert *Karam Mustafa* egyene-

Digitized by Google

sen Béts alá ballagott, és azt *Juliusnak* 4-dik napján besántzolta. Béts Városának Fő-Kapitánja akkor Gróf Stahrenberg vala, a' ki olly erőssen védelmezte a' Várat, hogy ámbár abba ſzáz-ezer golyóbist lövetett bé a' Nagy-Vezér, erőt még is rajta nem vehetett: elérkezett tudniillik Béts Városának segítségére Sobieſzky János Lengyel Király, több Imperiumi Fő-Herczegekkel, a' kik *Septembernek* 12-dik napján a' Török Tábort helyéből kimozdították, úgyhogy azon ſzámtalan Seregnek minden podgyáſzſza ott maradna, minekutánna negyven-nyóltz-ezer, öt-ſzáz Törököt örökre elalítottak vólna. A' Nagy-Vezér életben lévő Katonáival ſzaporább lépéssel sietett haza felé, hogy sem előbb Béts alá jött vala; elérte még is őtet Lotharingiai Károly Eſztergomnál, a' hol nyóltz-ezeret sózott le az embereiből. Mindenfelől ſzolgált azután Leopold Vezéreinek a' ſzerentse: Pápa, Eſztergom, Léva, Fülek, Neográd; következendő eſztendőben pedig Visegrád és Vátz elvétetett a' Töröktől; *Karam Mustafa* pedig, mivel ſzerentsétlen ütközetnek kezdője vólt, nem sinórral, hanem jó vastag kötéllel fojtatott meg Mahomet Török Csáſzárnak kegyes parantsolatjára. Próbálta ugyan 1684-ben Lotharingiai Károly Budának viſzſza vételét, de haſzontalanúl; más réſzről még is 1685-ikben jobban ſzolgált a' ſzerentse, mert Leopold a' Törököket kiűzte Újvárból; nem külömben Bártfát, Eperjest, Tokajt, Patakot, és Kassát Tököly' hatalmából kiſzabadítá; melly eſztendőben nagyobb elő-menetelt tettek vólna Leopold Csáſzár' emberei, ha ama' vad terméſzetű *Karaffa* Kassa és Eperjes tájján olly kegyetlenséggel a' Magyarokkal nem bánt vólna, a' ki Leopold Csáſzár' híre nélkül olly embertelenűl kegyetlenkedett a' Magyar Nemességen,

Digitized by Google

hogy minden kérdés nélkül, tsak gyanúságból is halálra vitetné őket (o) Tököly az alatt a' Töröktől, talán hogy szerentsétlenül hadakozott, Nagy-Váradon tömlötzbe tétetet, mellyből nem sokára kiereſztetvén, előbbeni betsületébe viſzſza helyheztettetett.

(*n*) Tököly a' Török Csáſzárral ezen tzikkelyekben egyezett meg: I. Hogy Tököly Imre Magyar Orſzág' Fejedelme légyen, ennek halála után a' Fejedelem-válaſztás az Orſzágtól függjön. II. A' Törökök minden erejekből védelmezzék a' Magyarokat, és azokat előbbeni ſzabadságaikban megtartsák. III. A' Magyarok' híre nélkül semmi Fejedelemmel frigyet ne kössön a' Konstantzinápolyi Udvar. IV. Minden Várak, mellyek Magyar-Orſzághoz tartozandók, Tökölynek a' Törököktől által adassanak. V. Szabad kereskedés légyen a' Magyarok és Törökök között. VI. A' Magyar-Orſzági Követnek ſzinte olly tiſztelet adassék Konstantzinápolyban, mint más Fejedelmek Követjeinek. VII. A' Török Udvarnak eſztendönként adót fizessen Magyar-Orſzág, melly adó 40 ezer aranyat fellyül ne haladjon.

(*o*) Ezen kegyetlen Karaffa Hadi-Vezérnek ſzomorú emlékezete még most is fent vagyon Aba Ujvár, és Sáros-Vármegye tájján, a' hol a' síró gyermeket most is Karaffa említésével ſzokták ijeſzteni; nem is képzenek mást benne, hanem egy fenevad terméſzetű, és Magyarokat gyülölő kegyetlen embert.

§. 5.

Buda Vára 145 eſztendeig tartó rabsága után kirázza nyakából a' Török igát.

Buda Várának ſzabadítására 1686-dik eſztendöben két Hadi-Vezér küldetett, tudniillik Lotharingiai Károly Herczeg és Maximilián Bavariai Válaſztó-Herczeg (*Elector*). Ez 21 ezer Népet kormányoza, amaz pedig 42 ezeret, melly Hadi-

Digitized by Google

Seregben 14 ezer Magyar Vitézek vóltak. *Juniusnak* 18-dik napján érkeze mind a' két Hadi-Vezér Buda alá, és azonnal Maximilián a' Szent Gellért hegyét, Lotharingiai Károly Herczeg pedig a' Bétsi kapura néző Sz. Rókus' hegyét foglalta el. Ezt látván Abdi Basa, Buda Várának Kormányozója, nyomos beszéddel bátoríttá Vitéz Katonáit; a' mieink azonban 12 nap mintegy szűnés nélkül töretik a' bástyákat, mellyek midőn sok helyen meghasadoztak vólna, néki szalad a' nyílásoknak a' Keresztény Katonaság, de a' Várbelieken hosszas küszködés után is erőt nem vehettek, kivált, midőn Abdi Basa a' mi Katonáink alatt kiásott földbe puskaport gyújtatott volna, melly által sokaknak élete veszett. Ujonnan hozzá kezdenek tehát Hadi-Vezéreink a' bastya töretéshez, melly második rendbeli ágyúzás 15 napig tartott; történt azonban, hogy egy ágyú a' fegyveres házra lövettetvén, egy puskaporos kamarát felgyújta, melly olly harsogást tett a' levegő-égben, hogy a' nagy tsattanásban a' föld egy óra járásnyira megrendűlne, sőt a' Duna' vizét a' levegő-égnek tsattanása annyira felindította, hogy mind a' két partján meszszire kitsapna; a' levegő-égből hulló kövek mind a' Várban lévő Népben, mind pedig a' mi Táborunkban sok károkat tettek. Ezen rémülés után G. Königszeget Abdi Basához küldé Lotharingus, a' ki által a' Várnak feladásáról inté őtet, a' kinek Abdi Basa azt felelte, hogy nagyon sajnálja, hogy ő a' Keresztény Tábortól erős szívű férjfiúnak nem esmértetik, ezen felgyúladása a' puskaporos kamarának nagyobb lármát okozott, mint sem kárt: nem alszszonyok ők, hogy a' zörgéstől megijedjenek. Elérkezett az alatt a' Nagy-Vezér Ertsén felől, a' hol Tábort vert vala hatvan-ezer Néppel, a' végre,

Digitized by Google

hogy a' Várban szorúlt Népnek segítségére légyen, de ez is nagy kárral, és nagyobb szégyennel viszsza verettetett; azt nyerte még is eljövetelével, hogy két-ezer Jantsárból, a' kik hogy meg ne esmértessenek, Magyar ruhába öltöztek, kétszázan a' Várba beugorhattak, midőn a' többiek egy lábig elvesztek. A' Nagy-Vezérnek viszsza verettetése után *Septembernek* 2-dik napján estve hat óra tájban Pesten hat ágyú süttetett el, melly vólt a' megtámadásnak jele, akkor az elrendelt helyekről néki szaladnak a' bástyák nyílásainak, a' hol a' leg-erőssebb Törökök kő-fal helyett magokat eleikbe vetették, a' kikkel addig viaskoda a' Kereszténység, míglen fegyverrel a' Várba útat nyitnának; ott ismét a' Törökök egy tsoportba verődvén, útját álljják a' Keresztségnek, a' kikkel utolsó pihenesig vitézűl küszködtek, mind addig tudniillik, míglen Abdi Basát levervén a' földre, a' többiek általadnák a' Várat magokkal együtt. (*p*) Budának megvétele után mindenfelöl szolgált a' szerentse Leopold Király' Hadi-Tisztjeinek: Lotharingiai Károly 1687-ikben 20 ezer Törököt darabolt le a' Mohátsi mezőben, következendő esztendőben Munkáts, Székes-Fejérvár, és Nandor-Fejérvár egész Serviával együtt viszsza jött az igaz Urának hatalmába, sőt, annyira terjedett Leopold Császárnak a' szerentséje, hogy 1689-dik esztendőben Nissa, Vidin, és Sophia Vára Leopold' Uradalmába jönne egész Albánia, Bosnyák, és Oláh-Országgal együtt; Magyar-Országban sem vólt más, hanem tsák Nagy-Várad és Temesvár a' Török' hatalmában. (q) Megfordúlt azonban következendő 1690-dik esztendőben a' szerentse; a' Törökök békességet kértek, Leopold pedig olly tzikkelyeket adott eleikbe, mellyeknek tellyesítésére ők reá nem állhattak; folyt

Digitized by Google

tehát tovább is az ellenkezés, és pedig réſzünkröl ſzerentsétlenül, mellyre okot és alkalmatosságot adott Strasser, Rácz-Orſzágnak Kormányozója, több maga nyájjabeli Német Tiſztekkel együtt, a' kik olly keményen sartzolták a' föld' Népét, hogy a' Török igát édesebbnek lenni mondanák a' Németekénél: jelentik tehát Solimánnak, a' ki Báttyának IV. Mahomethnek Csáſzári ſzékét foglalta el, hogy lenne pártfogásúl Strasser' kegyetlenségi ellen: örült ennek III-dik Solimán, és Kuperli Basát küldé Serviába, hogy rezzentené meg a' Németeket; ſzó-fogadó vólt Kuperli Basa, és Nissából, Vidinből, Belgrádból, söt az egéſz Serviából kilegyezte a' Németeket. Azonban következendö eſztendöben Lajos Badeni Mark-Gróf Salankeménynél erőt vett a' Törökökön, kik közzül 25 ezeret hagyott fekve a' földön, 1692-ben pedig Nagy-Váradból is kiseprettetett a' Török ſzemét.

(p) Kevésben múlt el, hogy újonnan Török kézre nem került Buda Vára, mert egy Fink Konrád nevezetű Burgus Nemzetböl vólt Német Tiſzt a' Fejérvári Basának azt ígérte, hogy ha két-ezer aranyat adánd néki, kezére fogja adni Buda Várát; de ezen kalmárkodás bizonyos jelekkel kitudódott, mellyért is azon Haza árúlónak feje vétetett, egyébb teste pedig négy réſzre vágattatott.

(q) Ugyan azon idöben a' Bétsben lévö Török Követ *Zulfitsár Effendi* nagy ſzomorúságot mutatván, midön kedvetlenségének okáról kérdeztetett vólna, ha valyon Buda, vagy Belgrád, vagy Nissa Várának elveſztésén ſzomorkodna? azt felelte, hogy ezek közzül egyik sem ſzomorította vólna meg ötet, nagyobb, úgymond, mind ezeknél, a' minn én ſzoſzomorkodom, azon tudniillik, hogy a' Törökök kedveket és bátorságokat elveſztették, mellyet ha viſzſza vehetnek, az Ottomani Birodalom elöbbeni lábbra viſzſza állíttatik.

Digitized by Google

§. 6.

Karlovitzon egygyességet köt Leopold a' Törökökkel.

Eſzében sem vólt a' Töröknek, hogy békességet kössön Leopold Csáſzárral, sőt 1697-ben maga a' Török Csáſzár nagy Hadi-erőt gyűjtvén, olly ígéreteket tett maga felől, hogy valamint régenten II. Solimán, úgy ő is, mint azon nevezetű III-dik Csáſzár, Buda Várát az Ottomani Birodalom' rabjává teendi: előſzör Szeged Városát akará megſzállani, hogy onnét Erdélyt, és felső Magyar-Orſzágot könnyebben befuthassa; Solimánnak eleibe küldetett Eugenius Sabaudiai Herczeg, olly parantsolattal, hogy Péter-Váradtól meſzſze ne távozzon; ez azonban hallván, hogy Szeged felé léptetne a' Török Tábor, eleibe kerűl, és midőn Zentánál a' Tiſza vizén hídat vervén, által akarja vezetni Solimán a' maga' Táborát, megállapodik Eugenius Herczeg, és hogy a' Török lovasság a' hídon által-mehessen, tsendesen várja; midőn által-ment az egéſz lovasság, a' hídnak neki ſzegeztetvén az ágyúkat, azt öſzve-töreti, hogy az innét lévő Gyalogságnak segítségére ne jöhetne a' lovas Sereg; a' hídnak öſze-töretése után egy réſzről a' Tiſzának tulsó partjára ágyúztat Gróf Stahremberg által, más réſzről pedig az előttę lévő Gyalog-sereget olly vitézi erővel ostromolja, hogy annak némelly réſze fegyver által veſzett el, nagyobb réſze pedig a' Tiſzában lévő pontyoknak eledelévé lett. *) Elesett ezen vérontó tsatában a' Nagy-Vezér közel harmintz-ezer népével együtt, Solimán pedig, a' ki a' Tiſzának tulsó partján vólt, három-ezer Spahikat vévén maga mellé, előſzör Temesvárra, onnét pedig Belgrádba olly egyenesen ſzaladott, hogy féltében még félre

sem mert vala tekinteni. Eugenius Herczeg hogy a' Hadi-Tanátsnak rendelése ellen Péter-Váradnak falai mellett nem maradott, törvényre hívattatott ugyan, de nem azért. hogy büntetést végyen, hanem, hogy a' Hadi-Tanátstól függhetetlen Vezérségre emeltessék; a' Törökök pedig ezt látván Leopoldhoz folyamodtak, hogy vélek békességre lépjen: nem irtózott a' békességtől Leopold, azért tanátskozni kezdének 1699-dik esztendőben Karlovitzon mind a' két részről való Bíztosok, és 25 esztendőre békességet kötnek ezen tzikkelyek alatt; hogy valamit ezen utolsó Hadban elfoglalt Leopold, annak Uradalmában maradjon; Magyar-Országnak a' Száva, és Maros vize légyen a' határa; Temesvár még is hozzá tartozandó Helységekkel együtt a' Török' birtokában légyen. Erdély-Országhoz semmi szava se légyen a' Töröknek.

*) Zentánál, nem éppen közepében a' Tiszának egy kisded szigetetske vagyon, a' melly sűrű fűz, 's egyéb vizes helyet szerető fákkal ékeskedik. Ezen szigetről nem tsak a' Zentai, hanem az egész környékben lévő Népnek hagyományból vett állítása ez, hogy azon szigetetske attól az időtől fogva kezdődött vólna, miólta Eugenius Herczeg Solimán Török Császárnak Táborát tsak nem egészen a' Tisza vizébe merítette. Az öszve-lövettetett hídnak darabjai a' rajta lévő lovaknak, és a' Tiszába fulladott számtalan embereknek tetemei egybe tsoportozván, minekutánna azt az iszap belepte vólna, első kezdetét adta ezen szigetnek; idővel pedig több, és több iszap ott üllepedvén, egy egész szigetet formált, a' mellyben ma immár különbféle nagyságú fák vagynak. Ezen szigetet, az egész környékkel önnön magam szemesen megnéztem, midőn 1805-dik esztendőben Erdély-Országból Olasz-Ország felé útaztam vólna. Magam látásából is ezt hitelesnek találtam; de azt gyanítottam, hogy ott ezen Török veszedelem előtt már valamelly zátonynak kellett lenni, a' mellyen a' sok dög, és hólt test könnyen felakadhatott. Ezt annál hihetőbbé teszi előttem

Digitized by Google

az, hogy a' Zentai Népnek, söt átallyában minden embernek meg vágyon tíltva ezen szigetben fát, vagy veszszöt vágni, hogy így a' sziget annál inkább gyarapodván, azon nevezetes ütközetnek emlékezetét megörökösítse.

§. 7.

Az Austriai Házból való elsö szülött Herczegeknek örökösen által-adatik a' Magyar Királyság, melly miatt nagy háborút támaszt Rákóczi Ferentz társaival együtt az Országban.

Minekutánna a' Török tsak nem egész Magyar-Országból kiüzettetett vólna, Leopold Császár Ország-Gyülést tart Pozsonban 1687-dik esztendőben, a' hol kérte az Ország' Rendeit, hogy Magyar-Országot örökösen által-adnák az Austriai Házból való elsö szülött Herczegeknek: reá állott Leopold' kérésére az Ország, olly formán, hogy a' Királyságot felválaló Herczegek Koronázásokkor magokat az Ország' Szabadságainak fenn-tartására, a' mint II. András Király' Törvényében találtatik, lekötelezném; úgy mindazonáltal, hogy azon Törvénynek 31-dik tzikkelye kivétetödnék. Ezek meglévén, Követek küldettek Bétsbe, a' kik I. Jósef Fö-Herczeget Pozsonba hívnák a' végre, hogy Magyar Királynak koronáztasson, melly végbe-ment 1687-dik esztendőben *Decembernek* 9-dik napján Széchényi György Esztergomi Érsek által. Rész szerént ezen Pozsoni végzés, rész szerént pedig, hogy a' Karlovitzi békesség-kötés a' Magyarok' híre és tanátsa nélkül ment végbe, új háborút támasztott Magyar-Országban, mellynek Vezére vólt ifjabbik Rákótzi Ferentz: ezt, hogy a' Magyar szabadságnak viszsza állíttására fegyvert emelne, kiváltképpen azok beszéllették reá, a'

Digitized by Google

kik Karaffa kegyetlensége miatt nagy gyűlölséggel vóltak Leopoldhoz, sőt az egész Német Nemzethez. Reá állott Rákótzi, és addig is, míglen Tököly Imre, a' kit Vezérnek választottak vala, Török-Országból haza hívattatnék, Rákótzira bízattatott a' Vezérség, a' ki XIV-dik Lajos Frantzia Királyhoz levelet készíte, mellyben a' Magyarok közzül öszve-esküdteknek szándékát kinyilatkoztatta; ezen levelet pedig, hogy Frantzia-Országba vinné, Longuevali nevezetű Katona-Tisztre bízta, a' kit igen hív emberének vélt lenni, talán tapasztalta is barátságát, de tsak a' Tokai bor mellett. Longuevali magához vette a' levelet, és azzal egyenesen Leopoldhoz ment, a' kinek nem tsak a' levelet által-adta, hanem az egész öszve-esküvésnek rendét is elöbeszéllette. Leopold azonnal parantsolatot ád, hogy a' pártütésnek élesztői kötözve Austriába vitessenek. Rákótzi Ferentz éjtszakának idején a' Sárosi Várban fogattatott el, és kötözve Német-Újhelybe vitetett, de azon fogságból 1701-ben Lehman Kapitány által, a' kinek Rákótzi jól megkente vala a' markát, kiereztetett, a' ki azonnal Bertsényi Miklós után Lengyel-Országba szaladott. (r) Lehmannak pedig Leopold, hogy a' foglyot szabadon ereztette, a' Bétsi piartzon fejét vetette. Rákótzi és Bertsényi Lengyel-Országból levelek által szóllíták vala Magyar társaikat a' fegyver-fogásra, kik közzül annyin állottak vala fel Rákótzi mellett, hogy 1703-dik esztendőben, midőn Lengyel-Országból viszsza jönne, már 20 ezer fegyveres ember állana oldala mellett; mivel pedig ezen idő alatt Tököly Imre meghalt Török-Országban, (s) Rákótzi Ferentzen maradott a' Fejedelemség, a' ki mellé 24 Tanátsosok rendeltettek, kiknek híre és akaratja nélkül semmit sem vólt szabad a' Nemzet

olgában elrendelni Rákótzi Ferentznek; kevés
dő múlva Lajos Frantzia Király is pénzt, és
katonákat küldé segítségül Rákótzinak, úgy-
ogy nem sok idő alatt 40 ezer fegyveres Nép
övetné Rákótzi' Záſzlóját; izzadott eleget ezek-
ek hallására Leopold, és hogy miképp' lehetne
zen tüzet elóltani, mindenektől tudakozódott:
' kik tsak annyira láttak, a' mennyire az orrok'
egye ért, azok javalják vala, hogy minden
egyelem reménysége nélkül fegyvert fogna az
öſzve-esküdtek ellen; Eugenius Herczeg pedig
zt a' tanátsot adta, hogy kegyességgel inkább,
ogy sem fegyverrel ostromlaná őket; Jósef,
már akkor koronázott Király is éppen azt ja-
vaslotta: parantsolja tehát Leopold Csáſzárt Szé-
chény Pálnak azon időbeli Kalotsai Érseknek,
ogy Rákótzit beſzéllené reá a' békességre, de
ellent állottak Rákótzinak a' Tanátsosai; meg
nem lehetett a' békesség, minthogy már eltö-
kéllették magokban az öſzve-esküdtek, hogy az
Austriai Herczegek' kezéből kivévén Magyar-
Orſzág' Kormányját, Köz-társaságot fognak ál-
lítani. Azonban öſzve-jöttek még is 1704-ben
Selmetz-Bányán, mind a' két Félnek Bíztossai,
a' hol az Ánglusok' és Hollandusok' közben-já-
rása által a' békességet eſzközlötték; de itt sem
mehettek semmire is, mert igen sokat látſzot-
tak kérni Rakótzi' Tanátsossai: (t) mind a' két
Fél tehát a' kard' markolatjára nézett. Midőn
illy zenebona lepné el az Orſzágot, Leopold
Csáſzár' 50 eſztendeig tartó Királysága után meg-
halt 1705-dik eſztendőb. Az tett néki *végső órá-*
jánn leg-nagyobb ſzorongatásokat, hogy *Magyar-*
Orſzágot illy zűrzavarban hagyván, nem tudta,
ha vallyon I. Jósef' kezéről nem üti-é el azt az
öſzve-esküdteknek társasága? Leopoldnak há-
rom feleségei vóltak: első vólt Margit, Fülöp

Digitized by Google

Spanyol Királynak leánya, a' kitől nemzé Mária Antoniát, Maximilián Bavériai Válaſztó-Herczegnek Hitves-társát. Második felesége vólt Klaudia Felicitas, Ferdinánd Tyrolisi Fő-Herczegnek leánya: ettől semmi magzatja nem vólt. Harmadik felesége vólt Eleonora, Fülöp Neoburgi Fő-Herczegnek leánya, a' kitől nemzé Jó'sefet, Károlyt, M. Erzsébetet Belgiomnak Kormányozóját, M. Annát V. János' Lusitaniai Királynak Házas-társát, M. Magdolnát, Tyrolisnak Kormányozóját.

(r) Azon időben, hogy Rákótzi Ferentz Német-Újhelyből elugrott, Ortzi István, a' ki Rákótzi Ferentzhez hasonló ſzabású ember vólt, éppen Bétsben talált vala lenni ſzerentsétlenségére, a' kit Rákótzinak vélvén lenni a' Bétsi Németek, körüm közzé vették, és kötözve Leopold' kezére adták, eléggé mentette magát az emberséges jámbor ember, hogy ő nem Rákótzi, hanem Ortzi légyen, de nem adtak hitelt a' ſzavának mind addig, míglen kinyomoztatta Leopold, hogy eź nem Rákótzi, hanem Ortzi István légyen: kiereſztette azután őtet Leopold a' tömlötzből, és jól megajándékozván, haza botsátotta. Ezen történet utóbb Rákótzi Ferentznek is fülébe ment, a' ki maga réſzéről is azután Ortzi Istvánt megjutalmazta. *Kolinonits. Rer. Hung. L. I.*

(s) Tököly Imre, halála előtt megtért vala a' R. Katolika Hitre, a' ki a' R. Hitnek vallását P. Bernieri Ferentz Jesovita Missionáriusnak kezébe tette le Nikomediában, a' hol teste eltemettetett.

(t) Rákótzinak öſzve-esküdt társaival való kérései ezek vóltak: I. Hogy 1687-ben tartatott Orſzág-Gyülésének végzései egéſzen eltöröltessenek, és Magyar-Orſzágban valamint régenten a' Király-válaſztásban a' Nemzet' ſzabadsága fenn-tartassék. II. Erdély Orſzág Rákótzi Ferentznek adassék, úgy még is, hogy a' Magyar Király' hívsége alatt légyen. III. Eſzterházy Pál helyett Bertsényi Miklós tétessék Nádor-Ispánnyá. IV. Mind Hadi, mind pedig a' Polgári Hivatalok Magyar-Orſzágban egye-

Digitized by Google

dül Magyar Nemzetből valóknak adassanak. A' Protestánsoknak elvett Templomai visszza adassanak, és tellyes szabadságok légyen hitbéli gyakorlásaikban. VI. A' Jesoviták számkivetésbe küldessenek. VII. Második András Királynak 31-dik tzikkelye hajdani erejében visszza tétessék.

§. 8.

A' Római Anyaszentegyház hatalma emelkedni kezd Leopold Császár alatt Magyar-Országban.

A' Római Anyaszentegyház' Tudományja agyon kezdett gyarapodni Magyar-Országban Leopold Király alatt, nem tsak sok Fő-Nemes Familiáknak megtérések által, hanem, hogy eopold Császárnak parantsolatjából a' Protestanktól sok helyeken az Oskolák és Templomok vétettek, melly az említett Protestáns Atyánkait sokszor keserves panaszokra fakasztotta, t több pártütő öszve-esküvésekre okot is adott. ostohább vólt a' R. Katolikusoknak sorsa Erdély rszágban, kivált ifjabbik Rákótzi György' Fedelemsége alatt, a' ki egész Erdély-Országot Helvetika Vallásra akarván hozni, az Erdélyi atolikus Püspökökön kiadott; a' Papok is az hívataljoknak végbe-vitelében szoros korlát ozzé vóltak rekesztve; de ezen nehéz környüllások az utóbbi Fejedelmek alatt megkönnyebttettek.

Digitized by Google

I. JÓ'SEF.

§. 9.

I. Jó'sefnek rövid Országlását Rákótzi Ferentznek háborkodása unalmassá teszi.

Midön I. Jó'sef Leopold' halála után kezdé Uralkodását, olly nagy volt már Rákótzinak ereje, hogy Zászlója alatt közel 50 ezer Népet számlálna, holott Jó'sefnek az egész Népe, melly fegyvert hordoza, nem ment többre 20 ezernél, ugyan azért olly elő-menetelt tett Rákótzinak hada, hogy minden Bánya-Városokat elfoglalván, csak nem egész Pozsonig terjedne hatalma. Jó'sef elsőben kegyességgel akará Rákótzi' követöit engedelmességre hozni, de ezek nem vehették arra magokat, hogy Jó'sef' ígéreteinek hitelt adnának: ellenek küldé azért Jó'sef Császár Pálffy Jánost, és Heister Hanibált, a' kitöl Rákótzi' Hada keményen megverettetett három helyen. Gerentsérnél Nagyszombat mellett, Lehotánál, és Koróntzónál nem messze Györtöl. Öszve-gyűltek ugyan békesség eránt való tanátskozásra 1706-dik esztendőben Nagyszombatban, a' hol Rákótzi' követöi Selymetz-Bányán tett kéréseiket megújították, mellyekre mivel Jó'sef reá nem állhatott, tovább is tartott a' belső háború: mivel azonban mind az Ánglus, mind a Hollandus nagyon javasolják vala Rákótzinak a békességet Ónodon 1707-ikben Gyűlést tart, hol sok vetekedések után elvégeztetett, hogy Magyar-Országban a' Királyi hatalom örökösen eltöröltetnék, és a' Batavusok', 's Helvetá[illegible] módjára mint Köz-Társaság, kormányoztatnék, állíttatnék egy Kormány-szék, melly az Ország Nagyjaiból és Vármegyék' Követjeiből állana. (1) Az Ónodi Gyűlés után ugyan azon esztendőben

Kassa

Digitized by Google

Kassán ismét Gyülés tartatott, mellyben Eſzterházy Pál a' Nádor-Ispányságból letétetett, és helyébe Rákótzi Ferentz embereitől Bertsényi Miklós azon Méltóságra maga neve napján emeltetett, midőn már előbb Ónodon Rákótzi Ferentz is Erdélyi Fejedelemnek válaſztatott vólna, melly rendeléseket hallván Jó'sef Csáſzár, azonnal minden réſzeire Orſzágának leveleket botsát, mellyekben Magyar-Orſzághoz való jussát az említett Gyűlés' végzései ellen megmutatja; Orſzág-Gyűlést hírdet azután Pozsonban 1708-ikban, a' hová következendő eſztendeig várattatott Rákótzi maga követőivel együtt; de haſzontalanúl, minthogy vagy nem hittek Jó'sef Csáſzár' ígéreteinek, és így féltek megjelenni, vagy ha annak hitelt adtak is, inkább kívántak örökös ſzámkivetést válaſztani, mint sem Jó'sef Csáſzár' engedelmességére magokat eltökélleni. Utolsó próbáját tette meg Jó'sef 1710-dik eſztendőben, midőn Rákótzihoz küldé Pálffy Jánost Horvát-Orſzági Bánt olly hatalommal, hogy valamit kívánna Rákótzi, mindent engedne meg néki, tsak az Austriai Háznak Magyar-Orſzághoz való jussa megmaradjon, és II. András Király' végzésének 31-dik tzikkelye hajdani erejében viſzſza ne tétessék. Öſzve-jött Pálffy Vaja nevű helységben Rákótzi Ferentzel, a' ki nagy hajlandóságot mutatott ugyan a' békességre, de a' Köz-társaság' híre nélkül semmit nem végezhetett; fogadta tehát, hogy az egéſz dolgot Tanátsosaival közleni fogja, a' mint meg is tselekedte; de minthogy ezek külömböző értelemmel vólnának, semmit sem végezhettek, hanem fegyver-ſzűnés lévén Katonáikat téli ſzállásra botsátották, Rákótzi pedig Bertsényivel együtt Lengyel-Orſzágba ment, olly ſzándékkal, hogy következendő 1711-dik eſztendőben Huſzton közönséges Gyülésre ismét

Digitized by Google

öſzve-seregeljenek. Nem tetſzett ezen halogatás az Udvarnak, sem pedig Pálffy Jánosnak, a' kire az egygyesség' elzközlése bízatott; Károlyi Sándorral közli tehát a' dolgot, a' ki mind Rákótzi előtt kedves, mind pedig annak Tanátsossai közzül leg-tehetősebb vala: ez elment Rákótzi után Lengyel-Orſzágba, és hathatós beſzéddel kérte, hogy válamint Hazájának ſzeretetéből kardot rántott vala, úgy most annak ſzeretetéből tenné viſzſza azt a' hüvelyébe. (x) Reá állott vólna Rákótzi a' békességre, de Bertsényi ſzüntelen azt pengette fülébe, hogy Jó'sef Csáſzár ígéreteinek nem kellene hitelt adni; előbb is, úgymond, az Austriai Házból való Fejedelmek sok ígéreteket tettek, mellyekről a' környűlállás változván, kéſz-akartva is elfelejtkeztek: illyen beſzédjével arra vette Bertsényi Miklós Rákótzit, hogy mind a' kettő inkább válaſztott örökös ſzámkivetést, mint sem hogy Királyjának engedelmességére viſzſza állott vólna; Rákótzi ugyan Konstantzinápolyba vette lakását, a' hol 1735-ikben *Aprilisnek* 8-dik napján Kereſztény módon végzé életét; *) Bertsényi pedig Frantzia-Orſzágba ment. **) (y) Előbb, hogy sem ez történne, Károlyi Sándor Nagy-Károlyban Gyűlést tartott, mellyben minekutánna Rákótzi követőinek eleibe adta vólna azon károkat, mellyeket, magok Nemzetét fogyaſztván, és tulajdon Hazájokat puſztítván, eddig okoztak, útat mutatott, hogy miképp' lehetne az Udvarral egyesűlni. Ezen Gyűlésben közel 50 ezeren jelentek meg, a' kik Jó'sef Csáſzártól eleikbe adatott tzikkelyre alá-írták magokat, közzűlök köz-akarattal válaſztott ſzemélyek által 1711-dik eſztendőben *Aprilisnek* 29-dik napján Szathmáronn, utóbb pedig, t. i. *Majusnak* első napján az Erdélyi és Magyar-Orſzági Statusok Jó'sef

Császárnak hív engedelmességet fogadtak; de késön, mert Jó'sef Császár már az előtt tizenkét nappal más világra vette az útját, a' kinek halála, ne hogy Rákótzi' követőiben elevenítse a' lelket, kész-akartva eltitkoltatott mind addig, míglen Károly, Jó'sefnek testvére Spanyol-Országból viszsza nem jönne. I. Jó'sefnek felesége vólt Vilhelmina Amalia, János' Hannoverai Vezérnek leánya, a' kitől három magzatot nemze: Leopoldot, a' ki korán való halálával megszomorította Felségés szüléit; Mária Josefát, a' ki Fridrik Augustus Lengyel Királynak felesége lett, és M. Amaliát, Károly Albertnek Bavváriai Választó-Herczegnek Hitvesét.

(*u*) Ezen végzésnek ellene szóllott (*protestált*). Okolitsányi Kristóf, és Rákovszky Menyhárt, mellyért ez a' Gyülés' helyén agyon vagdaltatott; Ama' pedig harmad napra hóhér' keze által végeztetett ki e' világból. A' Rákótzi Táboránál lévő Frantzia Katonák midőn Rakovszkinak agyon verettetését hallották, azt Rákótzira értvén, igen nagy zendülést kezdettek, melly mindazonáltal azonnal letsillapíttatott, mihelyt Rákótzit minden sérelem nélkül életben lenni látták.

(*x*) Azon egyesülésnek tzikkelyei, mellyeket Jó'sef Császár Rákótzi' eleibe adott, ezek vóltak, hogy t. i. ha tizen-öt nap alatt vagy maga, vagy Bíztosa által engedelmességet fogad Jó'sef Császárnak, életét, és minden jószágát meg fogja tartani; arra mindazonáltal köteles légyen, hogy Császári Katonát tartson a' Jószágán lévő erőssebb Várakban, a' melly Katonáknak fizetése mindazonáltal az Ország' Kints-tárjából járjon; ha pedig szégyenlene, vagy féline Magyar-Országba viszsza jönni; szabad légyen néki akár melly' Országban lakni, és ott a' jószágának jövedelméből élni, csak Magyar-Ország ellen valamelly titkos ártalmat ne forraljon. Ezen felyül azon két fijait is, Ferentzet tudniillik, és Györgyöt, a' kiket Leopold Császár elfogattatott, és Bétsbe vitetett vala, ajánlá Jó'sef, hogy viszsza adná néki; de mivel Rákótzi, Jó'sef Császár'

Digitized by Google

kívánságára reá nem állott, a' jószága Királyi Ügyész' kezére jutott, a' két gyermeke pedig Rákótzinak Bétsben maradott: ezeknek hogy még a' neve se maradjon fenn, Károly Császár Rákótzi Ferentznek ugyan Ferentz nevü fiát Sz. Károly Mark Grófjának neveztette, Györgyöt pedig Sz. Erzsébetének, a' kik mind ketten magzat nélkül kénszerittettek menni a' más világra.

(y) Bertsényi Miklósnak fija László mint Frantzia-Országi Fö Hadi Vezér, XV. Lajos Frantzia Királynak. közbe-vetésére Maria Theréziától Maradékival együtt kegyelembe vétetett 1761-dik esztendöben, úgy még is, hogy Magyar-Országban elvesztett jószágoknak visszza vételére semmi jusok ne lenne. Ezen kegyelméért M. Theréziának hogy hálá-adást mondjon Bertsényi László, személyje szerént Frantzia-Országból lejött Bétsbe. Hasonló háláadó tiszteletet tett Bertsényi Antal, Lászlónak fija, és Miklósnak Unokája, midön 1773 ban Páris Városából Bétsbe jött a' Felséges Udvarnak tiszteletére. Bertsényi Miklós nagy kedvellöje vólt a' Tudományoknak, a' ki midön leg-nagyobb háborúság vólna is az Országban, nem engedte, hogy az Oskolák bézárattassanak, söt midön a' Nagyszombati tanúló Ifjak közzül sokan kardot kötvén, fegyveres életre adták magokat, visszza parantsolta öket Bertsényi a' Kalamáris mellé; hanem azt még is meg nem engedte, hogy Német nemzetböl való Tanítók legyenek a' Magyar-Országi Oskolákban, söt még azokat sem szenvedte meg a' Tanítók' seregében, a' kik Német nevet viseltek vala: *Zanger Jánost* a' Nagyszombati Akademiának Igazgatóját, ámbár jól tudott Magyarúl, mivel még is Németes neve által eredetét kétségessé tette, az Oskolák' igazgatása mellöl el parantsolta.

*) Hazai történet Iróink azt állítják, hogy Rákótzi Konstantzinápolyban halt vólna meg; de ellenkezöt találunk Kultsár István Hazai Tudósunktól kiadott Török-Országi levelekben, melly leveleknek annál nagyobb hitelessége lehet, hogy azokat *Mikes Kelemen* írta vala, a' ki mivel Rákótzi Fejedelemnek Kamarássa, és bújdosásiban hív követöje vólt, Rákótzi' környüllállásait, és halálának módját leg-jobban tudta. Ezen Mikes Kelementöl hajdan írt levelekben azt találjuk, hogy Rákótzi Fejede-

Digitized by Google

lem Török-Országnak *Rodostó* nevü Városában 1735-dik esztendöben, Aprilisnek 8 dik napján halt volna meg. A' szíve Frantzia-Országba vitetett, a' hol azon sírba tétetett, mellyben Rákótzi Fejedelemnek Hitves társa temetve vala; egyéb teste pedig a' Török Császárnak engedelméböl Rodostóból Konstantzinápolyba vitetett, de titkon minden pompa nélkül, és ott azon sírba temettetett el az ott lévö Jesoviták által, mellyben Rákótzi Fejedelemnek édes Annya temetve vólt. Ugyan tsak Mikes Kelemen, a' ki erröl bizonyságot tészen, rendeltetett a' Török Udvartól Rókótzi testének Konstantzinápolyba való vitelére.

**) Ámbár Bertsényi Miklós Rákótzi Fejedelemnek még a' szerentsétlenségben is elválhatatlan hív társa és követöje Frantzia-Országot is megjárta; de tsak ugyan ö is életét 's bújdosását, mint Rákótzi Fejedelem, *Rodostóban* végezte el, és pedig elöbb, hogy sem Rákótzi; mert Bertsényinek halála 1725-dik esztendöben Novembernek 6-dik napján történt, a' mint ugyan erröl Mikes Kelemennek Török-Országi leveleiben bizonyos feljegyzést találunk. Testo ugyan tsak Rodostóban egy kis Görög Kápolnában temettetett el, a' hol a' Koporsó-kövén ezen emlékeztetö metszés olvastatik:

Sta Viator!

Et mirare sub hoc pedali lapide Magni Cordis Heroem in Sago. Altiss. Consilii Senatorem in Toga.

Zelantem Patriae Civem in Regno, in Ecclesia DEI religiosum R. Catholicum. In exilio fidissimum sui Principis Achatem. Illustriss. et Excell. Comitem Nicolaum Bertsényi. Qui olim in Hungaria Serenissimi Principis Transilvaniae Franc. III. Confoederatus Regni Hungariae Statuum Ducis Locumtenentem, et exercituum Supremum Generalem, Primus Senator, et Cottus de Ung Supremus Comes. Tot titulis clarus. Meritis gloriosus. Nunc alieno Solo, Pugilo Terrae tectus, et mortuus exulat. Hinc disce Viator vicissitudinis Humanae Conditionem esse nil fixum, nil perenne in exilio suo habere. Mortuus est Mundo, omnibus munitus Ecclesiae Sacramentis Rodostode VI. Nov. An. 1725. aetatis 60.

Digitized by Google

Sed quod vivat Coelo, Ejus exemplaris Pietas in Vita, Generosa Aequanimitas in Exilio, longa Patientia in morbo. Brevis, sed fortis cum Pietate Levita in Morte, luculentum Testimonium relinquunt Posteris. Abi Viator non immemor pie defuncti, ac meditare suis Armis nonnisi expugnari Coelum.

§. 10.

Rákótzi ellen védelmezi az Austriai Házat XI. Kelemen Pápa, Egyházi hatalmának közbevetése által.

Azon időben, hogy Rákótzi Ferentz felzavarta az Országot, az Anyaszentegyháznak sem vólt tsendes nyúgovása Magyar-Országban. Nagy gondja vólt ugyan XI. Kelemen akkori szentséges Pápának, hogy a' R. Hit Magyar-Országban tsorbúlást ne szenvedjen, de kissebb szorgalmatosságot abban sem mutatott, hogy Rákótzit társaival együtt az Austriai Háznak engedelmességére viszsza hozza; azért 1709-dik esztendőben Levelet (*Bullát*) küldött akkori Esztergomi Érsekhez Kristián Augustushoz, mellyben parantsolta, hogy átok alá zárna (*Excommunicálna*) minden Egyháziakat, és Szerzeteseket, válakik Rákótzi' részét követnék, sőt Teleki István Egri Püspök gyanúságba esvén Kristián Augustus előtt, mintha ő Rákótzival tzimborálna, Pozsonba eleibe törvényesen hívatott (citáltatott), hogy ott mentené ki magát: Ez, hogy terhes okokra nézve az elrendelt napra meg nem jelenhetett, az Esztergomi Érsektől *excommunicáltatott*; azonban, minekutánna értelmesen megmutátta vólna ártatlanságát, azon átok alól felszabadíttatott. *)

*) Kelemen Pápától Rákótzi Ferentz ellen hozott *excommunicátios* parantsolatot akkori Veszprémi Püspök *Atsádi* a' maga Püspöki Megyéjében ki nem hírdette.

Digitized by Google

III. K Á R O L Y.

§. 11.

Felesküszik az Ország Károly' hívségére, Károly pedig lekötelezi magát az Országtól eleibe adatott tzikkelyekre.

Jó'sefnek váratlan halálát hallván az ő testvér Öttse Károly, ott hagyta Spanyol-Országot, 's a' Magyar Királyságnak felvételére jött, hogy itt bizonyosabban uralkodjon. Elkezdette ugyan Uralkodását 1711-dik esztendőben; de a' koronázása következendő esztendőben ment végbe, minekutánna tudniillik az Ország Rendeitől eleibe adatott tzikkelyekre lekötelezte vólna magát, melly tzikkelyek ezen következendők vóltak: I. Hogy eltöröltetvén a' szabad választás, nem külömben II-dik András' végzésének 31-dik tzikkelye, a' Nemzetnek minden egyéb szabadságai sérelem nélkül maradjanak. II. Hogy a' Sz. Korona Magyar-Országban Magyarok' gondviselése alatt tartassék. III. Hogy azon Tartományok, mellyek hajdani időben Magyar-Országhoz tartozandók vóltak, ismét ahoz visszza tsatoltassanak. IV. Ha Károly férjfi magzat nélkül halna meg, szabad légyen a' Magyaroknak a' kit tetszik, Királynak választani. V. Hogy azon Fejedelmek, a' kik Magyar-Országban, mint örökségbe következni fognak, Ország-Gyűlése alkalmatosságával koronáztassanak meg, és ezen 5 tzikkelyekre magokat lekötelezzék. Ezen tzikkelyekre feleskűdvén Károly, Magyar Királynak koronáztatott 1712-dik esztendőben *Majusnak* 21-dik napján Pozsonban. Folytatta vólna ugyan Károly Cs. örömest az Ország' Gyűlését, de mivel a' mirigy-halál igen uralkoda Országunk-

Digitized by Google

ban, kéntelenek vóltak az egybe-gyült Orszá-gunk' Attyai ki ki a' maga honnyába viszsza térni; megszűnt két esztendő múlva azon veszedelmes fekély Országunkban; egybe-jöttek tehát ismét 1714-dik esztendőben Pozsonban Orszá-gunk' gondos Attyai, hogy jó Királyjokkal a' Köz-Jóról tanátskozzanak: sok bölts, és hasznos törvényeket hoztak itten, mellyeknek vizsgálá-sára az Ország' Törvényes Könyvéhez igazítom Érdemes Olvasóimat.

§. 12.

A' Törökök ellen hadat indít; a' kiken Eugenius Herczeg, és Gróf Pálffy János Péter-Váradnál, Temesvárnál, és Belgrádnál, sőt más helyeken is a' több Hadi-Vezérek győzedelmeskednek.

Kétszer vólt Károly Császárnak a' Törökökkel vér-ontó háborúsága: első kezdődött 1716-dik esztendőben, vége lett 1718-dikban a' Passarovitzi egygyesülés által. A' második kezdődött 1736-dikban, vége lett 1739-dikben. Az első háborúságra okot adtak a' Törökök, midőn a' Velentzei Köz-társaságot, a' kik a' Karlovitzi egygyességbe bévóltak rekesztve, Peloponesusban megtámadták: mihent a' Török Udvarnak ellenkezéséről túdósíttást vett Károly Császár a' Velentzei Köz-társaságtól, parantsolá Fleischmann Anselmnek a' Török Udvarnál-lévő Követjének, hogy emlékeztetné a' Török Udvart a' Karlovitzi egygyesülésre, mellyben foglaltatnak a' Velentzeiek is, és ha még is valamely kifogások vólna az említett társaság ellen, ebben ő akarna az Anglusokkal, és Hollandusokkal ítélő Biró lenni; holott az

Digitized by Google

Ottomani Udvar semmiben meg nem bántódott a' Velentzeiektől, hanem, hogy ezek néhány tolvajkodó Török hajót a' tengeren elmerítettek vala, erre nézve beszéllette reá Aly Basa Nagy Vezér III-dik Achmeth Török Császárt, hogy Peloponesusnál támadná meg a' Velentzeieket, söt olly vakmerő vólt az említett Nagy Vezér, hogy Károly Császár Követjének is, midön ez a' Kárlovitzi békességnek tzikkelyeire emlékeztette őtet, azt felelné, hogy ők Károly ellen ugyan nem tusakodnak, ha mindazonáltal Károlynak tetszik hadat indíttani, örömest látják; élnek még most is, úgymond, a' Törökök közzül, a' kik Béts Városának falaihoz lajtorját támogattak. Fleischmann pedig azt viszszánolta, hogy azok Károly Császárnak nem rettentői, hanem a' Törökök viszsza verettetésének eleven bizonysági vólnának: ezen világos mondáson annyira megindúlt Aly Basa, hogy a' Császári Követet azonnal zár alá tétetné. Az-alatt, hogy kitanúlhassa Károly Császár hadi-készűleteinek módját, Ibrahim Basát követtségbe küldé Bétsbe, hogy az által a' Velentzeiekkel való ellenkezésnek okát megizenje: Ibrahim Basának is csak azt válaszolta Károly, hogy ha a' Török Udvar valamiben megsértődött, az elég-tétel eránt való kezességet magára akarná venni; mellyre midön a' Török Követ azt felelte vólna, hogy ebben való megegyezésre a' Konstántzinápolyi Udvar hatalmat nem adott vólna néki, viszsza tért Török Országban, és azonnal elkezdődött a' határokon való ellenkezés. (z) Hadi Vezérnek választá Károly Császár Eugenius Herczeget, a' ki 1716-dik esztendőben *Majus* Hólnapnak vége felé Futakra vezette hadi seregét, melly eránt midön minden szükséges rendeléseket megtett vólna,

Digitized by Google

az alatt a' Nagy Vezér is Belgrád alá érkezett két-ſzáz-ezer néppel, a' kikben hogy nagyobb bátorságot öntsön, Eugenius Herczegnek hadi seregét kezdi ſitymálni, azt mondá, tudniillik róla, hogy a' Zentánál történt nyereséget, melly ötet nevezetes Vezérré tette, nem az ö okosságának vagy vitézségének, hanem Mustafa oktalanságának kell tulajdoníttani, a' ki roſz rendelései által nem kevéssé eſzközlé Eugenius nyereségét. Által-vezeti azután a' Száván az egéſz tábort, és Zimonytól Péter Várad felé fordítja a' rudat; Eugenius Herczeg pedig, hogy az ellenség' mozdúlását bizonyosabban kitanúlhassa, Pálfi Jánost ezer négy-ſzáz lovasokkal kémleni küldé, a' kit Karlovitznál egy ſzempillantásban körül veſz negyven-ezer Török; Pálfi azonnal négy elejü ſzoros rendbe állítja katonáit, és úgy hadakozván elöbb-elöbb léptet, mind addig, míglen az ellenség közzül ki nem vágta magát, a' Törökök közzül ezeret leſzábdalván ſzerentsésen viſzſza ment Eugenius táborához, a' nélkül, hogy az elveſzett, és megsebesítetett katonáinak ſzáma mindenestöl többre négy-ſzáznál ment vólna Pálfi János' katonái közzül. Azonnal Péter-Várad felé indítja a' tábort Eugenius, tudván, hogy a' Nagy Vezér az ellen sietne, és elöbb, hogy sem a' Veres tsalmások oda érkeznének, Eugenius általtette a' Dunán az egéſz hadi seregét, minden bútyorokkal együtt *Augustusnak* 2-dik napján, és más nap elfoglalja azon sántzal békerített térséget, mellyet Kaprara Hadi Vezér valaha kéſzíttetett vala. *Augustusnak* 4-dik napján virradta elött oda ért Aly Basa is az egéſz Török sereggel, és a' közel-lévö hegyeket még hajnal elött elfoglalja; viradtakor levél által parantsolja a' Vár Fö-Kapitányjának Löffelholtz Gene-

Digitized by Google

rálisnak, hogy adná fel a' Várat minden tétovázás nélkül máskép' valakik abban vólnának, egy lábig mind lekontzoltatnak: Löffenholtz ezen hánkolódó parantsolatjára a' Nagy Vezérnek jó szót sem adott, Eugenius pedig erről tudósíttatván, azt izente Aly Basának, hogy huszon-négy óra alatt ollyan feleletet fog adni, mellynek hangja egész Konstántzinápolyig fog hallatni: ki adja tehát még az nap Eugenius a' parantsolatokat, a' következendő nap' tartandó ütközet eránt, melly vólt *Augustusnak* 5-dik napján, a' midőn Eugenius elöbb az Istent, és annak Szentséges Annyát segítségül híván, jelt adat az ütközetre, mellyben néhány óráig tartó vér-ontás után megszalasztatik a' Török katonaság, a' kiket midőn meg nem állíthatna Aly Basa, inkább akart kard, mint sem sinór által elveszni, azért a' legsűrűbb rend ellen vágván addig viaskodott, míglen a' hólt testek között maga is meglelketlenesedne. Ezen ütközetben harmintz ezer Török tette le a' fegyvert életével együtt; az életbe maradott nép Belgrádig szaladott, a' hol Belgrádi Basát Mustafát választották Aly Basa helyébe Nagyvezérnek. Eugenius pedig Pálfi Jánost, és Wirtenbergi Herczeget Temes Várnak ostromlására küldé, addig is, míglen ő felszedvén a' Törököknek elhagyott bútyorát, utánnok mehetne. Alkalmatossak vóltak Eugenius rendelésének tellyesítésére mind az időnek mind pedig az ellenségnek környűl állásai; az ellenségnek elesett a' bátorsága, az idő pedig olly szárazsággal kedvezett, hogy Temes Várnak környékén megkeménykedett posványságon jól meglehetne közelíteni a' Várnak bástyáit: Pálfi azért, és Wirtembergi Herczeg békeríti a' Várat, a' kik után nem sokara elérkezvén Eugenius Herczeg, *Sep-*

Digitized by Google

tembernek elsö napján elkezdik Tevesvárnak ostromlását; meg akarta ugyan gátolni ezeknek szándékát Mustafa Belgrádi Basa, és már most Nagy-Vezér, a' ki az elszakadozott Tábort öszvefértzelvén, hátulról akara reá ütni a' Keresztény Táborra; Eugenius Herczegnek korán orrába ütközött a' Török szag; azért eleikbe küldé Pálffy Jánost, a' ki Mustafa Nagy-Vezért gyalázatos viszsza szaladásra kénszerítette. Mind ezekután *Octobernek* elsö napján egész erövel reá rohan Eugenius Tábora Temesvárnak sántzaira, tíz óráig tartó vérontás után elfoglalja a' Várnak külsö árkolatját, melly megtámadásban hat-ezeren estek el a' két részröl; kezdé azután ágyúztatni a' bástyákat olly tüzes hevességgel, hogy az egész Várban lévö Népnek a' bástyák alatt lévö bóltozatokba kellene rejtezni, ugyan azért a' Basának akaratja ellen is a' Nép fel akarta adni a' Várat, melly hasonlását a' bent lévö Népnek tapasztalván a' Basa, azt kérte ki Eugeniustól, hogy magok vagyonjával együtt a' Várból bátran kimehetnének, és a' rabjaikat is Eugeniustól viszsza vehetnék, a' Vár pedig minden benne lévö fegyverrel, és Katonák eleményével együtt Eugeniusnak által-adatnék: megegyeztek tehát, és *Octobernek* 14-dik napján tizenkét-ezer Török ment vala ki Temesvárból, minekutánna azt kétszáz-harmintz-hat esztendeig bírták vólna, a' kik között mivel sok Nemes személyek, és erötlenek is vóltak, olly kegyességgel viseltetett hozzájok Eugenius, hogy ezer szekereket rendelne alájok, mellyeken Belgrádig vitetének; melly emberségét Eugeniusnak hallván a' Török Császár, azonnal Károly Császárnak Követjét Fleischmant a' rekesztékböl kieresztette. Temesvárnak elfoglalása után közel hétszáz kissebb Helységek tértek viszsza a'

Digitized by Google

Magyar Koronának hatalma alá. Midőn ezek történnek Temesvár körül, más részről való Hadi-Vezérek sem szunnyadoztak: Mersi elfoglalá Pantsovát és Új-Palánkát; Petrási Gradiskát, Brodot, Velikát, Dobajt, Dobort; Drasko-vits János Dubitzát, Perkovitzát, Oszrosótzot; Dethin István pedig Oláh-Országot foglalta el, a' hol, ezen most említett Hadi-Vezér Maurokordatust Oláh-Országnak Fejedelmét Bukerestben elfogta, és kötözve Erdély-Országba Szebenbe vitte. Rendelések tétettek azután 1717-dik esztendőben Belgrád Várának ostromlása eránt, mellyet harmintz-ezer benn lévő Török hatszáz ágyúval védelmezett vala: ennek megvétele Eugeniusra bízattatott, a' ki levezeti Futakra száz-ezerből álló Hadi-Seregét; mellyel Pantsova mellé útazván, a' Duna' szakadékján leereszti Belgrád felé a' Hadi-szerszámokat, a' hol, hogy a' Dunán által-vihesse Katonáit, a' közel lévő szigetbe ágyúkat küld Mersi Hadi-Vezérnek vigyázatja alatt, Bruovi Hadi-Vezérnek azután parantsolja, hogy harmintz sereg Katonát hajóra szállítván, indítaná a' Dunának tulsó partja felé, a' kiknek védelmére két rezes hajót botsátott vala által, ezen mindegyikenn 100 ágyú vala; mihelyt Bruovi a' Dunának közepét érte, kilöveti az ágyúkat, Mersi pedig az közel lévő szigetben dob és trombita harsogási között lármát indít, mellyel annyira megrémíté a' Belgrádi parton lévő Török őrizeteket, hogy sántzaik közzül nagy kiáltással kiszaladván, Eugenius Táborának bátorságos útat engednének az által-menetelre; hídakat veretett azután Eugenius, mellyeken az egész Hadi-Seregét bátorságosan által-vezette *Junius* Hónapnak 19-dik napján, más nap a' Duna és Száva között való üres helyre letelepedvén, Táborát besán-

Digitized by Google

tzolja, 's az egész Várat bérekeszti, úgy, hogy semmi felöl segítség a' Keresztény Tábor' híre nélkül nem jöhetne nékik, az alatt pedig kémé-letlenül töreti annak bástyáit. A' Várban lévő Törökség, mivel a' Nagy-Vezérnek minden órán elérkező segítségét várta, a' fel-adásról semmit sem akart tudni; elérkezett ugyan csak a' Nagy-Vezér *Juliusnak* 28-dik napján kétszáz-ezer Né-pel Belgrád alá, és Eugenius' Táborát igen ve-szedelmes helyre bekeríti, úgyhogy Eugenius Táborának egyik oldalán a' Duna, másikon a' Száva vize vólna, Táborának homloka előtt a' Várban lévő ellenség, utánna pedig a' Nagy-Vezér' Tábora állana; söt már az egész Euró-pát befutotta azon hír, hogy az Eugenius' Tá-bora egészen el vólna rekesztve. Veszedelmes helyen vólt, meg kell vallani, a' Keresztény Tábor, mellyre, azonkívül, hogy bé vala re-kesztve, száz-harmintz ágyúval tüzeltetett a' Nagy-Vezér, a' Várbeliek pedig hétszáz ágyú-val, úgyhogy az egész Táborban élete felöl senki senki bizonyos nem vólna, utóljára pedig a' vólt eltökéllések, hogy a' melly órában a' Nagy-Vezér reá ütne Eugenius' Seregére, a' Vár-beliek is azon órában hátulról tüz közé szorí-tanák őket: ezen szándékát írásba tévén a' Nagy Vezér, azt Vékony Jánosra bízta; hogy a' Bel-grádi Basának kezébe adná; ez pedig maga is Magyar lévén, (*a*) Pálffy János' sátorába ment, és annak a' Törökök' szándékát kinyilatkoztatta, Pálffy pedig Eugeniusnak. Eugenius, hogy meg-előzze a' Nagy-Vezér' szándékának tellyesítését, *Augustusnak* 14-dik napján írásban adta ki a' Vezéreknek a' maga rendelését, hogy szándékát a' Törökök meg ne sajdíthatnák; parantsolta azután, hogy nyúgodná ki magát a' legénység, éjtszaka pedig mingyárt éjfél' után mindnyájan

Digitized by Google

'egyverben állanának: jobb-ſzárnyát az elsö
·endnek vezetné Stahremberg, bal-ſzárnyát pe-
lig Harach; a' második rendnek vezetöje lenne
Beverani Herczeg, mind a' két rendnél pedig
' Wirtembergi Herczeg lenne Fö-Igazgató. Mind
' két ſzárnyára a' Gyalogságnak úgy oſztotta
'el a' lovasságot, hogy ezeknek jobb-ſzárnya
Ebergényitöl, Mersitöl, és Batetöl, bal-ſzárnya pe-
lig Nádasdi, Martigni, és Montekukulustól függne,
nind a' két ſzárnyán lévö Lovasságnak Fö-Ve-
érségét Gróf Pálffy János viselné; Seckendorf-
ıak parantsoltatott, hogy azon réſznek segítsé-
;ére, a' melly hanyatlani találna, kéſzen lenne,
Bruóvi és Viard Vezérek pedig a' Tábor' örize-
éére hagyattak, végre *Kamusi* fö-pattantyús Ka-
›itánynak parantsoltatott, hogy a' Vár ellen
nennél erössebben lehetne, úgy tüzelne, a' végre,
ıogy a' tüz, és füst miatt a' Várbeliek éſzbe ne
'ehetnék, mi történne kívül a' Táborban. *Augus-
usnak* 15-dik napjára kelvén, elöbb, hogy sem
ıainal hasadna, parantsolá Eugenius, hogy nagy
sendességgel indúlnának ki a' sántzokból: ſzé-
›en fénylett a' Hóld, midön a' Lovasságot meg-
ndítá Pálffy; de nem sokára nagy köd ereſz-
tedvén elveſztette a' kiindúlt Lovasság az útat,
; véletlenül a' Törököknek egyik sántzába akad-
ak; a' Törökök elsöben öket kémlöknek lenni
;ondolván, fegyverhez kaptak, a' nélkül, hogy
ıagyobb lármát indítanának; Pálffy azonban lát-
'ván, hogy eltévelyedett légyen, a' környül-ál-
áshoz alkalmaztatja magát, bátorítja embereit,
; leg-elöſzör is puskára kelnek, ezeket kisütvén,
elugranak a' sántzra, a' hol védelmezte ugyan
hagát a' Törökség, látván még is, hogy a' Ke-
eſztény Tábornak gyözedelmes erejét ki nem
llhatná, nagy sikojtás között többi társaikhoz
omegve-ſzaladtak, a' kiket annyira megrémí-

Digitized by Google

tettek, hogy tsak nem az egész Török Tábor megfutamodna; bátorságot vettek még is, és megújíták az ütközetet: Pálffy erössen kiállja a' tüzet a' Lovassággal, a' kinek lármáját hallván Mersi, segítségre szalad, nem külömben Stahremberg is a' setét ködben tsak arra nyomódott, a' merre a' lármát hallotta, ezeknek oda érkezése után megújúl a' verekedés, mind addig, míglen az ellenség táborának azon szárnya megfutamodna; utánnok indúlt a' Lovasság, mellyet Pálffy vezetett vala; de tsak nem veszedelembe kerültek, mert az előbbre indúlt Lovasság meszsze eltávozott vala a' Gyalogságtól, a' kiket azután a' Törökök bekerítvén, a' Száva vize felé kezdettek nyomni; a' felkelő nap azonban, melly a' sűrű ködöt eloszlatta, kinyilatkoztatta a' veszedelmet, mellyet észrevévén Eugenius azonnal segíséget küld a' Gyalogoktól elszakadt Lovasságnak, az alatt maga is nem tsak mint Hadi-Vezér, hanem mint közkatona is halhatatlan bátorsággal tsapkodja a' kardot mindenfelől az ellenség' nyaka közzé; ugyan tsak, minekutánna öt óráig tartott vólna a' vérontó tsata, először a' Spahik, azután a' Jantsárok is megfutamodtak, és az egész gazdag Tábort minden kintsekkel, és eleménnyekkel együtt a' Keresztény Hadi-Seregnek kívánságára hagyták; azoknak száma, a' kik a' Törökök közzűl elestek, 21 ezerre ment; ezen szörnyű veszedelemről pedig a' Várbeli Törökök semmit sem tudtak, mivel a' sűrű köd befedezte a' két viaskodó Tábort, lármájokat pedig az ágyúknak és taratzkoknak harsogása elvette. Az nap mingyárt nehány Török rabokat botsátta Eugenius a' Várba, a' kik a' Keresztény seregnek győzedelméről tudósítást tennének; azután Követeket is küldé, a' kik által Belgrád Várá-

nal

nak feladását parantsolta Eugenius: a' Várnak kormányozója nagy tisztelettel fogadta a' Követeket, és a' Várban körül-vezette, 's az élelmekre, és a' Vár' óltalmára való készületeket nékik megmutogatván, azt válaszolta, hogy mivel a' Várnak védelmére még elégséges erővel vólnának, ennek feladásával nem akarnának hirtelenkedni: erről értekezvén Eugenius, olly szörnyű tüzet botsát Belgrád Vára ellen, hogy a' benne lévő Törökség, más nap fejér Zászlónak kitétele által az erősségnek feladását önként jelenté. Által-vétetett tehát Belgrád Vára *Augustusnak* 17-dikén azon engedelemmel, hogy a' Törökök minden Hadi-szerszámokat ott hagyván, Zászlóssan muzsika-szóval mehetnének ki; holmijeknek öszve-rakására két nap engedtetett nékik, harmad napra kelvén, hangos, de elég szomorú muzsika-szóval 20 ezer Török tódúlt ki Belgrád Várából. Ezen erősségnek megvétele után jó rendeléseket tévén Eugenius, Bétsbe indúlt, hogy ott nyúgodalmasabban telelhessen. Minekutánna így megtörettetett vólna a' Törökök' szarva, Károly Császárhoz békességért folyamodtak, melly eránt tartandó tánátskozások Passarovitzra rendeltettek, a' hol öszve-jövén mind a' két részről való Bíztosok, 1718-ikban *Majusnak* 30-dik napján kezdettek a' Vetekedéshez, melly idő alatt Eugenius Herczeg is közel Passarovitzhoz tartózkodott, a' ki, hogy szorossabb korlátba kerítse a' Törökök' bátorságát, tanátskozás közbe sokszor kérdeztette Károly Császárnak Bíztossait, ha vólna-é reménység az egyesülésről, másképp' azonnal ütközetre vezetné Katonáit; melly által nagyobb félelembe hozván a' Törököket, egygyesség szereztetett 24 esztendőre, olly formán, hogy a' rabok mind a' két részről haza botsáttassanak; Temesvár,

Digitized by Google

és Belgrád, hozzá tartozandó helységekkel Károly Csáſzár' hatalmában maradjon: nem különben Oláh-Orſzág is egéſz az Aluta vizéig, és Bosnyák-Orſzágnak a' Száva mellett való réſze; ezen fellyül ſzabad légyen a' Kereſztényeknek Jerusálembe útazni; Peloponesus a' Velentzeieknek viſzſza adassék; melly tzikkelyekre mind a' két réſzröl való Bíztosok Juliusnak 21-dik napján írták vala alá magokat az említett 1718-dik eſztendőben.

(z) Károly Csáſzár több kéſzületei között Gyula-Fejérvárnak falait nagyon megerősítette, a' végre hogy ha a' Török Erdély Orſzág felé fordíttaná a' rudat, annak könnyebben eleibe álhasson: ezen erősséget azután maga nevéröl Károly Fejér-várnak, vagy rövidebben Károly Várnak neveztette.

(a) Vékony János Magyar Orſzági ſzülemény lévén, valaha Rákótzi Ferentznek Záſzlója alatt hadakozott, ennek ſzámkivetése után pedig Urával együtt Török Orſzágba ment, és a' Török Csáſzárt fegyverrel ſzolgálta: jelen vólt ez már elöbb-is a' Temesvári ütközetben, a' hol G. Pálfi Jánossal beſzélgetvén, jó Rév-Komáromi ákovitát is ivott a' sátorában, 's fogatta, hogy valamit hazájának haſznára tehetne, azt végbe vinni el nem múlatná, vólt is gondja reá, azért, azon levelet, mellyet a' Nagy Vezér adott vala néki a' végre, hogy a' Várba vigye, egyenesen Pálfi sátorába vitte, és az egéſz dólgot igazán közlötte vala vele, úgy hogy Belgrád Várának megvételét leg-inkább Vékony Jánosnak, és G. Pálfi Jánosnak kellessék köſzönnünk.

Digitized by Google

§. 13.

Az Aſzſzonyi ágra is kiterjeſztetik a' Magyar Koronához való jussa az Austriai Háznak.

A' Törökökkel kötött békesség után Pozsonban Orſzág Gyűlését hirdet Károly Csáſzár 1722-dik eſztendőben, a' hol Magyar Orſzághoz való érdemeinek elő-ſzámlálása után kérte az Orſzág Rendeit, hogy az Austriai Háznak Magyar Orſzághoz való jussát aſzſzonyi ágra is kiterjeſztenék, úgy, hogy elsőben is Mária Theresiának maradéki, ha ezeknek magva ſzakadna, I. Józsefnek, azután pedig Leopoldnak leányáról terjedett mind a' két nemű Unokái uralkodnának, de mindenkor az első ſzülött; a' ki valamint az Austriai Felséges Háznak több örökös Tartományit, úgy Magyar Orſzágot is minden oſztály nélkűl egyedűl bírná, melly végzés *Sanctio Pragmatikának* neveztetett; ugyan ez 1723-dik eſztendőben III-dik Károly Király és Csáſzár által törvényesen megerőssíttetett. Az említett Gyűlésben Károly Csáſzár a' Hét-ſzemélyes ítélő Táblát (*Tabulam Septemviralem*) 8 ſzemélyekkel megſzaporította, a' kik közzűl kettő Prélátus, kettő Orſzág Nagyja, négy pedig Nemesi rendből vólna. Nem külömben a' Király-Hely-tartó Tanáts is Károly Csáſzártól állíttatott fel ezen Orſzág Gyűlésében, mellyben 22 ſzemélyek vólnának a' Nádor Ispánynak, vagy az Orſzág Bírájának elől ülése alatt, úgy, hogy ezen Hely-tartó Tanáts a' Királyon kívűl senkitől ne fűgne, kötelessége vólna pedig ezen Felséges Tanátsnak az Orſzág Gyűlése végzéseinek tellyesíttésére vígyázni, és semmit el nem halgatni, a' mi Hazánk törvénnyével ellenkezne.

Digitized by Google

§. 14.

Felbomlik a' Törökkel való békesség Károlynak nagy szerentsétlenségére.

Mivel az Oroszoknak, a' kik a' Karlovitzi békességben foglalva vóltak, sok alkalmatlanságot okoztak a' Törökök, Károly Császár ezen dologban Biró akarván lenni, közbe vetette magát, 's kivánta, hogy az Orosz Udvar mindenekben, a' mellyekben a' Törököktől kárt szenvedett, megelégedtessék, azt midőn nem akarnák érteni a' Törökök, ellenek háború hirdettetik 1736-dik esztendőben, mellyben Fő-Hadi Vezérnek rendeltetik ama nagy tapasztalású, 's halhatatlan emlékezetű Vitéz Pálfi János, minthogy az előbbeni Hadi-Vezér Herczeg Eugenius ugyan ezen esztendőben előbb, mintsem a' had kezdődne, más világra költözött vólna. Levezette Pálfi János Futakra mind a' két rendbéli lovas, és gyalog seregeit, 's ollyan rendeléseket tesz, a' minőt egy leg-próbálttab Hadi-vezértől lehete várni: nem vóltmár más hátra, hanem hogy kardot rántsanak a' Török ellen, midőn Károly Császár Pálfi Jánost azoknak esedezésére, a' kik ezen betsületet a' fegyver tsattogási között tisztességesen megőszültt Vitéznek irígylették, haza híta a' táborból, és helyette Lotharingiai Ferentz Herczeget Felséges M. Theresiának férjét rendelte Hadi-Vezérnek, úgy mindazonáltal, hogy Ferentz Herczeg Seckendorffal minden rendeléseiben egyet értene. Lement 1737-dik esztendőben ezen Felséges Személy a' táborhoz; történt azonban kevés idő alatt, hogy ez a' közel lévő erdőben vadászván, annyira eltévelyedett légyen, hogy sem azt nem tudná, hol légyen, sem azt, hogy mérre kel-

Digitized by Google

lene menni; már a' setét éjtzakának homálja békezdé boríttani a' felső világot, és Ferentz Herczeg az esméretlen berkek között puskázása után keresi az útat, mellyet meg nem találhata, midőn Seckendorf a' Herczegnek eltévelyedésén magában nagyon töprenkedik; dobosokat ereſzt tehát, és trombitásokat, a' kik béfutnák az egéſz erdőt, és azt mind addig lármáznák, miglen Ferentz Herczeget feltalálhatnák; fülébe hat Ferentz Herczegnek a' lárma, és annak hangja után indúlván veſzedelmes tévelygéséből a' táborhoz vezettetett, a' kinek Felséges ſzeméllyét tekíntetbe nem vévén az embertelen Seckendorf, mintha a' Pápai tégla kementzénél valaha nap ſzámos lett vólna, olly rútúl lepiſzkolta, melly gorombaságának utóbb megadta árát. Hozzá kezdett azonban Ferentz Herczeg kevés napok múlva Nyssa Várának ostromához, mellynek által-adására reá-állottak a' Törökök, de kevés idő múlva azt ismét viſzſza nyerték tőlünk, sőt Banyalukánál Bosnyák Orſzágban, és Vidinnél Károly táborát ſzörnyen megverték: viſzſza hívattatott azután Seckendorf a' Hadi Vezérségből, és Brunán az úgy neveztetett Spilbergi tömlötzben nyúgodalomra tétetett. Seckendorf helyett Ferentz Herczeg mellé Königſzeg küldetett tábori Vezérségre, a' ki 1738-dikban megütögette ugyan Meádiánál a' Törököket, de a' Török ugyan azon helyen lefizette az adóságot, sőt, hogy még az interessével se maradjon adós, Orsovát, Semendriát, Pantsovát, és Új-palánkát, mellyek a' Duna környékében legnagyobb erősségeink vóltak, elnyerte tőlünk. Elparantsoltatott Königſzeg is a' Hadnak vezérlésétől Ferentz Herczeg is, hogy a' Török Orſzági levegő éggel egésségét meg ne veſztegesse,

Digitized by Google

haza hívattatott Bétsbe, a' kik után Károly táborának kormányozását Vallis Oliveri vette által, a' kinek melly szerentséje vólt légyen a' Vezérséghez, megmutatta, midön Krotzkánál tíz ezer válogatott népet elvesztvén, a' Belgrádi falak árnyékában húzta meg magát: nem sokára azután maga szóllította meg a' Nagy-ezért a' békesség eránt, mellyre hogy őtet könnyebben reá bírhassa, elöre is Belgrád Várával kinálta meg; oda érkezett éppen akkor Neupergi is a' táborhoz, a' ki békesség eszközlésére küldetett vala Bétsből, ez Vallis Olivérivel 1738-dik esztendőben *Septembernek* első napján által-adták Belgrád Várát a' Töröknek Serviával együt, nem külömben Orsova Várát Oláh-Országgal és a' Banátusnak nagy darabjával együtt, melly Kalmárságért Károly Császár érdeme szerént megjutalmazta mind a' kettőt, midön Neupergnek a' Grétzi tömlötzbe, Vallis Olivérinek pedig a' Glátziba helyet rendeltetett.

§. 15.

Mellyet nem sokára követett Károly Császárnak halála.

A' Belgrádi békesség után nem sokáig vesződött Károly Császár a' Világgal, a' ki minekutánna Magyar Országban tett bölts rendeléseivel az elöbbeni párt-ütéseknek gyökerét elfojtotta vólna, bóldogabb életre költözött 1740-dik esztendőben. Felesége Károly Császárnak Erzsébeth Kristina vólt, Lajos Brunszvitzi Fő-Herczegnek leánya, a' kitől nemzé Leopoldot, Mária Theresiát, M. Annát, és M. Amáliát; Leopold és M. Amália tsetsemős korokba eltüntek a' világról; M. Theresia Ferentz Lotharingiai Herczeghez menvén, az Attyának örök-

Digitized by Google

ségébe lépett; Mária Anna pedig Károly Lotharingiai Herczegnek jegyeztetett el házasságra, és eljegyzésének esztendeiben mind életétől mind férjétől az írígy halál megfosztá.

§. 16.

Károly Császár a' Magyar Anyaszentegyház külső rend-tartásának elintézésében Királyi hatalmát mutatja.

III-dik Károly Császár az Egyházi dolgok elintézésében a' mennyire azok a' Polgári társaságnak külső boldogságával egygyesülve vagynak, Királyi hatalmának világos jeleit adta: parantsolta tudniillik, hogy a' Szerzétes Klastromok a' Köz-jónak szüksége, és a' Királyi Felségnek engedelme nélkül ne szaporíttassanak; a' kik pedig Szerzetbe állanak, reájok esendő örökségnek csak tized részét vihetnek a' Klastomba, azt is úgy, hogy azon értek ötven ezer forintot meg ne haladna. A' Papokat, és Nemes Ifjakat nevelö Házaknak (*Seminárium oknak* és *Convictusoknak*) elintézését leg-főbb hatalma szerént magának tartotta. A' Kamadulensisek, Trinitáriusok, és Piáristák szerzetét Országunkban Polgári jussal ajándékozta meg; a' Prémonstratenzisek Nagy Váradi Prépostjának pedig, és a' Jesovitáknak az Ország Gyűlésében ülést, és voksott engedett. Az Esztergomi Érseknek Kristián Augustusnak, és utánna következendő Esztergomi Érsekeknek Római Birodalom Herczegének tzímjét (*Titulussát*) adta, mellyet 1714-dik esztendöben Királyi levelével megerösített; ámbár ezen tzímmel már Sigmond Király idejében is ditsekedtek az Esztergomi Érsekek, melly betses nevezetet az idők-

Digitized by Google

nek utóbbi mostohasága elragadta tőlök. Károly Császár, Királyi gondoskodását a' Protestans Ekklésiákra is kiterjesztette, a' kiknek 1681-dikben, és 1687-dikben nyertt szabadságait megerősítette, megtiltotta mindazonáltal, hogy Zsinatok (*Sinodusok*) ne tartassanak, azért a' Rosenbergi Zsinatnak rendeléseit Ország Gyűlése hatalmával eltörülte.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Mellyben foglaltatnak azon esetek, mellyek a' Sanctio Pragmatica (*b*) szerénť következő Fejedelmeknek uralkodása alatt történtek.

MÁRIA THERÉSIA.

§. 1.

Uralkodása kezdetén nagy szél-vészbe keveredik, mellyet letsillapít a' Magyaroknak hív, és vitéz bátorsága.

Károly Császár, 's Magyar Királynak halála után 1740-dik esztendőben felvette ugyan M. Therésia Magyar Országnak Kormányozását, de a' Koronázása következendő esztendőben *Juniusnak* 25-dik napján ment végbe, minekutánna tudniillik II-dik Józsefet világra szülte vólna. Sok ellenségei támadtak M. Therésiának, a' kik őtet Attyáról reá maradott örökségéből kiakarták tolni. Első vólt a' ki 1740-dikben fegy-

Digitized by Google

vert rántott vala, Fridrik Burgus Király, ezt követték Károly Bavériai Fő-Herczeg, Károly Rhénusi Kerületnek Palatínussa, Augustus Lengyel Király és Saxóniai Választó Herczeg, Fülöp Andegavi ágról való Spanyol Király, és Károly Emmánuel Sardiniai Király, a' kiknek tüzét fújtatta XV-dik Lajos Frantzia Király. Illy sok ellenségtől környűl-véretvén M. Theresia 1741-dik esztendőben azon Ország Gyűlésében, melly ezen Felséges Asszonynak koronázásakor Pozsonban tartatott, II-dik Józefet pólyába tartván karjai között, a' Magyarokhoz, mint hív népeihez folyamodott, esedezvén, hogy tőle, 's Felséges magzatjától tehetős segítségeket, meg ne fognák. Alig jelenté M. Therézia kívánságát, azonnal készen vólt, és pedig bőven is a' segítség; örűltek tudniillik a' Magyarok, hogy alkalmatosságok eshetett Koronás Fejedelmekhez tartozó hívségeknek megmutatására. Azonnal hat gyalog és három lovas Regementet állítottak; a' hat első vólt *Andrássi*, *Bethlen*, *Haller*, *Forgáts*, *Szirmai*, *Újvári* Regementje, mellyekben vólt huszon egy ezer nép, A' lovas Regementek pedig vóltak *Herczeg Eszterházié*, *Beleznai Jánosé*, *és Kálnoki Antalé*; ezen fellyűl elvégeztetett, hogy a' Nemesség is Felséges Asszonyok óltalmára fegyvert emelne, mind ezek pedig nagy sietséggel véghez mentek, de szükséges is vólt, hogy a' hadi rendelések serényen tétessenek, mivel Fridrik Burgus Király 1741-dik esztendőben szörnyű hirtelenséggel Slésiát, és Morvát ellepte, Károly Bavériai Választó Herczeg pedig Tsech-Országot foglalván el, 1741-dik esztendőben *Septembernek* 19-dik napján Prágába Tsech Királynak koronáztatta magát, de mihent hallották, hogy M. Theresia védelmére az egész Magyar Ne-

Digitized by Google

messég fegyverbe vólna, megtsökkent az Austriai Ház ellenségeinek bátorsága, kivált, midön 1742-dikben a' fellyebb említelt válaſztott Rendeket a' tsata piartzra bátran elő-állani látták. Fridrik vólt elsö, a' ki a' Csaſzlaviai győzedelem után, melly igen drágába került néki, *Juliusnak* 28-dik napján Wratislaviába megbékélt, de ismét feltörte az egygyességnek lakatját, és VII-dik Károly Csáſzárhoz kaptsolta magát, míglen 1745-dik eſztendőben Slésiát, és Glatz Vármegyét el nem nyerné tőlünk. Tseh Orſzágból Lotharingiai Károly 1743-dik eſztendőben kiküſzöbölte az ellenséget, és ezen Orſzágot törvényes Fejedelmeknek engedelmességére hozta; azon eſztendőben *Májusnak* 12-dik napján M. Therésia Tseh Orſzágnak koronájával tiſztelteteett meg Prágában, melly koronázásnak örömét örvendetessebbé tette Gróf Nádasdi Ferentznek győzedelme, a' ki Braunoviánál a' Bavarusok táborát nem tsak megverte, hanem annak Fő Vezérét is *Minutiust* elevenen elrablotta. Ezen ſzerentséit annyira folytatá Nádasdi Ferentz, hogy már az egéſz Bavariát, sőt a' Rhénus vizén által vezetvén hadi seregét, a' Rhénusi Palatinátust is elfoglalná. Tsak nem hasonló lépéseket tett a' Frantziák ellen Belgiomban Gróf Batthyáni Károly, (a) a' kikkel 1748-dik eſztendeig tartott a' háború, mellyben a' Bétsi Udvar a' Borboniai Házzal egygyességre lépett, midön már előbb más réſzről való ellenségeit jó móddal letsendesítette vólna, ugyan azért 1745-dik eſztendőben Felséges Ferentz, M. Thereziának férje, és együtt Uralkodó társa Római Csáſzárnak válaſztatott.

(a) Mi értetődik ezen két ſzón *Sanctio Pragmatica*, megmagyaráztatik *Harm. Szakaſz.* §. 13.

(o) Gróf Batthyáni Károly utóbb Római Birodalom Herczegének czímjét nyerte meg az Udvartól.

Digitized by Google

§. 2.

A Berlini Udvar újonnan fegyvert emel az Austriai Ház ellen.

Tsendességben vóltak M. Theresiának minden Tartományi, midőn Fridrik Burgus Király 1756-dik esztendőben Felséges Aszszonyunk ellen háborkodni kezdett: hét esztendeig tartott ezen ellenkezés, mellynek 1763-dik esztendőben a' Hubertoburgi békesség által szakadott vége, melly egyesülés szerént mind a' két fél azon álapotban, mellyben a' háború előtt vólt, viszsza tetetvén, az elfoglalt helyeket egymásnak ismét viszsza adni kénszeríttetett. Ezen háborúban, mellynek folyása alatt majd nékünk, majd Fridriknek hízelkedett a' szerentse, sok nevezetes Vezéreinknek hadi erköltse, és tudománya egész Európában elhíresedett: ezek közzűl vóltak G. Daun Ferentz, G. Nádasdi Ferentz, G. Hadik András, Gedeon Laudon, Lusinszky, Vétsei, Siskovits, Ötvös, két nevezetes győzedelme vólt Fridriknek a' mi táborunkon, elsőben Prágánál másodszor pedig Lissánál; a' Burgus ellenben Kotzemitznál Daun, és Nádasdi Ferentz által szörnyen megverettetett 1757-dik esztendőben; ugyan azon esztendőben Nádasdi Ferentz Moys hegye mellett Vintersfeld Burgus vezért lenyakazta, táborát meggyőzte, hadi tár-házát minden tábori készűletével együtt elrablotta, azután Schvaidnitzot és Vratislaviát véres tsata után elfoglalta. Nem külömben 1758-dik esztendőben magát Fridriket Olmitznál Morva Országban Laudon és Siskovits megszalasztották; Hochkirch mellett pedig ugyan azon esztendőben Danu Hadi-vezér által annyira megverettetett, hogy ezen nevezetes Hadi-vezér tíz ezer Burgust küldene öreg

Digitized by Google

apjok után a' más világra. Következendö e tendöben Laudon Dresdánál, Daun pedig M xennál olly nevezetesen győzedelmeskedett hog egyszerre tizen-három ezer Burgust kerítene törbe. Hadik Berlin Várossában a' Királyi l kást két óra alatt elrablotta, és nagy prédá húzván maga után, minden veszedelem nélkül viszsza tért az Austriai táborhoz. Az tsak nem leg-nevezetesebb dolog vólt, hogy Laudon Schvaidnitz Várát 1761-dik esztendöben négy óra alatt való ostrommal megvette, melly villongásoknak véget vetett, a' Hubertoburgi egy-gyesülés. Új ellenkezés támadott ismét 1778-dik esztendöben a' Berlini, és Bétsi Udvar között, mellynek ez vólt az oka: Maximilián Bavériai Választó Hertzeg halála után, a' ki semmi magzatot maga után nem hagyott, ennek tartománnyából M. Theresia némely helységeket elfoglaltt, némellyeket pedig a' Palatinátusi Választó Herczegnek elfoglalni engedett; ezt Fridrik a' Vestphaliai egygyesüléssel ellenkezö dolognak állította, azért írásba tévén ellenvetéseit, azokat M. Theresiához küldé; erre M. Therésia is írással felelt: mellyben Bavériának valamelly részéhez való jussát megmutatta; ezen felelettel nem elégedvén Fridrik, 1778-dik esztendöben *Juliusnak* 5-dik napján bétsap Tseh Országba, a' kik ellen készszen vóltak M. Therésiának a' népei is, melly tábori erö Magyar Országból huszon-egy ezerrel szaporodott: de elöbb, hogy sem Vezéreinknek hadi erejek megmutatására alkalmatosság nyújtatott vólna, a' két Udvar között egygyesség köttetett 1779-dik esztendöben Teschénben *Mártziusnak* 13-dik napján, melly egygyesülésben M. Therésiának engedtettek következendö kerületek, tudniillik: Vildshut, Bran-

Digitized by Google

nau, Maurkirchen, Freyburg, Mattigkoffen, Ried, Scharding, és általlyában Bavariának azon egész része, melly a' Duna, Onasus, és Juvan vizek között vagyon.

§. 3.

A' Polgári alkotványt (Statum civilem) virágzó állapotba helyhezteti Mária Therésia az Országban.

Melly nagy bóldogság érdeklette N. Magyar Hazánkat M. Therésia idejében, még azoknál is, a' kik ezen Felséges Asszonytól hozott bölts parantsolatokat nem olvasták, tulajdon tapasztalásból esméretes. Országunkban a' Vármegyéknek számát (hogy Galitziáról és Lodomeriáról, mellyről II-dik András idejében szollottam, emlékezetet ne tegyek,) négygyel megszaporította: elsöben is azon Tartományt, melly Karniolia, és Károly útja között vagyon rekesztve, a' Kolapis vizétöl egész a' Velentzei tengerig, a' Magyar Korona árnyéka alá tette, és azt Severén Vármegyének nevezte, melly újonnan állított Vármegyének elsö Fö Ispánnyává, és az egész Fiúme-béli Kerületnek Fö igazgatójává Majlath József Urat tette 1777-dik esztendöben. Nem külömben 1779-dik esztendöben a' Temesi Banátust három Vármegyékre, úgymint Temes, Torontal, és Kraszno Vármegyére felosztotta, Temes Vármegyének elsö Fö Ispánjává rendeltetett G. Nitzky Kristóf 1780-dik esztendöben. Kraszno Vármegyének Fö Ispánságával elsöben tiszteltetett meg Hallerköi Gröf Haller József, és az most említett esztendöben Lugoson azon Méltóságba béiktattatott. Azon esztendöben G. Györi Ferentz Torontál Vár-

Digitized by Google

megyének Fő Ispánságát kezdette. Napkelet felöl is nagy darab tartomány tsúszott minden vérontás nélkül Magyar Ország mellé: által engedték tudniillik a' Törökök Moldaviának Bukovina nevezetű Tartománnyát 1778-dik esztendőben, melly Tartománynak hoszsza huszon-két, szélessége pedig tizen-hat Német mért-föld. (*d*) Azzal is nem kevésé terjesztette a' Magyar Nemzetnek betsit M. Therésia, hogy ezen Nemzetből 120 test-őrzőket választana, a' kiknek hívségére maga Felséges szemellyét, és legkedvesebb Királyi magzátjait bízni bátorkodott. Ezen test-őrző Magyar Sereg, vagy is úgy neveztetett Magyar Gárda 1740-dik esztendőben állítatott fel, melly Nemes Seregnek Kapitányságára leg-elsöben Gróf Pálfi Leopold választatott, melly Méltóság 1764-dik esztendőben azon Karba tétetett, mellyben az Ország Bárói vannak.

(*d*) Ezen Bukovina nevezetű Tartományt ő Felsége nevével B. Splényi Gábor Fő Strása Mester vette által a' Töröktől 1778-dik esztendőben Octóbernek 12 dik napján, és ő Felsége részére a' népet feleskűdtette Czernovetz Városában. Bukovinának kilentz falujában Magyarok laknak, a' többi helységekben pedig Oláhok, Zsidók, és Törökök.

§. 4.

Nem különben az Egyházi dolgokban is bölts rendeléseket teszen.

Nem tsak a' Polgári társaságnak bóldog állapotját és bátorságát, hanem az Isteni tiszteletnek elő-mozdítását is, az Egyházi dolgok eránt tett bölts rendeléseivel nagyon gyarapította M. Therésia; látta tudniillik ezen Felséges Asszony, hogy sok Püspök Megyék (*Diaeceses*) olly tágasok volnának, mind a' Plébániáknak,

Digitized by Google

nd pedig azokban lévő lelkeknek ſzámára
zve, hogy több Fő Páſztoroknak gondvise-
ét kivánnák, 1777-dik eſztendőben hét új
spökségeket állított fel a' Magyar Koronának
rtománnyaiban, ötöt ugyan a' Deák, kettőt
dig a' Görög ſzertartást követő Római Kato-
usoknak. Az első öt Püspökségek rendeltet-
t következendő helyeken, úgymint Beſztertze
nyán, a' hol első Püspöknek tétetett G. Berch-
d Ferentz. Rosnón első Püspöknek neveztet
t Galgótzi János, mivel pedig Méltóságának
kezdése előtt meghalt, ennek helyét foglalta
G. Révai Antal; Szombathelyen, melly Püs-
kség Szili Jánosnak adatott. Sepesen, a' hol
ő Püspökségnek igazgatását Szalbek Károly
tte fel. Székes-Fejérváratt, melly Püspöksé-
t nyerte el leg-elsőben Séllei Nagy Ignátz,
nek halála után pedig Milassin Miklós. (e)
Görög rendtartást követő Katolikusoknak pe-
g Nagy Váradra, és Kőrösre adatott Uj Püs-
k: ezt nyerte el Boskovits Basilius, amazt
dig Dragosy Moyses. Ezen fellyül a' Mun-
tsi Görög rend-tartás ſzerént való Püspöknek
vedelmét is jól megtóldotta ezen kegyes Ki-
lynénk. Ugyan ezen Felséges Aſzſzonynak
ndoskodásából (mellyben Barkótzi Ferentz
on időbéli Eſztergomi Érsek vólt az indító:)
Uj-kereſztények (*Anabaptisták*) a' kik Po-
ony Vármegyében Levárd tájékát igen ellep-
k vala, a' Római Anyaſzentegyház rend-tar-
sának felvételére némellyek kegyességgel, né-
ellyek pedig keményebb eſzközökkel vezet-
ttek. A' Klastromban élő Szerzetesekre is ki-
jede Felséges Aſzſzonyunknak gondoskodá-
, a' ki, hogy a' Szerzetes életet felválaló gyen-
itéletű ifjaknak magok meggondolatlanságát
gorvosolja 1775-dik eſztendőben kegyesen pa-

Digitized by Google

rantsolni méltóztatott, hogy senki a' Klastrom falak közzé ne esküdjön, minekelőtte életének huszon-negyedik esztendejét betöltvén magá meggondolására elegendő ideje, és okosságá légyen.

(e) Milassin Miklós Sz. Ferentz Szerzetébő vétetett fel a' Püspöki Méltóságra, minekutánn a' tábori nép mellett sok esztendőkig tartó lelk szolgálatjában tökéletes életének, 's jeles bőltses ségének tagadhatatlan jeleit adta vólna, mellyt tulajdon tapasztalásából is bizonyos lévén am Nagy lelkű Fejedelem II-dik József, a' ki mé az alá-való köntösbe is megtudta betsülni az e költsöt, és tudományt, ezen nagy érdemű Férfi a' Fejérvári Püspökségre Nagy Ignátz halála utá emelte, semmit nem halgatván azoknak ellen-szö lására, a' kik a' köntösét tekintik inkább az em bernek, mint sem az alább-való köntösbe elre tett nagy Lelkét.

§. 5.

E' végre a' tudományokat jobb Karba teszi.

Tudta azt jól Felséges Asszonyunk, hog mind a' Polgári, mind pedig az Egyházi dol gok a' tudományok által gyámolítatnak; e' vég re a' tudományokat jobb lábra állította Orszá gunkban: nevezetesen a' Nagy Szombati Tudo mányok' Mindenségét (*Universitást*) tökéllete sebb állapotra hozta, midőn parantsolta, hog az ott lévő Oskolákban az Orvosi tudomány i tanítatnék. Az egyébb tanúlmányokat is rith tulajdonságú 's bőltsességű Tanítókra minde köntös válogatás nélkül bízta. Ezen Király Tudományoknak Mindensége M. Therésiána parantsolatjából 1777-dik esztendőben Budán által-vitetett. Vajha annyiszor tett tudomány béli változtatások ezen Felséges Asszonyna leg-jobb szándékjait ne hátráltatták vólna.

§.

Digitized by Google

§. 6.

Minekutánna Országait, Uralkodó Házát virágzó állapotban látta volna, halandó életének végét éri.

Mária Therésia minekutánna 40 esztendeig kormányozta volna Országait, hosszas, de nem unalmas Országlásának életével együtt szerentsés végét érte 1780-dik esztendőben Novembernek 29-dik napján, midőn már az előtt 1765-dik esztendőben Felséges Férjét Ferentz Császárt az örökké-valóságra által-botsájtotta volna, a' kitől 5 férjfi, és 10 leány magzatokat nemze, férjfi magzatjai voltak: *Jósef*, a' kire az Országlás szállott. *Károly*, a' ki ifjú korában meghólt. *Leopold*, előbb Hetruriának Fejedelme, és József halála után Romai Császár, 's Magyar Király. *Ferdinánd* Mediolánomi Igazgató * *Maximilián* Koloniai Érsek, és Választó Herczeg. * * A' Herczeg Asszonyok közzül, a' kiket Mária Therésia nemzett, voltak: *Erzsébeth*, *M. Anna*, és *M. Carolina*, a' kik gyengébb korokban, *M. Josefa* pedig, és *M. Joánna* idősebb esztendeikben haltak meg. *Mária Kristina* Albert Lengyel Királyi Herczegnek hitvesse lett. *M. Amalia* Ferdinánd Parmai Vezérhez ment vala házas társúl. *M. Carolinát* IV-dik Ferdinánd Nápoli Király vette el. *Mária Antónia* pedig XVI-dik Lajos Franczia Királlyal kerültt egybe * * * *M. Erzsébeth* Herczeg Asszony Apátza forma magános életet élt. Mind ezek mellett az örök emlékezetre méltó, hogy F. M. Therésia Országainak örökösét József Herczeget Gróf Batthyáni Károlynak, a' ki utóbb a' Romai Birodalom Herczegségére emeli Méltóságos Familiáját, nevelésére

Digitized by Google

bízta, melly által megmutatta Felséges Aſzſzonyunk, melly nagy bizodalma légyen a' Magyar Nemzethez.

(*) Minekutánna a' Frantziákkal kezdett ſzerentsétlen háborúnak tüze, mellyröl alább ſzóllani fogunk, egéſz Olaſz Orſzágot ellepte vólna, Ferdinánd Fö Herczeg nem csak Mediolanumtól, hanem egéſz Olaſz Orſzágtól vég bútsút vett. Bétsben telepedett meg, a' hol 1807-dik eſztendöben életét végezte.

(**) Valamint a' Német Birodalomnak egyéb réſzeit a' Frantzia háború felzavarta, úgy a' Kolóniai Válaſztó Herczegség is Frantzia Orſzághoz ragaſztatván nagy változást ſzenvedett, mellyröl alább bövebben fogunk ſzóllani. A' Birodalomnak viſzöntagsági alatt Maximilián Válaſztó Herczegségének 's életének végit érte.

(***) Legſzerentsétlenebb vólt B. E. Mária Theresiának magzati közzül M. Antónia Frantzia Királyné, mert minekutánna Ez Felséges tulajdon ſzeméllyének megalatsoníttatását, minekutánna jó Férjének Lajos Királynak hóhér keze által lett megölettetését látta vólna, maga is néhány hetek múlva a' Párisi nép ſzeme láttára feje vétetvén kegyetlenül más világra küldetett.

II. JÓZSEF.

§. 7.

Kezd Orſzáglani.

A' melly ſzomorúságot okozott az Austriai Ház örökös Tartománnyaiban Mária Therésia halálának híre, ſzinte olly örömet hozott II-dik József Uralkodásának kezdete; senki nem vólt, a' ki Józsefnek bölts, és kegyes kormányozásáról kételkedett vólna. Ez, Felséges Annyának halála után Magyar Orſzágnak minden Vármegyéjében levelet küldött, mellyben igérte,

Digitized by Google

hogy Országunkat, 's abban lévő Rendeket régi törvényes szokásaikban minden változás nélkül megtartándja; igéretét Királyi szavával, mellynél az emberek között semmi szentebb nintsen, petsételte, 's erősítette, a' nélkül, hogy tőle, öszve hivatandó Ország Gyűléséről, 's azt követő koronázásról emlékezetet tett vólna, a' a' mint is kilentz esztendeig tartó Országlása alatt se Ország Gyűlését nem tartott, sem magát meg nem koronáztatta.

§. 8.

Az Országnak külső kormányozását új formába öltözteti.

A' mit régen kivánt vala Nemzetünk, és a' mit az első Ország Gyűlésében kérésekkel is szorgalmaztattak vólna az Ország Rendei, azt József Császár önként adott parantsolattal megelőzte: parantsolta tudniillik 1784-dik esztendőben, hogy mind a' Felséges Hely-tartó Tanáts, és Királyi Kamara Pozsonból, mind pedig a' Királyi és Hét személyes Fő Itélő Tábla Pestről Budára, melly Anya Város Országunknak közepét foglalja, által tétetnék. Ezen rendelése után nem sokára ugyán azon 1784-dik esztendőben parantsolta, hogy az egész Országban lévő Házak, és hajlékok, még a' Földes Uraságoknak, és Ország Nagyjainak Kastéljait sem vévén ki, bizonyos számmal megbéllyegeztessenek, és az egész Országban lévő nép, felírattatván számba vétetnék: mivel pedig által látta, hogy a' Házaknak szokatlan, és talán nehéz következésű béllyegezése zendülést okozhatna az Országban, parantsolta, hogy ezen Számozás minden Vármegyében egy időbe kezdődne el, úgy, hogy ennek végbe vitelén fegy-

Digitized by Google

veres katonák vólnának jelen, a' kik minden eshető zenebonát elnyomnának, vagy arról legalább hírt adnának, azért minden Vármegye mellé rendeltetett egy katona seregetske, melly Assintentz Komandó néven neveztetett. A' házaknak lajstromba vétele (*conscriptioja*) végbe ment az egész Országban minden vér ontás nélkül, történtek még is sok ellen szollások. Ezen conscriptiónak, erőssen ellene állott N. Nitra Vármegye, kiváltképpen annak elfelejthetetlen emlékezetű Fő-Ispánnya Gróf Forgáts Miklós; a' ki azután Hívataljából nyugodalomra tétetett. Azon mozdúlásnak, melly ezen Vármegyében kezdődni látszott, letsendesítésére küldetett Izdentzi Referendarius Úr, és H. Mechlenburg Generális, a' ki a' Ferdinánd gyalog Regementjével bé is szállott Nitra Várossába, és az azt közelítő falukba, úgy, hogy minden háznál több tizez-öt fégyveres embernél vólna (a' mint ezt magam szemeimmel láttam) ezek készen várták a' parantsolatot, mellyet Mechlenburg Generális adandó vala; mivel azonban reménylék ezen N. Vármegyének gondos, és bölts tagjai, hogy még lész ollyan idő, mellyben a' Felség tett rendeléseit megfogja változtatni, engedtek az időnek, ellent nem állottak. Ugyan ezen 1784-dik esztendőben Hazánknak legrégiebb, és legdrágább kintse, tudniillik: a' Magyar Korona Felséges József parantsolatjából Bétsbe vitetett. (*f*) Azonban az egész Országot bizonyos kerületekre, mellyet *Első Könyv. 4-dik Szakasz.* §. 41. *t. betü alatt való fel-jegyzésben* elöl adtam, felosztotta; melly felosztás követte az Ország minden termő, és termékenytelen részeinek felmérése: küldettek tudniillik számtalan tudós, és tudatlan föld-mérők Országunkban, a' kik a' réteket, erdőket, és Szán-

Digitized by Google

tó-földeket kötelekkel, és mérő lántzokkal mint az ürgék befutották. Ugyan ezen Felséges Urunk a' Törvény-Székeknek az igazság gyorsabb szolgáltatására új rendet szabott. Parantsolta ezen fellyül, hogy nem tsak minden Törvény Székeken az itéletnek rende, hanem a' Tudományoknak Hazánk fiaival való közlése is az Iskolákban, mind Német nyelv által menne végbe, úgy, hogy a' kik a' Német nyelvnek elegendő esmeretével nem bírnak, hívatallyokról lemondanának, és, mivel elegendő Tanítók nem találtattak, a' kik a' Német nyelvet helyessen esmérnék, a' Római Katolika Iskolákban sok helyeken más valláson lévő Tanítók rendeltettek; e' mellett senki fizetés nélkül az Oskolákban tanúlás végett bé nem botsáttatott, melly fizetésnek terhe úgy vólt felosztva, hogy a' *Grammatica*, és *Humanitas* Oskolában esztendönként hat forintot, Filosofiába kilentzet, a' Törvény, és Orvos Tudományba tizen-öt forintot fizetnének a' tanúló ifjak, melly pénznek bé szedése az Iskolák Igazgatója mellett vólt, utóbb pedig ő Felségétől a' jobb elöl menetelű tanúlók között felosztatott. Az Universitás aránt azt rendelte, hogy a' Theologia Budáról Pozsonba; Filosofia, Törvény, és Orvos-Tudomány pedig Pestre tétetnének által, úgy, hogy a' ki ez felsőbb Tudományokban Doktori tiszteletet akarna felvenni, az a' Pesti Universitás nevével menne végbe. Utóllyára az a' rendelés tétetett, hogy az egész Magyar, és Horváth-Országi kis-Papság a' Pozsoni, és Pesti Semináriumban neveltetnék., és ugyan tsak ezen két nevezetes helyen vólt a' Theologiának tanúttása. Az is emlékezetet érdemel II-dik Józsefnek rendelései közűl, hogy, minden Templomok bóltozatja alatt lévő temető helyeket

Digitized by Google

(*Gryptákat*) bézáratott, parantsolván, hogy minden kifogás nélkűl minden hólt tetemek a' Helységeken kivűl lévő közönséges helyre temettessenek, melly Atyai gondoskodásával a' levegö égnek könnyen eshető megvesztegetését akarta meggátolni.

(*f*) Magyar Ország Koronáját midőn Áprilisnek 13-dik napján Pozsonyból Bétsbe vitetné II-dik József Cs. Pozsony közűl nagy meny-dörgés, és villámlás támada, sőt az Isten nyila is le ütött Pozsony Várába, mellyből azután némellyek rosz jövendöléseket hoztak, de a' következendö idö megmutatta, hogy nem minden Prófétának szokott bétellyesedni a' jövendö mondása. Azonban ezen elvitt kintse Országunknak hatodik esztendöre kelö vándorlása után, 1790-dik esztendöben Februáriusnak 16-dik napján ismét visszza tért Országunkba, és a' Budai Várba helyheztettetett, mellynek örizetére minden Vármegyékböl Bandériumok állíttattak, melly Bandériumoknak Felséges II-dik Leopold koronáztatása végét szakasztá.

§. 9.

Az Egyházi dolgok külsö elintézésében Királyi hátalmát mutatja.

Eltökéllett szándéka szándéka látszott lenni ezen Felseges Fejedelemnek, hogy vagy minden, vagy leg-alább azon Klastromokat, Tartománnyaiból kiírtsa, a' mellyekben lévö Szerzetesek a' mindennapi imádságon kívűl semmi más szolgálattal a' köz jót nem munkálják: e' végre minden Tartománnyaiban eltörűlte a' Kamadulensisek rend-tartását (*g*) nem külömben a' Paulinusokat, (*h*) Trinitáriusokat, (*i*) Kamillánusokat, (*k*) Sz. Klára Apátzáit, (*l*) Ezen felyűl a' Dominikánusoktól, (*m*) Servitáktól, (*n*) Franciskánusoktól, (*o*) Karmelitáktól (*p*)

Digitized by Google

és más Szerzetesektől, (q) sok Klastromokat elvévén, kegyes Királyi parantsolatjával a' Közjónak haſznára fordította, jóſzágaiknak jövedelmit pedig a' Religió Fundussához ragaſztotta, úgy, hogy azon jövedelemből a' Klastromon kívűl élő vólt Szerzetes tagok is fizettetnének; a' megtartott Szerzeteseknek pedig keményen fejekre parantsolta, hogy ő Felsége Tartományain kívűl lévő Elöl-járókkal semmi ſzövetséget, vagy tőlök függést ne tartanának; hogy egymásért imádkozhatnának, és ezen imádságbeli közösűlésről értekezhetnének, megengedte. Az elrontott Szerzeteseknek jóſzágát nem tartotta magának a' kegyes Felség, hanem azt az újonnan felállítandó Plébániákra fordította; ugyan ezen ſzándékkal minden Apáturságokat, a' mellyek Plébániai terhel öſzve kaptsolva nintsenek, elfogyaſztani, és azoknak jövedelmét a' Religió Fundussába dönteni eltökéllette, illy intézéssel vólt mind azon Egyházi jövedelmek eránt, mellyek lelki ſzolgálat nélkűl lévén *Beneficium simplex* nevezete alatt jönnek. A' meghagyott Szerzetesek Klastromában vólt magános Oskolákat 1782-dik eſztendőben Királyi parantsolatjával bézárta, és hogy minden nevendék Szerzetesek tanúlmányok hallására a' Királyi Universitásban mennének, kegyesen parantsolta, a' kik következendő eſztendőben valamint egy Semináriumban lakván egyenlő nevelést vettek az Egyházi nevendék Papokkal, úgy azokkal hasonló köntösbe is öltöztettek, olly rendeléssel, hogy se ezek, se amazok közűl senkinek a' ſzéntebb Papi Rendet (*Sacros Ordines*) felvenni ſzabad nem vólna, minekelőtte a' Theologiának minden réſzét tapaſztalható elő-menetellel által nem tanúlná. Ezen nevendék Szerzetesek közűl, tanúlmányaik ál-

Digitized by Google

tal végzése után azok tértek vissza a' kő-falak közé, a' kik már előbb ezen falakhoz esküdtek vala, a' többi Egyházi életet választa magának. II-dik József Császárnak Egyházi dolgokat illető parantsolatjai közűl az is emlékezetes, mellyet 1781-dik esztendőben a' Házasságra kelendő személyek eránt hozott vala, a' kikről végezte, hogy ha valamelly törvényes akadály vólna közöttök, ezen akadály alól való felszabadíttásra ne a' Római Sz. Székhez, hanem a' magok tulajdon Püspökéhez folyamodnának, ezeknek pedig kötelességek vólna minden nagyobb fizetés nélkűl Kristustól vett rendes hatalmok szerént illyetén akadályokban tágíttást tenni, (*dispensálni*) melly parantsolatját 1782-dik esztendőben e' képpen változtatta meg, hogy a' III-dik és IV-dik ágról való atyafiak között magok a' Püspökök, dispensálnának, a' közelebb való ágon pedig, ha törvény tágíttás (*Dispensatio*) kivántatnék, a' Római Szekhez szükséges vólna folyamodni, ez mindazonáltal a' Felséges Helytartó Tanátsnak híre nélkűl soha ne történne, azért is semminémű levelet nem vólt szabad Rómában küldeni, melly előbb arra elrendeltt Bíztosoktól el nem olvastatott vólna. Ugyan ezen Felséges Urunk rendelte, hogy az Egyházi Emberek három Királyok napja táján gyakorolni szokott, úgy neveztetett Víz-Keresztet ne járnának. Nem külömben a' Kereszteség szolgáltatásakor fizetést venni tilalmaztattak. Eltiltattak az igen gyakorlásba vett Protzessió járások, úgy még is, hogy a' Sz. Márk napi, Ur-napi, és a' Keresztjáró hétben gyakorolni szokott Protzessiók fent tartatnának. Az Oltári Szentségnek Monstrántziában való kitétele köz-napokon tilalmaztatott, úgy mindazonáltal, hogy közönséges szük-

Digitized by Google

ségre nézve erre engedelmet adni hatalmokban lenne a' Püspököknek. Külömb-féle ruhába felöltöztetett képeket, mellyek miatt sokszor megtsúfítatott inkább, hogy sem nevelkedett az Isteni tisztelet, a' Templomokból félre tétette. Az Augustai és Helvetica Vallást követő Atyánkfiainak, nem külömben a' nem eggyesült Görögöknek 1781-dik esztendőben Religiobéli türedelmet engedett, mellynek ez a' rövid foglalatja: I. Hogy minden helyen a' Magyar-Korona' alatt lévő Tartományokban, a' hol száz Familia találtatik, szabad légyen nekik, ha elégséges értékek vagyon, Templomot, de Torony, harangok, és útszára szolgáló ajtó nélkül tsináltatni, és ott Prédikátort, -'s Mestert tartani. II. Ezen szabadság Horváth, Tót, és Dalmátzia Országokra is kiterjedjen. III. Hogy a' Hívatalokra minden Vallásbeli tekintet nélkül érdemek szerént emeltessenek. IV. Hogy a' R. Katolikusok esküvése módjára, vagy azoknak más tzeremóniájokra ne kénszeríttessenek. V. A' házasság eránt rendeltetett, hogy ha a' férjfi Római Katolikus, az Asszony pedig más Vallásbéli, mind a' két nemen lévő magzatok Katolikusok legyenek; ha az Asszony R. Katolika, a' férjfi pedig más vallást követő, mindenik a' maga nemén lévő magzatot a' maga Vallása szerént nevelheti. VI. Hogy a' R. Katolikus Papok az Helvetica, vagy Augustai Valláson lévő betegekhez hívás nelkűl ne menjenek; midőn kívánná azonban a' beteg, azokhoz való meneteltől meg ne gátoltassanak. VII. Hogy a' R. Katolikus Papok valamelly alkalmatlanságot ne okozzanak azon bábáknak, a' kik más Valláson lévén, a' magok Vallásán lévő szüléknek gyermekeit megkeresztelik. VIII. Engedelem adatik az elromlott Templomoknak

Digitized by Google

megújjíttására; a' Földes Uraságoknak is megengedtetik, hogy a' magános imádkozó házaikban, más, azon Valláson lévö embereket Vallásbeli gyakorlásokra béereſzthessenek. IX. A' Római Katolikus Püspökök magok Megyéjeknek látogatásakor a' Prédikátoroknak tenni ſzokott kérdésektöl felſzabadíttatnak. X. Eddig vólt Filiálisok az Augusta és Helvetica Vallást követöknek meghagyattatnak. XI. Senkit azon tekintet alatt, hogy más Valláson vagyon, büntetéssel illetni ſzabad ne légyen.

(*g*) Ezen Szerzetnek, midön elrontatott, három Klastroma vólt Magyar Orſzágban, tudniillik Lanzérott, Zoborba Nitra mellett, és Majkon.

(*h*) A' Paulinusok Szerzetének vólt Klastromai közül azokat jegyzem fel, mellyeket elrontásokkor Magyar Orſzágban bírtak, vóltak pedig a' következendök, úgymint elsöben is a' nagyobb Klastromaik: Mária Thálba, Pozsony Vármegyében; Pesten, azon nevezetü Vármegyében; Pétsen, Baranya Vármegyében; Wandorfon, Sopron Vármegyében; Nostriba, Hont Vármegyében; Sajó-Ládon, Borsod Vármegyében; Elefánton, Nitra Vármegyében; Sassénba, Nitra Vármegyében; Újhelyen, Zemplén Vármegyében; Pápán, Veſzprém Vármegyében; kisebb Klastromaik vóltak: Családon, Bárs Vármegyében; Trebestyén, Zemplén Vármegyében; Varanón, Zemplén Vármegyében; Nagy Váradon, Bihar Vármegyében; Fejérvárott, azon nevezetü Vármegyében; Késmárkon, Sepes Vármegyében; Diós-Györött, Borsod Vármegyében; Szakóltzán, Nitra Vármegyében; Nagy Szombatba, Pozson Vármegyében; Nisideren, Mosony Vármegyében; Tüskevárat, Veſzprém Vármegyében. Rezidentziái pedig vóltak Szathmárott, azon Vármegyében; Sz. Kúton, Baranya Vármegyében, Hunſzdorfon, Sepes Vármegyében; Atsán, Fejér Vármegyében; Motsárott, Ung Vármegyében; Ilonán, Szala Vármegyében. Vólt ezen fellyül három Házok Erdélyben, a' hol Apostolkodtak, Töviseu tudniillik, Ilafalván, és Tordán.

Digitized by Google

(*i*) A' Trinitáriusoknak is tsak egyedül Magyar Országban bírt Klastromait nevezem meg, vóltak pedig a' következendök, úgymint: Sáros Patakon, Zemplén Vármegyében; Illavián Trentsén Vármegyében; Pozsonban, és Nagy-Szombatban, Pozson Vármegyében; Rév-Komáromban, azon Vármegyében; Egerben, Heves Vármegyében; Budán, Pillis Vármegyében; Erdélyben pedig Károly Várat: más Országban lévő Klastromaikról nem emlékezem.

(*k*) Ezeknek tsak egy helyen vólt Klastromok Magyar Országban, tudniillik Györ Városának majorjaiban.

(*l*) *Klarissa* Apátzák ezen négy helyeken laktak, Pozsonban tudniillik, Nagy Szombatban, Pesten és Budán.

(*m*) A' Dominikánus Szerzetnek Klastromai közül a' Pesti, Vátzi, és Létsi üresíttetett ki Felséges József parantsolatjából.

(*n*) A' Serviták Szerzete három lakó helyet vesztett vala el Magyar Országban: Loréttomba tudniillik, és Stótzingen Sopron Vármegyében; és Váton Vas Vármegyében.

(*o*) A' Sz. Ferentz Szerzete valamint leginkább eltenyészet Magyar Országban, úgy leg-több Klastromokat bír: a' Szerzet mind addig ugyan még fent áll, sok Klastromokból mindazonáltal kiparantsoltatott. Elsöben is ugyan az úgy nevezetett *Idvezítönk Provintziája* következendö Klastromokat vesztett el Magyar Országban, úgymint; Léván, Bars Vármegyében; Urbitzen, Liptó Vármegyében; Kassán, Abaújvármegyében; Homonnán, Zemplén Vármegyében; Szendrön, Borsod Vármegyében; Nagy Váradon, Bihar Vármegyében; Debretzenbe, ugyan ezt is Bihar Vármegyében. A' Boldog Aszszony Provintziája elvesztette a' Budai Klastromot, Pilis Vármegyében; Esztergomba, a' Víz-városit, Esztergom Vármegyében; a' Sz. Katalinait és Sz. Antalit, Pozsony Vármegyében; Györit, ugyan azon Vármegyében; Soproni, Sopron Vármegyében; Keszthelyit, Szala Vármegyében; Mesztegnyeit, Somogy Vármegyében; Kis-mártonit, melly a' Kalvária hegyen volt,

Digitized by Google

Sopron Vármegyében. A' Sz. Kapisztrán Provi tziájától következendők vétettek el, úgymint: Tá nán, Telna Vármegyében; Zomboron, Báts Vá megyében; Temesváratt, Temes Vármegyébe, B dán pedig ő Felségének kegyes rendeléséből, Augustiniánusoktól elvett Klastromban költöz által a' magokéból. Vóltak ezen fellyül nékik Kla tromaik a' Magyar Korona alatt, mellyek től elvétettek, Péter-Váradon, Eszéken, Brodán, Gr diskán, és Posegán. A' Sz. László Provintzi ezen Klastromokból hordozkodott ki, tudniillik Ormosdi, Remetitzi, Zágrábi, (ahol a' Kaputzi nusok hajlékába hordozkodtak) és Gyndeni Kla tromból: a' három elsö Horváth Országban, ezen utólsó pedig nem messze Pétstöl Baranya Vár megyében vagyon.

(p) A' Karmelitáknak csak egy Klastroma, a' Budai tudniillik fordítatott a' Köz-jóra Felséges II-dik József Császár parantsolatjából.

(q) Az elöl számlált Klastromokon kivül vannak még többek is, mellyekböl Felséges parantsolat által kiszóllíttattak a' Szerzetes Atyák, úgymint a' Csornai, és Türjei, mellyek a' Premonstratensis Szerzetnek birtokában vóltanak, de mivel ezeken kivül sokakról bizonyos tudósíttást nem vehettem, azoknak megnevezését szükségesnek lenni nem állítottam.

§. 10.

Hogy az Egyházi dolgokat illető tett rendelések eránt közelebbröl értekezhessen VI-dik Pius Szentséges Pápa II-dik József Császárral, Rómából Bétsbe jön.

Vóltak talán olly terhes dolgai a' Római Széknek II-dik József Felséges Urunkal, mellyekröl toll-által nehéz lett vólna végzést tenni, eltökéllé tehát magában VI-dik Pius Szentséges Pápa, hogy a' Bétsi Udvart személlye szerént meglátogatja, a' mint is ezt véghez vitte,

Digitized by Google

dön *Mártziusnak* 22-dik napján 1782-dik esz-
ndőben Bétsbe érkezett, a' hol egy egész Holna-
ot töltvén, *Áprilisnek* 22-dik napjáig mulatott.
étsbe jövetelekor maga a' Királyi Felség Né-
et Ujhelig eleibe ment, és azt nagy tiszteletel
Bétsbe vezetvén maga Királyi palotájába
endéglette, holott ez, a' mint már előbb le-
el által kinyilatkoztatta, az Apostoli Követnek
izában akara szállani. Mit végzett légyen a'
zentséges Atya József Császárral, az Házasság
kadáljaiban kérendő törvény tágíttások eránt
tt némelly végzéseket kivévén, mindenek mos-
ınság is titokkal fedezve vannak.

§. 11.

A' Török Udvar ellen II-dik József háborúságot indít.

Hogy a' Török ellen II-dik József fegyvert
ántana, valamint ezt az Országgal Felséges
Urunk nem közlötte, úgy senki valóságos okát
ezen ütközetnek meg nem esmérhette. Ha mind-
ınzonáltal szabad az igazságot vélekedéssel nyo-
nozni, gondolhatjuk, hogy ezen háborúnak ta-
án illy formán lehetett a' kezdete: Midőn 1787-
lik esztendőben II-dik József Császár II-dik Ka-
talin Muszka Császárnéval Krimiában útazna,
hogy ezen két Fejedelem útazását bátorságossá
tegye, száz hatvan ezerből álló hadi sereget küld-
de előre Krimiában: nem történhetett ez olly
titkon, hogy azontól a' Konstántzinápolyi Ud-
varnak hírévé nem lenne, a' ki ezen rendelésé-
ből az Orosz Udvarnak semmi jót nem jövendőlvén,
elvégezte vala, hogy azon Udvarhoz való el-
lenkező szándékát minden tsavargás nélkül ki-
jelenti: noszsza tehát a' Diván *Julius* Holnap-
nak 15-dik napján 1787-dik esztendőben szemre

hívatja Bulgakov Orosz Követet, és nyilvá kijelenti néki, hogy a' Hatalmas Szultán min azon Tartományokat viszsza kivánja, valame lyeket 12 esztendötöl fogva az Orosz Udvar foglala; ezeket ha viszsza-adnák, megmaradh a' két Udvar között a' tsendes szomszédság, pedig a' fényes portának ezen kivánságával lenkezne a' Pétervári Udvar, erröl 35 nap alatt a' Diván tudósíttást várna. Az Orosz K vet rövidnek itélvén válasz-adásra a' szabott idö mentette magát, hogy az ö Fejedelmétöl ez dologban olly kevés idö alatt feleletet nem v hetne; nem engesztelhette meg mindazonál a' Divánnak, leginkább pedig Jussuf Basa Nag Vezérnek, és Solimán Reis Effendinek hev indúlatját, a' kik az elöbb kiszabott 35 napo nak elfolyását sem várván Bulgakovot *Augu tusnak* 15-dik napján a' Divánba hívták, és a elöbb tett kérdésre egyenes felelelet kérnek val töle, a' ki midön erre adandó feleletet az Oro Udvarra idézné, a' hét tornyú Várba rekes tetett, és Abdúl Hamid Török Császár para tsolatjából a' Mahomet Zászlója, melly a' T rököknél háborúságnak jele, kitétetett; meg kérdette azután a' Diván minden Europai Köv teket, valakik Konstántzinápolyban vóltak, h akarnának-é ezen hadban valamelly részröl s gítséget adni, vagy a' Konstántzinápolyi, vag pedig a' Pétervári Udvarnak? mindnyájan egy nesen kimondották, hogy egyik részröl sem aka nának segítséggel, vagy ellenkezéssel lenni egyedül Báró Herbert, József Császárnak Kö vetje kért vala idöt a' feleletre, a' ki azutá értekezvén a' maga Fejedelmével *Septembern* 14-dik napján illy feleletet adott bé a' Diván nak, hogy, mivel József Császár II-dik Kata linnak frigyes társa vólna, elmúlhatatlan köte

Digitized by Google

ességének esmérné lenni őtet segítteni; mellyre
z is illesztette II-dik Józsefet, hogy nem jó
szívvel nézte a' Magyar Koronának jussához tar-
ozandó egynéhány Országokat még most is a'
ódvilág árnyékában lenni: akarta tehát József
int társát II-dik Katalint segítteni; mind pe-
ig a' Magyar Koronának örökéből a' Törö-
öt kiküszöbölni: és ez vólt a' jelenvaló Török
áborúnak indíttó oka. Megtette ugyan a' Bétsi
Udvar a' készületeket, de a' szomszédság bizo-
yos felbontásáról való szándékát még egyene-
en ki nem mondotta, mivel reménlé vala,
ogy az Orosz, és Török Udvar között eshető
ékességben közben járó lehet: haszontalan vólt
józsef Császárnak várakozása, Reis Effendi ál-
al tehát béadja B. Herbert a' Divánba a' Bétsi
Udvarnak háborút jelentő írását *Mártziusnak*
-dik napján 1788-dik esztendőben; az alatt
edig minden Hadi-készületek Magyar, Erdély,
Horváth, és Galitzia-Országban elrendeltettek.
Tergesztomtól fogva egész Khotzimig *Kordon*
onatott; több tagokból, és több helyeken álló
Táborunk mind annyi Hadi-Vezéreknek kormá-
yozására bízattatott. A' leg-főbb tagját Tábo-
unknak, melly Szerémbe (*Sirmium*) feküdt,
ascy igazgatta Jó'sef Császárral együtt; a' Bá-
átban lévőt Vartensleben vezérlette: Tóth-Or-
zágit Mitrovszky; Horváth-Országit De-Vins;
rdély-Országit Fábris; a' Galitziait pedig H.
oburg. Hadi-Vezéreink közzül első vólt, a'
i a' Mars piatzára kiállott, De-Vins, a' ki Dres-
iki Várát szerentsésen elfoglalta 1788-ban, ugyan
zon esztendőben maga Jó'sef Császár Szabats
Várát ostrommal békerítette, és hatalma alá hódí-
otta; a' hol emlékezetre méltó dolgot követett
l H. Eszterházy Miklós gyalog Seregének Tá-
ori Káplánja P. Basilius Sz. Ferentz' rendtartá-

Digitized by Google

sán lévő Szerzetes Pap, a' ki ezen Várnak ostromakor leg-először hágott fel a' bástyára, és ott nem tsak bátorította lelki gondviselése alatt lévő Vitéz Katonáit, hanem mintha lelki Atyából hirtelen Hadi-Vezérré változott vólna, példájával is megmutatta, miképp' kellessék a' Törökök' nyakán karddal eret vágni. Ezen nagy tiszteletű tábori Káplánt Felséges II. Jó'sef Király kegyelmével, 's arany-lántzal ajándékozta meg. Ha tovább is úgy szolgált vólna a' szerentsé. mind kezdette, kevés idő alatt nagyra mehetett vólna Jó'sef Császárnak Tábora, de egyik szerentsétlenség a' másikat követte; mert Horváth-Országban Herczeg Lichenstein Károly Dubitza Vára ellen küldetvén, azt ostrommal bekerítette, midőn azonban a' *Banyalúkai* Beglerbég tizenkét-ezer Bosnyákokat hozott vólna a' megszállottaknak segítségekre, úgy felzavartatott H. Lichensteinnak Tábora, hogy maga a' Hadi-Vezér is azt nézné merre vólna tágabb út a' szaladásra: az vólt Lichensteinnak nagy szerentséje, hogy a' Grevén Regementbeli Huszárok férfi módon viselték magokat, másképp' maga is eleven fejjel került vólna az ellenség' kezébe. Midőn az éjtszakai setétség befedezte Táborunkat, Katonáink viszsza vezettettek az Una vizén, és a' közel lévő hegyeken sátoroza, a' hol gondolta, hogy az ellenségnek nem lészen keze' ügyébe. Herczeg Lictenstein szomorúságában-é, vagy szégyenletében megbetegedvén, Bétsbe vitette magát, a' hol nem sokára örökre behunyta szemét. Hasonló, sőt sokkal nagyobb szerentsétlenségben forgott a' Banátusban lévő nagy Táborunk, ugyan azon esztendőben, midőn t. i. nem is vélte vólna Felséges Jó'sef Császár; hogy az ellenségtől kellene félni, tsalt vet Jusuf Basa Nagy-Vezér és betsapván a' Banátusba, Karansebesnél setét

éjtszaki

Digitized by Google

éjtſzaka megtámadván Hadi-Seregünket, azt olly félelembe hozta, hogy ezek leöldösvén marháikat, felgyújtván Élés-házaikat, egéſz Lugosig ſzaladtak; a' vólt leg-fájdalmasabb, hogy vitéz Katonáink az éjtſzakai setétségben egymást nem esmérvén, midőn egyik réſzen menő Katonáink a' másik réſzen ſzaladókat ellenségeknek vélték, az egymás ellen való ſzöryű tüzeléssel nagyobb kárt tettek magokban, hogy sem az ellenség; akkor vették éſzre a' hibát, midőn már sok erős Vitézeink egymáson halomban feküdtek. Azt lehetett gondolni, hogy Jusuf Basa a' Bánátusban téli ſzállásról fog gondolkodni; de ez minekutánna megbetsülhetetlen károkat tett vólna, Táborát viſzſza vezette Szerviába; ezt talán el nem követte vólna, de mivel a' Dunán innét semmi erősséget nem bír vala, a' hol télen menedék helyet találhatna, bátrabb helyre hordozkodott, melly tselekedetéért letétetvén a' Nagy-Vezérségről, helyébe Kudsuk-Hassan Basa emeltetett azon Hívatalra. Leküldetett azonban Bétsből ama' nagy tapaſztalású, 's nem kissebb ſzerentséjű Hadi-Vezér Gedeon Laudon, hogy a' Horváth-Orſzágban lévő Tábort okossága ſzerént igazgatná. Ez leg-előſzör is Dubitza Várát foglalta el; onnét Novi Várának ostromához kezdett, mellyből *Octobernek* 4-dik napján kiűzte a' Törököket. Ezen Várban találtatott 69 ágyú, kétſzáz mázsa puskapor, ſzám nélkül való ágyú-golyóbisok, négy-ezer mérő köles-kása, három-ezer ſzáz-harmintzkét mérő gabona, és más éleményre való holmi. Moldva-Orſzág' ſzélén fekvő Táborunk is emberűl viselte magát Herczeg Kóburgnak, és Soltikov Oroſz Hadi-Vezérnek igazgatása alatt, a' hol Khotzim, és Jassi Vára elfaglaltatott, midőn előbb B. Serény Erdődi Regementjéből való Huſzár Kapitány,

Digitized by Google

Moldva-Orſzágnak Herczegét Ipsilandit elfogta vólna, a' kinek helyébe Moldvai Herczeggé Majoletti tétetett. Jassi és Khotzimnál való tsatában leg-inkább kimutatták vitézségeket Báró Splényi Gábor Hadi-Vezér; Fábry, Méſzáros, Karajtzai, és Kép-író Obersterek; Nemes, és Blaskovits Kapitányok. Sokkal inkább nevekedett réſzünkről a' ſzerentse, mellynek ezközlői vóltak B. Gedeon Laudon, és H. Josiás Koburg: ez ugyan előſzör is Foksánnál a' Putna vizének partján fekvő Török tábort, melly harmintzezer válogatott fegyveresekből állott, meg akarván támadni, Szuvarov Oroſz Hadi-Vezért hívá segítségül, a' ki Koburgnak gondolatját megelőző sietséggel elérkezett, és úgy öſzve-kaptsolt erővel reá ütöttek a' Törökre, és minden Hadi-kéſzületeit elvévén, azokat, a' kik a' Sámuel nevezetű Klastromba rekeſzkedtek, együl egyig leaprították, a' többit pedig réſz ſzerént Rivnik, réſz ſzerént pedig Brailov felé ſzalaſztották. Ugyan ezen Hadi-Vezér az említett Szuvarov Oroſz Generálissal együtt *Septembernek* 22-dik napján 1789-ben Martinestie mellett a' Rivnik vizén túl Oláh-Orſzágban Kudtsuk Hassan Basa Nagy-Vezért, a' ki ſzáz-ezer emberrel fegyverben állott vala, és Mavreni Oláh-Orſzági Vajdát olly ſzorongatásba ejtette, hogy hét-ezer embernek elveſztése után gyalázatos ſzaladásra eredne a' Török sereg, holott azon temérdek Nép ellen a' mi réſzünkről tsak 25 ezeren vólnának vala fegyverben: igaz, hogy a' Nagy-Vezér is, mintha jó-akarónk lett vólna, segítette fogyaſztani a' Török tábort; mert midőn látná, hogy kétségbe eső Katonáinak az inába ſzállott vólna minden ereje, és bátorsága, hogy a' ſzaladástól őket megtartóztassa, ellenek ſzegeztette az ágyúkat, és mintha ellenségei lettek

Digitized by Google

ólna, úgy tüzelt reájok; de így sem állíthatta
eg őket, azokat kivévén, a' kikből mi helyet-
nk örökre kilőtte a' lelket: maga is tehát Fő-
ezér léttére a' köz-néptől vett példát, és arra
aladott, a' merre kevesebb Magyar Huszárt
tott; az egész tábori készület pedig minden
ársze kerekkel együtt a' mi Katonáinknak prédá-
vá lett. Nagyon segítette ezen győzedelem
audonnak eltökélléseit Belgrád Várának meg-
ételében, a' ki elfoglalván előbb Török Gradis-
át, vagy más néven Berhir Várát, Belgrádnak
lait akará megkörnyékezni, mellyet annál ke-
esebb akadállyal végbe-vihetett, mennél gyen-
ébb lett az ellene álló Török seregnek ereje
' segítségül jött Nagy-Vezérnek meggyőzette-
ése által. Bekerítvén tehát Nándor-Fejérvárt
audon, *Septembernek* 29-dik napján, négy részre
sztott Hadi-sereget küldött egyszerre a' külső
'áros ellen, hogy azt négy külömböző helye-
en egyszerre támadnák meg; a' kik vérontó erő-
zak után a' Bodoni, és Duna-Raput elfoglalván,
' külső Várba berohantak: olly szörnyen kez-
lett azután tüzeltetni Laudon Belgrád Vára el-
en, hogy ennek Fő Kormányozója Osmán Basa
átván a' Vár megtartásának lehetetlenségét, mi-
ielőtt ána bizonyság-levelet vett volna minden
latta lévő Tisztektől, hogy hivatalát minde-
iekben betellyesítette, *Octobernek* 6-dik napján
Követeket küldött Laudonhoz, a' kik 15 napig
artó fegyver-szünést kérnének, olly hozzá-adás-
sal, hogy ha addig semmi segísége nem jönne,
bizonyosan feladná a' Várat; Laudon nem en-
gede többet hat óránál, melly idő alatt a' tü-
zelő Hadi almányokat (machinas) megigazít-
tatta: hat órának eltelése után Osmán Basa há-
rom fő Török Tisztet küldé le Laudon' tábo-
rába, a' kikkel úgy egyezett meg Laudon, hogy

Digitized by Google

a' Vár minden benne lévő fegyverekkel, és a' Dunán lévő hajókkal együtt, egy ſzóval, minden, a' mi a' Török Csáſzáré vólt, Laudonnak által-adassék; a' benne lévő Katonaságnak pedig, és az ott lévő lakosoknak ſzabad légyen abból kiköltözni; a' benne lévő Népnek, melly 25 ezer főből állott, Orsováig váló elvitelre elegendő hajók rendeltessenek. Által-adatott Belgrád Vára Oktobernek 8-dik napján; mellyben háromſzáz-ötven-egy ágyú, hat-ezer mázsa puskapor, sok ezer külömbféle golyóbisok, és sok időre való eleség találtatott; a' Hadi Kints-Tár azonban egéſz fenékig ki vólt kotorva, úgyhogy abban egy fillért érő pénz sem találtatott. Ezen győzhetetlen erősségnek megvételét hallván a' Szemendriai Törökök, magok küldöttek Követeket Laudonhoz, a' kik által azon Várat által-adták néki, esedezvén, hogy a' benne lévőknek ſzabad elmenetel engedtetnék. Ugyan azon eſztendőnek vége felé, Novembernek 9-dik napján Potemkin Oroſz Hadi-Vezér Bender Várából tizen-nyóltz ezer veres tsalmásokat üzött vala ki; háromſzáz ágyút, és harmintz-ezer mázsa puskaport talált a' Várban; ez vólt az utolsó győzedelem, mellyel Jó'sef Csáſzár még életben lévén magát vígaſztalhatta. Utóbb azután 1790-dik eſztendőben *Aprilisnek* 17-dik napján Laudon Hadi-Vezér Orsova Várát elfoglalta, melly viadal után Laudon Bétsbe menvén, nem soká örökre elnyúgodott. Az Oroſz sereg azonban Decembernek 22-dik napján ama' roppant Ismael Várát ſzörnyű vérontás által elfoglalta.

Digitized by Google

§. 12.

Életét 's Uralkodását végzi.

Nem soká örülhetett II. Jó'sef Csáſzár Belgrád Vára megvételének; mert a' táborból Bétsbe viſzſza térvén, lankadó testének nagyobb, és nagyobb erőtlenségét érzette: figyelmetesebben kezde akkor gondolkodni a' Magyaroknak ezen Hadban tapaſztalt, 's jutalmat érdemlő hívségekről; eltökéllé azért magában, hogy Magyarorſzágban az új kormányozásnak módját az előbbeni lábra, a' mennyire azt a' Köz-jóval egyeztetni lehet, viſzſza állítja: e' végre rendeléseket tett, hogy régi Felséges Eleinek esküvése által megerősíttetett ſzabadsága Nemzetünknek viſzſza adassék; azért is az eddig tett rendeléseit, mellyekkel Nemzetünket megsértetettnek lenni gondolta, viſzſza húzta, ezen három tzikkelyt feltartván a' jövendő Orſzág' Gyülésére. I. Mellyek az Augusta és Helvetika Valláson lévő Hazánkfiainak ſzabadságát illetik. II. Mellyek a' Religio' dolgát határozzák. III. Mellyek a' jobbágyok' ſzabad kiköltözését megengedik. Talán az is nagy okot adott Felséges Urunknak előbbeni rendeléseinek megmásolására, hogy minden Vármegyékből keserves és kemény panaſzolkodásokkal tellyes levelek' mentek a' Királyi Felség eleibe; sőt az egéſz Orſzágban lévő Vármegyék a' Felségesebb helyre küldött leveleiknek párját egymással közlötték, és mintegy mozdulásban látſzott lenni az egéſz Orſzág: egyéb tzikkelyek között, mellyek eránt belső illetődéseket írásaikkal minden Vármegyék jelentették, ezek vóltak nevezetesebbek: I. Hogy mind az Oskolákban, mind az Orſzágban lévő Fő, és alatsonyabb ítélő Táblákon (*Dicaster in okon*) a' Német-nyelv erőſzakosan behozatta tott. II.

Digitized by Google

Hogy kilentz esztendeig tartó Országlása alat Fels. Jó'sef Császárnak, Ország' Gyűlése nem tartatott. III. Hogy Hazánk' Törvénye ellen Kerületbéli Királyi Biztosok rendeltettek, a' kik az előbbeni Kormányozásnak módját elváltoztatták. IV. Hogy minden házak számmal megjegyeztettek, és az egész Ország felmérettetés alá vettetett. Mind ezek eránt azonban Jó'sef Császár ígérte, hogy Nemzetünk kívánságának eleget fog tenni, a' mint is azt némellyekben halasztás nélkül tellyesítette; megelőzte azonban Felséges Urunknak szándékát a' Koronás Fejeknek sem kegyelmező halál, mivel betegsége el nehezedvén, midőn Római Katolikus módra a' halálhoz peldásan elkészült vólna, minden rettegés nélkül mintegy Keresztény Filosofus, úgy ment az örökkevalóságra, 1790-dik esztendőben, *Februariusnak* 20-dik napján. Felséges II-dik Jó'sef özvegységben halt meg, midőn előbb két feleséget temetett vólna el, Erzsébethet tudniillik, és M. Josefát: az első vólt Fülöp Parmai Vezérnek leánya, a' második pedig VII-dik Károly Császáré; ettől semmi magzatja nem vólt, amattól nemzé Therézia Erzsébethet, a' ki hét esztendős korában halál prédajává lett.

II. LEOPOLD.

§. 13.

Uralkodásának kezdetén Ország-Gyűlést hirdet.

Mihelyt II. Leopoldra szállott az Austriai Háznak öröksége, azonnal bölts redeléseivel azon mozdúlást, mellynek valamelly hangja hallatott, okossan megelőzte, és Hazánkat tellyes megelégedéssel törvényes szábadságára viszszatette, melly e' képpen ment végbe: testvér Bát-

Digitized by Google

tyának Fels. II. Jó'sefnek bóldog halála után Fejedelmi levelével Ország-Gyűlést hírdetett, melly 1790-dik esztendőben *Junusnak* 6-dik napján elkezdődne Buda Városában; addig is II. Jó'sefnek sok rendeléseit megerőtlenítette, azon háromi tzikkelyekhez tartozandó rendeléseket jövő Ország' Gyűléséig fenn-tartván. I. Mellyet a' Religio' dolgában. II. Mellyet az úgy neveztetett *Tolerantia'* állapotjában. III. Mellyet a' jobbágyok' szabad költözések eránt tett vala. Ezek eránt mivel hosszabb tanátskozás nélkül végzést nem lehetne hozni, sem pedig új és új zűrzavar nélkül változást tenni, parantsolta, hogy míglen az Ország' Rendeivel tanátsát közölhetné, az előbeni lábon maradnának.

§. 14.

Melly Budán elkezdődik.

Egybe-jöttek számos sereggel Buda, és Pest Városában Országunk' gondos Attyai, hogy Hazánknak hanyatló Bóldogságát feltámaszszák, 's azon sebeket, mellyek az elmúlt esztendőkben Ősi szabadságainkon estek, bölts rendeléseikkel meggyógyítsák. Soká tartott az Ország' Rendei között a' vetekedés; ugyan soká magok között meg sem is egyezhettek: a' mi az egy értelmet hátráltatta, leg-inkább a' Religio' dolga vólt; az Augusta és Helvetika Vallást követő Atyánkfiai némelly Religiobeli szabadságoknak megengedtetését vítátták, ezek' kérésének a' Katolikus Státusnak nem kevés tagjai erőssen ellent állottak; hosszas vetekedés után, mivel magok között meg nem egyezhettek, köz-akarattál ezen pert Ő Felsége eleibe terjesztették, megbírálván őtet, hogy a' mit ebben ítélni fog, azt az Ország bévejéndi; a' ki azután ezen pernek végét sza-

Digitized by Google

kaſztotta. (*r*) Előbb, hogy sem ez történne, felküldé Bétsbe az Orſzág azon Hitelező Levelet (*Diplomát*), mellyet Budán kimunkált vala, de az ebben feltett tzikkelyekre (*s*) a' Királyi Felség magát le-kötelezni nem akarta; úgy válaſzolt azért az Orſzág' Rendeinek, hogy kéſz vólna ugyan azon Hitező Levélre magát alá-írni, mellyre III. Károly, vagy Mária Therézia valaha felesküdött vala, ezeknek foglalatján kívül pedig a' Hitező Levélbe semmit bétsúſztatni nem engedne: viſzſza tértek tehát az Orſzág' Követjei ismét Budára, hogy kezdett tanátskozásokat folytassák. Három Hónapok folytak már el, és a' Király koronázásnak idejéről senki bizonyossat nem mondhatott; talán a' Felséges Udvar is örömestebb látta vólna, ha az Orſzág' Rendei egyesült akarattal a' koronázást megelőző munkának elkéſzítésével hamarább előbb-állottak vólna, melly halogatás majd tsak nem bizodalmatlanságot okoza a' Felséges Udvarnál, *) de ugyan tsak utóbb mind a' Fejedelem a' Magyar Nemzetnek Nemes idúlatját, mind pedig a' Nemzet' Felséges Királyjának atyai hajlandóságát megesmérte. Mivel a' Diploma eránt való egyesűlés a' Fejedelem' várakozásánál hoſzſzabb idöre haladott, nem akarván a' Magyarok' kétséges kimenetelű vetekedésének bizonytalan végét várni, elindúlt Frankofurtba, a' hol *Septembernek* 6-dik napján Római Csáſzárnak koronáztatott. A' Budai Gyűlésnek bölts Tagjai meſzſze látó elméjekkel azt jövendölték, hogy a' Fejedelemnek hoſzſzú várakozása bizodalmatlanságot okozhatna, ne hogy valamelly veſzélybe keveredjen virágzani kéſzűlő Hazánk, siettették a' Hitező Levélnek kimunkálását, mellyet elkéſzítvén, a' Királyi Felség után Frankfurtba küldötték az ifjú Gróf Károlyi által, esedezvén,

Digitized by Google

hogy koronázásának napját megnevezni méltóztatna.

(r) Novembernek 7-dik napján válaſzolt vala Ő Felsége az Orſzágnak azon kívánságára, mellyben a' külömbözö Vallások' állapotját eleibe terjeſztette; melly válaſz ellen minekutánna az Egyházi, és némelly Katolikusok' réſzéröl viſzſza ſzóllások estek vólna, utoljára is abban határozta meg magát Ő Felsége, hogy az Augusta és Helvetika Valláson lévö Hazánkfiainak kívánsága tellyesedne, és az eránt adott Királyi engedelem az Orſzág Törvényében bizonyos tzikkelyt foglalna, melly mivel az Orſzág' Törvényes Könyvében fel fog találtatni, én tsak a' summáját adom elö, melly következendö 17 tzikkelyekböl áll, tudniillik: I. Hogy a' Vallásnak gyakorlása Templomokkal, Tornyokkal, Harangokkal, Oskolákkal, és temetö-helyekkel akármelly nevezetü helyeken ſzabad légyen. II. Ez pedig nem különös (*privatum*), hanem közönséges (*publicum*), azért Egyházi Szolgákat is bévezethetnek, valahol ſzükségesnek itélni fogják. III. Hogy a' Katolikusok ſzertartására semmi tekintet alatt ne kénſzeríttessenek. IV. Hogy egyedül tsak a' magok Vallásán lévö Elöljáróktól függjenek, a' kik *Synodusokat* is tarthatnak, ezt elöbb a' Királyi Felségnek béjelentvén. V. Hogy a' Oskolabeli mindennémü igazgatást magok Vallásán lévökre bízhatják; külsö Orſzági Akadémiákra minden akadály nélkül kimehetnek, és önnön Vallásokat tárgyazó Könyveket, magok Vallásán lévö Könyv-vizsgálóknak vígyázása alatt kinyomtathatják. VI. Hogy a' Katolikus Papoknak a' hol eddig ſzokásban vólt is, ne fizessenek, kivévén azon esetet, midön ezeknek Egyházi ſzolgálatjokkal élnének. VII. Hogy az Egyházi Szolgák magok Vallásán lévö betegekhez és rabokhoz elmehessenek. VIII. Az Orſzágban lévö nagyobb és alatsonyabb Tiſztségekre mint valóságos Hazafiak, érdemek ſzerént emeltessenek. IX. A' Katolikusok Hitezése formájára ne kénſzeríttessenek. X. Hogy az önnön *Fundátiójikat* magok gondviselése alatt megtarthassák; a' mellyek pedig tölök elvétettek, azonnal viſzſza adassanak. XI. Hogy a' Házasságbéli perekröl mind a' két Valláson lévö Protestánsoknak tulajdon Egyházi Gyülekezetek tegyenek ítéletet. XII. A' más Valláson

Digitized by Google

lévők' Templomának, vagy Oskola-házainak erőszakos elfoglalása hatszaz forint büntetés alá vettetik. XIII. Rendeltetik, hogy a' Katolika Hitről senki a' Felséges Udvar' híre nélkül más Vallásra által ne menjen. XIV. Ezen szabadságok az Augusta és Helvetica Valláson lévő Hazánkfiainak Horváth, Dalmátzia, és Tót-Országra ne terjedjen. XV. A' külömböző Vallásbeli Házasság eránt rendeltetett, hogy ha a' Férjfi Katolikus, a' magzatok mindnyájan annak Vallását kövessék; ha pedig az Asszony Katolika, akkor tsak a' fiak maradjanak az Attyok' vallásán. XVI. Hogy az illyen külömböző Vallásúak között esendő Házasságbeli perek a' Katolikusok' szent Széke előtt folytattassanak. XVII. Hogy a' Katolikusok' Innepeit a' közönséges piartzra nézve tartozzanak megtartani; de tsak olly értelemben, hogy akkor a' lármás munkától magokat megtartóztassák. Ezen tzikkelyeknek hosszasabb értelmét a' Dietális tzikkelyek között kiki olvashatja, azért azoknak tellyelyesebb étrése végett az Érdemes Olvasóimat oda útasítom.

(s) Azon Hitező Levélben a' többi tzikkelyek között, mellyekre a' belső *Ministeriumnak* tanátsadásából Felséges Urunk reá nem állott; ezek voltak nevezetesebbek, t. i. hogy a' Katonaság az Ország' részére is meghiteztessék, és az Ország' Törvénye szérént igazgattassék; hogy Erdély-Ország Magyar Országhoz visszza tsatoltassék; hogy a' Magyar-nyelv az egész Országban közönségessé tétessék, 's a't.

*) Ugyan ezen idő folyása' alatt a' Rácz nem egyesült Hitű Nemzet egyéb kérései között különös, és a' Magyar Törvény-Székektől függhetetlen Cancellariát kért Ő Felségétől, melly kérése be is tellyesíttetett; de ezt utóbb, mint Országunk' Törvényes alkotványjával öszve-férhetetlen Igazgató Szék, Ferentz Királyunk alatt eltörültetett. Hazánknak gondos Attyai, hogy hitelesen megmutassák, melly híven szereti a' Magyar Nemzet az ő Fejedelmét, Sándor Leopold Királyi Fő Herczeget, Felséges Urunknak negyedik szülött Fiát kérték Palatinusnak, melyet meg is nyertek. Erről utóbb lészen emlékezet.

Digitized by Google

§. 15.

Az Orszag' Gyülése Pozsonba által-vitetik, a' hol Sándor Leopoldnak Nádor-Ispányságra lett választása után II. Leopold Magyar Királynak koronáztatik.

Azon Hitező Levélnek, mellyre bóldog emlékezetű Mária Therézia hajdan megesküdött vala, felvétele után parantsolá a' Királyi Felség, hogy az Orszag' Rendei Budáról Pozsonba általmennének, és ott Novembernek 15-dik napján végbe-menne a' koronázás, mivel ezen Hely a' Bétsi Udvar által leg-alkalmatosabbnak gondoltatott. Felmentek rész szerént October' végén, rész szerént November' elein számosan az Orszag' Rendei Pozsonba. Lejött nem sokára maga a' Királyi Felség is Pozsonba, a' hol, midón a' Palatínus választásnak *Ceremonijára* Novembernek 13-dik napján egybe-gyültek vólna, felkiáltottak Nemes szívű Magyarjaink: *Eljen a' Felséges Királyi Herczeg Sándor Leopold, a' mi Nádor-Ispányunk!* A' Királynak IV-dik szülött Fija Sándor Leopold választatott tehát Hazánk' Attyai által Palatínusnak; a' kinek választását nem csak helybe-hagyta; de örömmel is fogadta annak Felséges Attya. Nevelkedett naponként mind a' Királynak a' Magyar Néphez való hajlandósága, mind a' Népnek Felséges Urához való bizodalma. Tsak ugyan elérkezett Novembernek 15-dik napja, mellyen II. Leopold a' maga neve' napján megkoronáztatott Battyáni Jósef Esztergomi Érsek és Kardinális által. Ezen kettős Ünneplést jelen-léttekkel megtiszteltek IV-dik Ferdinánd Szitziliai és Nápolyi Király Hitvessével együtt. Albert Fő Herczeg Kristina Herczeg-Asszonnyal; Ferentz és Ferdinánd Fő Herczeg-

gek Hitvesseikkel; Sándor Leopold és Jó'sef Fő Herczegek, mindnyájan Magyar-ruhában; a' kik Pozsonban lévén, nem csak látták, sőt örömmél tapasztalták a' Magyaroknak a' Felséges Austriai Ház' ditsőségére tzélozó egyenes-szívűségeket. *) Magát a' Királynét a' lejöveteltől egéssége bontakozása hátráltatta.

*) Mivel a' Nápolyi és Szitziliai Király 's Királyné illy tiszteletet tettek a' Magyar Nemzetnek, hogy a' Király koronázásának Ünneplését jelen léttekkel fényesebbé tenni méltóztattak, ennek emlékezetére arany és ezüst emlékeztető pént veretett Magyar-Ország, mellynek Nápolyba való elvitelére Gróf Szétsényi Ferentz választatott az Ország' Rendeitől; a' ki előbb, hogy sem ezen betses Követségből Hazájába visszza térne, a' Nápolyi Udvartól Sz. Januarius' Rendével tiszteltetett meg.

§. 16.

Az Ország' Rendei Pozsonban folytatják tanátskozásokat, a' hol az Ország-Gyülésének vége szakad.

Leopold Királyunk' koronázása után az Ország' Rendei, hogy a' Köz-jót ügyellő tanátskozásaikat tovább folytassák, Pozsonban maradtak, a' hol 74 tzikkelyből álló Törvényt hoztak, mellyek Ő Felsége által is megerősíttettek; foglalatja pedig azon tzikkelyeknek ez: 1-*ször*. Szóll Felséges II. Leopoldnak Magyar Királlyá lett koronázzásáról. 2-*szor*. Mária Theréziának Hit-Levelét, mellyre II. Leopold Király felesküdött, foglalja magában. 3.) Hogy a' Király' halála után következendő Fejedelem hat Hónap alatt tartozzon magát megkoronáztatni. 4.) A' Királyi Felségnek bémutatott ajándékról, melly ötven-ezer aranyból állott. 5.) Sándor Leopold Királyi Herczegnek Palatínusságra lett

Digitized by Google

olly válaſztásáról, hogy ebből valamelly következés a' ſzabad válaſztás ellen ne hozattassék. 6.) Hogy a' Korona Budán tartassék. 7.) A' Munkátsi Uradalom Gróf Schönborn Eugeniusnak ítéltetik. 8.) Ígéri a' Királyi Felség, hogy hoſzſzabb ideig Magyar-Orſzágban fog múlatni. 10.) Hogy Magyar-Orſzág mind függhetetlen, maga tulajdon Törvénye ſzerént kormányoztassék. 11.) Hogy az Orſzág' határi a' mint megtsorbúltak vólna, viſzſza állíttassanak, a' ſzerént, a' mint a' vizsgálásra rendelt ſzemélyektől fog találtatni. 12.) Hogy a' Törvény-hozó, és magyarázó hatalom a' Koronás Királyi Felség, és Orſzág' Rendei között közös légyen. 13.) Hogy minden harmadik eſztendőben, vagy, ha sürgetős környűlállások vólnának, előbb is Orſzág' Gyűlése tartassék. 14.) Hogy a' Felséges Helytartó Tanáts az Orſzághoz úgy lekötezve légyen, hogy, ha a' Királyi Felség valamelly törvény ellen való rendelést tenne, azon rendelésnek törvénytelenségét a' Felség' eleibe terjeſzteni köteles légyen. 15.) Az Ifjak' nevelését tárgyazó Systemának kimunkálására Deputatio rendeltetik. 16.) Hogy a' Magyar-Orſzági dolgok' folytatására idegen nyelv bé nem hozattatik, és hogy minden Akademiákban és Gymnásiumokban egy Magyar-nyelvet tanító Professor légyen, rendeltetik. 17.) Hogy a' Magyarok a' Ministeriumból kirekeſztve ne légyenek, és a' Magyar-Orſzági dolgok Magyarok által folytattassanak. 18.) Azoknak hitezéséről, a' kik a' Magyar-Orſzági Fő Törvény-ſzékekre emeltetnek. 19.) Hogy a' Dietán kívül semmi terhet ne vessen a' Felség az Orſzágra. 20.) Hogy az Orſzágnak Kints-tárja (*Cassa*) légyen, mellynek felállítására mód találtassék. 21.) Hogy a' só' árrát *Dietán* kívül a' Felség ne emelhesse, kivévén az

Digitized by Google

igen sürgető környülállást. 22.) A' Magyar-Orszáji Posták, nem külömben a' Bányászság is a' Felséges Királyi Hely-tartó Tanáts' kormányozása alatt lévén, a' Magyar Kamarától függjön. 23.) Hogy az Ekklésiák a' magok jussaiban megtartassanak, és a' Hagyományok a' Hagyóktól elrendelt végre fordíttassanak. 24.) A' Nádor-Ispány, a' Primás, a' Horváth-Orszáji Bán, és Tárnok-Mester magok jussaiban megerősíttetnek. 25.) A' Királyi Szabad, a' Bánya, és 6 Hajdú-Városok, Jászok, és Kunok a' magok szabadságaikban megerősíttetnek. 26.) Az Augusta és Helvetica Valláson lévő Hazánkfiainak §. 14. (r) említett szabadságait foglalja magában. 27.) A' nem egyesült Görögöknek szinte olly szabadság adátik, a' mivel bírnak a' született Magyarok, 28.) Temes, Torontál, és Krassó Vármegyék' Követjeinek az Ország' Gyűlésében szék és voks rendeltetik. 29.) Hogy a' Jászok, és Kúnok is két két Követet küldhetnek a' *Dietára.* 30.) Temesvár, Therézia Városa, Posega, és Károly Városa Követjeinek a' Királyi Városok' rendében szék, és voks engedtetik. 31.) Minden játékok, mellyek a' puszta szerentsétől függnek, száz arany büntetés alatt megtíltatnak. 32.) II. Jósefnek Királyi adományai úgy hagyattatnak helybe, ha azok II. Leopold Koronás Királytól megerősíttetnek. 33.) Az Ország *Conscriptiójának* módját kidolgozó *Deputatió* rendeltetik. 34.) Bizonyossá tétetik az Ország, hogy a' föld-mérése többet fel nem vétetik. 35.) A' jobbágyok' szabad költözésekről. 36.) II. Jósefnek Királyi adományjai az előbbeni állapotban hagyattatnak addig, míglen ez eránt tett *Deputátió* a' jövendő Ország-Gyűlése eleibe fogja adni azokról teendő gondolkodásait. 37.) Igéri Ő Felsége, hogy azon emberi, és baromi élményeknek árrát, mellyet

Digitized by Google

a' Török-háború' idejében a' Katonaság' ſzámára adott az Orſzág, mihelyt békesség köttetik, azonnal ki fogja fizetni. 38.) A' Zzidók azon állapotban hagyatnak a' jövő *Dietaig*, mellyben 1790-dik eſztendőben *Januariusnak* első napján találtattak. 39.) Hogy a' Királyi, és Hétſzemélyes (*Septemvirális*) Törvényes Táblák mingyárt a' *Dieta* után Pestre által-költözzenek, a' többi Királyi-ſzékeknek hasonlóképpen Pestre való által-tételekért az Orſzág' Rendei esedeznek. 40.) II. Jó'sef Cs. alatt béjött *Criminális* rendelés, és Törvények' új rende eltöröltetik. 41.) Az eldűlt halálos perek' elkezdéséről, és mi módon való folytatásáról. 42.) Az igazság' kinyomozására kigondolt kínzó eſzközök (*Tortúrák*) eltöröltetnek. 43.) Az alsóbb Törvény-ſzéktől a' felsőbbhez való folyamodás eránt. 44.) Azok a' perek, mellyek még az első Törvény-ſzéknél el nem dűltek, semmivé tétetnek. 45.) Azokról a' perekről, mellyek az első Törvény-ſzéknél már eldűltek. 46.) Azokról a' perekről, mellyek a' Királyi-Táblának megvizsgálásától függnek. 47.) Azokról mellyek a' Királyi-Táblától megvizsgáltatván, a' törvényes *executiót* várják. 48.) Mellyek a' *Septemvirális' executiójától* függnek. 49.) Mellyek már azon által-estek. 50.) Mellyek *executió* alatt vagynak. 51.) A' Bíráknak törvényes űlések azon állapotban helyheztettetnek, mellyben 1740-dikben voltak. 52.) A' 40 napig tartó törvényzűnet (*juristitium*), melly Sz. Mihály nap előtt nyóltz napokig terjedett, megengedtetik. 53.) Azon perekről, mellyek a' régi törvényes úton kezdődtek, és még el nem végződtek. 54.) Mellyek II. Jó'seftől béhozott új törvény úton elvégeztettek, magok erejében meghagyattatnak. 55.) A' Házasság eránt II. Jó'sef idejében lett végzésről. 56.) A' Királyi Felséget 's Orſzá-

Digitized by Google

got sértő gonoszságoknak ítéléséről, 's büntetéséről. 57.) Hogy az erdők' pusztítását a' Vármegyék meggátolják, parantsoltatik. 58.) A' Magyar-Országi Fels. Kir. Helytartó Tanátsnak hatalma Dalmátzia, Horváth, és Tóth Országokra is kiterjesztetik. 59.) A' Horváth és Tseh-Országra vetendő adó egyedül az Ország-Gyűlésben határoztassék meg. 60.) Segnia Városának kérése Ő Felségétől egész elégtételig meghallgattatott. Bukkari Városa hasonló nevezetű tengeri parttal együtt a' Magyar Koronához kapcsoltatik. 62.) Ígéri Ő Felsége, hogy a' *Dieta* után egy *Deputatiót* fog rendelni, melly a' *Károly* és *Jó'sefi* kereskedésbéli útak' tájján lévő Helységeknek Polgári Törvény-szék alá való ragasztását fogja munkálni, úgy, hogy a' jövő *Dietán* ezen dolog elő-vétethessék. 63) A' Varasdi Hadi Igazgató szék, és a' Répási, 's Keteli fogadó eránt rendelés tétetett. 64.) Bizonyossá teszi Ő Felsége az Országot, hogy a' Varasdi Hadi Kormány-székhez tartozó helyeken, a' Banáti, és Károly-Vári határ széleken vólt erőszakos vám-fizetések eránt a' Törvény' rendelését fogja követni. 65.) Gróf Eszterházy Ferentz mint Ő Felségének Magyar-Ország' részéről való Biztossa, Bolgár-Országba, Szisztovba rendeltetik, hogy ott a' Törökkel való egygyességet a' reá bízott határozás szerént munkálja. *) 66.) Az Ország Ő Felségének önként hat-ezer Katona-ujontzokat (*Rekrutákat*) ígér. 67.) Deputatió rendeltetik, melly a' jövő Diétáig egy Polgári, és Törvénybéli alkotványt dolgozzon ki. 68.) Magyar-Ország' széleinek, és más határoknak megigazgatására *Bizodalom* (*Commissio*) rendeltetik. 69.) Azok a' fogadott Hazafiak (*Indigenák*), a' kik a' jövő Ország-Gyűléséig a' taxát le nem teszik, a' Hazafiak' laistromából kihagyattatnak.

70.)

Digitized by Google

70)Hogy az idegen Országból eredett Egyházi tisztviselök, ha nagyobb jövedelemmel bírnak, ezer aranyat, ha kevesebb a' jövedelmek, kétszáz aranyat fizessenek az Ország' Kints-tárjába, és a' Hitet mennél elöbb tegyék le. A' 71, 72, 73, és 74-dik tzikkelyekben azok neveztetnek meg, a' kik ezen Ország-Gyülésében a' Hazafiak közzé fogadtattak. Ezen tzikkelyeket a' Királyi Felség helybehagyta, és megerösítette, a' végre, hogy az Ország' Törvényei közzé iktattassanak, és úgy az Ország-Gyülése, melly 1790-dik esztendöben Juniusnak 6-dik napján Budán kezdödött, 1791-ikben Martiusnak 13-dik napján Pozsonban lett vége.

*) A' melly idöben az Ország' Rendei Budán tanátskoztak, ugyan akkor több Európai Hatalmasságoknak Ministerjei is Tseh-Országnak *Reichembach* nevü Városában Gyülést, 's tanátskozást tartottak, mellynek a' Törökkel kötendö békesség vólt a' tárgya. Ezen békességröl való tanátskozás Reichembachból *Szisztovba* tétetett által. Az Ország' Rendeinek kérésére Gróf Eszterházy Ferentz küldetett Magyar-Ország' részéröl, hogy ö is a' tanátskozásban jelen lévén, a' Törökökkel kötendö békességnek eszközlöje lenne. Az egész dolog már Reichembachban meg vólt határozva, annak tsak egyedül a' kihírdetése vólt hátra, melly Bolgár Országnak Szisztov nevü Városában Gróf Eszterházy jelen-léttében történt vala meg. Akármiképp' a' békesség a' Török Udvarral tsak ugyan meglett; mellynek tzikkelyei szerént nem tsak Belgrád, hanem mind azon Erösségeket, mellyeket ezen háborúban a' Törököktöl elnyertünk, ugyan azoknak vtszsza adattak. Nem külömben azon ágyúk, és Hadi szerek is, mellyek a' Török Várakból általunk elvitettek, ugyan oda viszsza küldettek, és pedig olly meghatározással, hogy a' melly Hadi-szerek a' viszsza adáskor ollyan állapotban vóltak, hogy használni nem lehetett, ugyan azokat hason-vehetö állapotban kellett helyheztetnünk.

Digitized by Google

§. 17.

Uj háborúba keveredik az Austriai Ház.

A' Törökkel kötött békesség után reménleni lehetett valamint az egész Austriai Birodalomnak, úgy főképpen Magyar Országnak virágzását; de ezen reménségét a' Frantzia Nemzet, és Austriai Ház között támadott, és sokáig, de mindenkor szerentsétlenül folytatott háborúnak tüze megemésztette: minthogy azon háborúnak öldöklő mérge valamint egész Európára kiterjedett, úgy annak szomorú következéseiből Magyar Ország is nagy részt vett. (*t*)

(*t*) Hogy az egyéb terheket, mellyek eMagyar Országra nézve a' Frantzia háborúnak következései voltak, elhalgassam, csak azt az egyet említtem, hogy ezen háborúnak kezdetétől fogva egyedül 1796-dik esztendő végéig Magyar Ország, a' Grétzi Ujság Levelek bizonyítása után rész szerént pénzben, rész szerént éleményben 14227248. forint árú segítséget adott, Katonákat pedig, mellyeket a' szokott számon fellyül állított, mindenestől 715614. Ha pedig ezen háborúnak következendő esztendeit tekintjük, ezen megnevezett segítséget fellül haladja.

§. 18.

Háború kezdetének az oka

Azon háborúnak mellybe újolag az Austriai Ház keveredett, így vólt a' kezdete: Még József Császár uralkodása alattvalamint az egyéb Austriai örökös Tartományokban, úgy Belgiumban is némelly változtatások történtek. Ezt párt ütő szemmel nézték a' Belgák, úgy, hogy akár önnön indúlatjokból, akár a' szomszéd Frantziák késztetéséből, már némelly részeiben Bel-

Digitized by Google

giumnak kezdett lángolni a' párt-ütés' szikrája. Ennek letsilapítására és egyéb veszedelmesebb következéseknek meggátolására egy Hadi seregetske küldetett vala bé Belgiomba, hogy a' kilobbanni kezdett párt-ütést mindjárt kezdetében megfojtanák. Ezen Hadi seregetske a' környül-állásokhoz képest több és több fegyveres néppel szaporítatott meg. Az alatt zendülés támad Frantzia Országban. Ezek elsőben ugyan az előbbeni törvénnyeiket, azután az egész kormányozásnak formáját fenekéből felforgatták. Rosz példa vólt ez egész Europának, de főképpen a' szomszéd Belgáknak, a' kik már önként a' párt-ütésre rohanni készek vóltak. Itt az előre-látó okosság azt kivánta, hogy több katonaság küldetne Belgiumba, és Frantzia Ország szélei felé, a' honnan a' párt-ütésnek tüzétől leginkább lehetett félni. Nem tetszett ez a' Frantziáknak, a' kik könnyen elértették, hogy ezen hadi készületek hová tzéloznának; azért 1792-dik esztendőben Mártiusnak 11-dik napján azt kivánták a' Bétsi Udvartól, hogy Belgiumba küldetett hadi seregeket húzná viszsza, tovább való hadi készületektől szűnne meg, és a' Szomszéd Fejedelmeknek a' Frantziák ellen kötött szövetségétől állana el. (*)

(*) Leopold Királyunkkal egy szövetségben vólt a' Spanyol, az Angol, a' Burgus, a' Nápolyi, és Sardiniai Királyok; sok Birodalombéli Herczegekkel együtt, a' kik ha olly eltökélléssel hadakoztak vólna, és ollyan állandósággal szövettséges társaiknak védelmére lettek vólna, a' minő eltökélléssel, és állandósággal a' következett háborúnak terheit viselte az Austriai Ház, bizonyosan Európát most illy állapotban nem látnánk, a' minőben vagyon. Első, a' ki a' szövettségtől elállott, vólt a' Burgus. Azután a' Spanyolokat a' kéntelenség arra vitte, hogy a' Frantziákkal békességre lépnének. Szinte ezen kéntelenségre jutott

Digitized by Google

a' Nápolyi Király is. A' Sardiniai Király pedig nem tsak az ő Királyi palotáját és lak helyét Turin Városát, hanem Orszáagát is elvesztette, 's mai napig is egész Udvarával együtt mintegy szomorú szám-kivetésben tévelyeg. A' Birodalombéli Herczegek közzül is némellyek lágyok vóltak, mások majd semmit nem, vagy tsak nem ellenkezőt tettek, az egész szárazon való háborúnak terhe a Római Császárnak 's Magyar Királynak vállain szállott; a' mint erről utóbb majd többet szóllunk.

§. 19.

A' Francziák II-dik Leopold Királyunknak háborút izennek. Leopold azonban életét 's Királyságát végzi.

Leopold Királyunk' elsö Ministerje Herczeg Kaunitz megfelelt a' Frantziák' kívánságokra, 's azt viszánolta nékik, hogy az okossággal ellenkezne a' Katonaságot Belgiumból kihúzni, és a' Hadi-készületektől megszünni, mind addig, míglen a' zenebonáskodásnak tüze, melly Frantzia-Országban támadott, egészen el nem óltatnék. Mind ezen készületek, mondá tovább Herczeg Kaunitz, másra nem tzéloznának, hanem tsak a' Császári Tartományok' külsö és belsö bátorságának fenn-tartására. A' mi a' szomszéd Udvarokkal való szövetséget illeti, ettől sem lehetne felelé Kaunitz, elállani, míglen azon mozgások mellyek ezen szövetségre okot adtak, a' Frantziák' részéről meg nem szünnének. Ezen válaszát a' Bétsi Udvarnak értvén a' Párisi Nép, sokkal inkább felzendült. A' ki a' Népet főképpen háborúra gerjesztette, Luknez, Fajette, és Rochebeau vólt. Ezek nem tsak a' Népben a' háborúságnak tüzét felgyullasztották, hanem azt végbe-vitték, hogy a' Frantzia Nemzet szelé indúlatú Leopold Királyunknak Martziusnak 1

dik napján 1792-dik eſztendőben Hadat izenne. De ezen izenetnek Bétsbe való elérkezését Leopold Királyunknak e' világból való kiköltözése megelőzte; minthogy Ez ugyan azon eſztendőben Mártziusnak első napján életét 's rövid Orſzáglását elvégezte, minekutánna életének 45-dik eſztendejét két Hónap és öt nap héjján, koronázásától fogva pedig negyedfél Hónapot és egy eſztendőt betöltött vólna. Meghidegült teste Bétsben a' Cs. Királyi temető-helyre ſzokott ſzomorú jelekkel temettetett el.

§. 20.

II. Leopold' Hitves-társa, és Királyi Magzati.

Hitves-társa Leopold Királyunknak vólt *Mária Ludovica* Spanyol Királynak leánya, a' kitől nemzé I. *Ferentzet*, mostani Felséges Urunkat. II. *Ferdinándot*, előbb Hetruriai Nagy Herczeget, *) azután Salisburgi, utóbb pedig Virtzburgi Herczeget. III. *Károlyt*, mostani Austriai Császári Fő-Fő Hadi-Vezért. IV. *Sándor Leopoldot*, valaha Magyar-Orſzágnak kedves Nádor-Ispányját **) V. *Józſefet* Magyar-Orſzágnak mostani Palatínusát. VI. *Antalt*. VII. *Albertet*. VIII. *Maximiliánt*. IX. *Jánost*. X. *Renatust*. XI. *Lojost*. XII. *Rudolfot*. Herczeg-Aſzſzonyai pedig vóltak *Maria Therézia*, a' ki Szakſzóniai Herczeghez ment férjhez. II. *Mária Anna*. III. *Klementina*, a' ki Ferentz Nápolyi Királyi Herczeggel lépett Házasságra.

*) A' ſzerentsétlen Frantzia háborúnak következései közzül az Austriai Birodalomra nézve az is egy vólt, hogy a' *Florentzini*, *Toscanai*, és *Hetruriai* Nagy Herczegség az Austriai Háztól idegen kézre jutott. Elsőben ugyan a' hatalmaskodó Frantziáknak akaratja ſzerént *Parmai* avagy *Hetruriai* Ki-

Digitized by Google

rályság állíttatott fel, úgy, hogy *Hetruria* a' *Parmai* Herczegséggel egyben kaptsolva vólna; de ezen Királyság is rövid idö alatt megszúnt, és Olasz-Országot a' kénszerítés az elöbbenitöl egészen más formába öntötte, mellyröl majd utébb szólunk. *Ferdinánd* Fö Herczegnek *Hetruriá'* elvétele által szenvedett kárnak valamelly kipótolására a' Salisburgi Herczegség adatott: az a' jószág tudniillik, melly a' Salisburgi Érsektöl, és ugyan ott lévö roppant Benedictinus Apátságtól vétetett el. Itt sem lehetett Ferdinánd Fö Herczegnek hoszszas maradása: az 1805-dik esztendöbeli rövid, de igen szerentsétlen háború után ezen Herczegség is elvétetett Ferdinándtól, és e' helyett Virtzburgi Herczeg Püspöknek jószága adatott néki.

**) Sándor Leopold Királyi Fö Herczeg, és Országunknak kedves Palatínusa szerentsétlen esettel végzé életét, midön 1795-dik esztendöben Juniusnak 10-dik napján Laxemburgban, a' hol Császári mulatozó Kert és ékes Palota vagyon, a' tüzi mesterséghez való készületeket nézné, és a' dolgozók körül serényen forgolódna, söt önnön maga is a' puskapor keverésben foglalatoskodna, véletlenül a' puskapor fellobbant, és a' feltsapott láng annyira megszaggatta ezen jó Herczegnek tagjait, hogy harmad' napra nagy fájdalmak között végezné életét.

Digitized by Google

I. Ferentz.

§. 21.

A' Magyar Királyságra készíttetik.

Ferentz Fő Herczeg, mint Leopold Hetruriai Nagy Herczegnek fija még II. Jó'sef' idejében 1784-dik esztendőben lehozattatott Florentziából Bétsbe, hogy az Országok' kormányozásának szabásait, Ezen nagy tapasztalású Fejedelem mellett korán tanúlná meg. A' Katonai tudománynak első talp-kövét Vas-Vármegyében Szombathelyen tette. Leküldetett tudniillik oda akkori Fő Herczeg, és mintegy hat hétig a' katonáskodásnak fő szabásaira, az oda öszvegyűlt nevezetes Generálisoktól naponként gyakorlás által taníttatott; mellynek én is szemmel látó tanúja vóltam: Első napon Köz-Katonai szolgálatot végzett; *) más nap Káplárságot viselt, és úgy egész Obesterségig, vagy is Fő Kapitányságig fellyebb és fellyebb. Viszsza tért azután Bétsbe, és ott a' Katona életnek gyakorlásait a' Polgári Kormányozásnak megtanúlásával egybe-kaptsolta. Előbb elhalt az ő Mestere és Kalaúzza Jó'sef Császár, mint sem hogy azt gondolni lehetett vólna. II. Leopoldra szállott azután az Országok' kormányozása; de ez éppen rövid ideig tartó vólt, 1790-dikben Novembernek 15-dik napjától fogva 1792-diknek Március 1-ső napjáig, akkor, a' mint mondánk, Leopold Királyunk meghalt. Helyébe lépett az ő öregebb szülött fia Ferentz Fő Herczeg.

*) Midőn első Ferentz Királyunk mint Fő Herczeg Szombathelyen Vas Vármegyében a' Katonaságnak első gyakorlásaira taníttatna, nem csak látni, hanem tselekedettel végbe akarta vinni mind azon foglalatosságokat, mellyek a' Katonai életnek ren-

dében elő fordúlnak; azért Ő Királyi Fő Herczegsége a' Köz Katonáktól gyakorolni szokott Őrállásra (*strázsára*) is kiállíttatott; de tsak ugyan az Ő Felséges Személyjét ezen gyakorlásban is tekintetbe vévén, tsak hamar egy Köz-Katonától felváltatott; sőt ugyan azon napon, mellyen Ő Felsége Köz-ember szolgálatot tett, midőn az egyéb Köz-Katonák tsoportonként együtt ebédelnének, egy ollyan ebédlő Katona tsoportotskát meglátogatott, és az Ő Fő Herczegi fényességét egy kevés időre letévén, mintha azoknak pajtásságokból egy lett volna, közöttök leült, és ebédjeket megkóstolta. Ennek annál hitelesebb feljegyzője lehetek, hogy akkor Szombathelyen a' Királyi Oskoláknál Tanítá lévén: ezen esetnek tsak nem szemmel látó tanúja vóltam.

§. 22.

I. Ferentz Királynak koronáztatik.

Két hétre az Attya' halála után Ország-Gyűlést hírdetett, melly Majusnak 2-dik napján Budán elkezdődne. Megjelentek az elrendelt helyre 's szabott időre 20 Székes Püspökök. 10. Választott Püspökök. Ország' Bárói a' Palatinuson kívül 10. Fő-Ispányok 36. Egyéb Ország' Nagyjai 131. Királyi-Tábláról 19. Apáturok, Prepostok, és Káptalanbeliek 37. Vármegyék' Küldöttei 100. A' jelen nem lévőknek személy viselői 114. A' Királyi Városok, Jászok, Kúnok, és Hajdú-Városok' Választottjai 82. Az első ülés vólt Majusnak 22-dik napján, melly ülésben az Ország' Nádor-Ispányja ékes, és nyomos beszédet tartott az együtt lévő Rendekhez, és Karokhoz. Következendő napon tartott Gyűlésben egy fényes követség választatott az Ország' részéről, melly által Ő Felsége az Ország' Gyűlésébe való lejövetelre meghívattatna. Ezen Követségnek Feje vólt G. Eszterházy Károly Egri Püspök. Megindúlt Ő Felsége Bétsből, és Ju-

Digitized by Google

niusnak 2-dik napján Budára érkezett, a' hol midőn a' Várba vezettetnék, a' Várnak kultsait nem a' Városi Polgári Elöljáróság, hanem a' a' Várnak Fő Kapitáuyja (*Comendánsa*) adta által Ő Felségének. Következendő napon az Ő Koronázása eránt jelentést tett, és egyszersmind az Országnak Fő Kantzelláriusa által az Ő Királyi Feltételeit a' Nemzettel közlötte, mellynek ez vólt a' veleje: I. Jelenti az Ő törvényes következését az Attya halála által reá szállott Birodalomban. II. Jelenti az Ő Koronázását, és az Ország' Törvényeire való-felesküvését. III. A' jövő Ország-Gyűléséig helyben-hagyja B. E. Mária Therézia' idejében behozott Urbariumot, de minden abból formálható következés nélkül. IV. Az adónak felemeléséről, hogy abból az Ország' védelmére több Katonaságot tartani lehessen. V. Hogy a' melly Magyarok a' Német Tartományokban adósságot teszenek, azon Tartományoknak törvényes ítéleteit tartozzanak bévenni, és ugyan azon ítéletet a' Magyar-Országi Törvény-székek végre-hajtsák; mellyet a' Nemzet hitelességének fenn-tartása kíván. Ezek vóltak a' Királyi Felség Elő-adásának tzikkelyei, mellyeket utóbb az Ország' Rendei tanátskozásba vettek. Juniusnak 4-dik és 8-dik napja a' Koronázáshoz' való intézetekben telt el. Hatodik napján pedig Juniusnak I. Ferentz Királyunk a' Budai Várban lévő Sz. János' Templomában Battyáni Jó'sef Esztergomi Érsek, Primás, és Kardinális által megkoronáztatott. A' Királynénak koronáztatása pedig ugyan azon Templomban Juniusnak 10-dik napján ment véghez, úgy hogy elsőben a' Házi Koronát a' Veszprémi Püspök Bajzáth Jó'sef tette Ő Felsége' fejére; Magyar-Ország' Koronájával pedig a' Palatínus és Primás Ő Felségének jobb-vállát illette. Az

Digitized by Google

egyéb mind a' két koronázáshoz tartozandó szertartás nagy fényességgel ment végbe. Az Ország pedig régi bévett szokás szerént a' Királyi Felségnek és Királynénak ajándékot mutatott bé: a' Király Ő Felségének ugyan 50 ezer, a' Királynénak pedig 25 ezer aranyát, úgy, hogy ezen pénzt az adózó Népnek terhe nélkül egyedül a' Fő és Köz-Nemesi Rendek magok tulajdonjokból adták öszve.

§. 23.

A' Király' koronázását elvégezvén az Ország' Rendei, tanátskozást tartanak. Ferentz Királyunk pedig Budáról Frankfurtba megy, hogy Római Császárnak koronáztassék.

Minekitánna I. Ferentz Királyunknak Koronázása nagy fényességgel végbe-ment, tanátskozáshoz fogtak Hazánk' Attyai. Felséges Urunk egy írást adott a' Palatínus által az Ország' Rendeinek, mellyben a' Frantziákkal viselt háborúnak tovább való folytatására segítséget kívánt Magyar-Országtól. Minden ellenkezés nélkül szabadon, és örömmel ígérték a' Magyar-Országi Rendek, hogy öt-ezer új Katonát, ezer lovat, és négy millió forintot ajánlanának, mellyet az után hetvenkét-ezer forintal megtóldottak. A' tanátskozásnak fő tárgya vólt azután a' Rácz Kanczelláriának eltöröltetése, a' melly mint Országunknak törvényes alkotványjával öszve-férhetetlen vólt, úgy az el is töröltetett, 's ennek eltöröltetése Országunk törvényes rendelései között feljegyeztetett. Azon tzikkelyeknek pedig, mellyek ezen Ország-Gyülésében elvégeztettek, ez vólt a' foglalatja: I-sö Tzikkely szóll a' Király' koronáztatásáról. II. Foglalja magában a' Királyi Hitező-Levelet. III-dik A' Királynak, IV-dik

Digitized by Google

pedig a' Királynénak bémutatott ajándékról ſzóll. V-dik A' Királynak az Orſzágban való lakásáról. VI-dik Az Orſzágtól ígért Hadi-segítségről. VII. A' Magyar-nyelvnek gyakorlásáról. VIII. Az 1791-diki 17-dik és 22-dik tzikkely' tellyesítéséről. IX. A' ſzületett Magyaroknak a' végſzéli és egyéb Regementekben a' leg-felsőbb Tiſztségekre való felemeltetésekről. X. A' Rácz Kanczelláriának elrontásáról. XI. Erdély-Orſzágnak, és Magyar-Orſzágtól elſzakadott egyéb réſzeknek viſzſza kaptsolásáról. XII. Az 1791-ki 35 tzikkelynek a' jövő Orſzág-Gyűléséig való kiterjeſztéséről. XIII. Az 1791-ki 36-dik tzikkely' tellyesítéséről. XIV. Hogy a' Sónak 11 krajtzárral fellyebb emelt árra, arra fordíttassék, a' mire az engedtetett. XV. Az 1791-ki 39-dik tzikkely' tellyesítéséről. XVI. Az igazságnak serényebb ſzolgáltatásáról. XVII. Az idegen törvények' tellyesítéséről, midőn valaki magát az alá veti, idegen Orſzágiakkal valamelly egyesülésbe lépvén. XVIII. Az 1791-ki 58, 62, 63, 64. tzikkelyeknek tellyesítésekről. XIX. Az Orſzág' határſzéleinek eligazításáról. A' következendő tzikkelyekben azok neveztetnek meg, a' kiknek ezen Orſzág-Gyűlésében Hazafiúság engedtetett. Felséges Urunk nem várta ezen tanátskozásoknak végét, hanem Juniusnak 17-ikén Bétsbe viſzſza tért, onnét pedig Frankofurtba indúlt, a' hol Juliusnak 14-dik napján Római Csáſzárnak koronáztatván, ugyan azon Hónapnak 17-dik napján viſzſza tért Bétsbe, hogy a' Birodalomnak zavaros környűlállásaihoz képpest ſzükséges rendeléseket tehessen.

Digitized by Google

§. 24.

A' Franczia Háborúnak kezdete..

Háborút izentek a' Francziák Leopold Királyunknak §. 19. Ő már akkor nem vólt az élök között, midőn ezen zavaros hír Bétsbe érkezett. I. Ferentz lépett az Attya halála után az Országló Székbe. Ez is helybe-hagyta Kaunitz Ministernek válaszát, mellyet a' Belgiumban öszve-sereglett Katonaság eránt a' Bétsi Udvar' nevében adott a' Franczia Népnek. Mihelyt ezen kinyilatkoztatás Párisba érkezett, azonnal megvólt határozva a' Háborúnak elkezdése, melly meghatározás 20-dik Aprilisban adatott tudtára Ferencz Királyunknak, és kilenczed napra azután elkezdődtek az ellenségeskedések Biron Franczia Hadi-Vezér, és Beaulieu (Boliö) Császári Generális között. Már tehát Aprilisnek 29-dik napján kilobbant a' Franczia Háborúnak tüze. Fő Hadi-Vezérnek Austriai Cs. Seregeknél rendeltetett Albert Királyi Herczeg, a' ki Majusnak 3-dikán megindúlt, és azon Hónapnak 23-dikán a' Hadi-Sereg' vezérléséhez kezdett. Mingyárt a' Háború' kezdetén tsak nem elsö, a' ki Hadi-tudományjának kimutatására alkalmatosságot lelt, vólt Gróf Sztáray Generális, a' ki La Fajette Franczia Vezér Seregének nagy részét semmivé tette, söt maga is La Fajette midőn utóbb Hollandia felé szaladna, személyesen elfogattatott, és Clairfait Cs. Generálishoz vitetett. Új Hadi-Vezért küldöttek a' Francziák az Armádiához, Custin nevezetű Generálist. Ennek vezérlése alatt meg látszott fordúlni részünkről a' szerentse: Ezen Hadi-Vezér elfoglalja Spira Városát, a' hol tsak egyedül az oda való Püspökön és Káptalanon három-száz-ezer forintból álló sartzot vett. Onnét Vormatzia Városa ellen vezette Se-

Digitized by Google

regét, és azt Octobernek 4-dik napján el is foglalta. Más részről ugyan Dumourier Frantzia Vezér, a' ki 17 ezerből álló sereget vezetett vala, nyóltzván-ezer Burgustól bekeríttetett; de ezekkel hat napi fegyver-szünést kötvén, az alatt kitsúszott a' szoros keleptzéből, és a' ki magát erővel meg nem menthette vólna, észszel, és talán pénzel, magát 's Hadi-Seregét a' veszedelemből kimentette. Reszünkről való Fő-Vezér Albert Királyi Herczeg *Lille* Várának ostromát félbe-szakasztotta. A' Burgus Sereg pedig *Verodunum* Városát a' Francziáknak által-adta. Mind ezek nagyobb bátorságot adtak *Custin* Franczia Vezérnek az elkezdett győzedelmeknek folytatására: elfoglalta Moguntziát, a' hol nyóltz-ezerből álló Őrizetet hagyván, Frankofurt felé siet, a' hol a' Várostól 15 millió lírát (mintegy 5 millió forintot) adó képpen vesz, olly parantsolatot adván, hogy azon adóból a' szegényebbek kirekesztetvén, egyedül a' gazdagok' vagyonjából szedetne öszve. Ezen sartzot kezéhez vévén, visszá tér Moguntziába. Flandriában hasonlóképpen szolgált nékik a' szerencse, mert *Domourier* és *Bourdonnaye* Vezérek az ő Seregeikkel mindenfelől győzedelmeskedtek. Ezen vérengező tsaták között annyira ment a' Franczia Népnek dühössége, hogy Januariusnak 21-dik napján 1793-dik esztendőben Lajos Királyjokat, ugyan azon esztendőben Octobernek 16-dikánn pedig Mária Antónia Királynéjokat a' Párisi piatzon gyalázatos halállal végeznék ki e' világból. Ezen borzasztó tselekedet után mintha új erőre kapott vólna a' háborgó Nép, mindenfelől az Armádiát Néppel, pénzel, és fegyverrel erősítette. A' Császári Seregekhez *Coburg* Herczeg küldetett Vezérnek, a' ki nem rég' a' Török Háborúban fényes győzedelmeket tett vala. Ez

Digitized by Google

Februariusnak 4-dik napján 1793-dik eſztendőben Frankofurtba ment, melly Várost a' Burgusok a' Francziáktól viſzſza vettek vala. Kezdetben ſzép előmeneteleket látſzatott tenni. Nevezetes vólt a' Csáſzári Seregnek azon győzedelme Koburg Herczeg' vezérlése alatt, mellyet Martziusnak 18-dikán Hollandiából viſzſza térő Seregén *Domourier* Franczia Vezérnek tett vala. Ezen ütközetben a' Sereg' derekát *Colloredó*, jobb-ſzárnyát Virtembergi Herczeg, bal-ſzárnyát pedig *Clairfait* vezette vala: itt, midőn leg-hevessebb eltökélléssel tusakodik a' két ellenséges Hadi-Sereg, *Benyoſzky* Generálisunk az ellenséget hátulról kerűlvén meg, véletlenűl reá üt, őtet nagy réműlésbe hozván, helyéből kimozdítja, és győzedelmeskedvén, a' további vérontásnak végét ſzakaſztotta. *Dumourier* gyanúságba esett a' Franczia Nép előtt, Párisba hívattatott, hogy ott maga helyett megfeleljen. Ő elment ugyan a' Hadi-Seregtől, de nem Párisba, hanem olly Tartományba, a' hol *Gilotin* fábrika nintsen. Helyébe *Dampierre* küldetett Hadi-Vezérnek, a' ki Valentza mellett az Eſzterházy, és Barkó Huſzárok, és a' *Sztaray* Gyalog Regementjének ditsőséges ereje és bátorsága által viſzſza veretett. Nem külömben *Kraj* és *Ott* Csáſzári Generálisoknak okossága 's vitézi ereje által a' Franczia Sereg Mobozse (*Maubenge*) Városánál ditsőségesen meggyőzettetett.

§. 25.

Hogy a' Belgiomi zenebonát letsillapítsa, és egyſzer'smind a' hadi sereget jelenlettével lelkesítse, Belgiumba útaz Ferentz Királyunk.

Minekutánna a' Francziákkal háborűba keveredett az Austriai Ház, Belgiom vólt az a'

Digitized by Google

Tartomány, mellyre nézve elsőben megkivánatott a' Fejedelemnek figyelmetessége. Ezt, mint Franczia Országhoz legközelébb lévő Tartományt lehetett leginkább félteni az erőszakos elfoglalástól, annál is inkább, hogy erre útat csinálhatott a' népnek zenebonáskodása. Ennek letsillapítására 1794-dik esztendőben Belgiumba ment, Károly, és József Fő Herczegeket vévén maga mellé. *Bruxel* Városába a' nép felesküdött a' Fejedelem hívségére, a' Fejedelem pedig viszszányosan fogadta, hogy a' népet az ő törvényes igazságaiban nem fogja háborgatni; midőn elébb *Landres* Váránál 18 óráig tartó viaskodást nézte, 's jelenléttével lelkesítette; a' melly ütközet után *Landrestól* elnyomattatott a' Francia sereg, minekutánna abból négy ezeren elestek vólna. Utóbb Aprilisnek 25-dikén, midőn *Landres* Várát megvette a' Császári sereg, jelen vólt Ferentz Császár, 's Királyunk. Juniusnak 3-dikán viszsza tért Bétsbe. Nem sokára azután a Francziák részére hajolt a' szerentse: egész Belgiumot elfoglalták. *Coburg* Herczeg nyugodalomra ment. Helyébe elsőben ugyan Clairfait, azután Károly Fő Herczeg vette fel a' Fő Vezérséget. Nem külömben a' Frantziák is Pichegru helyébe Moreaut tették Fő-Vezérnek, a' ki Rajna Vizén által-tévén Hadi-seregét, Ketel Városát elfoglalta. Messzebb terjedett azután az ő erejek, minekutánna Rajnánál lévő Hadi-seregjeket két részre osztották, mellynek egyikét vezette tsak ugyan Moreau, másikát Jourdán. Ez Frankóniát, amaz pedig Sváb, és Bajor Országot foglalta el.

Digitized by Google

§. 26.

Olasz Országi ütközetekben való sorsa a' Császári Ármádiának.

Két fő Hadi-sereget állítottak ellenünk a' Francziák, mellynek egyike a' Német Tartományok, másika pedig Olasz Ország felé vette az útját. Mi is azok ellen két ármádiát állítottunk, egyiket neveztük *Rajna ármádiának*, melly Német Országban állott szembe a' Francziákkal, és a' mellyről tsak imint vólt a' szóllás; a' másikat pedig *Olasz Országi ármádiának* neveztük, melly Olasz Országnak külömb és külömb részeiben küszködött az ellenséggel. Ezen ármádiának első Fő Vezére vólt Devéns 1793-dik esztendőben; a' ki elsőben változó szerentsével küszködött a' Francziák ellen, úgy, hogy a' győzedelem már a' Francziák, már pedig az Austriaiak részére hajolna. Megbetegedett Devens, helyébe Ferdinánd Fő Herczeg Mediolánumi Igazgató tétetett Fő Vezérnek az ármádiánál, a' kinek segítségére adattak Stein, Oliveri Vallis, Argenteau, és Colli Generálisok. Ezen idő alatt ismét a' szerentsének álhatatlansága igen szembe tünő vólt, midőn az már a' Császáriak, már a' Francziák részére hajolt. Viszsza-vette egességét Devens. A' Fő-Vezérséget ismét viselte. Mintha új erővel lelkesíttetett vólna meg, ezen másodszori Vezérségében igen szép lépéseket kezdett tenni Revierába, a' hol a' közép tenger partján lévő Városokat, úgymint Savona, Vado, Finále és többeket nagy hirtelenséggel elfoglalt. Megfogyott a' hadi népe Devensnek, és a' szerentséje is balra fordúlt, mert, nem tsak a' tenger mellékéről, és havasok közzűl viszsza nyomatott, hanem

Olasz-

Digitized by Google

Oláſz Orſzágnak lapos Tartományiba is bétört a' Franczia sereg, a' mellynek ereje a' ſzerencsés ütközetek által mind meſzſzebb és meſzszebb terjedett.

§. 27.

A' pártütésnek tüze még ſzikrájában lévén elolutatott Ferencz Királyunk alatt.

A' Francziák példáját a' Haza régi törvényeinek, 's kormányozás módjának felforgatásában sokan akarták követni; többnyire ollyanok, a' kik zavarosban ſzoktak haláſzni. Ezen ſzekélynek mérge az Austriai Birodalomban is némellyeket megveſztegetett. Az Isteni Gondviselésnek lehet hálálni, hogy a' pártütésnek ſzikrája előbb, hogy sem az kilobbanna, éſzrevétetett, és elnyomattatott. Ámbár az is tagadhatatlan dolog, hogy azon veſzedelmes idő-ſzakaſzban sok ártatlanok is gyanúságba estek.

§. 28.

Lengyel Orſzágnak nagy darab réſze az Austriai hatalom alá jön.

Midőn egy felöl a' ſzerentsétlen háború által idegen kézre jutnak az Austriai Birodalomnak némelly Tartományi, ugyan akkor azon Birodalom más réſzről tovább és tovább terjed. 1795-dik eſztendőben az Austriai, Berlini, és Pétervári Udvarok elvégezték magok között, hogy Lengyel Orſzág három réſzre oſztatnék fel; mellynek egyike a' Muſzka Csáſzáré, másik réſze a' Burgus Királyé, harmadik réſze pedig Ferentz Csáſzáré 's Magyar Királyé lenne. Ez végbe ment, úgy, hogy 1796-

Digitized by Google

dik esztendőben Mártziusnak 21-dikén adatott Cs. Királyi parantsolat szerént Lengyel Országnak azon részében, mellyet az Austriai Császári Felség foglalt el, az előbbeni Lengyel czímerek letétettek, és azoknak helyébe Austriai Császári czímer tétetett fel. A' Lengyel Országi Rendek hívséges esküvésének bévételére Herczeg Auersperg küldetett Ő Felsége nevében, a' melly véghez is ment Augustusnak 27-dik napján, és azonnal az előbbeni kormányozásnak módja megszünvén, a' Tartomány új Igazgatás formája alá vétetett. Ponyatovszky Lengyel Királynak egynéhány milliomból álló pénz rendeltetett eltartására az Országot elfoglaló Hatalmasságok által; a' ki azutan Muszka Országba vévén lakását, ugyan azon Országban meghalt.

§. 29.

Posonba Ország Gyülését hirdet Ferentz Királyunk, és ott Magyar Országtól hadi segítséget kér.

A' hosszas, és vérengező háború által nem tsak a' Fejedelmi tárház kiürült, hanem az ellenséggel tusakodó vitézeknek száma is nagyon megfogyatkozott; annál is inkább, hogy 1795-dik esztendőben Ferentz Királyunk az ő frigyes társaitól elhagyattatott; midőn a' Burgusok, Nápolyiak, Spanyolok, Etrúriaiak, Hannoveránusok, Hassusok, Szászok egyenként megbékülvén a' Francziákkal, az egész költséges háborúnak terhe tsak-nem egyedül az Austriai Császárnak nyakára szállott. Ha a' háborúnak folytatódni kellett, szükséges vólt pénzről is, emberről is gondolkodni. Minthogy pedig az Austriai Hatalomnak leg-fényesebb részét Magyar-

Digitized by Google

ország teszi, a' Magyarokhoz, mint tulajdon
ázi-népéhez Atyai bizodalommal folyamoda jó
irályunk: Ország Gyűlését hirdetett, melly
'96-dikban Novembernek 6-dik napján Pozson-
ın kezdődne el. Elkezdődött a' szabott időre;
' hol minekutánna József Fő Herczeg Palatí-
usnak választatott vólna, a' tanátskozásnak fő
ırgya volt a' hadi segítségnek elintézése. Ez
gy ment végbe, hogy a' Magyar Nemzet az
bőkezűségének példás bizonyságát adná: mi-
ön Magyar Ország 's vele egyesült részek ne-
ében igértetett a' Királyi Felségnek ötven ezer
j katona, két miliom és négy-száz-ezer mérő
ozs, három milliom, hét-száz hatvan ezer mé-
ő zab, húsz ezer ökör, tíz ezer ló; melly
gért segedelemnek egy részit ki-ki pénzel vált-
atta meg. Háromnál több több törvényes czik-
ely ezen Ország Gyűlésében nem hozattatott.
zóllott tudniillik az I-ső a' Palatinusnak lett vá-
ıs táról. II-dik a' hadi segítségről. Ugyan
zen czikkelyben az is elvégeztetett, hogy, ha
' szükség úgy fogja kívánni, a' Nemesség fegy-
erbe öltözzön a' Haza védelmére. III-szor Ren-
leltetett, hogy az 1792-dik esztendőbéli Gyű-
ésnek 12-dik czikkellye maga erejében meg-
naradjon a' jövő Ország Gyűléséig.

§. 30.

A' Francziákkal való háború tovább is folytattatik.

Új erőt kapván a' Magyarok adakozása ál-
al az Austriai Birodalom, hathatós intézeteket
tészen a' Francziákkal való viaskodásra. Vál-
toztattuk mi a' Hadi-Vezért; változtatták a' Fran-
cziák is az Olasz Országi ármádiánál. Meg-be-
tegedett Devens helyébe Beaulieu Generálist

Digitized by Google

vettük Hadi-Vezérnek; a' Francziák pedig Scherer helyébe Bonapartét tették Hadi-Vezérnek az Olasz-Országi seregnél Barras Directornak ajánlására. Mi részünkről nevezetes Generálisok adattak Beaulieu mellé, úgy mint: Lilien, Melas, Laudon, Sebottendorff, Klebek 's a't Bonaparte, 25 esztendős korában mint Fő-Vezére egy ármádiának, alig érkeze az Olasz Országi Hadi sereghez 1796-dik esztendőben, mi azonnal egész Páviáig viszsza húztuk magunkat. Bonaparte Április Hélnapban érkezvén a' hadi sereghez, azt a' Pó vizén azonnal által tette; következendő hólnapban pedig Paviából, és Mediolánumból a' Császáriakat ki nyomta, a' kik Mantua Várába Katona-őrizetet tévénbé, Tirolis felé húzták magokat. Ferdinánd Fő-Herczeg Mediolánumból Tirolisba Oenipontra szaladott, az egész Fő-Herczegi Udvarával együt. Az Irománytárt (Archivumot) pedig Triestre vitette. Lodinál történtt véres tsata után Bonaparte Massenát Majlandba (Mediolanum) küldötte, a' kinek Májusnak 12-dikén a' Város Elöljáróság a' Város kultsait eleibe vitte. Két nap múlva maga Bonaparte is oda ment. Megbetegszik Császári Vezér Beaulieu, a' kinek Vezéri hívatalját, addig is, még felgyógyúlna, Melás viselte. Már ennek vezérlése alatt a' Majlandi Cittadellát Juniusnak 26-dikán kezdették ostromlani, és öt nap múlva elfoglalták, midőn már annakelőtte Bonaparte Bonóniát, Ferarát, Ravennát a' Római Pápától; Livornót pedig kikötő parttal együtt a' Hetruriai Fő-Herczegtől erőszakosan elfoglalta vólna. Olasz Országnak illy veszedelmes környűlállásaiban a' Német Országi Hadi seregektől új hadi erő küldetett segítségül, a' hol már előbb Clairfait helyébe Károly Fő Herczeg tétetett Hadi-Vezér

Digitized by Google

nek. Olasz Országban pedig Vurmser vette fel a' Cs. Fő Vezérséget, és Juniusnak 25-dikén már Oenipontra érkezett, hogy onnét az Olasz Országi seregnek hanyatló szerentséjét feltámaszsza. Ennek fő törekedése vólt, hogy Mantua Várát a' Francziák ostroma alól felszabadíthassa, azonban önnön maga is lovas seregével együtt Mantuába beszoríttatott. Vurmser helyében a' Fő Vezérséget Alvintzi vette fel, a' ki úgy tusakodott a' Francziákkal, hogy őket sokszor helyekből kinyomná. Azon ütközet után, melly 21-dik Novemberben volt Davidovits és Bonaparte között, mind a' két hadi sereg téli szállásokra ment, úgy még is, hogy Mantua a' Francziáktól bekerítve tartatván, kivül az ellenségtől, belöl pedig az éhségtől ostromoltatna: annyira jutott ezen Várban lévő Császári Katonaság, hogy sem a' betegek' gyógyíttásokra orvosság, sem az egészségesek táplálására egyéb eledel nem lévén ló húsra szorúlnának: Ezen Várba beszorított Huszárságnak lova akkor tett itt leg-jobb szolgálatot, midön az, a' mészárszékben levágattatván az éhes katonaságnak kimérettetett vala. Csak ugyan nem lehetett tovább tűrni az éhséget, a' Vár feladatott Februáriusnak 2-dikán 1797-dik esztendőben.

§. 31.

Mantuának elvesztése nagy rémülést okozott a' Császári Tartományokban, a' Francziáknak lépéseit pedig könnyíttette a' tovább való győzedelemre.

Mantua elvesztésének hallására megrémült az egész Cs. Birodalom, leg-inkább pedig minden egyéb Hatalmasságok között a' Római Ud-

Digitized by Google

var; annál is inkább, hogy Mantua elfoglalta-tása után Bonapárte Róma Városa felé indúl egy részével Hadi seregének. Nevelkedett a Cs. Tartományok részéről is a' veszedelemnek félelme; azért Károly Fő Herczeg, a' ki eddig a' Rajnai ármádiának Feje vólt, által ment Olasz Országba, hogy Bonaparte vezérlése alatt lévő és mind inkább és inkább közelítő Franczia seregnek ellene áljon, de elöbb, hogy sem Károly Fő Herczeg Bétsből Görczre érkezne, Bonaparte Romát elfoglalván, győzedelmesen viszsza tért a' Császári Tartományok felé rohant Franczia sereghez. Bassanóból Trevisóba, onnét pedig, a' Piave vizén által menvén Congliánóba mentt hadi seregével; onnét ugyan azon sebes rohanással Tagliamento Vize felé menvén, Hohenzollern vezérlése alatt lévő Császári sereget hátra nyomta, és Sacile, Valvagione Városkákon keresztül menvén a' Tagliamento Vizén is keresztül vergődött. Codroypónál Károly Fő Herczeg ezen győzedelmes lépésű seregnek eleibe állott ugyan, de Codroypótól Palmanovára, onnét pedig az Isonsó Vize felé szoríttatott, a' hol Gradiska Várát két Regement őrizettel erősítette meg, a' melly mind azonáltal kevés órákig tartó ostrom után a' Várral együtt a' Francziák kezébe került. Sokkal nagyobb vólt a' Franczia seregnek ereje, sem hogy annak rohanását feltarthatta vólna Károly Fő Herczeg, azért az egész hadi Seregével az Isonzó Vizén által-menvén, Carniolián által Stajer Ország felé húzza magát hátra; a' Francziák pedig őtet mindenütt nyomban követték, úgy, hogy Márziusnak 20-dikán a' Francziák már Görczbe jutván, az egész Carnioliát, és Carinthiát hatalmok alá hódítanák. Ezen győzedelmeknek közepette sem felejtkezvén meg Bona-

Digitized by Google

parte az emberi szerentsének álhatatlanságáról, békességgel kinálta meg a' Császári Udvart; melly szándékját Clangofurtról, Mártziusnak 31-dikén Károly Fő Herczeghez küldött levél által értelmesen kinyilatkoztatta, mellyben Bonaparte nem tsak az emberi vérnek kiontásától való irtózását, nem tsak a' békesség helyre állíttásához való hajlandóságát jelenti ki, hanem arra is nagyon kéri Károly Fő Herczeget; hogy az ő Felséges testvérinél a' kivántt békességnek ezközlője lenne. Így vólt a' Levél:

FŐ HERCZEG!

A' jó Hadi Vezérek midőn hadat viselnek, ugyan akkor békességet is szoktak kivánni. Nem de már hat esztendeje mióltta hadakozunk? Nem veszett é már elegendő ember el? Nem hárámlott é sok nyomorúság az emberi Nemzetre, a' melly ellenünk panaszkodik? Az egész Európa, melly a' Franczia Köz-társaság ellen felkelt, már letette a' fegyvert. Egyedül Austria vagyon fegyverben; és soha annyi vért nem ontott, mint most. Ezen hatodik esztendőnek szerentsétlen a' kezdete, és akár minő légyen a' vége, a' bizonyos, hogy mind a' két részről sok emberek fognak áldozni életekkel: és még is végtére békességre kell térni, és a' fegyvertől elállani; minthogy mindennek egyszer végének kell lenni, tehát a' háborúnak is. A' Franczia Köz-társaságnak Igazgató székje sokszor már kijelentette a' Császári Felségnek, melly egyenes szívvel kivánná végét vetni azon háborúnak, melly mind a' két Nemzetnek olly nagy terhére vagyon. A' Londoni Udvar gátolta meg ezen kivánságnak tellyesítését. Tehát semmi reménység nints az egyegyesülésre? Vallyon tovább is kegyetlenkedünk-é egymás ellen? öljük, vágjuk-é egymást, hogy

Digitized by Google

egy hozzánk nem tartozó Nemzet abból haszmat vegyen? Fő Herczeg Uram, midőn Fő Herczegséged a' Királyi Székhez szüléteséré nézve olly közel vagyon, és mint azon maga haszmát keresö indúlatoktól, mellyektöl sokszor a' Ministerek és Fő törvény Székek megvannak ígézve, ment, nem kiván-é az emberi Nemzetnek pártfogója, és Német Országnak megtartója 's helyre állítója lenni? Ne gondolja azt Fő Herczegséged, mintha én azt vélném, hogy Német Országot fegyverrel meg nem szabadíthatná; de tegyük, hogy, ebben szolgálni fog a' szerentse, még úgy is végsö szegénységre jutna Német Ország. A' mi engemet illet, Fő Herczeg Uram! ha ezen békesség ajánlás által, mellyet jelenteni szerentsém vagyon, csak egy embernek élete fog is megtartatódni, nagyobb ditsöségemnek fogom tartani ezen Polgári Koronát, mint sem az öldöklö háborúban szerzett gyözedelemnek koszorúját. Kérem Fő Herczegségedet, jó szívvel vegye azon tiszteletettel tellyes indúlatomat, mellyel Fő Herczegségedhez viseltetem. —

Bonaparte.

Ezen Levelére Bonaparténak harmad-napra feleletet küldött Károly Fő Herczeg, mellyben jelentette, hogy a' békesség kötésre való hatalom a' Felséges Császártól néki nem adatott légyen, attól vólna tehát szükséges az erre való választ megvárni. Elküldötte Károly Fő Herczeg Bonaparté Levelét Császár Ö Felségének, Bonapartéhoz pedig illyen szókkal hangzó Levelet küldött Áprilisnak 2-dik napján:

GENERÁLIS URAM!

Midőn én hadakozom, akkor egyszersmind a' betsületemre és hivatalomra is figyelemmel va-

Digitized by Google

gyok. A' békességét az emberi Nemzetnek és Nemzeteknek szint úgy kívánom, mint Uraságod. Mivel azonban Hivatalom szerént nints hatalmam arra, hogy a' hadakozó Hatalmasságoknak perlekedését vizsgáljam, vagy magyarázzam; sem a' Császár Ő Felségétől hatalom nékem nem adatott a' békesség' eszközlésére, szükségképpen általlátja Generális Úram, hogy én ezen dolog' meghatározásába nem erszkedhetem; és hogy ezen terhes dologban, melly az én tehetségemet fellyül haladja, fellyebb való parantsolatot kell várnom — Akármiképp' fordúljon azonban a' kotzka, és akár minémű kilátások leéndenek a' békesség' megszerzésére, kérem Generális Urat, hitesse el magával, hogy különös tiszteletel vagyok

Károly Fő Hadi-Vezér,

Minthogy nem tudhatta Bonaparte minémű választ veénd Császár Ő Felségétől, tovább folytatta hadi törekedéseit, és Stájer-Országnak elfoglalására indúlt, hogy Aprilisnek 9-dik napján Grétzet, Stájer-Országnak fő Városát elfoglalnák; sőt az Elöljáró Seregjek (*Avantgarde*), mellyet *Massena* vezérlett, a' *Mura* vize mellett lévő *Pruk* Városáig nyomúlt előre. Ez olly rémúlésbe hozta az egész Austriai Birodalmat, nevezet szerént pedig Béts Városát, hogy abból nem csak sok tehetősebb Fő Személyek bátorságosabb helyre szaladtanak, hanem a' Felséges Udvar is rész szerént Cseh, rész szerént pedig Magyar-Országban keresne menedék helyet. A' Magyar Kancellária is minden hozzá tartozandókkal Aprilisnek 15-dik napján Pozsonba, onnét pedig Budára költözött. Béts Városában a' Hivatal viselők, a' Deákok, a' Kalmárság, a' Mester emberek külömb-külömbféle tsapatokban seregelvén

a' Város' védelmére felállottak. Nékik adandó fegyver vagy nem találtatott, vagy alkalmatos nem vólt; azért a' gyengébb, és erötlenebb ifjaknak puska helyett nyárs adatott fegyverképpen; az alatt pedig a' Katona test állásra, és lépésre szüntelen taníttattak, ne hogy az ellenségnek eljövetelekor, ezen egybe-sereglett tanúlatlan gyülevész akadályára lenne a' tanúlt Katonaságnak. Kevés napok alatt letsendesedett a' rémülés; ezek is más kedvesebb haszon-vételre eltették a' nyársot. Felséges Urunk tudniillik vévén Bonapárte' Levelét, Bellegárd és Murreld Generálisokra bízta a' békesség-kötésnek munkáját, a' kik Aprilis' 7-dik napján Stájer-Országnak Judenburg nevű Városából levelet küldvén Bonapartehoz, tíz napi fegyvernyúgovást kértek, a' végre, hogy a' békességnek fundamentomos tzikkelyein annál nyugodalmasabban lehessen tanátskozni, 's azt megállítani. Bonapárte erre azt felelte, hogy ámbár a' Franczia Armádiának mostani állására nézve veszedelmes vólna a' fegyver-szünés, ha mindazonáltal Császár Ő Felsége egyenes eltökéllett szándékkal kívánja a' békességet, éppen nem akar ellenkozni ezen kéréssel, és reá áll a' tíz napi fegyver-szünésre.

§. 32.

A' Békesség-kötésről való tanátskozások elkezdödnek.

Meg lévén állítva a' 10 napi fegyver-szünés, a' békességnek elöljáró tzikkelyei eránt tanátskozáshoz kezdenek; Bonapárte ugyan a' Franciák', Bellegarde és Meerveld Generálisok pedig Császár Ő Felsége' részéről. Megegyeztek, és ezen megegyezést Leobium Városából Apri-

Digitized by Google

lisnek 18-ikán Csáſzár Ő Felségéhez helybe-hagyás véget elküldötték. Tzikkelyei ezen megegyezésnek nyilvánságosan ki nem hírdettettek ugyan, a' következésekből mindazonáltal éſzre lehetett venni, hogy a' békesség' kötés fő tzikkelye az vólt, hogy Cs. Ő Felsége lemond eddig Olaſz-Orſzágban bírt Tartományjairól. Ezen Leobiumi tanátskozásnak végzését Ő Felsége Aprilisnek 25-dik napján megerősítette, a' melly megerősítés elkerűlhetetlen út vólt, hogy békességre jutni lehessen, mellynek tovább való kidolgozása Cobenczelre, Meerveldre és Degelmannra bízattatott.

§. 33.

A Campo-Formidoi békesség által egy darabig megszűnik a' háborgó vérontás.

A' békesség-kötésre megnevezett ſzemélyek megjelentek Olaſz-Orſzágban, a' hol tanátskozás helyének a' Frantziák *Passarenumot*, a' Csáſzáriak pedig *Udine* Városát kívánták. Úgy egyeztek meg, hogy *Passeranum*, és *Udine* között lévő Helységetske, melly *Campo-Formido* nevezetet visel, válaſzſztatna tanátskozás helyének. Itt tanátskozáshoz kezdettek, Csáſzár Ő Felsége réſzéről ugyan *Cobenczel*, *Meerveld*, és *Degelmann*. A' Francziák' réſzéről pedig *Bonaparte*, *Clarke*, és *Massena*. A' békesség mind a' két Hatalmasság' követjei között Otobernek 17-dik napján 1797-dik eſztendőben megköttetett, mellynek tzikkelyei ſzerént Ő Felsége kénſzeríttetett lemondani maga, és maradékának nevében Belgiomról, és Olaſz-Orſzágban bírt Tartományairól, mellynek valamelly kipótolására adatott Velentze Városa, a' hajdani Velentzei Köz-Társaságnak ſzárazon lévő birtokaival együtt, Ti-

Digitized by Google

rolistól, mint Ő Felségének örökös birtokától egyenes líneát húzván, az *Adriai* Tengerig. Ezen fellyűl egynehány Tengeri Szigetek, mellyeket ennekelőtte a' Velentzeiek bírtak; nem külömben a' Katarói Tenger öböl is. Hetruria helyett pedig, melly Ferdinánd Fő-Herczegtől vétetett el, más jószág ígértetett a' Német Birodalomnak szakadványiból, a' mint ez utóbb meg is történt, midőn elsőben a' *Szaltzburgi*, ez ismét elvétetvén, a' mint fellyebb említténk, a' Virtzburgi Herczegség adatott néki. Ugyan ezen békesség-kötése szerént Ő Felsége megesmérte, és helyben-hagyta a' *Cisalpinai* Köz-társaságot (*Respublicát*) és annak függhetetlenségét. Bonaparte vólt ezen Köz-tásaságnak felállítója; melly magában foglalta az Austriai *Lombardiát*, *Bergamot*, *Brixiát* és *Crema* Városait hozzájok tartozandó tájékkal együtt; *Mantua* Városát és Várát azon nevezetű Herczegséggel. *Piscariát*; *Mutinai*, *Massai*, és *Caverai* Herczegséget. *Bononiai*, *Ferrariai*, és *Romandiolai* Tartományokat. Tovább, ezen békesség-kötés szerént a' rabok mind a' két részről 40 nap alatt hazájokba botsájtattak, azok pedig, a' kik a' *politika*-béli külömböző gondolkozás' módjáért tömlötzben vóltak, mind a' két részről szabadságokra viszsza tétettek. Mivel pedig némelly tárgyok ezen békesség-kötésnél elől-fordúltak, és a' mellyek hoszszassabb tanátskozást kívántak, elvégeztetett, hogy 30 nap alatt, vagy még előbb is mind a' két Hatalmasságnak Követjei Radstadba tanátskozásra megjelenjenek, a' hol a' békesség-kötést megerősítő levelek egyik Féltől a' másiknak általadatnának. *Campo-Formidói* békesség' tzikkelyei alá írta magát a' Császár' részéről *Cobenczel*, *Meerveld*, *Degelmann*. A' Francziák' részéről Bonaparte. Herczeg Lichtenstein vitte Bétsbe

Digitized by Google

a' békesség' tudósítását Octobernek 22-dikén, Párisba pedig Berthier, a' ki 25-dén érkeze oda éjtszaka; más nap már ágyúk durrogásával hírdettetett ki korán reggel a' Párisi Népnek Bonaparte által köttetett békesség, annak tzikkelyeivel együtt. Radstadtban pedig Decembernek elsö napján tseréltettek fel a' két Hatalmasságnak alá-írásával megerösíttetett táblák.

§. 34.

Ezen békesség nem sokára újolag felbomlik.

Ollyan vólt ezen békességben való pihenés, mint a' harmadnapi hideglelös embernek a' hidegtöl való szün-napja, mellyben ámbár nem rázza ugyan a' hideg; de még sem mondhatja magát egésségesnek — Megbékéltünk ugyan mi a' Francziákkal, de a' békességnek gyümöltsében nem részesülhettünk! Elsö, a' ki erre okot adott, *Bernadotte* Franczia Generális vólt. Ez a' *Campo-Formidói* békesség után 1798-dik esztendöben Követségbe küldetett Bétsbe a' Császári Udvarhoz. Hivatalos tiszteletére a' Felséges Udvarnak Mártzius' 2-dik napján jelent meg; magát azonban olly felfuvalkodással viselte minden társalkodásban, hogy a' Bétsi, söt az egész Monarchia-béli Népröl nagy megvetéssel szóllana, nem sokára nyilvánságos zenebonára is okot keresett: Aprilisnek 13-dikán a' maga szállásán három színü zászlót tett ki, melly a' Franczia szabadságnak zászlója vólt; ennek nézésére többen és többen gyülekeztek öszve; itt estve 7 óra tájban nagy lárma támada. Bernadotte az öszve-sereglett Népet valamelly illetlen szóval sértette meg: ezek felzendülvén, az ablakjait kövekkel betördösték; söt találtatott, a' ki mások' segítségével felmászván, a' Franczia Zász-

Digitized by Google

lót lerántotta, és azt az öszve-tsoportozott Nép darabról darabra szaggatta. A' lárma igen nagy vólt. Az akkor Bétsben őrizeten lévő Splény Gyalog Regementje vólt, a' melly sietséggel a' belső Városba menvén a' Császári Udvartól fogva egész a' Franczia Követnek szállásáig két rendű lineát húzott. Ezeket nem sokára követte a' Lovasság is. A' Várasnak kapui bezárattak, nehogy holmi zenebonáskodó nyughatatlan emberek a' Városba betódúlhassanak. Más nap dél tájban letsendesedett a' Nép; harmad' napra pedig, mivel a' Franczia Követnek ollyan elégtétel, a' millyent ő kívánt, nem adatott, Bétset elhagyván, viszsza tért Franczia-Országba — Ezt a' Franczia Nemzet úgy nézte, mint Nemzetek' törvényének megsértését; minthogy a' Nemzetek' törvénye szerént a' Követek személyének megsérthetetlen bátorságban kell lenni; és innét a' Franczia Nemzet háborgó panaszokra fakadott a' Bétsi Udvar ellen. Nevelte ezen gyülölségnek tüzét azon véletlen eset, melly *Radstad* Városán kívül 1799-dik esztendőben Aprilisnek 28-dik napján történt. Elmennek Radstadból a' békesség' munkálására küldött három Franczia Ministerek, *Bonier*, *Roberjot*, és *Debrie* estve öt kotsival; midőn a' Várostól egy órányi földre eltávoztak vólna, Székely Huszár öltözetben lévő emberek őket orozva megtámadják az úton, *Boniert* és *Roberjotot* megölik, *Debriet* halálosan megsebesíttik, szekereiket minden kintstől és titkos írásoktól megfosztják. *Debrie* nagy nyomorúságosan viszsza tért a' Városba, és a' rajtok esett erőszak eránt jajgatva panaszolkodott. Károly Fő Herczeg más nap ezen eset után levelet küldött a' Franczia Vezérhez, mellyben jelenti, hogy az őrizeten lévő Császári Katonaság Tisztjének elfogattatása eránt parantso-

Digitized by Google

latót adott, a' ki ha bünösnek találtatik ezen eset eránt, érdeme szerént meg fog büntetödni. A' Francziák azt erösítették, hogy ezen erószakos megtámadását a' Franczia Ministereknek, a' Székely Huszárok követték vólna el; mi pedig azt állítottuk, hogy más idegen emberek, kik a' Párisi Directoriumtól pénzel meg vóltak vesztegetve, Székely Huszár ruhába öltözködvén tették vólna ezen Haramiaságot. Valamint mi el nem hittük a' mit ök mondottak, úgy ök sem hitték el a' mit mi állítottunk. Itt tehát ismét új okot találtak az ellenségeskedésre. Már könnyen által lehetett látni, hogy nem sokára újolag ki fog lobbanni a' háborúnak tüze: azért mind a' két rész készületeket tett. Részünkröl ugyan, gyanúságos lévén a' Francziák barátsága, már 1798-dikban Novembernek 20-dikán a' Magyar Ország' Cancelláriusa Ö Felsége' nevében levél által Hadi-segítéget kért a' Magyaroktól, és nevezet szerént, egy millió és ötszáz-ezer mérö zabot a' Lovasság' számára. A' Rajnai Armádia' számára ugyan kilentzszáz-ezer mérőt, az Olasz-Országi Armádia' részére pedig hatszázezeret. A' Francziák pedig nem tsak készületeket, hanem Hadi mozdúlásokat is tettek. Ugyan tsak *Jourdán* Franczia Generális az ö Seregeit 1798-dikban Octobernek 22-dikén a' Rajna vize mellé vezette. Nem külömben *Joubert* is Olasz-Országba Novembernek 17-dikén az ott lévö Seregeknek visgálására Majlandból elindúlt, és megparantsolta, hogy a' *Cisalpinai* Köz-társaság' Tartományiban lévö Császári Tisztek nyóltz nap alatt onnét kitakarodjanak. Szükséges vólt részünkröl is hasonló mozdúlásokat tenni; azért Károly Fö Herczeg Bétsböl megindúlt, hogy a' Rajna környékén lévö Császári Katonaságnál a' környülállásokhoz mérsékelt rendeléseket tegyen.

Digitized by Google

§. 35.

Kiüt másodszor is a' Franczíákkal való hábo-rúnak tüze.

Már nem tsak tsupa kéfzületekben, és mozgásokban állott a' Franeziák' ellenségeskedése, hanem azok, a' mit egy ellenségtöl lehet várni, tselekedettel is megmutatták: 1799-dikben Januariusnak 23-dik napján Ehrenbreitstein Várát, ámbár az a' Rajna vizének innetsö partján vólna, elfoglalták, és azonnal földig lerontották. Sokkal világosabb jeleit adták azután az lelenségeskedésnek, midön Mártiusnak 1-sö napján *Khel* Városához Hadi-Seréget küldöttek vala által a' Rajna vizén *Jourdán* vezérlése alatt, mellyet látván Károly Fö Herczeg, Mártiusnak 4-kén a' *Lech* vizén által-tette ö is a' Csáfzári Népet; megütközött pedig *Jourdán* Franczia Vezérrel Martz. 21-dikén, és annak seregét hátrább nyomta. Olly fzerentsével folytatta azután a' Hadat Fö Herczeg Károly, hogy kevés Hónapok alatt az Austriai Sereg már Helvetziában vólna; nevezet fzerént, midön *Tigurum* Városából kinyomattatna a' Franczia Sereg, a' Városnak Polgár-Mestere Károly Fö Herczegnek tifztelettel nyújtotta a' Város' kultsait, a' ki azokat, jó kézben lenni mondván, el nem vette; söt *Hocze* Generális által azt a' jelentést tétette a' Helvetáknak, hogy a' Csáfzári Népnek nem egyéb tzélja vólna Helvetziába való jövetelében, hanem, hogy onnét kivetvén a' Franeziákat, az ott való Népnek fzabadsága sérthetetlen maradjon.

---

§. 36.

Digitized by Google

§. 361.

Olasz-Országban nevezetes győzedelmeket tesznek a' Francziákon az Austriai Császári Vezérek.

Az Olasz-Országi Armádiának Fő Vezérévé *Melas* neveztetett. Előbb, hogy sem ez a' Hadi-Seregbez érkezne, *Kray* vezette a' Császári Népet. Nagy vólt ezen Hadi-Vezérnek bátorsága, Hadi-tudománya, és szerentséje. Ez előbb Legnagonál elszélleszt vén az ellenséges Sereget, midőn értette, hogy Verona mellett lévő Császári Sereg is a' Francziákkal viaskodásban vólna, nagy sietséggel oda megy, és nem csak a' győzedelmet az ellenség' kezéből kiragadja, hanem azt több, és több ütközetek által a' *Mincio* vizén túl szorítja. Kray Generális kevés idő alatt többet 18 ezer Francziánál más világra küldött, a' ki is nem sokára Ő Felségétől Hadi-szerek' Mesterévé tetetett. Elérkezett azonban a' Muszka Sereg is segítségünkre *Suvarov* vezérlése alatt, a' Kinek Ő Felsége is Bétsben 1799-ikben Martziusnak 25-dik napján Austriai Császári Fő-Vezérnek nevezetét adta. Aprilisnek 4-dik napján Bétsből elindúlt, és 25-ikén Veronába érkezett. A' Császári Vezérek az alatt fényes győzedelmeket tettek: *Kray*, és *Ott* Generálisoknak segítségekkel, a' hol valami kevés Muszkák is vóltak, elfoglalta *Brixiát* és *Cremonát*. Nagyon tsudálta *Suvarov* Vezér is *Kray* Generálisunknak tehetős tulajdonságait, azért is őtet Mantua Várának ostromlására küldi 20 ezer Néppel, a' ki azon Várost Majusnak 5-dikén ostrommal bekerítette. *Budai* Kapitány Majusnak 4-dikén elfoglalja *Mutina* Városát, a' hol a' Lakosoktól ölly örömmel fogadtatott, hogy a' Huszárjainknak lovaikat is tsókolták. *Vukasovits* Generálisunk *Novarrát* foglalta el, *Szuvarov* pedig *Paviát*.

Digitized by Google

Előbb, hogy sem ezek történnének, *Melas*, *Ott*, és *Vukovits* Generálisaink három Tsapattal az *Ada* vize felé indúlván, *Moreau* Franczia Vezérnek ágyúzó sántzait, mellyekben a' mi Seregünket az által-meneteltől tartóztatni akarta, szélyel hányták, és Aprilisnek 28-dik napján *Majland* Városát elfoglalták; az ott lévő Vár (*Citadella*) mellyben 2500 Franczia Katonaság vólt, Majusnak 24-dik napján adta meg magát. *Kaim* Generális *Pizzegithone* Várát szörnyű tüzelés után Majusnak 8-ikán megvette. Majusnak 12-dik napján pedig *Hohenzollern* Generális *Bononia* Városát vette meg. Ugyan ezen Hónapban véröntó tsata vólt *Macdonald* Franczia Vezér, és *Ott* Generális Seregei között *Placentiánál*: három nap tartott a' viaskodás, 17, 18, és 19-dik napjaiban Juniusnak; a' Francziák hátra nyomattattak, minekutánna a' Placentziai mezőben hat-ezer Franczia halva maradott, 5085 elfogattatott, megsebesült pedig Placentiában hagyattatott 7183, a' kik között 4 Generális, 8 Obester, és 502 Fő Tísztek vóltak. Mieink közzűl elesett 254; sebbe estek 1903. A' segítségünkre lévő Muszkák közzűl 680 elestek, megsebesültek 2087. Haszontalan várván *Macdonald*, *Moreau* Vezérnek segítségére való elérkezését, Juniusnak 20-dikán éjtszakai setétséget használni akarván, maradék seregét hátrább húzta. Ugyan az napon (Junius 20-dikán) *Moreau* Franczia Generális Bellegardnak Seregét, a' ki *Alessandria* Várát ostromlotta vala, megtámadta; minekutánna négy napig tartó tusakodással semmire nem mehetne, Juniusnak 25-dikén *Novin* keresztül az előbbeni Tábor' állására visszá tért; utóbb Genua' környékire húzta magát. Hosszas ostrom után Juliusnak 22-dik napján *Bellegard* Generális Alessandria Várát által-veszi *Gardanne*

Digitized by Google

Franczia Generálittól. *) Nem külömben, ugyan azon Hónapnak 30-dik napján *Mantua* Vára is megadta magát, minekutánna azt *Kray* Generálisunk három Hónapig ostromoltá vólna. Már most tsak nem egész Hadi-erejét egy tsomóba szedte, és Novi Városa' környékére helyheztette *Joubert* Franczia Generális. Ennek Serege 45 ezerbül állott, mellynek derekát úgy helyheztette, hogy azt a' *Novi* hegyek fedeznék; balszárnyát pedig *Pastorani* hegyek; jobb-szárnya egész *Novitól* fogva a' *Seravalle* Váráig mindenütt a' bértzek' tetején nyúlt valá végig. Itt már egész erövel kellett megütközni. Szörnyű vérontással lehetett ezen erös állásából az Ellenséget kimozdítani, melly tsak ugyan minden törekedésünk mellett sem mehetett vólna végbe, ha *Szuparov* Muszka Vezérnek akáratja, 's vezetése szerént támadtuk vólna meg az Ellenséget. *Melasnak* és *Kraynak* köszönhetjük a' győzedelmet. *Szuvarov* az egész erőt a' Franczia Armádia derekának akarta vezetni, melly *Novinál* állott, 's a' hol a' Franczíáknak homlok rendje ágyúkkal szörnyen meg vólt erösítve. Melas pedig és Kray, a' kik észszel akartak inkább élni mint sem erövel, azt javaslották, hogy Seregünknek több ereje a' két szárnyára húzattassék, hogy a' Franczíák' Hadi-rendét oldalba lehessen venni, söt a' lovassággal hátára kerülni. Megmaradott az öreg Kozák a' maga gondolatja mellett, és midön mintegy megvetöleg *Melas* és *Kray* Vezéreinknek azt mondotta vólna, hogy a' ki az Ellenséget meg akarja verni, ne kerülje azt ki, hanem szembe szálljon vele; azónnal az ö Muszkáit egyenesen a' Homlok-rendnek nagy kiáltással neki vezette, olly formán, mint a' Törökökkel való ütközetekben szokott vala tenni, de tapesztalta azután nagy veszedelemmel, hogy

Digitized by Google

Francziákkal, nem pedig Törökökkel vagyon neki dolga; mert a' Francziák mintegy 50 lépésnyire bevárták vala a' feléjek rohanó Muszka Tsapatokat, akkor kartátsal töltött ágyúikat egyszerre kisütvén, olly szörnyű kárt tettek a' Muszka seregben, hogy halommal feküdne az ágyúk' előtt az elesett Muszka Katonaság; törekedtek tsak ugyan a' hólt testek' halmain is által-menni, és a' Franczia Seregekkel öszve-tsapni; de a' Francziák' ágyúi is szüntelen okádták ellenek a' kártátsot, úgy, hogy erejekből, reménységekből kifogyván viszsza húznák magokat. Kevés pihenés után megújított erővel reájok vezeti a' Francziákra *Szuvarov* Muszka Katonáit, de azon szerént, mint először, másodszor is a' Franczia kartátsok akármelly nagy tusakodás után is viszsza verték őket. Szégyenlette ezt *Szuvarov*, a' ki az Ellenség előtt való viszsza húzáshoz nem vólt vala szokva, minthogy ez előtt többnyire tsak Török, és Tatár katonákkal vólt néki dolga, a' kik nem annyira észszel, és Hadi-tudománnyal, mint erővel szoktak hadakozni. Az is megszomorította *Szuvarovot*, hogy a' magokat viszsza húzó Muszkákat majd semmiképp' reá nem bírhatta, hogy új erővel harmadszor is reá rohannának az Ellenségre. De a' harmadszori viszsza verestől megmentette őket *Melas*, *Kray*, *Ott*, és *Pálfi* Császári Generálisoknak Hadi-Vezérhez illendő okossága és bátorsága. Ezek közzül *Melas Serravalle* felé kerülvén, a' Francziák' jobb-szárnyára hátulról került; ugyan ezt tselekedték másfelől *Kray*, *Ott* és *Pálfi* Generálisaink, a' kik *Bosco* felé kanyarodván, a' Francziáknak bal-szárnyát oldalba vették. Ugyan tsak *Melas* az Ellenségnek jobb-szárnyát *Seravalletól Novi* felé nyomta. Ez nagy zürzavarba hozta *Joubert* Franczia Vezérnek egész Seregét, melly kör-

nyúlállás arra segítette *Szuvarov* Vezért, hogy a' Franczia Seregnek derekát *Novinál* helyéből kinyomná, úgy, hogy az egész Franczia Sereg sok Tábori szereket, és pogyászokat elhagyván, *Gávi* felé, onnét pedig Genua környékére húznák magokat. Midőn a' Muszka Katonaság *Novi* Városába benyomódna, egy háznak felső padlásáról lövés esett; *Szuvarov* megtudván, hogy ezen lövést egy oda való Városi Asszony tette volna, azt irtóztató kegyetlenséggel végeztette ki a' világból; a' Város mellé pedig ágyukat húzattatván, azt egy kő-halommá akarta lövetni; de ezen kegyetlen szándékáról lebeszéllette őtet *Melas*, a' ki azzal az okoskodással győzte meg *Szuvarovot*, hogy azon Város a' szélső Őrizeten (*vorposton*) lévő Császári Katonaságnak nyúgodalmas téli szállása lészen, a' mint következendő télen tapasztalta is ezt az 5-dik Huszár Regement, és a' Spleny gyalog Regementje, a' melly két Regement csak nem egész télen *vorposton* lévén, ezen Városban talált nyúgodalmas, és kellemetes szállást, melly részét a' télnek, ugyan én is, mint Tábori Pap, a' Spleny Regementjével ezen Városban töltöttem. Ezen ütközet Novinál 1799-dik esztendőben Augustusnak 15-dik napján történt, melly vérontó ütközet után a' Muszkák Helvetzia felé mentek, a' Császári Armádia pedig *Cuneo* Várának ostromlására indúlt, mellyet Decembernek 3-dik napján terhes ostromlás után megvett. Ezen czélját annál könnyebben elérhette a' Császári Sereg, hogy a' Császári Generális Alvinczy már Augustusnak 22-dik napján Tortona Várából kiűzte vala a' Franziákat.

*) Midőn Alessandria Vára ostromoltatna a' a' Császári Seregtől, az az egyezés lett vala Alessandria Várának Fő K. piánnyja (*Commendánsa*) *Gardanne* Franczia Generális, és *Bellegarde* Cs. Gene-

Digitized by Google

rális között, hogy a' Vár a' Város felöl ne ostromoltassék, se ne védelmeztessék; következésképpen se a' Város felöl a' Csáfzáriakhak a' Vár felé löni ſzabad nem vólt, sem pedig a' Várbelieknek a' Csáfzáriak ellen a' Város felé. Ezen egyezés a' végre vólt, hogy a' ſzegény Városi Nép, melly a' két ellenséges Félnek tzivakodásiban semmi réſzt nem vett, az ágyúzás által meg ne károsíttassék, Igy ſzabad vólt a' Csáfzári Népnek a' Vár' ostromlása alatt a' Városba bátran bémenni egéſz a' *Tanarus* vize hídjáig, a' melly víz válaſztja az *Alessandriai* Várat a' Várostól. Azon réſzröl kellett tehát a' Várat ostromolni, és védelmezni, a' melly réſzröl a' Városbelieknek kár nem okoztathatott.

§. 37.

A' Marengói győzedelem után naponként nevekedik a' Francziák' ſzerentséje és hatalma, míglen a' velek való háborgásnak vége nem ſzakad.

Cuneo Várának megvétele után téli nyugodalomra ſzállott mind a' két ellenséges Armádia. 1800-dik Eſztendőben Aprilisnek elein, midőn t. i. a' Pedemontziumi és Liguriai hegyeken ritkúlni kezdene a' hó, Melas Fő Vezér az egéſz Csáſzári Sereget, nyóltz különböző Tsapatokra oſztván, megindítja Genua Városa ellen, a' hová Massena Franczia Hadi-Vezér 12 ezer fegyveres Néppel rekeſzkedett vala. Sok vérontások estek, míglen Genua Városát annyira be lehetett keríteni, hogy annak minden útja el vólna vágva. *) Hoſzſzas vólt Genuának ostroma — Az alatt Bonapárte viſzſza tért Égyiptomból; Párisban megújította a' Nemzet kormányozásának formáját; magát elsö Consulnak tette; hatvan-ezerböl álló Armádiát sietséggel öſzve-ſzedett: azokat Cenis, Sz. Gothárd, Sz. Bernárd, és Simplon hegyein által-vezetvén, azon réſzröl a' honnét

Digitized by Google

gondolni leg-kevesebbnyire lehetett, betört az Olasz-Országi lapos Tartományba: ott olly fedezett szándékkal tudta vezetni Hadi-Seregét, hogy az ő valóságos czélját észbe nem lehetne venni: arra tette a' mozdúlásokat, a' hová elérkezni semmi szándékja nem vólt. Valóságos eltökéllését tudni, és észre-venni mind addig nem lehetett, míglen Valentzában, Majlondban, Cremonában, Piaczentziában sok Élésházakat, Paviában pedig az Élés-házakon kívűl a' Tartalék-ágyúkat is elfoglalván, a' Pó vizén nem messze Stradellától által-ment, és Stradella 's Castegio között Táborba szállott. Melas Vezérünknek a' hosszas Genuai ostrom alatt meggyengűlt a' Hadi ereje, és még is az eleibe adatott végzés szerént Genuának ostromlásától megszűnni hatalmában nem vólt. Illyen veszedelmes környűlállásokban azt tselekedte, a' mire tehetsége kiterjedett: Genuának ostromlását folytatta, mert ez parántsolatjában állott; az egész Népet tehát erre nézve Genua mellől el nem vihette, mellyet Bonaparte Seregének eleibe vetett vólna; küldött ugyan tsak egynehány Tsapatokát a' Genuai ostromló Seregtől Bonaparte' eleibe, de ezek sokkal gyengébbek vóltak, hogy sem Bonapartét szándékában meg-gátolhatták vólna. Ugyan illyen gyengébb Tsapatnak Vezére vólt ama' nevezetes Generálisunk Pálfi, a' ki Chiusella vizénél lévő tsatában kettős lövést vévén, ditsőségesen hala meg. Turinban temettetett el. Az vólt valamelly szerentsénk a' szerentsétlenségnek közepette, hogy Genua Városa Junius-nak 4-dik napján egyesűlés (Capitulatio) által a' Császári Népnek hatalma alá adatott, midőn már a' Városi Nép az ott lévő Franczia Katonasággal együtt tsak nem éhel-haló vólna: minthogy Massena Franczia Vezér kevés héttel an-

Digitized by Google

nak elötte azt mondá a' Vár feladásáért esedezö Genuai Népnek, hogy mind addig fel nem adja Genua Városát, míglen abban csak egy egér, vagy patkány találtatik. Genuát által-vettük, de már akkor a' Francziák a' Pó vizét meghaladták, és csak nem hátunkon vóltak. Melas, és Ott Generálist küldötte a' Pó vize felé Bonaparte eleibe; Juniusnak 9-dikén Castegionál megütközik Ott a' Francziákkal, és pedig elég szerentsétlenül: két oráig tartott ütközetben kilentzezeret vesztettünk, és a' megmaradott Népünknek szakadványa hét óra járásnyira húzta vala viszsza magát nagy rendetlenséggel; az az Castegiotól fogva Tortonáig, és Tortonán túl a' Scrivia vizének tulsó partján telepedett meg. Két napi pihenés után már a' Francziák is a' Scrivia vize felé jöttek. Ott Generálisnak Vezérlése alatt lévö Sereg tehát felkelvén tanyázó helyéböl, és Alessandria Városa mellé megyen, a' hová Melas Fö Vezér az egész Armádiát minden pogyászával együtt helyheztette vala. A' Francziák Marengóig menvén, megállapodtak, és magokat Tábori állásba helyheztették. Juniusnak 12-dik napja tsendesen múlt el; 13-kán pedig dél után három, és négy óra közben nyomódik Alessandria felé a' Franczia Sereg, Hadirendbe helyheztetve lévén, lárma üttetik, elkezdödik a' viaskodás, a' melly irtóztató tüzetéssel setét éjtszakáig tartott, úgyhogy a' két viaskodó Sereget a' setét éjtszaka választa el egymástól. Mind a' két viaskodó Fél megtartotta a' maga Tábora helyét. Más nap (Juniusnak 14-kén) hét és nyóltz óra közben reggel megújúl az ütközet; mintegy kilentz óra tájban a' Francziák Hadi-Seregének dereka, melly Marengonál vólt, Hadik Generálisunk vezérlése alatt, a' ki ugyan ott halálos sebbe is esett,

Digitized by Google

helyéből kimozdíttatott; azután a' jobb és bal szárnya is a' Franczia Seregnek hátrább húzta magát; dél tájban már az egész Franczia Ármádia ki vólt nyomva helyéből, sőt már tovább három óra járásnyinál üzettetett, midőn Desaix Generális az ő Tartalék-Seregével kiállott a' síkra; de ugyan tsak ezen Sereg is elnyomattatott a' helyéből, midőn előbb maga Desaix Generális agyon lövettetett. Ez alatt Franczia Generális Kellermann mintegy három-százból álló lovasságot vágtatva neki küldi a' Császári Granatérosságnak, a' kik már akkor nem többen, mint kétezer öt-százan vóltak, és a' Császári Ármádiának derekát formálták; ezek hirtelen Hadi-rendbe állanak, reménylvén, hogy a' hátok megett lévő Dragonyos Regement segítségekre leénd; azonban a' Franczia lovasságnak a' Császári Granatérosokra való rohanását látván a' Dragonyosok, hátot fordítanak az Ellenségnek, és így nem lévén a' Granatérosoknak semmi óltalmok az előbb utánnok álló lovasságban, ők is futásra erednek; de azonnal ezen fáradott Népet beérvén a' Franczia lovasság, az egész Granatérosságot foglyokká teszi. Nagy hézak esett a' Hadirendben a' Granatérosságnak elfogattatása által, nevekedett azon szerént abban a' rendetlenség is. Elsőben az Ármádiának jobb-szárnya, melly Novi felé terjedett, kezdette magát visszza vonni, azután a' bal-szárnya is, ne hogy a' jobb-szárnyától egészen elvágattassék, kéntelen vólt magát hátra húzni. Dél után öt óra tájban már az egész Császári Ármádia mozdúlóba vólt Alessandria felé, és midőn besetétedne, már a' Bormida vizén által egész az Alessandriai kőfalak alá vólt vala szorítva. Hogy ezen ütközetnek részünkről szerentsétlen kimenetele lett, nem a' Vezéreinknek tudatlansága, avagy tunyasága okoz-

Digitized by Google

ta; megfeleltek ők Vezéri kötelességeknek, és a' vezérlések alatt lévő Hadi-sereget mind szóval, mind példával lelkesítették; minekutánna azonban a' Fő Vezér Melas mellyékes tsapást (Contusiot) kapván az ütközet' helyéről Alessandriába viszsza tért, minekutánna General Quartier Mester Zach elfogattatott, minekutánna Hadik Osztályos Generális veszedelmesen megsebesítetett, mellyben kevés nap múlva, Alessandriában meg is hólt, minekutánna, Schellenberg Generális más 7 G. társaival megsebesítetett, a' Császári Vezéreknek száma megfogyatkozván, nem vólt, a' ki azon idő pontban, mellyben a' Császári Sereg viszsza nyomattatni kezdett, a' veszedelmet észre-vette, és megorvosolta vólna. Mindenik parantsolatot várt, és vezetőt; nem vólt azonban a' ki parantsolatot adott, avagy a' zürzavaros tolongásban lévő Császári Sereget rendbe szedte vólna. Alessandriában immár az egész Armádia egybe vólt szorítva, és mindenfelöl a' Franciáktól, a' kik minden útakat elfoglaltak, be vala zárva. Az Élésházakban kevés eledel vólt: azt javaslotta tehát Melas Vezérünknek az okos elöre-látás, hogy a' győzedelmes Franczia Sereggel alkura lépjen; 15-ben meglett az egyezés, melly szerént minden Olasz-Országi Városokat, Várokat, és Erősségeket, mellyek a' Pó és Mincio vizén túl vagynak, a' Császári Seregnek el kellett hagyni, és a' megnevezett vizeken innét lévő Tartományban magát viszsza vonni. Ez vólt mindenek között leg-nevezetesebb tzikkelye az Alessandriai egyesülésnek, melly szerént fegyver-szünés is köttetett, úgy, hogy a' melly rész a' fegyver-szünéstöl el akar állani, arról tíz nappal előbb a' másik résznek jelentést tegyen. Megszünt egy kevessé a' vérontás, minthogy nem csak az Olasz-Országi, ha

Digitized by Google

nem a' Rajnai Armádiánál is fegyver-szünés hírdettetett, és a' hoszszas tsatákban ellankadt Vitézek is valamennyire kipihenték magokat. A' Felséges Udvar pedig békességröl gondolkodott, úgy, hogy háborúra is rendeléseket tenne. Magyar Országban elvégeztetett, hogy a' Nemesség felkelne, és fegyvert fogna a' Haza védelmére. *Cobenczel* az alatt Párisba küldetett, békesség eszközlése véget; Párisból *Lunevillére Lotharingiának* Városotskájába ment, a' hol *Bonaparte Józseffel* tartott a' békesség eránt tanátskozást. Császár Ö Felségének kivánságára a' Párisi Kormány Szék reá nem állott, és így a' békesség eszközlése félben szakadván, a' háború ismét kiújúlt. Olasz Országban a' *Tagliamento* Vizén is által-nyomattatott a' Császári sereg, melly elöbb *Pó* és *Mincio* Vizek partjánál állott vala. Német Országban pedig még szerentsétlenebb vólt a' hadakozó Császári nép. *Moreau* Franczia Vezér egész Felsö Austriáig, nyomúlt, és *Lintz* Városát elfoglalván, *Sz. Hippolitusig* nyújtá elöre könnyü seregeit, úgy, hogy Béts Városa ismét nagy rémülésben vólna. Károly Fö Herczeg vetette magát közbe, és 30 napi fegyver-szünést kötött, melly fegyver-szünés még 45 napra terjesztetett ki. *Lunevillebe Cobenczel* és *Bonaparte József* békességet kötöttek 1801. Februáriusnak 9-dik napján, mellynek czikkellyei jobbára azok vóltak, a' mellyek *Campo Formidóban* állíttattak meg. Ezen békességnek czikkellyei nem hirdettettek mind ki az egész Közönség elött; a' következésböl lehetett ezeket leginkább észbe venni: illyen vólt, hogy a' Német Birodalomban sok Papi jószágok világi kézre adatodtak; illyen vólt az is, hogy Ö Felsége a' *Folkensteini* Grófságról 's ahoz tartozandó *justokról* lemond örökösen, nem kü-

Digitized by Google

lömben a' *Frichthalról*, és mind azon birtokairól, mellyek a' Rajna Vizének tulsó partján esnek *Basilea*, és *Certiac* között, Olasz Országban pedig, a' mi *Ets* Vizén túl van, Ő Felsége Birtokaitól elszakasztatott: azért, minthogy *Veronát* és *Legnagot* ezen Víz ketté hasítja, a' Vízen innedsö rész a' Vízen lévö hídnak felével együtt Ö-Felségének maradott, a' tulsó rész pedig idegen kézre jutott. A' békesség czikkellyei alá *Cobentzel* és *Bonaparte József* irták magokat. *Moreau*, mihent ezen egyezés megerösítetett, azonnal Franczia Ország felé vezette hadi seregeit; a' Császári Katonaság is békeséges lábra állíttatott.

*) Genua Városának ostromát, és annak minden nevezetesebb környül-állásait, mint szemmel látott tanú leírtam azon Munkámban, mellyet ezen nevezet alatt adtam ki; *Marengói Tsata.* Ezen Munkátskámban böven fellehet találni nem csak Genuának ostromát, és árra tett intézeteket, hanem, és kiváltképpen a' *Marengói* tsatának igaz, és hitelos leírását; a' mellyben nem csak a' Császári, hanem a' Franczia árnádia által tett mozdúlások is levannak irva; mellyet annál hitelesebben elöl-adhattam, hogy azokat, mint ott jelen lévö Tábori Pap, szemeimmel láttam. Ennek bövebb megértésére tehát azon Munkámnak olvasására igazitom az azt tudni kivánókat.

§. 38.

I-sö Ferencz Királyunk mind a' háború alatt, mind pedig békesség idejében az Országnak belsö állapotjára is kiterjeszti gondoskodását.

Ámbár Ferentz Királyunknak Országlása kezdetétöl fogva szüntelen vérengzö háborúval terhelve vólna, úgy viselte mindazonáltal ezen Fejedelmünk a' háborúnak terhét, hogy egyszersmind Országainak belsö boldogságára is

Digitized by Google

kiterjesztené gondoskodását. Hogy a' kereskedést Magyar Hazánkban annál rövidebb úton, 's kevesebb költséggel folytatni lehessen, Báts Várm egyében olly tsatornát ásatott, melly által a' Duna a' Tiszával egybe kötve volna, és a' mellyen a' kereskedő hajók fel 's alá járhatnának. Szélessége ezen tsatornának ollyan, hogy két nagy haió egymás mellett minden akadály nélkül által-mehet: Ezen tsatornának ásása eránt tsak hamar Országlásának elein rendelést tett vala Ferentz Királynak. Minekutánna pedig a' háborútól valamennyire megpihenni lehetett a' *Luneville* békesség után; Országunk belső boldogsága eránt tovább terjesztette gondoskodását ezen jó Királyunk; a' ki a' tudományokat, az ifjak nevelését, mellytől függ az Országoknak boldogsága, jobb lábra állította: ezen tzélnak könnyebb elérhetésére a' *Benedictinus Premonstratensis* és *Cisterciensis* Szerzeteseket, a' kik II-dik Jozsef Császár idejében egyedül azon okból, hogy a' *Religió Fundusa* nagyobb lehessen, Klastromaik, és jószágaknak birtokaiból kitétettek. Ezeket Ferencz Királyunk Klastromaik, és jószágaiknak birtokába visszatette, olly kötelesség mellett, hogy egynehány Oskolákban az Ifjúságnak nevelését és taníttását magokra vállalnák. Ezen szerént, hogy az Isteni tisztelet Országunkban annál inkább bővöljön, a' Fő Lelki Pásztoroknak számát megszaporította: a' Római Sz. Széknek helyben hagyásával Egri Püspökséget Érsekségre emelte, 's mivel ezen Püspökségnek határi igen messze terjedtek, ebben két új Püspökséget állíttott fel; úgymint *Kassán* és Szatmárott. Első egri Érseknek neveztetett *Fuchs Ferentz*, a' ki le a' Nitrai Püspöki Székből tétetett által. Kassán *Szabó Andrus*, Szatmárott pedig B. *Fis-*

Digitized by Google

cher István tétetett első Püspöknek. Hogy pedig az Ország belső boldogságával annak bátorsága is, és egyszer'smind az Uralkodó Háznak Méltósága fenn-tartassék, 1802-dik esztendőben Májusnak 6-dik napjára tanátskozás végett egybe-hívta az Ország Rendeit, a' hol egyéb végzések között ezek voltak nevezetesebbek: Elvégeztetődött, hogy a' 12 Magyar Linea Regementek, mellyek 64 ezéret tesznek, három esztendeig az Ország által tökélletes számba tartassanak. — Hogy a' kik nem Nemessek, az Országban számba vétessenek. — A' só ára 1 forint és 6 krajtzárral feljebb emeltessék. — Hogy *Bodrog* és *Bács* Vármegye egybe-kaptsoltassék. — Nem külömben, *Kis-Hont Nagy-Hontól* elszakasztatván *Gömör* Vármegyéhez ragasztassék — *Túrótzra*, *Pannonia Hegyére*, *Csornára*, *Jászóra*, *Lelészre* a' Levél-tár (*Archivum*) vissza-tétessék, és az Ország nagyobb könnyebbségére ezek is hiteles helyek legyenek. Az is elvégeztetett az egyébb tett Rendelések között ezen Ország Gyűlésében, hogy a' Káptalan Nagy Szombatból a' régi helyére Esztergomba vissza tétessék, melly kötelesség a' jövendő Érseknek kineveztető levelében nyilván kifog tétetni. Nyelvünknek virágzását is ezen jó Királyunknak köszönheti a' következendő Maradék: minthogy ennek terjesztéséről, és gyarapításáról nem csak törvényes rendeléseket tenni méltóztatott, hanem azt is rendelte, hogy az Ő első szülött Fia, Korona örökösé, Hazánknak reménnye, és jövendő Felséges Úra Ferdinánd Cs. Fő Herczeg a' Magyar nyelvre különösen taníttatnék; ugyan e' végre ama szelid, 's messze kiterjedő okosságú Férjfiúnak *Görögnek* oktatására, 's nevelésére bízattatott.

Digitized by Google

§. 39.

Harmadszor is háborúba keveredünk a' Franczíákkal.

A' *Lunevilli* békesség kötés után némely újításokat kezdettek tenni a' Francziák: *Bonaparte*, a' ki előbb Első *Consul* vólt Franczia Császári nevezetet 's Méltóságot vett vala magára. Ezzel Ferencz Királyunk nem ellenkezett, hanem Ő is a' *Romai* Császári nevezet mellett *Austriát* Császárságra emelvén *Austriai* Császári nevezetet is tulajdonítta magának. A' Francziák ezen új Császársággal nem sokat látszottak törödni, hanem az ő újíttásaikban tovább mentek: Olasz Országban a' *Genuai* Köz-társaságot fughetetlenségétől megfosztván Franczia Országhoz kaptsolták. Ugyan ezt tselekedték Helvetiával is. A' *Cisalpinai* Köz-társaságot Királyságra emelték, 's Bonaparte addig is, míglen ezen Királyság eránt mást rendelénd, magát *Majlandban* Olasz Országi Királynak koronáztatja, midőn már előbb VII-dik *Pius* Római Pápától Párisban Franczia Császárnak koronáztatott vólna. Ezen, 's több e' féle újítások a' *Lunevilli* békességnek tzikkellyeivel ellenkezőknek látszattak a' *Bétsi*, *Berlini*, és *Pétervári* Udvarok előtt, azért is Bonapartét illyen hatalmaskodásról jó móddal leakarták beszélleni. A' megnevezett háromi Udvar, és Bonaparte Császár között sokáig tsak szóval, és tollal folytatódott a' háború. Az *Anglus* pedig a' tollal való háborúból semmi hasznot nem vehetvén, *Maltha* szigetét, mellyre a' békesség tzikkelyei szerént kötelesek vóltak, kezekből ki nem botsájtották. Ezt ellenségeskedés nyilván való jelének tartván a' Francziák, ők is elfoglalták

Digitized by Google

Hannoverát, melly az Anglus Királynak Tartománnya vólt. Már az Anglok és Franciák között kilobbant a' háború tüze. Az Anglok már bíztatással, már ígéretekkel az egyéb hatalmasságokat is reá akarták venni a' Franciákkal való háborúságra. Akár mikép, mi is bele keveredtünk ugyan tsak harmadszor is a' Franciákkal való háborúba, egy *Armádiát* küldöttünk *Ulm* felé Német Országba, a' hol Hadi Vezér vólt *Mak*; a' másik Armádia Olasz Országban gyúlt öszve, mellynek Feje vólt *Károly* Fő Herczeg. A' Muszkák ígérték, hogy segítségünkre lesznek, útra is indíttották a' segítségünkre leendő hadi erőt. A' *Burgus* Udvar is hangosan biztatott, hogy segítségünkre leszen; és, úgy tetszik, tett is valamelly szemfény vesztő mozdulásokat a' Birodalom szélei felé. A' *Bajor* Választó Herczeg pedig nem tsak biztatott a' segítséggel, de 30 ezer fegyveres néppel ki is állott a' síkra. Elkezdődött a' háború October Holnapban közöttünk, 's a' Franciák között, A' *Muszka*, mivel távol vólt, késön érkezett. A' *Burgus* nem tsak segítségünkre nem vólt, de még a' Francia Seregnek útát engedett, mellynél fogva *Mak* vezérlése alatt lévő Armádiát körül vehették. *Bajor* V. H. pedig egész hadi erejével a' Franciákhoz kaptsolta magát, és azon erőt, mellyet segítségünkre lenni mondott, ellenünk fordította. Az Anglok is, a' kik ezen szerentsétlen háborúnak kezdői, és javaslói vóltak semmi próbát nem tettek a' Francia partok felé, hogy azoknak erejét két részre oszszák: így, az egész Francia erő ellenünk lévén, mindőn magunk maradtunk a' síkon, *Mak Armádiája* egészen elfogattatott; mellyből *Ferdinánd* Fő Herczeggel mintegy hat ezer lovasság ezer veszedelmek

közöt

Digitized by Google

között nagy veszteséggel kivágta magát; a' többiek hadi foglyokká lettek. Német Országi *Armádia* már nem vólt; azért minden akadály nélkül Béts felé rohant a' Franczia sereg, a' hol maga *Bonaparte* Császár is jelen vólt. Olasz Országban *Massena* ellen erösen tartótta magát *Károly* F. H, de mivel tudósítást vett az *Ulmai* szerentsétlenségröl, és hogy a' Francziaság Béts felé tódúlna, nyakra-före hátra húzta magát; ne hogy az Olasz Országból való kijöhetésre az út elvágattassék elötte is. *Massena* mindenütt nyomban követte Károly Fö Herczegnek *Armádiaját*, mind addig, míglen *Carniolián* és Horváth Országon által Magyar Országba bé nem érkezne; azért a' szüntelen való verekedés, és a' kemény téli idök aanyira megsanyarították, és megfogyasztották a' fegyveres népet, melly egyébként is ruhátlan vólt, hogy annak nagy része elbetegedne: söt Magyar Országnak azon Vármegyéiben, mellyekben a' Katonaság tartózkodott, az Ország népére is elragadott a' rothadó nyavalyának fekélje, és sokakat más világra küldött. Elöbb, hogy sem ezek történnének, 1805-dikben Octóber Hólnapban Ország Gyülését tartott Felséges Királyunk, mellynek véletlenül végét kellett szakasztani. A' Francziák rohanva rohanak Béts felé, minekutánna *Mak* Vezérlése alatt évö Hadi sereg elfogattatott. Félbe kellett tenát szakasztani az Ország Gyülését, mellyben a' Nemességnek fegyverbe kelése (*insurectio*) parantsoltatott. Bétsböl a' Császári Udvar kitöltözött minden drágább kintseivel együtt; nem külömben a' Magyar *Canczellaria* is Bétsböl báorságosabb helyre ment. A' Kir. Kamara *Archiumja* Budárol Temesvárra vitetett. A' Királyi Korona pedig, ugyan tsak Budárol más, de bá-

Digitized by Google

torságosabb helyre küldetett. Nagy vólt a' Népnek rémülése, nem tsak Béts környékiben, hanem Magyar Orszának Duna melléki részeiben is. Elfoglalták ugyan tsak Bétset a' Francziák, onnét egy tsapat Pozsonba is küldetett le. Császár Ő Felsége Magyar Ország állapotjának eligazíttását a' Palatinusra bízta, a' ki minden Vármegyékhez, mellyekről gondolni lehetett, hogy a' Franczia sereg bétsaphatna, levelet küldött, mellyet tsak azon esetre vólt szabad felnyitni, ha az ellenséget a' Vármegyéhez közelíteni látnák; ezen levélben megvólt határozva, mihez kellessék tartani magokat a' Vármegye Elöl-járóinak, azon esetre, ha az ellenséget közelíteni látnák. Az *insurectio* nyakra före készült, de az idö ezen készülethez igen rövid vólt: A' Francziák serénységgel mindent megelöztek. Midön illy felzavarodásban vólna mind Magyar Ország, mind pedig, és kiváltképpen Német Tartományi Ő Felségének, elérkeztek a' Muszkák Morva Országba. A' Francziákkal Austerlitznél megütköztek, de szerentsétlenül. Hogy Tartománnyait tovább való pusztíttástól, 's talán végsö veszedelemtöl megmentse Felséges Urunk, elsöben ugyan *Bonaparte* Császárral magános beszédet tartott; azután az arra elrendeltt *Ministerek* által Pozsonyban a' hatalmasság között békesség köttetett, melly békesség kötésnek, vagy is inkább azt megelözö szerentsétlen háborúnak, melly alig tartott egy hólnapig, az vólt a' következése, hogy az egész *Tirolisról*, és Olasz Orszának azon részeiröl-is, mellyeket a' *Lunevilli* békesség czikkellyei szerént bírt Ő Felsége, mind-azokról lekellett mondani. Ugyan ezen békesség kötésben vólt az is foglalva, hogy a' *Bájori* nem külömben a' Virtemborgi Választó Herczegség Királyi Méltóság-

Digitized by Google

a emeltessék. Azon esztendőben, mellyben ezen harmadszori háborút kezdettük vala a' Franczikkal, ugyan azon 1805-dik esztendőben el is végeztük. Felséges Urunk pedig, látván, hogy a' Német Birodalom annyira megvólna szakadozva, hogy annak régi formája és *Constitutiója* fel nem álhatna, lemonda a' Római Császárságról, megtartván magának az előbb felvett Austriai Császári nevezetet.

§. 40.

Az Ország Rendeivel 1807-dik esztendőben Budán tanátskozást tart.

A' hosszas háborúban megszakadozott erejét a' Birodalomnak, a' mennyire a' mostani Tartoméinnyainak kiterjedése engedi, helyre akarván állíttani, 's épségre hozni Fels. Urunk, 1807-dik esztendőben Ország Gyűlését hirdet, melly Aprilisnak 5-dik napján Budán kezdődne el. Az el rendelt napra, és helyre megjelentek az Ország' Rendei. Lejött Felséges Urunk is Bétsből, és Áprílisnak 6-dik napján Budára érkezett. Egyűgyű, és minden költsönözött külső fényesség nélkűl, egy fél fedeles úti hintóban, egyedűl a' maga Felséges személjének Méltóságától fényesítetvén mint Atya az ő Házi tselédjei közzé, úgy jött bé Budára szeretet: Királyunk. Negyed napra eljövetele után általadta Ő Felsége a' Palatinusnak az Országgal közlendő Királyi Feltételeket, mellyeknek e' vólt a' foglalatja: I. A' meghijánosodott Regementeknek kipótolására állandós módot találjon ki az Ország. II. Az adónak megnagyobbításáról. III. Az állandó Felkelésnek (*insurectiónak*) béhozásáról, és elintézéséről. IV. A' Birodalom adósságain való könnyítésnek módjáról. V. Az

Digitized by Google

árvák ügyének eligazításáról. A' melly napon Királyi Fel-tételeit által-adta Ő Felsége tanátskozás végett, ugyan az nap hír érkezvén Bétsből, hogy Csáſzárné Ő Felsége veſzedelmes nyavalyában vólna, úgy hagyta el Budát, hogy nehány napok múlva oda ismét viſzſza-térjen. Bétsbe érkezése után harmad-napra kiköltöze ez árnyék Világból a' Csáſzárné, a' kinek ezen halálos nyavalyája ſzármazott egy Herczeg Aſzſzonykának időnek előtte való elſzűléséből, a' ki a' Kereſztségben *Amália* nevet vett. Felséges Ferencz Királyunknak első Felesége *Orsébet* Virtembergi Herczeg Aſzſzony vólt, a' ki annak-előtte *Augustai* Valláson lévén, előbb, hogy sem Ferencz Királyunkkal, még mint Fő Herczeggel házasságra lépne, 1782-dik eſztendőben, Decembernek 26-dik napján a' *Catholica* Hitet felvette. A' Házasságra való egybekelése vólt 1788-dik eſztendőben, Januáriusnak 6-dik napján; melly öſzve-adásban az Egyházi ſzer-tartást *Maximilián* Fő, és Válaſztó Herczeg, 's *Koloniai* Érsek vitte vala véghez Bétsben, az Udvari Csáſzári Kápolnában. Ezen első Hitvesse Ő Felségének meghalt 1790-dik eſztendőben 18-dik Februáriusban, midőn előbb egy Herczeg Aſzſzonyt hozott vólna a' Világra. Ugyan azon eſztendőben második házasságra lépett Ő Felsége: eljegyzé tudniillik magának Septembernek 9-dikén *Mária Therésiát IV-dik Ferdinánd* Nápoli, és Szitziliai Királynak leányát. Ettől nemzé Ő Felsége I. *Mária Ludovicát*, *II-dik Ferdinándot*, Korona örökösét. *III. Leopoldinát*, *IV. Mária Clementinát*, *V. Józsefet*, *VI-ſzor Karolinát*, *VII-ſzor Ferenczet*, *VIII. Mária Annát*, *XI. Amáliát* a' kinek idő előtt való ſzületése okozta Mária Therésia Csáſzárnénak halálát: Hitvesének a' Csáſzári temető helyre lett eltakarítása után viſzſza-tért Ő

Digitized by Google

Felsége Budára, hogy ott a' Magyar Orszáqi Rendekkel való tanátskozását tovább is folytassa.

§. 41.

Az Ország Gyülésének vége, és Felséges Ferencz Királyunknak harmadszori Mennyegzője.

A' Birodalomnak környül-állásai azt kivánták, hogy az Ország Gyülése előbb megszünjön, mint sem az mind azon tárgyakat tanátskozásba vehette volna, mellyeknek törvényes eligazíttását óhajtva óhajtották, mind a' Királyi Felség, mind pedig Országunknak együtt lévő gondos Attyai. Megszűntt az Ország Gyülése Ő Felsége parantsolatjára Decembernek 15-dik napján, minekutánna tudniillik a' kilentz hólnapig és tíz nap tartott volna. Ezen Ország' Gyülésében következendő Czikkelyekben foglaltatott Törvények állíttattak meg; mellyeknek sommája itt foglaltatik:

Új Törvények.

I. A' mostani rendkívül való környüllállásokban segedelem-képpen a' Státusok és Rendek a' Magyar Seregekhez 14 ezer új katonát ajánlanak úgy, hogy azok egyszerre, és rövid idő alatt kiállíttassanak, 's azok közzé a' Zsidók is felvétessenek. Ezen számnak kiállíttása után a' régi katona-fogadás (*Verbung*) újonnan elkezdődjék a' Magyar Seregeknek kipótolására. II. A' Köz-jónak szeretetéből olly önként-való ajánlást tesznek a' SS. és Rendek, hogy akár Nemesek, akár Polgárok, vagy más-féle Rendbéli szabad emberek, valamint a' Közönségek is tartozzanak fekvő jószágaiknak esztendőbéli jövedelmeikből (ide nem értvén a' gaz-

Digitized by Google

dasághoz tartozó ingó jószágokat) a' hatod részt Ő Felségének segedelem-keppen béadni. Ezen jövedelmeknek megbetsülésekre minden Vármegyeben, vagy törvényes Községben különös személyek választatnak, a' kik esküvés alatt meghatározzák, miképpen kellessék a' jövedelmeket tekénteni. Az épületekről, kinek-kinek tulajdon szükséges lakását kivévén, valamint más ingó jószágoktól, a' fegyvereket, könyveket és öltözeteket ide nem számlálván, az ő belső betseknek századik részét lefizetni tartozzanak. Az adózó nép, és a' zsellérek minden terhtől mentek azon földekre, vagy más birtokokra nézve, mellyektől az Urbárium szerént úgy is adóznak. A' Polgárok mind Házaiktól, mind földeiktől lehúzván a' közönséges adózás terhét, és tulajdon lakásokat kifogván többnyire kész jövedelmeiknek hatod részét fizessék. A' közönséges épületek, Templomok, és Egyházi drágaságok Vallás kölömbözés nélkül minden fizetés alól ki vannak véve. Fél esztendőnként a' rendelendő Cassákba kiki e' maga részit béadni köteles lészen. 1809. pedig 1-ső Juniusig az egész sommát letenni tartozik. Minden Város, vagy Vármegye a' számba-vétel után, de a' mostani Törvény kihirdetésétől számlálván bizonyosan hat hólnap alatt az Ország Nádor Ispánjának tartozik béjelenteni azon sommát, mellyet ezen Segedelemből vár; de egyenként senkit nem fog megnevezni. III. Az 1800-dik esztendőbeli 35-dik Czikkely megújjítatik minden változtatás nélkül. A' Gabona dézmálására nézve pedig hogy minden kár eltávoztassék, az 1802. 7-dik Czikkely olly hozzá-adással, hogy a' szőlős Uradalmakban az egész termést a' jobbágy ne tartozzék a' Dézmás házhoz vinni, hanem a' Dézmálók a' szőlőbe menjenek, és a' jobbágy csak azon részt, melly dézma, vagy

Digitized by Google

hegy-vám gyanánt esik, köteles légyen a' dézmás házhoz hordani. IV. Fiume Városa és tengeri partja Magyar Országhoz kaptsoltatik, az Igazgató a' Fő Rendeknek Táblájánál, a' Város Követe a' Státusoknál ülést nyer. V. Ő Felsége megengedi, hogy az ollyan portékák, mellyeknek behozatások nem tilalmas, a' Német Tartományokon szabadon által-jöhessenek, és ott csak az úti vámmal tartozván a' Magyar Országi Fő Harmintzadokon fizessék a' harmintzadot; ellenben a' kiviendő termésekért, mellyeket az Austriai Német Tartományokon csak által-visznek, ne tartozzanak zálogúl pénzt letenni, hanem elég légyen a' kezesség, hogy azon termések a' Német külső Tartományokba vitetnek. VI. A' Gabona kivitel eránt bizonyosokká teszi Ő Felsége az Ország Rendeit, hogy a' kivitelt meg nem tiltja, ha csak a' Birodalomnak állapatja azt szükségképpen meg nem kivánná. Akkor is egyforma lészen a' tilalom Magyar Országra nézve, mint a' többi Tartományokra nézve. A' kivitelkor pedig a' szokott vámokon és rév-béreken kívűl semmi különös adókkal nem fognak terheltetni. VII. A' Magyar bornak kivitele eránt azon kedvező rendelések mind megmaradnak, mellyek eddig vóltak, és ezután azon terh megszűnik, melly által köteleztettek a' bor kereskedők, hogy a' külső tartományokban a' Magyar borral Austriai borokat is vigyenek. VIII. Az Igazságnak hamarább való kiszolgáltatására nézve. A' ki a' Prokátornak szavát viszsza-vonnya, az alsó Törvényszékeken az nap; a' Királyi Táblán harmad nap alatt tartozik felelni. A' ki tilalommal él, a' második Törvény-tartás idejekor tartozik megfelelni, máskép' a' tilalma a' Biró által elvettetik. A' ki viszsza-veréssel él, ha nem adja ele-

Digitized by Google

gendő okát, ſzinte úgy, mint a' magát ellen-ſzegező, az idő közbe ſzedett jövedelmeket is tartozik megtérítteni. IX. Hogy a' bűnös perek annál hamarább megvizsgáltathassanak, a' Királyi Tábla két tanátsban fogja felvenni azon Pereket, úgy, hogy mindenikben, kilentz Biró légyen; az itéletek Köz-ülésben hirdettessenek ki. A' Királyi Városoknak Perei a' Tárnok Székt'ól a' Hét Birós Székre menjenek. A' Zálog eránt való Perek, ha több Vármegyékben vagyon a' jóſzág, a' Kerületi Táblához tartozzék. A' megintésnek elmúlaſztása egy Vármegyében a' Vice Ispánhoz, többen a' Kerületi Székhez tartozzék. X. A' Királyi Táblánál lévő Per eltörültetvén ez után azon Rend fog megtartatni, a' mellyet a' Pernek a' megitéltetésre való feladatása napja határoz meg. Ezen rendnek megtartásától kivétetnek azon Perek, mellyek Királyi Parántsolat mellett bízattak a' Királyi Tábla vizsgálására. Minden Törvény-tartás végével a' Pereknek jövő rendek elkéſzíttetik, és kitétetik. XI. Ezennel eltörültetik a' kétſzeres ellen-ſzegézésre való engedelem, és a' másodſzor magát ellen-ſzegezőn erő hatalommal kell végbe-vinni az Itéletet. A' végbe-vivő Birónak jelentésére minden Vármegye, de csak a' közönséges Gyűlésből tartozik erő-hatalmat adni. Erre való költségeket a' Pere-veſztett viseli. XII. Hogy a' ſzínlett megbukások által okozott károk eltávoztatásának az rendeltetett, hogy minden káros megbukással magát mentő kereskedő akár Nemes, akár nem, tartozzék ezen kár-vállásnak okát adni. Ha pedig kitudódnék, hogy ő a' maga értékét elrejtette, mind ő maga, mind az Ör-gazdája úgy büntetődjék, mint a' tolvajok. E' mellett pedig minden megbukását bevalló Kereskedőnek örökös kötelessége léſzen, hogy akármikor az ő

Digitized by Google

Hitelezőinek eleget tenni tartozzék. XIII. Az erő-szakkal kiveretteket jószágaikba a' Vice-Ispány viszsza-tehesse, söt az erő-szak tételkor esett kárt, vagy hasznot is megvehesse. Az egyéb hasznot, 's kárt törvényes úton keresheti a' kárvallott. Ha máshova vitetett, vagy eladatott az elfoglaltt jószág, a' Vice-Ispány betsű szerént viszsza-adathatja, 's más Vármegyéből is Birói Tudósítás által viszszakivánhatja. Ha szükséges lenne, a' Vice-Ispány erő-hatalommal is élhet: de ezt a' közönséges Gyűlésben engedheti csak meg a' Vármegye. Ugyan ott tartozik viszsza-tételéről is tudósítást tenni. XIV. A' Káptalanok, és egyébb hiteles Helyek az ő Gondviselésekre bízatott Leveleket tartozzanak mennél előbb rendbe-szedetni, 's azoknak bátorságos vóltokra nézve igaz Lajstromokat tartani; másképp' ezen jussokat elveszténdik. XV. Az Országbéliek jussaiknak bátorságokra az rendeltetett, hogy a' Palatínusnak és Ország Birájának Archivuma az Ország Archivumával együtt; az Itélő Mestereikké pedig a' Curia házában tulajdon kultsaik alatt tarthassanak. XVI. Azon Községeknek, mellyek megbizonyíthatják, hogy vagy Ő Felsége Hadi-népét, vagy a' segíttő fegyveres Seregeket a' piatzi árának megigértetése fejében tartották, Ő Felsége eleget tetett. XVII. A' folyő Vizeknek áradások meggátlásáról. XVIII. A' József Császárnak idejében a' Köz-Segíttő, és kár-vallás Fundussába (*Concurrentialis et Deperditalis*) adott sommákra nézve Ő Felsége a' Királyi Helytartó Tanátsot meghalgatja, és az elég-tételt kivánó Vármegyékre nézve illendő tekintettel lészen. XIX. Az Országnak lakosit, a' kik Ő Felségének többi örökös Tartománnyaiban tulajdon szükségeikre vitetnek élelmet, és egyebet, az 1723-dik esztendőnek 14-

dik Czikkellye értelme szerént a' Vámtól és Harmintzadtól felszabadítja. XX. Hogy a' hemok által okozott károk meggátoltassanak, szabad lészen egynek a' Köz-birtokosokból a' Vice Ispány által kiszabatni, a' mennyi a' belsö birtokához képpest reá eshetik, és azt fákkal beültetni. Ott a' legeltetés tilalmas lészen. A' levágatás, lefosztás, és az illyen beültetésnek gátolása Törvény szerént büntettessék. XXI. Az erdők elpusztításoknak meggátoltatására az 1791. 37. Czik. értelme szerént, mind a' magános, mind közös birtokban a' Vármegyék rendeljenek Gondviselőt; a' kinek híre, és engedelme nélkül vágatni tilalmas legyen 200 forint büntetés, és a' kárnak megtérítetése alatt. Szabad lészen a' Köz gondviselés alatt lévö erdőket a' felosztásra törvényesen megkérni, és ezen okból az erdőt felméretni. A' Per pedig semmi Parantsolat által ne gátoltathassék. Az ítélet után a' Vármegye Törvény Székihez folyamodhatik a' Pere-vesztett: de a' ki onnan tovább vinné a' Pert, már az erdő birtokából kiesve tartozzék ezen ügyet folytatni. A' szabados irtások tilalmaztatnak, és a' Jobbágyok, kivévén a' nedves helyeket, arra köteleztetnek, hogy ne fából, hanem vagy kőből, vagy vályogból építsék házaikat. XII. A' Mértéknek, és Pénznek egyarányos yóltára nézve az rendeltetik, hogy a' Pozsonyi akó, melly 64 ittzéből áll; nem külömben a' Pozsonyi öl, és réf; valamint a' Pozsonyi mérő is melly ugyan 64 ittzéből álló, közönségesen bévétessék. A' Hegyallyai hordók pedig, két akó, és ¼-ből álljanak. E' végre semmiféle edényeket ne légyen szabad árúlni a' kádároknak, ha csak a' Város, vagy Vármegye meg nem billegezte. Ezen köz mértékhez való alkalmaztatásnak ideje a' jövö 24 Julius lészen. A' Pénzre nézve mindenütt

Digitized by Google

a' Rénes forint légyen az árrúkba meghatározva. XXIII. Hogy a' Véghelyeken lévő Vámokon és Réveken sem Nemes, sem Polgár, 's más szabadós emberek adózásra ne kénszerittessenek. Azok pedig, kik gabonát viznek, ha az ő Polgári Tisztségeiktől vagyon szabadmenetel levelek, ne legyenek kötelesek még a' Vég-béli Katona Tisztségektől is a' féle szabad Levelet váltani. XXIV. Az Ország megköszöni Gróf Szétsényi Ferencznek, hogy a' maga Könyv-gyüjteményit az Országnak ajándékozta. XXV. Négy Helységek a' Horvát Országi Bán hatalma alá viszsza-foglaltatnak. XXVI. A' Diakovári Káptalannak előbbeni Hitelessége viszsza-adatik. XXVII. Bukari Városa Követjeinek az Ország Gyüléseiben hely és voks adatik. XXVIII. A' közönséges Igazgatásokban való akadályoknak eltávoztatásokra azon helyek, mellyek más Vármegyéknek kebelekben vagynak, azon Vármegyékhez kaptsoltassanak, és a' közadó is, mellyet eddig máshova fizettek, azon Vármegye Pénz-tárjába tétessék, mellynek határai között lesznek. Erről a' Királyi Biztosok, kik mostan rendeltettek, a' jövő Ország Gyülésén tudósítást tesznek, melly a' Törvényben foglaltatik. XXIX. Borsod és Heves Vármegyék között felforgó régi kétségek úgy igazítatnak el, hogy Eger Városa egészen, és Szöllöske, Czégléd, Tihamér, Al-magyar puszták is Heves Vármegyéhez kaptsoltassanak. De ez másutt azt Borsod Vármegyének kipótolja, Eger Városa tehát tellyesen Heves Vármegye hatalma alatt lészen. XXX. Báts, Verőcze, és Szerem Vármegyék között lévő kérdéseknek eligazítása némelly Biztosoknak adatik által. XXXI. Az egyébb Határbéli kétségek eligazitása jövő Ország Gyülésében fog végre-hajtatni. XXXII. Minthogy az Országnak több ügyei, és törvé-

Digitized by Google

nyes kivánságai e' mostani Orszáq Gyülésében fel nem vétethettek, ígéri Ő Felsége, hogy a' jövő három esztendőnek elforgása alatt rendelendő Ország Gyülésében felvéteti, és 1791. esztendőbeli 64. Czikkely szerént elvégezteti. Ezen 32 Czikkelyben foglaltatott Törvényeket Királyi Hatalmával megerősitvén Ő Felsége, Decembernek 16-dikán hajnalban elhagyá Buda Városát, viszsza-tért Bétsbe. Nem külömben Hazánknak ezen Gyülésben vólt gondos Atyai is viszsza-mentek kiki a' maga Honnyába. Viszsza-térvén Felséges Urunk Bétsbe az Ő pompás Menyegzőire fényes, és Fejedelmi készületeket tett, mellynek Ünneplése Januáriusnak 6-dik napjára vólt határozva. Ezen Ünneplésre sok Fő Emberek jelentek meg az egész Birodalomnak minden részeiből. Januáriusnak 3-dik napján kérette meg Ő Felsége Herczeg Trautmansdorf Ferdinánd által Mária Ludovica Beátrix Királyi Fő Herczeg Kis Asszonyt, boldogúlt Ferdinánd Majlandi Igazgatónak leányát, az Ő édes Annyától Mária Beátrix Királyi Fő Herczeg Asszonytól. Az öszve-kelés vólt Januáriusnak 6-dik napján ugyantsak Bétsben, a' hol az Egyházi Szer-tartást Károly Ámbrus Ferdinánd Ő Királyi Fő Herczegsége 's Vátzi Püspökségnek Administrátorja mint az eljegyzett Felséges Királyi 's Császári Mennyasszonynak Testvér Báttya vitte vala végbe. Felséges I-ső Ferencz Királyunk és Császárunk ezen harmadszori Mennyegzős pompáját azzal tette igen emlékezetessé, hogy ennek alkalmatosságával Sz. Leopoldtól neveztetett új Vitézi Rendet állitott fel, mellyel a' *Monarchiának* sok Érdemes Tagjait tisztelte meg Ő Királyi 's Császári Felsége.

Digitized by Google

A'

MÁSODIK KÖNYVBEN

TALÁLTATÓ

NEVEZETESEBB DOLGOKNAK

F O G L A L A T J A,

AZOKNAK IDŐ-JEGYZŐ

T Á B L Á J Á V A L

EGYÜTT.

MÁSODIK KÖNYV.

A' Magyarok' Orſzáglásáról, és azoknak emlékezetesebb tselekedeteiről, Wenczeslaus Királytól fogva I. Ferenczig.

ELSŐ SZAKASZ.

Mellyben foglaltatnak III. András Király' ideje után I. Ferdinándig Orſzágunkban, 's Nemzetünkkel történt esetek, azoknak viſzontagságaival együtt.

	Krist. ſzül. után.	Old.
§. 1. *Szabadságokat állandón védelmezik a' Magyarok.*	—	11
WENCZESLAUS.	1301	13
§. 2. *Tseh-Orſzágból kihozzák Wenczeslaust, és a' Pápa' akaratja ellen is Királyjá teſzik a' Magyarok.*	1301	13
§. 3. *VIII dik Bonifátzius Pápa Excommunicátió alá veti mind azokat az egéſz Magyar Birodalomban, valakik Károlyt Magyar-Orſzág' Királyjának nem ezmérik. Némelly ellenkező*		

eſztendőben.

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
esetek után visszza tér Wenczeslaus Tseh-Országba, és nem soká életét végzi. - - -	—	17
Albert Herczeget Wenczeslaus Király ellen felindítja VIII. Bonifátzius Pápa.	1304	18
Wenczeslaus visszza tér Tseh-Országba, a' Magyar Koronát is elviszi magával. - - -	1304	19
Halála történt. - - -	1306	19
O T T O. -	1305	20
§. 4. *Otto haza hozza Tseh-Országból a' Magyar Koronát, utóbb pedig mind Koronától, mind Országtól megfosztatik.* - - -	—	20
Otto a' Koronát Magyar-Országba hozván az úton elveszti, és ismét megtalálja. - - -	1305	21
Megkoronáztatik - -	1305	21
László Erdélyi Fejedelem Otto Királyt fogságba rekeszti, 's tőle a' Magyar Koronát is elveszi. - -	1305	21
Otto a' fogságból kiszabadúlván, visszza tér Bavériába. - -	1307	22
KÁROLY ROBERT. -	1308	22
§. 5. *Károly Robert tíz esztendeig tartó zenebona után köz akarattal Királynak választatik Pesten, a' Római Pápa' Követjének jelen létében.* -	—	22
Királynak választatik. - -	1308	23
Új Koronát tsináltatnak a' Magyarok, és azzal Károlyt megkoronázzák. -	1309	23
A' Korona Erdélyből visszza hozattatik. - - -	1310	24
Ezzel Károly újonnan megkoronáztatik.	1310	24
§. 6. *Dalmátziát nem védelmezheti Károly a' Velentzeiek ellen, Trencheni Mátének nyughatalansága miatt.* -	1312	25
§. 7. *Károly Király nagy veszedelemben forog az egész Udvarával Visegrádon.*	1330	26
§. 8. *Károly Király' veszedelme Oláh Országban.* - - -	1330	27

eztendőben.

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
El-változtatja az elöbbeni Királyi petsétnek formáját. - -	1330	30
§. 9. *Szerentsésebb Károlynak állapotja a' Ráczok, Oroszok, és Tatárok ellen.*	—	30
A' Ráczokkal viaskodott. - -	1331	30
Az Oroszokkal. - - -	1332	30
Ukraina Tartományban a' Tatárokkal.	1334	30
Károly Királynak tiszteletére jön az Orosz Fejedelem Visegrádra. -	1338	30
§. 10. *Gyermekei eránt okos rendeléseket tészen.*	—	31
Károly engedelmet nyer XX-dik János Római Pápától, hogy Lajost az Esztergomi Érsek' akaratja ellen is a' Kalotsai Érsek, vagy a' Váradi, és és Zágrábi Püspök Királynak koronázhatná. - - -	1333	33
Két Király látogatja meg egyszerre Károlyt a' Visegrádi Várban. -	1335	33
Károly Király ellen a' Római Pápa elött panaszt tesznek a' Magyar-Országi Püspökök. - -	—	34
§. 11. *I. Károly az ö életének utolsó esztendejében többféle pénzt veret Országunkban.* - - -	—	34
Károly Robert vólt elsö a' Magyar Királyok közzül, a' ki arany pénzt, és ezüst márjást veretett Országunkban. - - -	1342	35
§. 12. *Károly Robert idejében történt Egyházi dolgok.* - - -	—	36
Az Angyali Üdvözletre való estvéli harangozás behozattatik a' Magyar Anyaszentegyházba. - -	1309	37
Az Azsiában lévö Magyarok' Fejedelme Követek által Püspököt kér a' Római Pápától. - -	1329	37
I. LAJOS. -	1342	38
§. 13. *Megkoronáztatván Lajos, az Erdélyi Szászokat, és a' Havas-Alföldi pártosokat, engedelmességre hozza.* -	—	38
Koronáztatása vólt - -	1342	38
A' Szászokat megalázza - -	1342	38
§. 14. *Joanna Neapolyi Királyné maga férjét Andrást Lajosnak testvérét meg-*		

esztendöben.

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
élletteti, mellyért boszszút áll rajta Lajos Király. - - -	—	39
András megölettetet - -	1346	41
Lajos Király Hederváry Miklóst küldi nagy Hadi-Sereggel Nápoly-Országlen. - - - -	1346	42
Oda érkezett Lajos is - -	1347	42
Magyar-Országba viszsza térvén, Latz Istvánra bízta Neápoly-Országnak gondviselését. - - -	1347	43
Lajos Király Rómaiak' Urának neveztetik - - - -	1352	44
Megegyez Joannával - -	1352	44
Joanna Királyné azon a' helyen, a' hol Urát megölette, felakasztatik -	1382	45
Erzsébeth Magyar Királyné Rómában nagy tisztelettel fogadtatik -	1344	46
§. 15. *A' Lithvánusokon, Tatárokon, és Oláhokon győzedelmeskedik* -	—	49
A' Lithvánusokon ugyan elöször -	1345	49
Masodszor - - -	1351	49
Harmadszor - - -	1377	49
A' Tatárokon elöször - -	1352	50
Másodszor - - -	1354	50
Az Oláhokon - - -	1371	52
Lajos Király Szörény és Brassó Várát építteti - - - -	1372	52
§. 16. *Lajos Királynak a' Velentzeiekkel volt háborúsági* - - -	—	53
A' Velentzeiek Dalmátziát egészen elfoglalják - - -	1345	53
Frigyet köt velek Lajos Király -	1348	54
Viszsza nyeri tölök egész Dalmátziát -	1357	55
Új ellenkezés támad Lajos Király, és a' Velentzei Társaság között -	1378	55
Vége Szakad az ellenkezésnek, és a' Velentzeiek adózókká lesznek -	1381	56
§. 17. *I. Lajos Királynak Egyházi dolgokat illető tselekedeti* - -	—	57
Lajos Király' parantsolatjából a' Klastrombeli Szerzetesek Plébániákra küldetnek - - - -	—	58
§. 18. *Lajos Királynak mind az Ország bóldogúlására, mind pedig a' maga Udvarának ditsösége fenn tartására tett intézetei, és élete' vége* - -	—	61

elöztendöben.

Pétsen

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
Pétsen Universitást állít - -	1364	61
A' Királyi lakást Visegrádról Budára által-teszi - - -	—	62
Leányai eránt rendeléseket tesz -	—	62
Életének végét éri - -	1382	63
I. MÁRIA. -	1382	64
§. 19. *Mária Királynétól elidegenedvén az Ország' Nagyjai, Károlyt kínálják meg a' Magyar Királysággal, és kihozzák őtet Neápolyból* -	—	64
Mária Királyné koronáztatása -	1382	64
Neápolyi Károly béjön Magyar-Országba, 's Budán Királynak választatik - - -	1384	67
II. KÁROLY. -	1384	68
§. 20. *II. Károlyt Forgáts Balás veszedelmesen megsebesíti, mellyben koronázása után kerés napok múlva meghal Visegrádon* - -	—	68
Károlynak koronáztatása - -	1384	68
Megsebesítése, 's ebből következett halála - - -	1385	69
§. 21. *Horváth János, Erzsébeth és Mária Királynét útjában elfogja, és tömlötzbe rekeszti* - -	1386	71
Erzsébeth Királyné a' Novigrádi tömlötzben meghal - -	1387	72
'SIGMOND. -	1387	73
§. 22. *Gara Miklós Mária Királynét a' Novigrádi tömlötzből kiszabadítja, azután a' pártosok' ereje nagy részről megtörettetik* - -	—	73
'Sigmondnak Királyá választása, 's koronáztatása - - -	1387	73
Mária Királyné a' Novigrádi tömlötzből kiszabadíttatik - -	1387	75
'Sigmond Moldva-Országot engedelmességre hozza - -	1390	76
Bosnyák-Országból kiszoríttatnak a' pártosok - - -	1391	76

eztendőben.

E e

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
§. 23. *'Sigmond Királynak kis Nikopolynál vólt győzedelmét Mária Királyné halálából származott szomorúság, és az Országban támadott nagy zenebona követi*	—	77
'Sigmond kis Nikopolynál meggyőzi a' Törököket	1392	77
Mária Királyné' halála	1392	78
Az Ország' Nagyjai közzül harmintzkettőnek 'Sigmond Király fejét veteti	1393	78
Némelly Ország' Nagyjai I. Bajazeth Török Császárt a' Magyar Királlyal meg akarják sógorosítani	—	80
§. 24. *Nagy Nikopolynál I-sö Bajazeth Török Sultán 'Sigmond Királyt meggyőzi. Ezen veszedelem után tsak nem az egész Ország felzendül, és a' Magyarok 'Sigmond Királyt a' Visegrádi tömlötzbe rekesztik*	—	81
Nagy Nikopolyi veszedelem vólt	1396	82
'Sigmond Király a'Visegrádi tömlötzbe rekesztetik	1399	84
§. 25. *A' Törökökkel elsöbb Bosnyák, az után Rácz-Országban viaskodnak a' Magyarok*	—	86
Péterfi Miklós mesterségesen győzedelmeskedik a' Törökökön	1415	86
Három Hadi-Vezéreink meggyőzettetnek a' Bosnyákoktól	1415	88
'Sigmond Királyt élete veszedelméből kiszabadítja Rozgon István	1423	89
§. 26. *Neápolyi László Dalmátziát elfoglalja, utóbb pedig azt a' Velentzeieknek eladja*	1403	89
'Sigmond Király Szepes Vármegyének némelly Helységeit a' Lengyeleknek elzálogosítja	1412	90
Megütközik a' Velentzeiekkel	1412	91
Békességre lép velek elsöben	1413	91
Másodszor	1435	91
§. 27. *'Sigmond Királynak az Anyaszentegyházért felvállalt fáradtsági: és Magyar-Országban tett rendelései*	—	91
Római Császárnak választatik	1410	91
Budán Universitást állít	1389	92

Digitized by Google

Tseh-Országnak tsendes birtokát nyeri 1436 94
Királyságát végzi - - 1437 94
Már 'Sigmond' idejében szokásban vólt az úgy nevezett *Placetum Regium*. Magyar-Országban - - 1404 94
§. 28. *Belgrád Vára minden jövedelmével együtt a' Magyar Király' hatalma alá jön 'Sigmond Király' idejében* 1425 97

ALBERT. - 1438 97

§. 29. *'Sigmond Király' halála után a' Habsburgi Házból választanak Királyt a' Magyarok* - - — 97
Albert Magyar Királynak koronáztatik 1438 97
Tseh Királynak - - 1438 99
A' Budai Magyar és Német lakosok között viszszavonás támad 1438 99
§. 30. *Albert' Király midőn a' Török Tábor elöl' Bécs felé szalad; a' halál' töribe esik* - - - 1439 101
§. 31. *Erzsébeth Királyné megmásolja az Uladislaus eránt tett rendeléseket. Lászlót megkoronáztatja, és a' Visegrádi Várból a' Koronát ellopja* — 102
Uladislausért Követek küldetnek Lengyel-Országba - - 1439 102
V. László Király születik a' Rév-Komáromi Várban - - 1440 103
Ulrik Czilei Gróf kénszerítéséből megkoronáztatik - - 1440 104

I. ULADISLAUS. - 1440 105

§. 32. *Bévezettetik I. Uladislaus Magyar Országba, és Fejérváratt Sz. István' fejéről levett koronával koronáztatik* 1440 105
Budán az Ország-Gyülésében rendeltetik, hogy miglen a' valóságos Magyar Korona haza kerül, Sz. István' képén lévő arany-koronával men en végbe a' Magyar Királyoknak koronázása 1440 107
§. 33. *Erzsébeth Királyné Fridrik Császár' nevelésére bízza Lászlót. Hogy Uladislaus ellen a' had viselésre ereje légyen, ezen Fridriknek a' Magyar*

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
Koronát elzálogosítja. Hosszú villongás után megbékélvén Uladislaussal, kevés napok múlva meghal - - -	—	109
Fridriknek László által-adatott -	1440	110
Erzsébeth a' Koronát Fridriknek zálogba adja - - -	1440	110
Uladislaus megegygyez Erzsébeth Királynéval, melly egyesülés után Erzsébeth harmadnapra meghal -	1442	112
§. 34. *A' Törökök I. Uladislaus' idejében sokszor viaskodtak a' Magyarokkal, de mindenkor letörsökölte üket Hunyadi János vitéz társaival. Végre békességet kötött velek Uladislaus* -	—	113
Belgrád Váránál szégyent vall Amurath Török Császár - -	1440	114
Mezetes Basa meggyőzi Hunyadi Jánost, de ez kevés napok múlva viszsza duplázza a' költsönt -	1441	115
Sabatini Basát megveri Hunyadi János	1442	117
Nem külömben Karamb Basát -	1443	120
§. 35. *I. Uladislaus Király frigyet köt a' Törökkel. Azt felbontván, a' Várnai szerentsetlen ütközetben elesik, 's a' Törököktől feje vétetik* -	—	121
A' frigy kötés Szeged Városában ment végbe - - -	1444	121
Uladislaus, azt felbontván, Várnánál való ütközetben a' Törököktől megölettetik - - -	1444	126
HUNYADI JÁNOS -	1446	129
§. 36. *Hunyadi János Magyar-Ország' Kormányozójává választatik* -	1446	129
Először az Országnak csak a' Tiszán túl való része bízattatott Hunyadi János' igazgatására - -	1445	129
§. 37. *Fridrik Császártól Követek által a' Magyarok viszsza kérék a' Királyt a' Koronával együtt, és azon Tartományt, melyet Magyar-Országtól fösvényen eltsípett vala* -	—	131
Ezen dologban első Követség küldetett Fridrikhez, de haszontalanúl -	1446	131

elzendőben.

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
Hunyadi János az alatt Oláh Országot elfoglalja - - -	1446	131
Onnét Stájer-Országnak és Austriának pusztítására indúl -	1447	131
Második rendbeli Követség küldetik Bétsbe Fridrikhez - -	1448	132
Harmadik rendbéli Követség Rakelspurgon megegygyezett Fridrikkel -	1448	132
§. 38. *A' Törökökkel a' Rigó-mezőn megütközik Hunyadi János* -	1448	135
§. 39. *Losontz Váránál szerentsétlenül ütközik meg Giskrával Hunyadi János*	1451	138
Giskrával megbékél - -	1451	140
V. LÁSZLÓ -	1452	140
§. 40. *V. László Fridrik Császárnak kezéből kiszabadúl, és elöször Bétsben tiszteltetik a' Magyar-Ország Nagyjaitól, onnét pedig Magyar-Országba vezettetik* - -	—	140
László Fridrik' kezéből való kiszabadúlása - - -	1452	141
Magyar-Országba vezettetése -	1458	142
§. 41. *Ulrik Czilei Gróf a' Magyarok és Hunyadi János ellen rútul agyarkodik V' dik László Király előtt* -	—	142
V. László Tseh Királynak koronáztatik - - -	1453	147
§. 42. *Hunyadi János, és Kapisztrán János a' Törököt Belgrádnál keményen megverik* - - -	1456	147
§. 43. *Hunyadi János életét' végzi. László-nak, Hunyadi János öregebbik fijának a' Budai Várban feje vétetik, és az egész Hunyadi Ház nagy veszedelembe koveredik* - -	—	154
Hunyadi Jánosnak kellemetes halála vólt Zimonban - - -	1456	155
Ulrik Czilei Gróf megölettetik a' Belgrádi Várban - - -	1456	157
Hunyadi László-nak feje vétetik a' Budai Várban - - -	1457	160
§. 44. *V. László Királynak halála* -	1457	162

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old
I. MÁTYÁS -	1458	167
§. 45. *Hunyadi Mátyás Magyar Királynak válaſztatik* - - -	1458	163
§. 46. *Magyar-Orſzágba hozattatik* -	1458	167
Előbb hogy sem haza jönne, Kunegundét Podiebrád leányát eljegyzé magának - - -	—	169
§. 47. *Szilágyi Mihállyal méltatlanúl bánik Mátyás Király, mellyből okot vévén, sokan az Orſzág' Nagyjai közzül, pártütésre hányatlanak, a' kiket Mátyás okossan engedelmességre hozott* - -	—	169
Szilágyi Mihályt a' Világosvári tömlötzbe rekeſzteti -	1459	170
Fridrik Csáſzárral ütközetet tart -	1459	171
Giskrával állandó békességet ſzerez -	1462	173
Szilágyi Mihályt a' Világosvári fogságból kiſzabadítja a' maga Szakátsa	—	173
Konstantzinápolyban feje vétetik Szilágyi Mihálynak - -	1462	174
§. 48. *Kiváltják a' Magyarok Fridrik' kezéből a' Koronát, azt Orſzágunkba viſzſza hozzák, és vele Mátyás Király megkoronáztatik* -	—	174
A' Koronának viſzſza hozattatása vólt	1463	176
Bosnyák-Orſzágot, mellyet Mahometh elfoglalt vala - - -	1461	177
Mátyás egéſzen viſzſza foglalja -	1463	177
§. 49. *Az Erdély-Orſzágban támadott zenebonát letsillaptja és Moldva-Orſzágot a' Magyar Koronához viſzſza tsatolja* - - -	—	178
Az Erdély-Orſzági zenebonának letsillapítása vólt - - -	1467	179
Moldva-Orſzágot, melly a' Törökökhöz ſzegődött, a' Magyar Király' engedelmességére viſzſza hozza -	1467	180
§. 50. *Miglen Podiebrád György ellen berzenkedik Mátyás Király, Vitéz János Kazmér Lengyel Királynak hasonló nevezetű fiát a' Magyar Királyságra be akarja tsúſztatni, a' kit azután haza körbútsolt Mátyás, Vitéz Jánosnak is leütötte tarajját* - - -	—	181

elszendóben.

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
Mátyás erővel Tseh Királynak koronáztatja magát - -	1469	184
§. 51. *Erdély-Országban a' Kenyér-mezőn ditsőségesen megverik a' Török Tábort a' Magyarok* - -	1479	186
Szabáts Vára építtetik - -	1470	188
Mátyás Király azt elfoglalja -	1479	188
§. 52. *Friedrik Császárral két izben hadakozván, Mátyás Király Austriát elfoglalja* - - -	—	189
A' Török Követet megszégyeníti Mátyás Király - - -	—	192
§. 53. *A' Magyar Anyaszentegyháznak állapotja Mátyás Király' idejében* -	—	194
Erőssen védelmezi az Egyházi dolgok eránt való Királyi Jussát Mátyás -	—	194
§. 54. *Mátyás Királynak némely nevezetesebb rendelései, és halálának módja*	—	196
Budát és Po'sont Tudományoknak főszékivé teszi - - -	—	196
Fekete Regementet állít - -	—	197
Mátyás Király' halála - -	1490	198
Korvínus János életét végzi -	1504	200
II. ULADISLAUS -	1490	200
§. 55. *Magyar Királyságra hívattatik* -	1490	200
Koronáztatása végbe megy ugyan azon	1490	203
§. 56. *Albert és Maximiliánnal vált vetekedések után mind a' kettővel egyességre lép* - - -	—	204
Albertel való villongás vólt -	1491	204
Austriát, és Magyar-Országnak nagy részét elveszti Uladislaus -	1491	205
§. 57. *A' Magyar Nemzetnek II. Uladislaus' idejében a' Törökkel vólt ütközetei, 's annak változó kimenetelei* -	—	209
Kynisi Pál megveri a' Törököt -	1493	211
Királyához való hívségét miképp' jelentette ki - - -	—	211
Minekutánna Vitézségének tagadhatatlan jeleit adta, meghal -	1494	211
Bakáts Tamás Esztergomi Érsek és Kardinális, a' Keresztes Seregnek engedtetett Római Bútsút kihírdeti Budán - - -	1514	112

Digitized by Google

	Kris. szül. után.	Old.
Dósa Györgynek büntetése -	—	214
§. 57. *II. Lajos eránt tett rendelései Uladislausnak, és ugyan ezen Király idejében történt szakadozásai Országunknak* - - -	—	214
II. Lajos születik - -	1506	215
Királynak koronáztatik - -	1508	216
Tseh koronát felveszi -	1510	216
Uladislausnak utolsó nyavalyája -	1516	217
II. LAJOS -	1516	217
§. 59. *Országunk hajdani dltsösége hanyatlani kezd II. Lajos Országlásának kezdetén* - - -	—	217
Brandeburgi György vólt a' Király erköltsének megvesztegetöje -	—	218
§. 60. *Mohátsnál elveszítjük Királyunkkal együtt Hazánknak hajdani ditsösségét* - - -	1526	220
Tomori Pálnak eredete - -	—	227
§. 61. *A' Magyar Anyaszentegyházban történt Hitbéli hasolások II. Lajos Király idejében kezdödtek némely helyeken* - - -	—	228
ZÁPOLYA JÁNOS	1526	229
§. 62. *Magyar Királynak koronáztatik* -	1526	229

MÁSODIK SZAKASZ.

Melly foglalja magában I. Ferdinándtól I. Leopoldig történt viszontagságait Magyar Hazánknak.

I. FERDINÁND. -	1526	231
§. 1. *Ferdinánd Zápolya Jánost Lengyel Országba szorítja.* - -	—	231
Ferdinánd Pozsonban Magyar Királynak választatik - -	—	231
Megkoronáztatik - -	1526	231
§. 2. *Zápolya János Solimán segítsége-által visszza-tétetik a' Magyar Királyságra, végre Ferdinánddal békességre lép* - - -	1527	232
	—	232

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
Solimán bé-jön Magyar Országba, Budát megveszi, és Zápolyának azt a' Magyar Koronával egygyüt által-adja - - -	1529	234
Zápolya Ferdinándal egygyességre lép	1538	235
Zápolya János halála - -	1540	235
Martinusi Györgynek eredete -	—	235
§. 3. *Ferdinánd Zápolya 'Sigmondal, és Solimánnal való ellenkezései* -	—	237
Török kezére kerül Buda Vára -	1541	238
Buda Várának visszá-vételét haszontalanúl próbálja Brandeburgi Joachim - - -	1542	239
Solimán Magyar Országnak sok erősségeit foglalja el - -	1543	239
A' Szentség törö Basát példásan megbünteti a' Török Császár -	—	239
§. 4. *Ferdinánd Erdély Országot Martinusius által hatalma alá veszi. Kasztaldus kegyetlensége miatt pedig nem sokára elvészti* - -	—	239
Erdély Ország Ferdinánd Uradalmába lép - - -	1551	240
Martinusius megölettetik - -	1551	240
Elpártol Erdély Ország Ferdinándtól	1556	240
§ 5. *Ferdinándnak gyermeki eránt tett utolsó intézetei* - - -	—	242
Ferdinánd Király maga első szülöttét Maximiliánt Magyar Királynak koronáztatja - - -	1563	243
Ferdinánd halála - - -	1564	243
§. 6. *I. Ferdinánd idejében a' Magyar Anyaszentegyházban történt emlékezetesebb dolgok* - - -	—	243
Lelius Szotzinusnak Tudománya Erdélybe bévétetik - -	1542	245
IV-dik Pius Pápa I. Ferdinánd kérésére megengedi, hogy Magyar Országban a' Világiak is két szín alatt áldozhassanak - - -	1564	245
MAXIMILIÁN. -	1564	246
§. 7. *Maximiliánnak Országlását mind Zápolya 'Sigmond, mind pedig a' Törökök háborgatják* - -	—	246

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
Sziget Várának ostromában elesik Zrínyi Miklós	1566	249
Megbékül a' Törökkel Maximilián	1567	250
Rudolfot Királynak koronáztatja	1572	250
Maximilián életét végzi	1576	251
Kolosváratt Akadémia állíttatik	1581	252
RUDOLF.	1586	252
§. 8. *Országlani kezd*	—	252
§. 9. *Villongásai vannak a' Törökkel*	—	252
Károly Vára Horvát Országba építtetik	1579	253
Erdödy Tamás jelesen győzedelmeskedik a' Törökökön	1592	253
Sinán Basa Győr Városát Török hatalom alá hódítja	1594	253
Győr kirázza nyakából a' Török igát	1598	255
Schvartzenburg és Pálfi Buda Várának viszsza-vételét haszontalanúl próbálják	1598	255
Rosvurm tunyán vívja Buda Várát	1599	256
§. 10. *Rudolfnak Erdély Ország megtartásában sok viszontagságai vannak*	—	256
Báthori István Lengyel Királynak választatik	1576	256
§. 11. *Botskai István zenebonát indít Rudolf ellen*	1606	259
Megbékél	1606	259
§. 12. *Rudolfnak Mátyás Fő-Herczeggel történt egyenetlensége*	—	262
Rudolf Mátyásnak által-adja Magyar Országot	1608	262
Rudolf halála	1612	263
§. 13. *Az Augustai, és Helvetica Vallást követőknek szabad hitbéli gyakorlás engedtetik*	1606	263
II. MÁTYÁS.	1608	265
§. 14. *Prágából haza hozza a' Magyar Koronát, és azzal megkoronáztatik*	1608	265
§. 15. *Erdély Ország Magyar Országtól Botskai halála után is függhetetlen marad*	—	266
II-dik Mátyás Király halála	1619	267

eszendőben.

Digitized by Google

II. FERDINÁND. - 1619 267

§. 16. *Koronázása elött az Országtól eleibe adatott tzikkelyekre feleskűszik Ferdinánd* - - - 1618 267

§. 17. *Ferdinándnak Országlását bóldogtalanná teszi Bethlen Gábornak nyughatatlansága* - - - - 1619 268

Ferdinánd Királytól Bethlen Gábor Magyar Ország Herczegének neveztetik 1619 269

Bethlen Gábor Királyi nevezetet tulajdonít magának - - - 1620 269

Ferdinándal megbékél Bethlen Gábor- 1621 270

Ujonnan ellenkezik Bethlen Gábor Ferdinándal - - - 1623 270

Megegyez - - - 1624 271

Harmadszor is fegyverbe kel - 1626 271

Megbékél - - - 1628 272

Ferdinánd Király halála - - 1637 273

§. 18. *Veszedelmes környüllállásai a' Római Anyaszentegyháznak II-dik Ferdinánd Uralkodása alatt Magyar Országban* - - - — 273

III. FERDINÁND. - 1637 275

§. 19. *Országlását III-dik Ferdinándnak öregebbik Rákótzi György hábórgatja* - - - — 275

III-dik Ferdinánd koronáztatása vólt az Attya éltében - - 1625 275

Országlását kezdé - - 1637 275

Öregebbik Rákóczy György bétsap Magyar Országba - 1643 276

Békességre lép - - - 1645 277

§. 20. *Nem külömben a' Törökök is* - - — 279

§. 21. *Azonban Királyságát végzi* - 1657 280

§. 22. *A' Religió eránt kezdett villongásokat tovább is folytatják a' Magyarok* - - - — 280

Pázmán Péter' Esztergomi Érseknek halála - - - - 1637 281

IV. FERDINÁND. - — 282

§. 23. *Előbb, hogy sem az Ország' Kormányozása reá szállana, meghal.* - 1646 282

Digitized by Google

HARMADIK SZÁKASZ.

Mellyben elö-adatnak I. Leopold Uralkodásától fogva történtt nevezetesebb dolgok a' Magyar Nemzettel III-dik Károlynak haláláig.

I. LEOPOLD. - 1657 283

§. 1. *Leopold Királyságának kezdetén a' Törökökkel háborkodik, és néhány Váraknak elveſztése után a' Magyarok híre nélkül velek megbékél.* - — 283

Ferdinánd az Attya éltében Királynak koronáztatik - - - 1655 283

Uralkodását kezdi - - 1657 283

A' Törökökkel háborúságot kezd viselni - - - 1660 283

Békességet köt a' Magyarok híre nélkül 1664 285

§. 2. *Melly miatt a' Magyarok Leopold ellen öſzve-esküſznek.* - - — 287

Leopold Zrínyi Péternek, Nádasdi Ferentznek, Frangepán Kristófnak és Dattenbachnak fejét véteti - 1671 288

A' Palatínusi Méltóságot elrontja, és Ambringen Gáspárt Magyar-Orſzágba Igazgatónak küldi - 1673 289

§. 3. *Söt Tököly Imrének vezérlése alatt fegyvert emelnek Leopold ellen* - - — 290

§. 4. *A' kezdett zenebonát tovább folytatják a' Törökök* - - — 291

§. 5. *Buda Vára 145 eſztendeig tartó rabsága után kirázza nyakából a' Török igát* - - - 1686 293

§. 6. *Karlovitzon egyességet köt Leopold a' Törökökkel* - - — 297

§. 7. *Az Austriai Házból való elsö ſzülött Herczegeknek örökösen által-adatik a' Magyar Királyság, melly miatt nagy háborút támaſzt Rákóczi Ferentz társaival együtt az Orſzágban* - - — 299

§. 8. *A' Római Anyaſzentegyház hatalma emelkedni kezd Leopold Császár alatt Magyar-Orſzágban* - - — 302

Digitized by Google

I. JÓSEF. - 1705 304

§. 9. *Első Jósef rövid Országlását Rákóczy Ferentznek háborkodása unalmassá teszi* - - - — 304

§. 10. *Rákótzy ellen védelmezi az Austriai Házot XI. Kelemen Pápa, Egyházi hatalmának közbe-vetése által* - 310

III. KÁROLY. - 1741 311

§. 11. *Felesküszik az Ország Károly' hívségére, Károly pedig lekötelezi magát az Orszagtól eleibe adatott tzikkelyekre* - - - — 311

§. 12. *A' Törökök ellen hadat indít, a' kiken Herczeg Eugenius, és Gróf Pálfi János Péter Váradnál, Temesvárnál és Belgrádnál, sőt más helyeken is a' több Hadi-Vezérek győzedelmeskednek.* - - 1716 312

§. 13. *Az Asszonyi ágra is kiterjesztetik a' Magyar Koronához való jussa az Austrai Háznak.* - - 1722 323

§. 14. *Felhomlik a' Törökkel való békesség Károlynak nagy szerentsetlenségére.* - 1736 324

§. 15. *Mellyet nem sokára követett Károly Császár' halála.* - - 1740 326

§. 16. *Károly Császár a' Magyar Anyaszentegyház külső rendtartásának elintézésében Kiralyi hatalmát mutatja.* - - - — 327

NÉGYEDIK SZAKASZ.

Mellyben foglaltatnak azon esetek, mellyek a' Sanctio Pragmatica (*b*) szerént következő Fejedelmeknek uralkodása alatt történtek.

MÁRIA THERESIA. - 1740 328

§. 1. *Uralkodása' kezdetén nagy szelvészbe keveredik, mellyet letsillapít a' Magyaroknak hív és vitéz bátorsága* - - - — 328

§. 2. *A' Berlini Udvar újonnan fegyvert emel az Ausriai Ház ellen.* - 1756 331

Digitized by Google

§. 3. *A' Polgári alkotványt (Statum civilem) virágzó állapotba helyheztetti Mária Therésia az Országban* — 335
§. 4. *Nem külömben az Egyházi dolgokban bölts rendeléseket tészen.* — 336
§. 5. *E' végre a' Tudományokat jobb karba teszi.* — 336
§. 6. *Minekutánna F. Házának terjedését látta vólna, halandó életének végét éri.* 1780 337

II. JÓSEF. 1780 338

§. 7. *Kezd Országlani* 1780 338
§. 8. *Az Országnak külsö kormányozását új formába öltözteti* — 339
§. 9. *Az Egyházi dolgok külsö elintézésében Királyi hatalmát mutatja* — 342
§. 10. *Hogy az Egyházi dolgokat illetö tett rendelések eránt közelebbröl értekezhessen VI. Pius szentséges Pápa II. Jó'sef Császárral, Rómából Bétsbe jön* — 348
§. 11. *A' Török Udvar ellen II. Jó'sef háborút indít* — 349
§. 12. *Életét, és Uralkodását végzé* — 357
§. 13. *Uralkodásának kezdetén Ország Gyülését hirdet* — 358
§. 14. *Melly Budán elkezdödik* — 359
§. 15. *Az Ország' Gyülése Pozsonba általvitetik, a' hol Sándor Leopold Királyi Herczeg Nádor-Ispánynak választatik, II. Leopold pedig Királynak koronáztatik* — 363
§. 16. *Az Ország Rendei Pozsonban folytatják tanátskozásokat, a' hol az Ország-Gyülésének vége szokott* — 364
§. 17. *Uj háborúba keveredik az Austriai Ház* 370
§. 18. *Háború kezdetének az oka* 370
§. 19. *A' Francziák II. Leopold Királyunknak háborút izennek. Leopold azonban életét végzi.* 373
§. 20. *II. Leopold' Hitves-társa, és Királyi Magzati.* 373

Digitized by Google

I. FERENTZ.

§. 21. *A' Magyar Királyságra készíttetik.* - 375
§. 22. *Ferentz Királynak koronáztatik.* - 376
§. 23. *A' Király koronázását elvégezvén az Ország' Rendei, tanátskozást tartanak. Ferentz Királyunk pedig Budáról Frankfurtba megy, hogy Római Császárnak koronáztassék.* - 378
§. 24. *A' Franczia háborúnak kezdete.* - 380
§. 25. *Hogy a' Belgiomi zenebonát letsillapítsa, és egyszersmind a' Hadi-sereget jelenléttével jelkosítse, Belgiomba útaz Ferentz Királyunk.* - 382
§. 26. *Olasz-Országi ütközetekben való sorsa a' Császári Armádiának.* - 384
§. 27. *A' pártütésnek tüze még szikrájában lévén elöltatott Ferentz Királyunk alatt.* - 385
§. 28. *Lengyel-Országnak nagy darab része az Austriai hatalom alá jön.* - 385
§. 29. *Pósonba Ország-Gyülést hirdet Ferentz Királyunk, és ott Magyar-Országtól Hadi-segítséget kér.* - 386
§. 30. *A' Francziákkal való háború tovább is folytattatik.* - 387
§. 31. *Mantuának elvesztése nagy rémülést okozott a' Császári Tartományokban, a' Francziáknak lépéseit pedig könnyítette a' tovább való győzedelemre.* - 389
§. 32. *A' békesség-kötésről való tanátskozások elkezdődnek.* - 394
§. 33. *A' Campo-Formidoi békesség által egy darabig megszünik a' háborgó vérontás.* - 395
§. 34. *Ezen békesség nem sokára újolog felbomlik* - 397
§. 35. *Kiüt másodszor is a' Francziákkal való háborúnak tüze.* - 400
§. 36. *Olasz-Országban nevezetes győzedelmeket tesznek a' Francziákon az Austriai Császári Vezérek.* - 401
§. 37. *A' Marengói győzedelem után naponként nevekedik a' Francziák' szerentséje és hatalma, míglen a' velek való háborgásnak vége nem szakad.* - 406
§. 38. *I. Ferencz Királyunk, mind a' háború alatt, mind pedig békesség' idejében az Országnak belsö állapotjára is kiterjeszti gondoskodását.* - 412

Digitized by Google

§. 39. *Harmadszor is háborúba keveredünk a' Franczíákkal.* - - - - - 415
§. 40. *Az Országg' Rendeivel* 1807-*dik esztendőben Budán tanátskozást tart.* - - - 419
§. 41. *Az Országg-Gyülésének vége, és Felséges Ferentz Királyunknak harmadszori Menyegzője.* - - - - - - 421
Új Törvények. —

JELENTÉS.

A' *Magyarok Eredetének* Tudós Szerzője Nagy Tiszteletű Szekér Úr egy más új Munkát ereztett ki tolla alól ezen nevezet alatt: *Magyar Robinson.* Ez egy igen kellemetes Magyar Román, a' mellyben két Magyar Vitéznek, *Újvárinak* tudniillik, és *Miskeinek* tsudálátos viszontagságaik leírattatnak. A' dolog több költeményes környülállásokkal adatik elő; de úgy, hogy mind azon értelmes, és tiszta Magyarság, mellyel a' Munka írva vagyon, mind pedig maga a' tárgy nagy gyönyörködtetést ád az Olvasónak. Sok, és külömbféle dolgoknak esméretére vezet ezen Munka, úgyhogy azt az Aszszonyi Nem is megértheti, 's gyönyörködtető mulattságára fordíthatja, e' mellett pedig mintegy észre-vehetetlenül a' Világ külömbféle részeinek, Nemzetek szokásainak, egy szóval ollyan dolgoknak esméretére vezettetik, a' mellyeket tudni szép is, hasznos is.

Egy jeles rézre metszett képpel ékesítve, és színes borítékba bekötve az ára 1 fl.

Találtatik Hartleben Konrád Adolf Könyv-árus' bóltjában.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google